VLATKO ŠARIĆ

ŠUMSKI SVIJET

Kumici za Sv. Nikolu 1956

27856

Tata i mama.

ŠUMSKI SVIJET

Ž I V A P R I R O D A

KNJIGA I.

TISAK GRAFIČKI ZAVOD HRVATSKE — ZAGREB

ŠUMSKI SVIJET

NOVELE

SABRAO, PREVEO, NAPISAO:
VLATKO ŠARIĆ

ZAGREB
1954
POLJOPRIVREDNI NAKLADNI ZAVOD

OVA KNJIGA SADRŽI

38 NOVELA,
PRIPOVIJESTI, REPORTAŽA
I BIOLOŠKIH PRIKAZA

SLIJEDEĆIH PISACA:

William Beebe, Arthur Berger, Martin Braess, Kenneth Dickson, Hans Heinz Ewers, Karl Hagenbeck, Martin Johnson, Egon Kapherr, Hans Krieg, Friedrich Lucanus, Hermann Löns, John Moran, Charles G. O. Roberts, Bastian Schmid, Anny Šarić, Vlatko Šarić, F. W. Up de Graf

PREDGOVOR

Izlazimo, eto, u javnost s prvom knjigom našega kola »Živa priroda«, s izdanjem, kakvo naša izdavačka djelatnost dosada još nije obuhvatila.

»Šumski svijet« je knjiga o životinjama, zbirka novela, pripovijesti i reportaža iz zajednice živih bića, koja svojom tematikom obuhvaća životinje cijeloga svijeta. Ondje, gdje biološki podaci ne proizlaze iz samoga teksta pojedine novele, dodao je pisac kratke prirodoslovne prikaze. Stranice ove knjige prikazuju nam kao u kakvoj velikoj reviji životinje onakve, kakve zaista jesu, bez primjesa romantike, bez različnih ljudskih svojstava, koja su im davali pripovjedači povodeći se nekritički za svojom maštom.

Kad nam je pisac predložio svoju zbirku novela iz životinjskoga svijeta naših krajeva, povjerovali smo, da bi naše čitatelje zacijelo zanimale i pripovijesti i reportaže o životu životinja s drugih kontinenata, koji su nam u pogledu faune manje poznati. Predložili smo mu, da svoju zbirku novela nadopuni prijevodima kratkih prikaza, reportaža i pripovijesti stranih pisaca. Na taj je način nastalo djelo, koje izborom gradiva obuhvaća velik broj životinja iz cijeloga svijeta.

Predloženo nam je tako bogato, a istodobno i tako zanimljivo i vrijedno gradivo, da se nismo mogli odlučiti da izostavimo ma i jednu od tih pripovijesti. Cio smo materijal podijelili u četiri knjige. Prva knjiga obuhvaća sisavce, ptice i gmazove, kojima je domovina šuma, bilo naša, srednjoevropska, svima nama poznata šuma, bilo vlažna, vruća, tajanstvena tropska šuma. Drugi je dio posvećen životinjama s polja, sa stepa i s planina. U trećem su dijelu prikazane životinje, koje žive u vodi i uz vodu, u moru, kolijevci svega života. U te prve tri knjige prikazani su dakle sisavci, ptice i zmije. Četvrti je dio posvećen nadasve zanimljivim živim bićima — insektima, od kojih neke vrste žive u organiziranim društvenim zajednicama.

Ovaj okvir pojedinih dijelova »Žive prirode« jedini je ustupak, što smo ga učinili grupiranju životinjskih vrsta. Inače smo se uklanjali svakom sistemu, pa i u samom slijedu novela. Svojom živahnošću, raznolikošću i svojim finim opažanjima one treba da djeluju neposredno, da razonoduju, da zabavljaju i da zabavljajući uče.

Uredništvo

ŠUMA, DOMOVINA ŽIVOTINJA

Za razvoj šume preduvjet je voda. Šuma uspijeva samo na onom geografskom području, koje ima dovoljno oborina. Pogledamo li rasprostranjenje šuma na globusu, razabrat ćemo uglavnom dva šumska pojasa, koji obuhvaćaju, izuzevši more, cijelu kuglu zemaljsku. To su: umjereni pojas sjeverne polukugle, koji se prostire od polarnih krajeva pa sve do stepa i pustinja na jugu, siromašnih vlagom, te tropski pojas, koji, šireći se uz ekvator, obasiže cijelu zemaljsku kuglu. Na južnoj poluci nije umjereni šumski pojas izražen tako jasno kao na sjevernoj, i to zbog razmjerno malenog prostranstva kontinenata te polutke (uska Južna Amerika i Australija).

Pustinjski i stepski pojas, koji odvaja šume područja umjerene klime od tropskih šuma, prostire se Evropom kroz Sredozemlje, cijelom sjevernom Afrikom i jugoistočnom Azijom, pa zakreće malo na sjever preko Irana na Tibet i svršava u američkim prerijama.

Nema sumnje, da je još u mlađe kameno doba gotovo cijela Evropa bila pokrivena šumom. Šumska su se područja osvajala za poljodjelstvo postepenim krčenjem, pri čemu se mijenjalo i lice šume. Čovjek je zavladao šumom. U prašumi je vladao samo zakon jačega: bukve i hrastovi, breze i jasenovi, brijestovi i grabovi otimali su se za svijetlo i hranu, gušili su jedni druge, borili su se, cvali su, umirali i trunuli na tlu, da postanu hranom novim generacijama drveća. Ta je prašuma morala u mnogim krajevima Evrope da ustupi mjesto zasijanoj, odnosno zasađenoj šumi istovrsnoga drveća, u kojoj je sjekira vršila dužnost uzgajača-prorjeđivača.

Poljodjelstvo i civilizacija iskrčiše šumu. Silna potreba tehničkog i ogrjevnog drveta dovela je do toga, da su opustošeni beskrajni prostori šume. Samo jedne novine potroše na dan onoliko drveta, koliko u godini dana priraste na stotinu hektara šume! Uništavanje šume teško se osvećuje. Oluje, kiše i bujice odnose humus i ostavljaju za sobom gol kamen i neplodnu jedrinu.

Šuma je međutim žilava i uporna. Gdje je neprestano ne uništavaju, ona se iznova širi. Na krčevini probijaju iz bjelogoričnih panjeva novi izdanci. Povadi li čovjek panjeve, a ne obradi li krčevinu, šuma će je ponovo osvojiti. I zapuštene, neobrađene oranice pretvorit će se postepeno u šume. Za vrijeme narodnooslobodilačke borbe ostale su, na primjer, brojne oranice neobrađene. Najprije ih je prerasla kupina, a godinu, dvije zatim iznikoše prvi hrastići, bukve i trnjine. Šume ponovo osvajaju izgubljeni teren. Da kojim slučajem izumre ljudski rod, šuma bi ponovo pokrila sva ona područja, što ih je otela civilizacija.

Sama po sebi, izolirana, kao jednostavno gomilanje biljnih organizama, šuma nije zamisliva. Ona može da postoji i da živi samo kao dio prirodne zajednice, u neprekidnoj i uskoj povezanosti sa životinjama. Prehrana životi-

nja svodi se u krajnjoj liniji na biljke. Biljožderi se hrane biljkama, a mesožderi biljožderima; šuma dakle neposredno ili posredno hrani i jedne i druge. Neke životinje, na primjer vjeverica i šojka, spremaju zimske zalihe: zakapaju žir, kesten, bukvicu u zemlju i zaboravljaju na njih; životinje sade šumu. Pčele, bumbari, kukci lijeću od cvijeta do cvijeta i prenose pelud; životinje oplođuju šumu. Sjenice, strnadice i nebrojene druge ptice pjevice tamane kukce i gusjenice, žuna i djetao vade ličinke ispod kore; životinje čuvaju šumu.

U šumama s rjeđim lisnatim pokrovom animalni je život redovito bujniji nego u šumama s drvećem gustih krošanja, kroz koje ne može da prodre sunce. U prašumama s mješovitim raslinstvom taj je život bujniji nego u umjetno uzgojenim šumama. Na mjestima, gdje sunce dopire do tla, bujnije je prizemno raslinstvo. Kukci nalaze obilno hrane. Gdje ima kukaca, ondje nalazimo i njihove neprijatelje: guštere, ptice i rovke. Trava i sočno bilje mami biljožderе, a za njima dolaze zvijeri. Najbogatiji je život uz vodu, jer su ondje uvjeti života najpovoljniji.

Šuma je stambena zgrada s više katova. U podrumu, u podzemlju žive nebrojene ličinke i grčice, stonoge, crvi i gujavice, puževi i daždevnjaci, kukci i miševi, a oni opet služe kao hrana rovkama i ježevima, jazavcu i lisici. Jež, jazavac i lisica stanuju u podrumu, a love u prizemlju, raskapajući gornji sloj humusa. I krupni biljožderi i svežderi stanovnici su prizemlja: srna, jelen, zec i divlja svinja, a jednako i njihovi neprijatelji, vukovi, kreću se po šumskom tlu. I prvi kat, debla, imaju svoje posebne stanovnike: ličinke kornjaša, gusjenice, puhove, vjeverice, pa njihove neprijatelje: sove i kune. Ostaje, konačno, najviši kat: vrhovi drveća, lisnate krošnje. Tu je prije svega carstvo ptica.

Biljni se pokrivač mijenja prema klimatskim prilikama. Voda i toplina glavni su faktori, koji utječu na razvoj šume. Vlage ima dovoljno i u polarnim krajevima, ali u njima nema topline, pa se šuma ne može razviti. No zato u područjima oko ekvatora ima u izobilju i vlage i topline. Prosječne danje temperature kreću se između 22° i 28° Celzija, a ukupna godišnja količina oborina daleko je veća od one u krajevima umjerene klime.

Zato su se u tim tropskim pojasima, u nizinskim područjima oko ekvatora razvile tropske prašume, pa kao široki zeleni pojas opasuju cijelu zemljinu kuglu. Najjače su rasprostranjene u Braziliji, u Kongu, Indiji, na Malajskom otočju i na sjevernom dijelu Australije, pa pokrivaju po prilici jednu desetinu ukupne površine svih kontinenata.

Ničim neprekinuto, vlažno i vruće ljeto, koje stalno vlada u tim područjima, pruža idealne preduvjete za razvoj biljnog pokrova u tropskim šumama. Kako su se samo razvile te šume! Koliko li beskrajnog obilja biljnih organizama, kolika li bogatstva vrsta, kakvih raznovrsnih i gigantskih primjeraka među njima!

I u našim šumama umjerenoga pojasa razvija se među drvećem borba na život i smrt. Svako drvo stremi uvis, diže se i raste, širi krošnju i pruža granje prema svijetlu. Stablo, koje je zaostalo u tom natjecanju, koje nije uspjelo da se kroz krošnje svojih susjeda probije na svijetlo, neminovno je osuđeno na propast i ugiba. Ta ista borba odigrava se i u tropskim šumama, samo daleko žešća, silnija i mnogostranija. U tropskim prašumama ne samo da se jedno stablo bori sa susjednim stablima, već ga napadaju i bezbrojni moćni nametnici. Jednako kao što se na našim starim hrastovima razvijaju imele, nametnici, koji gotovu hranu sišu iz stabla i granja, tako i na tropske orijaše napadaju brojni parasiti, iscrpljuju ih i uništavaju ih.

U tropskim šumama drveće se razvilo u silne orijaše, visoke 70 do 80 metara. Stabla su gola, bez granja i uzdižu se uvis kao svijetli stupovi, kao jarboli na jedrenjaku. Tek posve na vrhu razvila im se krošnja, obično oskudna i malena. Lišće je tamno, debelo, sjajno, kao da je skrojeno od kože.

Tropska prašuma obuhvaća veoma velik broj vrsta drveća. Dok u našim prašumama raste svega dvadesetak ili tridesetak vrsta drveća, u tropskim prašumama naći ćemo na razmjerno malenom prostoru stotine raznovrsnog drveća, a kraj toga je, gdje god ma i malo svijetla prodre kroz krošnje, silno razvijeno prizemno raslinje. Sve to jako isprepleteno povijušama, tankim kao niti, pa sve do debelih poput bukve od dva decenija. Uzdižu se uvis, u nedogled, nestaju među krošnjama, isprepleću se, vise u petljama, ovijaju se oko stabala, tako ih čvrsto stežući, da zadiru u koru, sprečavaju kolanje sokova i zaguše stablo.

Gdje god je koji prašumski orijaš završio svoje dane, gdje mu je deblo toliko istrulo da nije više moglo nositi silnu težinu, on se srušio na tlo, pokopavši pod sobom slabija stabla i prizemno raslinje, tako da je sunce moglo prodrijeti kroz šupljinu među krošnjama, odmah tanka mlada stabalca pruže uvis svoje skromne krošnje i žure se da zauzmu svoje mjesto pod suncem. Gdje pak nema takve šupljine u krošnjama, tamo je prašuma uvijek mračna, vlažna i jezovita. U njoj nema perspektive. Ne možemo razabrati ništa osim polutame, orijaških stabala svijetle kore, silnog isprepletenog korijenja, biljki, koje rastu u toj vječnoj sjeni. Mjestimično se naziru i male hrpice gole zemlje, pokrivene otpalim lišćem; trave u tropskim prašumama nema.

Po njima ne možemo šetati, a treba li da zađemo u njih, moramo si put prokrčiti machetom. I te su tropske prašume, međutim, pune životinja. I one imaju svoje stanovnike, jednako kao i naše šume umjerenih zona, jednako brojne, ali drugih vrsta.

Životinje, koje žive u šumi, morale su joj se prilagoditi i građom tijela. Tako, na primjer, sisavci, koji stanuju u šumi imaju kratke noge s oštrim čaporcima na prstima s pomoću kojih se penju po drveću. Puh i kameleon izlučuju na tabanima neku ljepljivu sluz, kojom se čvrsto hvataju za glatku površinu grana; noge su i u njih kratke. Majmuni su iznimke od toga pravila; njihovi su udovi dugački, ali zato je u njih — kao peto udo — čvrst i pokretan rep. Stanovnici podzemlja kratkonogi su, zbijene građe tijela, a noge su im prikladne za čeprkanje i kopanje. Stanovnici prizemlja prolaze kroz šumu na dva načina: ili se provlače ispod grmlja kao lisica, ili se probijaju kroz grmlje kao jelen. Za probijanje kroz guštik od evropskih su životinja najbolje opremljene divlje svinje: orijaška masivna glava, zbijeno tijelo i kratke noge omogućuju svinji da se probije i kroz najgušće grmlje, a guste čekinje i debela koža štite je od trnja. U tom su pravcu od egzotičnih životinja najbolje opremljeni nosorog, slon i tapir. Nosorog se probija kroz prašumu kao kakav tank, slon sve krši pred sobom, širokim čelom obara drveće a orijaškim stopalima utopkava granje i grmlje, koje mu se ispriječi na putu.

Kod životinja, koje žive u šumi, osobito su se razvila neka osjetila, u prvom redu sluh. Oštrina sluha zajedničko je svojstvo gotovo svih šumskih stanovnika, pa to možemo da objasnimo samo jednakim uvjetima života u šumi. Oštar je sluh u šumi veoma potreban; mnogo je korisniji od vida ili njuha. Što koristi životinji u šumi oštar vid, kad joj grmlje i drveće ionako otima širok vidik? Što joj koristi oštar njuh, kad u šumi nema vjetra?

Šume su riznica života. Naše šume nadmašuju po broju vrsta i po krupnoći individua svoje faune većinu evropskih šuma. Naše nedirnute i goleme prašume čuvaju brojne životinjske vrste, koje su u ostaloj Evropi izumrle ili izumiru. Vuk, medvjed, divlja mačka, kuna, ušara, čagalj, ris — sve su to posljednji ostaci nekada brojne evropske šumske faune. Krupni mesožderi trebaju mnogo hrane, pa uspijevaju samo ondje, gdje te hrane i ima. Nijedna životinja ne živi i ne umire sama. Svaka je povezana s drugim životinjama, koje su opet, u krajnjoj liniji, povezane uz bilje. Bilje je pak povezano uz veliko središte našega svijeta, uz vrelo svijetla i topline, uz sunce, izvor svega života na zemlji.

Vlatko Šarić

MATI

Svemu je bilo krivo samo nejasno i mutno praskozorje. Medvjedica nije voljela ta maglovita jesenska jutra, u kojima su obrisi drveća i kamenja nestajali pod vlažnom koprenom magle, u kojima je sve bilo nekako mutno i nejasno. Njezine sitne mrke oči, koje su inače oštro vidjele, nisu u sivom zastoru razabirale gotovo ništa. Morala se osloniti na sluh i njuh, ali magla je prigušivala i zvukove, a njuška joj je bila toliko vlažna i puna sitnih maglenih kapljica, da ju je izdao i najpouzdaniji osjet, njuh.

Po takvu vremenu nije medvjedica običavala izlaziti iz brloga, sakrivena u udubinu tla ispod orijaške tise, što ju je vjetar proljetos oborio. Tu je na ležaju od suhoga lišća mogla divno mirovati, u sigurnosti i tišini, što ju je danju prekidao samo cvrkut ptica i otegnuti škanjčev kliktaj, a noću oštro hukanje sove.

Medvjedica ne bi bila izašla iz brloga u maglovito jesenje jutro, da nije bila gladna, i — što je još važnije — da joj nisu bila gladna i oba djeteta. Da, nije ona živjela sama u najgušćem dijelu gorske prašume, ondje, gdje je proljetna bura oborila mnogo stabala, koja su ostala isprekrštena na zemlji, tako da su se grane ispreplele i stvorile neprohodni guštik, u koji nikada nije zakoračila ljudska noga. U toplini i zaklonu svojega skrovitog brloga medvjedica je živjela sa svoja dva mlada medvjedića, a ti njezini sinovi, kao i djeca, nisu umjeli svladavati glad. Nisu još bili iskusni, kako je to u starosti, i nisu znali da je preče biti siguran nego utažiti glad. A hodanje po šumi, ovijenoj maglom, kad zakazuju sva osjetila, nije moglo značiti sigurnost.

Bila je rana jesen i sva je šuma bila puna hrane, pogotovu niži njezini obronci. Na starim sječama rasli su guštici kupina, biljka do biljke, i sve bijahu osute slatkim crnim plodovima. Granje trnjine oteščalo je od tamnih plodova. Divlje su kruške dozrele, i zemlja je ispod njih bila upravo pokrivena slojem otpaloga zrelog voća. Pod panjevima i među suhim lišćem sve je vrvjelo od sitnih životinja, miševa, kukaca i ličinaka. Šuma je bila puna hrane, ali kiša je već nekoliko dana uzastopce curila, neumorno i uporno.

Životinje se nerado kreću po nevremenu. Ma kako im krzno bilo gusto, kiša postepeno prodire kroza nj, hladne kapljice klize niz tijelo, i životinja se osjeća nelagodno. Po jakoj, dugoj kiši zaklanjala bi se medvjedica u brlog i čekala da pljusak popusti, pa da onda krene u potragu za hranom. Ali kiša je lila neprekidno dan i noć, na mahove malo jenjajući, da za čas opet snažno zapljušti. Šuma je bila puna vlage, zemlja upravo natopljena vodom, a niza sve obronke cijedili su se sitni potočići. Jaruge i usjeci, kroz koje je nekoliko dana prije jedva kapala voda, pretvoriše se u bujice. Voda se slijevala s planine i nosila sa sobom suho lišće, zemlju, otpale grane i oborena mlada stabla. Čak i gdjekojem odraslom šumskom orijašu, visokoj jeli, gustoj smreki i crnom

boru potkopala bi bujica korijenje, i on bi se muklim štropotom srušio preko jaruge.

Konačno, konačno, kad su mladi medvjedići već postali potpuno nemirni i nestrpljivi, te su nastojali da izađu iz brloga u potragu za hranom, prestala je kiša. Polako je zamrla, i samo je lišće otresalo krupne kapljice, što su se nakupile na njemu. Utihnula je buka bujica, što su se rušile niz vododerine, no zemlja je i dalje bila sva natopljena vodom.

Umjesto sunca, koje se u to doba godine redovito pojavljivalo nakon kiše, umiveno i sjajno, stala se, međutim, s vrha planine spuštati magla. Gusta i neprodirna koprena spustila se na zemlju sve do same trave.

Medvjedica nije voljela ta maglovita jutra, koja se nisu dala usporediti s divnom danjom jasnoćom, ni s mnogo sigurnijom i dragom noćnom tamom, ali — tek što je prestala kiša — izvukao se njezin stariji sin iz brloga, stresao krzno, zijevnuo i smjesta pošao za hranom. Katkad bi kihnuo, kad bi mu vlaga zašla u nosnice, koje su posvuda marljivo njuškale.

I mladi sinčić, koji se za vrijeme kiše tijesno priljubio uz njezino gusto, toplo krzno, a ona bi ga ogrlila šapom i grijala ga i njome i svojim dahom, stao se koprcati opirući se šapicama o njezina prsa, kako bi se iz zagrljaja izvukao na slobodu. Pustila ga je, a on je istrčao iz brloga posrćući onako nagao. Izašla je za njim zlovoljno mrmljajući, i dugo je tako stajala na samom ulazu u brlog. Punim je nozdrvama udisala zrak, ali joj njuh nije kazivao ništa; sve je vonjalo samo po vlažnoj zemlji i mokrom lišću.

Medvjedica zakima glavom, golemom i čupavom, na kojoj su male uši bile uzdignute, pa se polako stane provlačiti ispod grana oborenoga drveća, sve dok nije izašla u gustu šumu uspravnih stabala, koja vjetar nije oborio.

U prvom bljedilu zore spuštala se medvjedica niz planinu. Pošla je do najbliže šumske čistine, gdje su uz donji rub te čistine rasle divlje kruške. Morala je načiniti veliki luk, jer je šumski potok silno nabujao, pa ga njezina djeca ne bi mogla pregaziti bez opasnosti. Kad je konačno došla do obronka, podno kojega je ležala šumska čistina, okrenuo se vjetar tako, da joj je puhao u leđa.

Nijedna životinja ne voli hodati niz vjetar, jer tako gubi svoju najpouzdaniju obranu, njuh. Medvjedica je, međutim, jednom već bila prisiljena da obilazi izdaleka, pa joj se nije dalo da na tom kratkom putu još jednom zaobilazi. Pošla je stoga niz vjetar.

Puhao joj je u rutavo krzno i mrsio ga u tisuću zastavica. Njuh nije medvjedici kazivao ništa, magla joj je priječila da razabire predmete udaljene za samu dužinu njezina tijela, a vjetar i šuštanje lišća zaglušivali su sve zvukove u šumi.

Požurila se da izađe na čistinu. Usprkos orijaškoj težini zdepastoga tijela hodala je tiho. Koraci njezinih snažnih širokih šapa jedva su se čuli. Iza nje je tapkalo njezino mlado, živo klupko meke tople vune. Medvjedić kao da je podizao više buke nego njegova majka. Pod njegovim nespretnim koracima šuštalo je lišće, a ramenima i glavom svaki čas bi se okrznuo o niske grančice grmova, s kojih bi mu se na leđa i glavu sručila kiša krupnih kapljica.

Mališan je bio sav uzbuđen. Od vremena do vremena javljao bi se tihim piskutom i brundanjem. Zaostajao bi, spoticao se o kamenje i korijenje, a onda se smiješnim trkom žurio da dostigne majku. Katkad ne bi uhvatio pravi smjer, pa bi zacvilio od uzbuđenja, a onda bi ga snažni zamasi debelih stražnjih nožica pokretali ustranu, tako da je koracao pobočke, lijevim ili desnim

bokom. I to je neobično uzbuđivalo i veselilo mališana, pa je tihom cikom davao oduška svojemu životnom veselju.

Bio je veseo i hitar, malo nespretan, ali uvijek dobre volje. Jednom se čak prebacio preko glave i zapleo se o žilavu kupinovu grančicu. Njuškica mu se pri padu duboko zabila u meku šumsku zemlju. Izvukao se, malo je zarežao i stao ljutito gristi kupinovu vinjagu, no ona mu se osvetila: razderala mu je trnom meke usne. Još jednom je ljutito puhnuo, a zatim je pojurio za majkom izbacujući pri skokovima stražnje nožice uvis.

Nekoliko je puta morao glasno kihnuti, da se riješi vlage, koja mu je prodrla u nosnice. Onda mu pažnju zaokupi miš, koji je istrčao ispod suhoga lista i za tren nestao pod drugim listom, strelimice pretrčavši sitnu čistinu. Najprije je turio njuškicu pod list, ispod kojega je nestao miš, pa dugo i pomno udisao slatki miris, a zatim je stao šapicama raskapati lišće. Kretnje su mu bile nespretne. Miš je, međutim, bio već daleko odmakao svojim tajnim hodnikom, što ga je sagradio tik nad golom zemljom, pod debelim slojem lišća.

Medvjediću ubrzo dojadi taj uzaludni posao, pa ponovo potrči za majkom. Bio je okrugao i punašan, dobro hranjen, a dlaka mu je bila oblizana i čista. Majka ga je nebrojeno puta oprala svojim dugačkim toplim jezikom. Iz mekoga su vunenog klupka poduzetno sjale svijetle oči, a tupa i vlažna njuškica radoznalo je onjuškivala sve, na što je nailazila.

Majka je stala, da ga dočeka, a mali je medvjedić sopćući i pušući dotrčao do nje i čvrsto se stisnuo uz njezino dugačko, razbarušeno krzno, koje je tako divno mirisalo i značilo za njega jedinu sigurnost na svijetu. Majka ga onjuši i prijeđe mu njuškom preko leđa kao da želi da se uvjeri, da je živ i zdrav i da mu se nije ništa dogodilo, dok je samostalno tapkao po šumi.

Iza njih dvoje tapkao je podalje, ali toliko, da je još mogao dobro razabrati njihove korake i soptanje maloga medvjedića, stariji prošlogodišnji medvjedičin sin kao neka straža zalaznica. Već je bio prilično odrastao, bio je za pola glave niži od majke, ali mu je još mnogo nedostajalo do njezina obujma i težine. Premda je umio sam tražiti hranu i sam lutati po planini, te nikad nije izgubio put do brloga, on se rijetko dijelio od majke. Zajedno su odlazili iz brloga, zajedno lutali šumom i istodobno se vraćali, naoko posve odvojeno i ne obaziruć se jedno na drugo, no uvijek ostajući u blizini.

Njega je mučila neutaživa radoznalost, pa je morao sve, na što bi naišao, temeljito proučiti. Zbog toga je neprekidno skretao s puta i zaostajao. Osim toga bio je veliki proždrljivac i vječno je odlazio u lov za hranom. Našao bi pregršt crnih kupina, nekoliko koraka dalje cio niz tustih ličinki ispod kore oborena, napola trula stabla, koje je vrlo vješto umio izgrepsti oštrim pandžama. Zatim bi našao nešto tečnoga korijenja, te bi ga pojeo glasno mljašćući, pa leglo šumske voluharice, što mu ga otkrio osjetljivi njuh. Tako ga je brzo jednom šapom odgrnuo, uklonio s njega otpalo lišće, a drugom udario o njega, da nije dospjela pobjeći ni stara voluharica, premda je inače bila hitra poput strijele.

Približili su se samoj čistini, gdje su, na protivnom rubu, rasla kruškova stabla. Medvjedica zastane, da najprije ispita, ne prijeti li odakle kakva opasnost po njezino mlado, ali mališan je bio nestrpljiv. On istrči ispod njenih nogu na čistinu.

Pretrčao je samo nekoliko koraka, kad li se najednom dotakne nekoga hladnog i tvrdog predmeta. Začuje se tih metalni zvuk, a odmah zatim pre-

strašeni i bolni jauk maloga medvjedića. Mališan je zapao u stupicu, koju su još prije kiše napeli lovci, da uhvate kojega vuka, toga krvoloka planinskih šuma.

Medvjedica se u prvi čas prestrašeno trgne, a onda odlučno potrči k djetetu, koje je bolno vikalo. Medvjedić nije mogao ni da se makne. Oštri zubi čelične stupice uhvatili su mu obje natkoljenice i nisu mu dopuštali da se ispravi. Čvrsto su ga držali. Okretao se i izmicao, cvilio je i vikao, ali mu ništa nije pomagalo: bio je uhvaćen. Negdje u dnu svojega malog srca osjećao je osim britke i nepodnošljive boli i blizinu svemoćne majke. Prodirno se i neizrecivo bolno derao i plakao zovući majku, da mu pomogne i da ga oslobodi.

A mati je osjetila, da se zbilo nešto, što leži izvan njezina svijeta, nešto što nije mogla razumjeti i u čemu nije imala nikakva iskustva. Na planini prije nisu nikad postavljali stupice, pa ona nije znala, što znači miris željeza ni opasnost, koja se sakriva u njemu. Posljednjih su se godina, međutim, razmnožili vukovi i uništili gotovo sve srne, pa su lovci pokušali da im stanu na kraj s pomoću stupica. A prvi plijen stupice bio je medvjedić.

Medvjedica sve to nije znala niti je mogla shvatiti. Osjećala je samo, da je tu nešto strašno, strano i nepopravljivo, neka nesreća, koju ona ne može odvratiti. Najprije je lizanjem i dobrodušnim brundanjem pokušala umiriti mladunče. Naslonila se na nj svojim rutavim krznom, ali mališan se ovaj put nije umirio, nego je sve jače i prodornije jaukao. Onda mu je položila šapu na rame i počela ga vući iz stupice što je mogla nježnije, no njegova ju je očajna dreka upozorila, da mu time nanosi samo još jače boli. Oprezno je koraknula naprijed, pomno sa svih strana onjušila stupicu, pa otkrila dugački i teški željezni lanac sakriven pod suhim lišćem i posve suvišan za tako mali i slabašni plijen.

Medvjedica se vratila mladom, gurnula ga njuškom i pokušala da ga glavom odgura iz stupice. Ali mališan je odgovorio neizrecivo bolnom drekom. Mati se povuče, ponovo onjuši željezni lanac i pokuša da ga pregrize. Bilo je uzalud; okrvavila je njušku, a lanac je ostao jednako nedirnut, težak i neumoljiv kao i prije. Pošla je do kraja lanca, koji je nekoliko puta bio ovijen oko korijena nekoga drveta i još je jednom pokušala da ga pregrize, no željezo joj je samo kršilo zube.

Dugo je stajala nepomično, okrenuta prema djetetu, koje je neumorno i bolno plakalo. Tek katkad mahnula bi glomaznom glavom, kao da razmišlja, kao da traži izlaz iz te nenadane nesreće. Izlaza nije bilo. Medvjedica je osjetila, da ne može ništa poduzeti, da je nemoćna. Sva njezina strašna snaga, kojom može stići konja u trku, kojom može odraslo tele bez poteškoća odnijeti zubima iz doline u vrh planine, kojom može udarcem šape slomiti šiju volu, bila je uzalud. Čelična je stupica bila jača od nje. Medvjedica je osjetila, da ne može pomoći djetetu, ali ga nije napustila u nesreći. Stala je nad malim medvjedićem i nad stupicom široko se raskrečivši, tako da je tijelom pokrivala nesretnoga sina. Oborene glave je slušala njegovu neprekidnu dreku. Od vremena do vremena i ona bi se oglasila. Glas joj je neobično zvučao — bili su to bolni i nemoćni uzdisaji.

Odrasli se medvjedičin sin na prvi krik mlađega brata naglo ukočio, podigao je uši i sav se napeo od pozornosti. Nastojao je da dokuči, što se dogodilo. S mjesta, na kojemu se nalazio, nije mogao vidjeti što se događa na proplanku, a očajni su ga medvjedićevi krikovi tako zaplašili i uzbudili, da mu se naježila sva dlaka na hrptu. Nepomično je stajao, njuškao i prisluškivao. Dreka sa čistine nije prestajala, od časa do časa postajala je, štoviše, sve prodornija. U medvjedovo se srce ušulja strah. Kraj sve svoje običajne radoznalosti nije se usudio ni da se makne s mjesta. Tamo vani mora da se zbiva nešto strašno. Nije izdržao. Pogne glavu i izgubi se natrag uz vjetar pomno pazeći, da neprestano ostane u zaklonu grmlja i da se ne pokazuje na otvorenim mjestima.

Razdanilo se, i magla se polako razišla. Dan je bio siv i mutan, a trajao je cijelu vječnost — vječnost za medvjedića, izmučena i puna očaja, a i za njegovu majku, koja je poput kipa stajala nad njim. Onda se opet polako počela spuštati noć.

U predvečerje su lovci prolazili planinom i čuli krikove, koji su još uvijek nesmanjenom žestinom dopirali sa čistine. Prišuljali su se na rub šume i ugledali cijelu tragediju. Razumjeli su majčin očaj i odučili da spase dijete i da ga vrate majci. Valjalo je samo otključati stupicu, ona bi se odmah otvorila, i sitne bi šapice bile slobodne. No da se stupica otključa, trebalo je doći do nje. Lovci pokušaše da se približe majci.

Ali ona nije shvaćala njihove namjere. Za nju su omraženi dvonošci bili smrtni neprijatelj, jedina bića, kojih se bojala. Sa sobom su nosili smrt. Dugački ožiljak uz medvjedičin bok bio je rječit svjedok jednoga njezina susreta s dvonošcima. Odonda im se medvjedica uklanjala i bojala se njihova traga i mirisa.

Kad su pošli bliže, prvi joj je nagon rekao: bježi! No tu je nemoćno dijete, jadno ispaćeno klupko meke vune, čije se oči više ne sjaju. Zamaglila ih je patnja. Medvjedica je osjećala, da su dvonošci u nekoj vezi s tom strašnom željeznom stvari, u koju se uhvatio njezin sin. Osim mirisa željeza osjećala je na njoj i mrski ljudski miris.

Medvjedici je približavanje ljudi moglo značiti samo jedno: smrt za nju i za njezina sina, no majčina je ljubav bila jača od bojazni za vlastiti život. Kad su lovci pokušali da joj se približe, obori medvjedica krupnu dlakavu glavu, bijesno iskesi zube i spremi se za borbu. Iz cijelog joj je držanja izbijala tolika jarost i divljina, tolika uporna odlučnost, da uz svaku cijenu obrani mlado, da su lovci zastali. Nisu mogli da se približe mladunčetu, a da ne ubiju majku ili da sami ne stradaju.

I drugi dan su došli lovci, i treći i četvrti. No uvijek su našli isti prizor. Medvjedica je stajala nad svojim mladim ili ležala tik njega, ali bi smjesta, čim bi nanjušila ljude, nesmanjenom žestinom iscerila zube pokazujući, da je krajnje pripravna za borbu na život i smrt.

Medvjedova je obitelj dobila čak i pojačanje. Stariji medvjedičin sin, koji je prvi dan nesreće umakao u šumu, vratio se iduće večeri i sad se cijelo vrijeme zadržavao u blizini. Dan i noć lutao je oko čistine i donosio majci i bratu svu hranu, do koje je mogao doći. Malom medvjediću nije bilo spasa. Cijeli je dan i cijelu noć vikao i plakao, ali glas mu je postajao sve slabiji i slabiji. Dan i noć stajala je majka nad njim ne sluteći, da time pomaže smrti, a ne životu.

Svaki dan dolazili su lovci, koje je duboko dirnula ta požrtvovnost, i poduzimali sve, što je bilo moguće, da medvjedicu odmame s njezina mjesta, pa bilo to i na nekoliko časaka, ali ona je stajala i nije se micala.

Lovci su glasno vikali, te mahali puškama i odsječenim granama. Medvjedica se nije micala s mjesta. Pucali su tako, da su joj taneta hujala uz samu glavu. Medvjedica bi se skutrila, a jednom je bijesno zagrizla u zrak kao da

kuša uhvatiti tane, što joj je prozujalo kraj ušiju, no nije uzmakla. Peti su dan doveli na planinu cijelu hajku, dugačak lanac ljudi oboružanih čegrtaljkama, limenim loncima i poklopcima. Medvjedica je ostala nepomična, i samo su joj oči bljeskale, a teška se golema glava okretala zdesna nalijevo. Konačno, na desetak koraka pred medvjedicom, izgubili su hajkači hrabrost. Red se zaustavio, pokolebao, a onda ljudi potekoše niz obronak, sretni što su izmakli dosegu bijesne zvijeri. Nije pomogla ni vatra. Mašući zapaljenim granama, pošli su jedne noći lovci prema zvijeri, ali majčina je ljubav bila jača i od straha, što ga svaka životinja osjeća pred vatrom.

Pri dolasku ljudi uzmakao bi stariji medvjedičin sin i sklonio se u šumu, no mati je ostajala nepomična poput spomenika nepobjedive majčinske ljubavi. Golema i divlja, postavila se nad mladunčetom, upaljene, sitne oči podmuklo su i bijesno svjetlucale pune žarke mržnje.

Punih deset dana i deset noći stajala je medvjedica nad mladim, čiji se život gasio. Deset dana uporno je odolijevala svim nastojanjima lovaca da je odmame ili otjeraju od sina. Mali je sve tiše i tiše cvilio.

A kad je jaukanje posve prestalo, medvjedica je ostala još čitav jedan dan uza nj; prisluškivala je, ne bi li možda čula još koji uzdah, kakav tihi cvilež. Ali medvjedić se više nije javljao. Njegova je patnja prestala.

U tih jedanaest dana medvjedica je posve omršavjela. Lovci su je promatrali s drugoga ruba čistine i sažalijevali je. A kad je konačno u predvečerje polako otapkala prema šumi, nekoliko se puta obazrevši, pratili su je pogledi lovaca s mnogo udivljenja i poštovanja.

Vlatko Šarić

Medvjed (ursus arctos) najveća je naša zvijer. Odrastao medvjed dugačak je dva do dva i četvrt metra, a težak je prosječno 250 do 300 kilograma, no ima i većih i težih životinja. Pari se u proljeće, a nakon sedam mjeseci okoti medvjedica u zimskom brlogu dva do tri slijepa mlada. Dok su mladi nemoćni, mati se ne dijeli od njih, već ih doji ne uzimajući pritom nikakve hrane.

Mladi progledaju nakon šest tjedana, a kad navrše oko četiri mjeseca, počinje poduka u penjanju i traženju hrane. Ugrozimo li joj mlado, medvjedica će ga žestoko i bijesno braniti. Mladi medvjedići prate majku cijelo ljeto, osim u vrijeme parenja, kad ih medvjed otjera, a i mati zaboravlja na njih. Često i prezimljuju s njome u istom brlogu.

Medvjed se hrani uglavnom korijenjem, šumskim plodinama, puževima, kukcima i ličinkama, ali ždere i ribe, strvinu i mravlja jaja. Osobito voli voće i med. Nema li dovoljno biljne hrane, znade ga oskudica i glad pretvoriti u pravoga razbojnika. Onda napada stada, ubija ovce, pa i goveda i konje. Nauči li se jednom na mesnu hranu, postaje velikim štetočinjom. Takve medvjede naziva narod »mesarima«. Kako je veoma snažan, može medvjed da odnese, odnosno odvuče cijeloga konja ili govedo. Ubijeni plijen pokriva tankim slojem listine, grančica ili mahovine. U krajevima gdje ga ne progone, medvjed je gotovo cio dan u potrazi za hranom, jer je treba veoma mnogo, no ako je imao loša iskustva s ljudima, postaje veoma oprezan, te izlazi samo noću.

U Evropi se zadržava u planinskim područjima, u Karpatima, na Balkanskom poluotoku, u Skandinaviji, na Pirenejima. Voli neprohodne prašume, vjetrolome, guštare. Ondje on sebi uređuje brlog u kakvoj spilji, među stijenama, u šupljem drvetu ili ispod oborena stabla, te u njemu prespava zimu u takozvanom lažnom zimskom snu, pričem mu temperatura tijela ne opada.

Snimka: H. A. Traber

Šuma — domovina životinja. Sunce šara po njoj titrave sjene a svaki korak otkriva nove ljepote.

VIKSEN

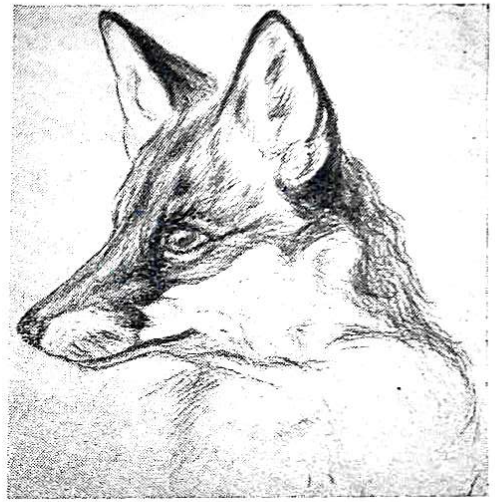

Žalost i nesreća zadesili su naš kokošji rod. Već više od mjesec dana nestajali su stanovnici našega kokošinjca na nerazjašnjiv i tajanstven način. Vrativši se o velikim praznicima sa sveučilišta kući, smatrao sam svojom dužnošću da otkrijem uzroke toga nestajanja. Netko je na drzak način odnosio jednu kokoš za drugom prije, nego što bi sjele na motku za noćenje ili neposredno pošto bi sletjele s nje. Ta je činjenica skidala sumnju sa skitnica i s odviše privrženih susjeda. Ni ptice grabilice nisu mogle biti počinitelji toga nedjela, jer nijedna kokoš nije nestala s gnijezda. Nismo našli nijedne napol pojedene kokoši, pa prema tomu nisu ni lasica, kuna ni smrdljivac mogli biti počinitelji. Drsku smo krađu mogli dakle pripisati samo lisici, jedino njoj.

Prostrane crnogorične erindalske šume nalazile su se na drugoj strani rijeke. Pomnije pretraživši donji gaz, našao sam nekoliko lisičjih tragova i jedno prugasto sivo pero naših engleskih kokoši. Kad sam se, nalazeći se u potrazi za novim dokaznim materijalom, uspeo na protivnu obalu, začuh najednom kreštavu dreku jata vrana. Okrenuh se i ugledah nekoliko tih skitnica, gdje se spuštaju nad nešto u samom gazu. Pogledah bolje. Bila je to stara pripovijest: jedan tat odaje drugoga. Posred gaza trčala je lisica, noseći u gubici kokoš: dolazila je iz našeg kokošinjca s novom žrtvom u gubici. Premda su vrane i same drski lopovi, ipak one uvijek prve viču: »Drž'te tata«. Ali pritom su uvijek pripravne da prime svoju jatačku plaću u obliku jednog dijela plijena.

I sad su pokušavale da ga se domognu. Da stigne kući, morala je lisica prijeći preko rijeke, pa je tom prilikom bila bez zaštite i posve otvoreno izložena napadaju drskih vrana. Lisica jurnu dugim i očajnim skokovima prema obali, pa nema sumnje, da bi bila umakla s plijenom, da se nisam i ja pridružio njezinim neprijateljima. Ovako je morala da ispusti kokoš, koja je netom izdahnula i bila još topla, te da umakne u šumu.

To redovito utjerivanje poreza u naravi, te okolnost da je lisica nosila kokoš čitavu, bijahu dokaz da majka-lisica ima kod kuće obitelj malih lisica. Sam sam sebi postavio zadaću da pronađem tu obitelj.

Još isto veče pošao sam sa svojim psom Rangerom preko rijeke ravno u erindalsku šumu. Čim je pas počeo tražiti, začuh kratko i oštro lisičje lajanje iz neke gusto obrasle gudure. Ranger jurnu smjesta onamo, pronađe svjež trag i odjuri u divlji lov. Lavež mu je konačno zamro u daljini među brežuljcima.

Sat kasnije vratio se Ranger neobavljena posla, usopljen i silno ugrijan, i legao je do mojih nogu.

U istom času odjekne tik uz nas ono isto lisičje »jap-jurr« i pas jurnu u novi lov.

Pas je nestao u tami lajući kao zvono na katedrali, ravno prema sjeveru. Njegov glasno »bu-bu« oslabi uskoro »u-u« pa u jedva čujno »o-o«, dok nije posve utihnuo. Otrčali su zacijelo više kilometara daleko, jer nisam mogao ništa čuti, premda sam uho prislonio uz zemlju, a nekoliko kilometara nije za Rangerov zvonki glas značilo nikakvu udaljenost.

Najednom se trgnuh začuvši teško i promuklo stenjanje i šuštanje lišća — Ranger se vratio. Bio je potpuno iscrpen. Jezik mu je visio gotovo do zemlje, na gubicu mu izbila pjena, pluća mu se nadimala kao mješina, a znoj mu je kapao s prsa i s bokova.

Na časak me pogleda, obliznu mi ruku, kao da vrši neku dužnost, i baci se na zemlju. Svojim teškim soptanjem nadglašavao je ostale zvukove.

No onda se svega nekoliko koraka preda mnom oglasi opet ono izazovno »jap-jurr«, i sve mi posta jasno.

Nalazili smo se tik jame, u kojoj su bile mlade lisice, a stare su nas naizmjence kušale odmamiti odande.

Međutim, spustila se mrka noć, i mi krenusmo kući, to više, što smo bili uvjereni da je zagonetka riješena.

Općenito je bilo poznato, da u susjedstvu živi stari lisjak sa svojom obitelju, ali nitko nije znao, da stanuje tako blizu.

Toga si staroga lisjaka lako mogao prepoznati između svih ostalih članova njegova soja po brazgotini, koja mu je prelazila preko oka i dosizala do iza uha. Vjerojatno je tu brazgotinu zadobio u lovu na zečeve — na kakvoj ogradi od bodljikave žice. Kako su dlake, pošto je rana zarasla, ostale na tom mjestu bijele, bila je brazgotina pouzdan znak raspoznavanja.

Uskoro je izašlo na vidjelo, da se u našem susjedstvu naselio baš taj stari lisjak s brazgotinom, u društvu svoje žene Viksen, i da su upravo oni postupali s našim kokošinjcem kao sa svojom privatnom smočnicom, iz koje se prema potrebi mogla po miloj volji uzimati hrana.

Idućeg smo jutra pomno pretražili ono mjesto pod smrekama. Našli smo veliki zemljani humak, što su ga lisice načinile u nekoliko mjeseci. Pri tome su poslu sigurno morali iskopati i jamu, ali sad je nismo mogli otkriti. Poznato je, međutim, da zaista prevejane lisice znadu iskopati veliku jamu za svoje leglo, ali da onda zatrpaju ulaz u tu jamu i iskopaju drugi ulaz na nekom zaklonjenom mjestu, pa ga hodnikom spoje sa samom jamom.

I tako sam zaista na drugoj strani, dosta daleko od humka, našao pravi ulaz u jamu, skriven pod grmljem, a našao sam i bjelodane dokaze, da se u jami nalaze mlade lisice.

Neka se šuplja lipa uzdizala s druge strane obronka, na kojem se nalazio humak s jamom. Lipa je bila malo nagnuta ustranu. Na podnožju lipe nalazila se velika rupa, a nešto manja rupa nalazila se u samom stablu.

Ta je lipa u mojem djetinjstvu služila kao hajdučko gnijezdo, kad smo se igrali Robin Hooda. U mekanu, napol istrulu jezgru drveta urezali smo stepenice, tako da smo se mogli uspinjati i spuštati u samu šupljinu drveta.

To mi je dobro došlo. Idućega dana, kad se sunce malo uspelo, otiđoh onamo. Sa svoje visoke čeke mogao sam dobro promatrati zanimljivu obitelj pod sobom. Nabrojio sam četiri mlade lisice. Sa svojim debelim krznom, dugačkim i debelim nogama i nedužnim izrazom lica, bile su slične malim ovcama, ali kad bi ih čovjek bolje pogledao, morao bi po širokim licima, šiljatim njuškama i oštrim očima razabrati, da to nisu pitome i glupe ovce, već potomci lukave lisice.

Male su se lisice igrale, grijale se na toplom suncu ili bi se natezale i grizle. Uto nešto zašušti i lisice zaplašeno nestaše u jami. Uzrujaše se, međutim, bez potrebe. Sama je njihova majka bila uzročnik toga šuma. Polako se došuljala iz grmlja noseći u gubici kokoš — broj sedamnaest, koliko se sjećam. Lisica se tiho oglasi, i mališani se dokotrljaše iz jame. Sad sam ugledao prizor, koji mi se učinio dražesnim, ali bi se moj ujak zbog njega zacijelo razbjesnio.

Mališani se baciše na kokoš. Natezali su je i navlačili režeći jedan na drugoga, a majka je čuvala stražu. Značajan je bio izraz njezina lica. Činilo se, kao da se cereka od uživanja, no lice joj istodobno nije izgubilo ni onaj svoj običajni divlji i lukavi izraz ni onu okrutnost i nervozu. Jači od sveg toga bio je ipak izraz majčinskoga ponosa i ljubavi, što sam ga jasno razabirao na njemu.

Podnožje i korijenje mojega drveta bilo je sakriveno u grmlju, a osim toga ležalo je mnogo niže od humka zemlje, u kojemu su stanovale lisice. Stoga sam mogao dolaziti i odlaziti po miloj volji, a da me lisice nisu zamijetile.

Svejednako sam dolazio do svojega drveta i uspinjao se na nj, da pratim odgoj mladih lisica. Zarano su naučile da se kod svakog šuma ukoče i ostanu nepomične, a kad bi se šum ponovio, da pobjegnu u kakav zaklon.

Gore na humku živio je, u nekom voćnjaku, stari svizac. Nije bio ni lijep ni zanimljiv, ali je umio ugodno živjeti. Iskopao je jamu između žilavog korijenja nekog panja omorike, tako da lisice nisu mogle da prošire jamu i da ga se domognu kopajući. Lisica ne voli naime naporan posao, pa svoj cilj radije postiže lukavstvom i dosjetljivošću.

Taj se svizac običavao svakoga jutra sunčati na svojemu panju. Čim bi opazio lisicu, šmugnuo bi na vrata jame. Ako bi neprijatelj bio odviše blizu, svizac bi se zavukao duboko u duplje i ostao ondje, dok opasnost ne bi prestala.

Jednoga su jutra odlučili Viksen i njezin mužjak da naobrazbu svoje djece upotpune poglavljem o sviscu. Kao osobito prikladan objekt odabrali su za pokus upravo onoga svisca u voćnjaku. Odoše tako zajedno do ograde, koja je okruživala voćnjak, a da ih stari svizac nije opazio sa svojega panja. Zatim stari lisjak polako prođe, podalje od panja, ravno kroz voćnjak. Pritom nije ni glavu okrenuo ustranu, samo da ne poplaši vazda nepovjerljiva svisca. Kad se lisjak pojavio, spustio se svizac u otvor svoje jame, te je ostao ondje mirno sjedeći. Dobro je znao da je oprez majka mudrosti.

Upravo to su lisice i htjele da postignu. Viksen se bila sakrila, a sad brzo potrči do panja i skloni se iza njega. Stari je lisjak, međutim, išao dalje. Budući da se svizac nije baš odviše poplašio ugledavši lisjaka, ubrzo izviri između korijenja i radoznalo se ogleda. Tamo daleko opazi lisjaka, koji je i dalje išao prvotnim smjerom. Što je lisjak dalje odmicao, to je svizac postajao drskijim, a kad se činilo, da je zrak posve čist, popeo se ponovo na panj.

Viksen mu se jednim skokom baci na zatiljak i stade ga tresti. Tresla ga je sve dok nije izgubio svijest. Stari lisac je kradomice promatrao cio prizor, pa brzo dohrli u pomoć, ali Viksen zgrabi svisca zubima i otrči s njim prema jami. Lisac je znao, da ga njegovi više ne trebaju.

Kad je Viksen stigla do ulaza u jamu, svizac se toliko osvijestio da se počeo malo praćakati. Prigušenim »vuf« dozva Viksen svoju djecu i oni izjure iz jame, kao što školska djeca jurnu iz škole na igru. Viksen im dobaci ranjenu životinju, i sve se četiri mlade lisice baciše na nju kao četiri mala đavola. Uživajući u zalogaju, tiho su se javljali, a svojim sitnim dječjim zubićima grizli su iz sve snage.

Svizac se, međutim, borio da spase život. On otrese svoje male mučitelje i šepajući pođe polako prema guštari. Nadao se, da će ondje naći zaklon. Male se lisice dadoše u potjeru za njim — kao rulja pasa. Hvatale su ga za krzno i za rep, ali nisu mogle da ga zaustave. Uto im majka pritekne u pomoć. Zgrabi siromašnog svisca i odnese ga natrag na čistinu, kako bi djeci pružila prilike da se zabavljaju. Taj se okrutni prizor nekoliko puta ponavljao, sve dok svizac nije žestoko ugrizao jedno mladunče, i dok bolan cvilež ozlijeđenog djeteta nije naveo majku Viksen, da brzo dokrajči bijedni sviščev život.

Nedaleko lisičje jame nalazila se u dolini mala uleknina obrasla travom. To je bilo igralište cijeloga naselja poljskih miševa. Prvu zornu poduku u plemenitom lovačkom umijeću dobile su male lisice upravo u toj uleknini. Ovdje su održani prvi satovi nastave o lovu na miševe, u tom najlakšem od svih vrsta lova. Najvažniji je pri poduci bio majčin primjer, a dolazio je do izražaja i priroden nagon malih grabežljivaca. Stara se lisica služila nekim znakovima i kretnjama, koje su značile na primjer: »Ostanite mirno ležeći i

pripazite« ili: »Dođite i točno ponovite ono, što sam ja radila«.

Jedne tihe večeri krene cijela obitelj veselo prema uleknini. Majka Viksen naloži mladima, da mirno legnu u travu. Tiho je cviljenje pokazalo, da se tražena divljač nalazi u blizini. Viksen ustane i na vršcima prstiju otrči u visoku travu. Nije puzala, već je pružala tijelo uvis, da bude što viša, a kadšto bi se osovila na stražnje noge, da uzmogne bolje pregledati okolinu.

Putići, kojima se miševi obično kreću, skriveni su u zapletenoj travi. Mjesto, na kojem se upravo nalaze miševi, dade se prepoznati samo po neznatnom podrhtavanju trave. Takav je lov stoga moguć samo u dane kad nema nikakva vjetra.

Umjetnost je u tome, da točno odrediš mjesto, na kojemu se nalazi miš i da ga jednim skokom ščepaš, a da ga prije nisi vidio. Pošto je nekoliko trenutaka čekala, Viksen naglo skoči u čuperak suhe trave, zahvati u nj gubicom, i siromašni poljski mišić posljednji put zacvili.

Miš je začas bio progutan, a sve četiri male lisice pokušaše da nasljeđuju majku. A kad je najstariji iz legla prvi put u životu uhvatio takvo biće, koje se trzalo i praćakalo, stade drhtati od uzbuđenja, pa tako divlje zabode svoje snježnobijele mliječne zubiće u jadnoga miša, da se i sam začudio svojoj divljini.

Drugi je sat izobrazbe bio posvećen vjeverici. Jedna od tih vječno bučnih i vrlo nervoznih životinjica živjela je u neposrednoj blizini lisičje jame. Obično bi pola dana provodila na kakvoj sigurnoj grani iznad jame i odande iz svega glasa grdila poštovanu lisičju obitelj.

Mlade su lisice mnogo puta uzalud pokušavale da je uhvate, kad bi skakala sa jednog stabla na drugo i trčala preko čistine, ili kad bi ih iz neposredne blizine obasipavala pravom bujicom pogrda. Stara je Viksen, međutim, bila pravi stručnjak u prirodopisu. Ona je točno poznavala vjeveričje običaje, pa se sama umiješala u stvar, čim joj se učinilo, da je vrijeme za to prikladno.

Ona sakrije djecu i ispruži se usred čistine. Drska i podmukla vjeverica priđe bliže i počne kao obično grditi lisicu. Viksen ni ne trenu okom. Vjeverica je prilazila sve bliže. Konačno je sašla na neku granu tik nad lisičinom glavom i počela odande grditi: »Ti lopove!« Ali Viksen je ležala kao da je mrtva. To se vjeverici učinilo veoma čudnim. Plašljivo se ogleda, spusti se s drveta i pretrči, što je brže mogla, preko čistine, pa se na drugoj strani uspe na drvo i stade psovati.

»Ti lopove, ti bijedni lopove, skrrr- skrrr!«.

Ali Viksen je nepomično i mrtvo ležala u travi. To je za vjevericu ipak bilo odviše. Po prirodi je bila radoznala i pustolovne ćudi. I opet se spusti

s drveta, pa pretrči preko čistine, ovaj put još bliže nego prije. Viksen je ležala kao mrtva.

»Zacijelo je mrtva«, pomisli vjeverica.

Male su lisice počele vjerovati, da im je majka zaspala.

Vjeverica je sama sebe natjerala u sve žešći napadaj lude radoznalosti. Bacila je komad kore ravno lisici na glavu, utrošila cijelu svoju zalihu najprostijih pogrdnih riječi, već ih je čak i ponovila, ali nije dobila odgovora. Pošto je još nekoliko puta pretrčala preko čistine, usudi se da priđe posve blizu Viksen, koja se zapravo samo pritajila. Vrebala je. Brzo iskoristi priliku, skoči na noge i zgrabi ludu vjevericu za zatiljak.

A male su lisice oglodale kosti, oh!

Tako su postepeno postavljeni temelji za odgoj mladih lisica. Kad su malo odrasle i ojačale, majka ih je počela voditi sa sobom na dulje šetnje, da ih nauči, kako se traže i pronalaze tragovi.

Svaka životinja lovi na poseban način. Svaka životinja ima neku osobitu odliku, jer inače ne bi mogla ostati živa, i neku veliku slabost, jer inače drugi ne bi mogli živjeti. Velika vjeveričina slabost je radoznalost, a lisičina je slabost u tome, što se ne može uspinjati na drveće. Odgoj malih lisica sastojao se u tome, da iskoriste slabosti ostalih životinja, ili da lukavošću izravnaju njihovu premoćnu snagu.

Od roditelja su naučile glavne zasade lisičje mudrosti. Teško bi bilo protumačiti, kako su to naučile, ali uskoro se pokazalo da su zaista mnogo naučile. Evo nekoliko pravila, kojima su ih naučili Viksen i njezin mužjak, pravila, koja sam ja doznao prisluškujući:

Ne spavaj nikada na svojemu tragu!

Njuška ti se nalazi ispred očiju, zato se u nju više pouzdaj!

Samo luda trči niz vjetar!

Bistri će ti potok često spasiti krzno!

Ne idi nikad ravnim putom, ako možeš ići zaobilaznim!

Ako nešto ne poznaješ, onda ti je to svakako neprijatelj!

Prašina i voda kvare njuh!

Ne lovi nikad miševe u šumi, u kojoj ima zečeva, ni zečeve u dvorištu s kokošima!

Ne trči po travi!

Uskoro su mališani bili uvjereni, da znaju sve. Jedne ih je noći, međutim, Viksen izvela u polje i pokazala im neki nepoznati plosnati predmet, koji je ležao na zemlji. Viksen ih navede, da onjuše taj predmet. Tek što su udahnuli prvi dah, naježi im se sva dlaka. Stadoše drhtati, a da ni sami nisu znali zašto. Kao da ih je nešto škakljalo u krvi i ispunjalo ih strahom i mržnjom. Kad je Viksen vidjela, kako je taj novi miris djelovao na njih, šapnu im:

»To je ljudski miris«.

Međutim su naše kokoši nestajale jedna za drugom. Nisam još bio odao jamu s mladima, jer mi je bilo više stalo do tih malih razbojnika, nego do naših dosadnih kokoši. Moj se ujak, naravno. silno uzbuđivao i s krajnjim se prezirom izražavao o mojim lovačkim sposobnostima. Da ga udobrovoljim, poveo sam jednoga dana sa sobom psa. Uskim putićem prošli smo kroz šumu i uzašli na neki neobrasli obronak. Ovdje sjedoh na zemlju, a pas poče tražiti. Za nepune tri minute javi glasno: »Lisica! Lisica!« To štektanje dobro poznaju svi lovci. Pas pojuri niz obronak.

Nakon nekoga ih vremena začuh kako se vraćaju. Prvi je trčao moj stari znanac, lisjak s brazgotinom. Lakim, dugačkim skokovima približavao se rijeci, ali sa druge obale. Onda zađe u plitku vodu i potrči po njoj nekoliko stotina koraka uz obalu, pa prijeđe preko rijeke upravo meni nasuprot. Premda sam sjedio nezaklonjen, nije me zapazio, već se uspeo uz obronak ogledavajući se preko ramena psu. Po prilici četiri koraka od mene okrenu se, sjede i iskrivi vrat. Napeto je promatrao psa kako na obali uzalud traži trag. Ranger je lajući dojurio po tragu do vode. Ovdje je izgubio trag i smeteno ga počeo tražiti i uz vodu i niz nju. Tu je bilo moguće samo jedno rješenje. Morao je trčati po obali rijeke sve dotle dok ne nađe mjesto na kojemu je lisjak izišao iz vode.

Stari lukavac preda mnom promijeni malo prvobitni položaj, kako bi mogao bolje vidjeti psa. Upravo je ljudskim zanimanjem promatrao Rangera kako traži po obali. Bio mi je tako blizu, da sam razabrao, kako mu se dlaka naježila na ramenima, kad je pas prišao bliže. Vidio sam, kako mu srce uzbuđeno udara u rebra i kako mu sjaju oči. Kad je pas izgubio trag na obali i posve se smeteno vrzao onuda, bio je pravi užitak gledati, kako lisjak ne može da ostane mirno sjedeći. Upravo je poskakivao od veselja i podizao se na stražnje noge, da bolje razabere progonitelja, koji se polako snalazio. Gubicu je razjapio gotovo do ušiju i nekoliko je puta glasno dahnuo, da, upravo se nasmijao, kao što se i psi kadšto umiju nasmijati.

Kad se onda Ranger konačno snašao i počeo se po tragu uspinjati uz brežuljak, izgubi se stari lisac u šumi.

Ta se komedija s manjim izmjenama ponavljala nekoliko dana za redom, ali moj je ujak napokon izgubio strpljenje, jer su kokoši svaki dan nestajale. Jednoga je dana pošao sam i sjeo je na isti obronak, a kad je stari lisac došao na svoj vidikovac, da odande prati Rangerova nastojanja, moj ga ujak nemilosrdno ustrijelio.

Kokoši su ipak i dalje nestajale. Moj se ujak zapjenio od bijesa. Odlučio je da sam upravlja uništavalačkim bojnim pohodom. Otrovane je meke upravo posijao po šumama u okolici. Nadao se, da ih naši psi ne će dirnuti. Čim bi me ugledao, pustio bi maha svojoj zlovolji i zajedljivo bi govorio o mojem lovačkom umijeću. Svake je večeri izlazio s puškom i sa dva psa nadajući se, da će konačno uhvatiti kradljivca.

Ali Viksen nije bila tako luda. Dobro je znala, što je otrovana meka, pa je prezirno prolazila kraj njih. Samo jednom je podigla otrovani komad mesa i bacila ga u jamu svojega starog neprijatelja smrdljivca. Od toga dana nije se skunks više pojavljivao. Prije je stari lisac preuzimao brigu za pse. On bi ih odmamio iz blizine lisičje jame, ali sad je Viksen morala preuzeti svu brigu oko prehrane i uzgoja mladih, pa nije više mogla gubiti vrijeme time da briše sve tragove, koji bi vodili k jami. Nije se uvijek ni nalazila u blizini, da zavede pse na krivi trag.

Svršetak se lako dao nazrijeti. Jednoga je dana došao Ranger po svježem tragu sve do jame, a malo kasnije navijesti engleski foksterijer Flick, da je cijela obitelj kod kuće.

Tajna je bila otkrivena, i lisičjoj se obitelji približavao kraj. Ujak je doveo radnike i oni stadoše raskapati humak. Mi smo dotle u blizini čekali s puškama. Još prije nego što je posao bio završen, pojavi se Viksen na rubu šume i odmami pse dolje prema rijeci. Ondje se na veoma lukav način riješila

progonitelja. Jednostavno je skočila na leđa neke ovce, koja je sa cijelim stadom pasla. Zaplašena je ovca odjurila s jahačem na ledima. Sigurna, da psi ne će moći da podu njezinim tragom, skoči Viksen nakon nekoliko stotina metara ovci s leđa i vrati se k jami. Ali i psi su, ne našavši trag, učinili isto, te su se ondje opet namjerili na Viksen, koja je uzalud pokušavala da i nas odmami od jame.

Međutim se moj ujak uspješno služio lopatom i motikom. S obje strane rasle su hrpe krupnoga žutog pijeska, a uporni je kopač prodirao sve dublje u zemlju. Nakon jednoga sata napornog rada poviče moj ujak:

»Eto, tu je taj skot!«

Raskopao je šupljinu na kraju tunela. U jednom kutu stisnule su se četiri mlade lisice.

Prije nego što sam mogao da se usprotivim, ubojnički udarac lopatom i oštri terijerovi zubi završiše život trima mladima. Četvrtog i najmanjeg izvukoše za rep i jedva ga spasiše od pasa.

On glasno i bolno zacvili. Taj prodirni krik domami majku. Kružila je tako blizu oko nas, da bismo je bili zacijelo ustrijelili, da je psi nisu zaštitili svojim prekomjernim marom. Neprekidno su trčali pred puške. Konačno ih Viksen zavede na bezuspješan lov.

Malu živu lisicu staviše u vreću, gdje je posve mirno ležala, a njezinu nesretnu braću baciše natrag u jamu i pokriše ih s nekoliko lopata zemlje.

Mi ubojice pođosmo nakon toga smaknuća kući. Malu lisicu svezaše u dvorištu na lanac. Nitko nije pravo znao, zašto su je ostavili na životu, ali naše se raspoloženje posve promijenilo, pa nitko nije više ni pomislio na to da je ubije.

Mala je lisica bila ljupka i zgodna. Izgledala je kao križanac između lisice i janjeta. Tijelo pokriveno gustim krznom i lice bijahu začudo nalik na tijelo i lice ovce, a sam izraz lica bio joj je nedužan kao u janjeta. Kad bi je čovjek pozornije pogledao, opazio bi ipak u njezinim očima neki bljesak lukavosti i divljine, i sva bi se sličnost s janjetom u trenu izgubila.

Dokle god je netko bio u blizini, lisica bi se bojažljivo zavlačila u kućicu, pa bi prošao i cio sat dok bi se opet usudila izići.

Sad je moj prozor morao da posluži mjesto šuplje lipe. Po dvorištu se skitalo nekoliko kokoši iste one vrste, koju je mala lisica dobro poznavala.

Kasno popodne, kad su se kokoši odviše približile našem sužnju, dozove me nenadani zveket lanca k prozoru. Ugledah malu lisicu kako je skočila prema najbližoj kokoši. Lanac je bio, međutim, prekratak, i samo to je spasilo kokoš. Mala lisica se uspravi na noge i zavuče se natrag u kućicu. Isti je manevar pokušala da izvede još nekoliko puta, ali bi je okrutni lanac svaki put bacio na zemlju.

U predvečerje je lisica postala nemirna. Izvukla se iz kućice, ali bi pri najtišem šumu opet nestala u njoj. Glodala je lanac i bijesno ga grizla. Najednom zastane kao da je nešto čula, podigne malu, crnu njuškicu i oglasi se kratkim, oštrim krikom.

To je nekoliko puta ponovila, a stanke su bile ispunjene glodanjem lanca i nemirnim hodanjem naokolo. Onda je najednom začu odgovor, daleki lisičji »jap-jurr«, a nekoliko časaka kasnije pojavi se neka sjena na hrpi drva u kutu dvorišta. Mališan se zavuče u kućicu, ali odmah opet izađe iz nje i skoči majci ususret pokazujući u punoj mjeri onu radost, što je djeca pokazuju pri susretu s majkom. Brzo poput munje zgrabi Viksen svoje dijete, da ga odnese istim putom, kojim je i sama došla, ali u trenutku, kad se lanac napeo do kraja, istrgnu neodoljiva sila malu lisicu iz majčine njuške. Uto se negdje otvori prozor — Viksen se poplaši i pobjegne preko hrpe drva.

Sat kasnije prestala je mala lisica da nemirno trči naokolo i da cvili. Pogledah kroz prozor i po blijedom mjesečevom svijetlu ugledah majku gdje ispružena leži kraj sinčica i nešto glođe. Zveckanje željeza odalo mi je, o čemu se radi: Viksen je pokušavala da pregrize okrutni lanac. Sinčić joj je, međutim, dobivao topli napitak.

Kad sam izišao iz kuće, pobježe Viksen u tamnu šumu. Kraj pasje kućice ostavila je dva mala mišića, krvava i još topla — hranu za mlado.

Idućeg jutra prošao sam kroz šumu i kraj razorene jame našao nove tragove Viksen. Siromašna je nesretna majka došla i iskopala lešine svoje ubijene djece.

Tu su ležale tri male lisice, glatko olizane, a kraj njih naše dvije kokoši netom ubijene. Na svježe iščeprkanoj zemlji bili su posvuda tragovi, koji su govorili, da je ovdje majka čuvala stražu kraj svoje mrtve djece. Ispružila se kraj njih, uzalud im nudila hranu i kušala da ih grije kao prije. Pod svojim je mekim krznom osjetila samo male hladne lešine, male hladne njuškice, tihe i nepomične. Duboki je otisak laktova, prsa i nogu pokazivao, gdje je Viksen u svojem očaju ležala sate i sate, bdila i tugovala — kao mati za svojom djecom.

Poslije te noći nije se nikad više vratila u svoj razoreni dom. Ta točno je znala, da su njezini mladi mrtvi, da se više ne će probuditi i vratiti u život.

* * *

Cijelu je njezinu ljubav naslijedio Tip, naš sužanj, jedino Viksenino preživjelo dijete. Psi su pušteni na slobodu, da čuvaju kokoši, a svi su ljudi dobili nalog da pucaju, čim ugledaju lisicu. I ja sam dobio taj nalog, ali sam odlučio da ništa ne vidim.

Ujak je otrovao glave zaklanih pilića, koje lisica osobito voli, a psi ih ne će ni da taknu, pa ih je razbacao po šumi. Jedini put u dvorište, u kojemu je Tip živio u sramotnom sužanjstvu, vodio je preko one hrpe drva u kutu.

Usprkos svim mjerama opreza Viksen je dolazila svake noći da nadoji sina i da mu donese svježe ugrabljene kokoši ili koje druge životinje.

Druge noći Tipova sužanjstva začuh zveckanje lanca i ugledah lisicu, kako marljivo kopa jamu kraj Tipove kućice. Kad je jama bila dovoljno duboka, da cijela Viksen stane u nju, zgrabi Viksen lanac, odnese ga u jamu, pa je ponovo zatrpa zemljom. Onda pograbi malog Tipa za zatiljak i potrči prema hrpi drva u kutu. Triumfirala je pri pomisli, da se riješila strašnoga lanca, ali jedini je uspjeh bio taj, da se lanac napeo i opet joj istrgao sina iz njuške. Siromašni mališan! Kako je samo bijedno cvilio zavlačeći se natrag u kolibu! Pola sata poslije začuh kako psi bijesno laju, a kako se lavež sve više udaljivao, znao sam, da su na tragu stare Viksen. Lov se nastavio prema sjeveru, u pravcu željezničke pruge i lavež je pomalo zamro u daljini.

Idućega jutra nije bilo Rangera, a uskoro doznasmo i zašto. Lisice su ubrzo naučile prednosti i opasnosti željezničke pruge, a naučile su i kako da se njome služe u različite svrhe. Tjeraju li ih psi, rado će potrčati po željezničkim tračnicama tren prije nego što prođe vlak. Vlak utire trag, koji je i onako teško ustanoviti na željezu, a osim toga se uvijek može dogoditi, da vlak pregazi kojega psa, posve zanesena lovom. Druga, još sigurnija, ali opasna smicalica sastoji se u tome, da lisica pretrči preko pruge trenutak prije nego što će doletjeti vlak. Pas, koji progoneći lisicu ne vidi i ne čuje ništa, naleti na vlak i strada.

Viksen je upravo majstorski izvela tu smicalicu. Na podnožju željezničkog nasipa nađosmo smrvljene ostatke našega vjernog starog Rangera, a lisica je sjedila negdje u šumi i smijuckala se.

Još iste se noći vratila na dvorište prije nego što je stigao umorni lovački pas Flick, zaklala jednu kokoš, donijela je Tipu, pa se sva zasopljena pružila kraj njega. Činilo se, da vjeruje, da sužanj ne dobiva nikakve hrane osim one, koju mu ona donosi.

Ta je kokoš odala mojem ujaku noćnoga posjetioca.

Viksen je uživala svu moju simpatiju i saučešće, pa nisam htio da sudjelujem u novom umorstvu. Iduće je noći moj ujak sam glavom stražario, cijeli sat, s puškom u ruci. A kad je zahladilo, i kad su oblaci zastrli mjesec, dosjeti se, da ima nekoga važnijeg posla, pa odredi nekom radniku, da straži dalje.

Taj se radnik, međutim, uskoro udobno smjestio. Umorila ga napeta pažnja i noćna ga je tišina uljuljala u san. Pola sata kasnije odjeknu doduše gromka pucnjava: »Bum! Bum!« Ali mi se nismo uzbudili, znajući da je samo ututanj utrošen barut.

Ujutro ustanovismo, da Viksen nije zaboravila svojega sina.

Iduće je večeri opet sam ujak pošao na stražu, jer je opet nestala jedna kokoš. Tek što se smračilo, odjeknu hitac. Viksen ispusti plijen, što ga je nosila i pobjegne.

Iste je noći još jednom pokušala da dođe svom djetetu, ali je dočeka drugi hitac. Ujutro je lanac, međutim, bio sjajan i izglačan. To je dokazivalo, da je Viksen po treći put došla u dvorište i da je sate i sate pokušavala da pregrize okrutne spone, koje su držale njezino miljenče.

Ovakva hrabrost, ustrajnost i vjernost mora da izazove opće poštovanje, pa i samilost. Iduće noći nije nitko stražario. Sve je ostalo mirno. Što će se dogoditi? Triput smo pucnjavom otjerali Viksen. Hoće li ipak još jednom pokušati da oslobodi svoje zarobljeno dijete ili da ga nahrani?

Hoće li to učiniti? Njezina je ljubav bila majčinska ljubav. Četvrte noći zašuti najednom mališan, koji je sveudilj tiho cvilio. Na hrpi drveta pojavila se neka sjena.

Koliko sam mogao razabrati nije nosila nikakvu pticu, nikakav plijen. Zar je Viksen, ta vješta lovkinja, promašila plijen? Zar ništa nije donosila svojemu jedincu? Ili je možda počela vjerovati njegovim tamničarima?

Ne, nipošto! Ljubav i mržnja divlje majke bili su čvrsti kao stijena. Jedina joj je misao i jedina želja bila da oslobodi sina. Sve je pokušala, prkosila je svim opasnostima, samo da ga oslobodi, ali sve je bilo uzalud.

Došla je kao sjena i nestala začas. Tip pohlepno zgrabi nešto, što mu je bila dobacila, pa s užitkom stane žvakati i gutati. Još je jeo, kad najednom bolno kriknu. Još kratka smrtna borba, i Tip uginu.

Majčina ljubav u Viksen bila je snažna, ali njezin je razbor bio još snažniji. Poznavala je djelovanje otrova, pa kad je konačno uvidjela, da za svoje dijete može birati samo ili bijedni život sužnja ili naglu smrt, potisnula je majčinske osjećaje u svojem srcu i oslobodila ga na taj jedini mogući način.

* * *

Kad snijeg pokrije tlo, običavamo obilježavati drva za sječu. No kad je došla zima, odao mi je snijeg, da Viksen više ne boravi u prostranim šumama s one strane rijeke. Nikada nisam doznao kamo je odselila, ali sigurno je bilo, da više ne stanuje u našem susjedstvu.

Možda je otišla u neka daleka lovišta da se oslobodi ružnih sjećanja na svoju umorenu djecu. Ili se dragovoljno uklonila iz toga tužnog živovanja, kao što je prije nje učinila mnoga divlja mati s pomoću istog sredstva, koje je oslobodilo njezina sina, posljednje njezino dijete.

Ernest Thompson Seton

Lisica (vulpes vulpes) je, poput jazavca, stanovnik podzemlja, pa nije rijetkost da se u istoj razgranatoj jami nalazi i jazavac i lisica, iako je jazavac samoživ i ne podnosi lisice. Građom svojega tijela lisica se ipak nije prilagodila životu pod zemljom. Njezine šape nisu građene specijalno za kopanje kao jazavčeve ili krtičine, lisica nadalje ima uspravne uši i dugačak kitnjast rep, a ni jedno ni drugo nije značajka životinja, koje žive pod zemljom.

Lisica je veoma izdržljiv pješak. Pri hodu stavlja jednu nogu pred drugu, pa njezin noćni put po snijegu izgleda kao ravan i pravilan niz bisera. Noću prijeđe po deset do dvadeset kilometara, a i više, zastajkuje, prisluškuje i njuška.

Vid je u lisice, kao i kod svih sisavaca, jednostrano razvijen. Nepokretne predmete vrlo loše razabire, ali svaku, i najmanju kretnju opaža odmah. To zna svaki lovac, kojemu je lisica, ako je ostao nepomičan, pri povoljnom vjetru znala doći ravno pred noge, a ako se ma i malo pokrenuo, smjesta se bacila ustranu i pobjegla je drugim smjerom. Njuh joj je vrlo dobar, a dobar joj je i sluh.

Zec nije glavni lisičji plijen. Odrasla zeca lisica će teško iznenaditi i uhvatiti osim po buri i lošem vremenu, kad mu se uz vjetar umije prišuljati do loga, ali mlade zečeve i sve ostale mlade životinje pa čak i mlade srne, lisica lako hvata. Glavna su joj hrana ipak miševi. Dobro oponašanje mišjeg cvilenja mamit će lisicu iz velike udaljenosti. Zanimljivo je, da lisica, hraneći mlade, znade odjednom ponijeti u gubici desetak miševa i donijeti ih u jamu, pa nije jasno, kako hvata posljednjega miša, a da joj prijašnji ne ispadnu iz gubice.

Lisica je najrašireniia evropska zvijer, jer osim ljudi nema neprijatelja. Jedini joj je neprijatelj vuk, a i on će za lisicom posegnuti samo u doba najveće gladi i oskudice. Vrlo se dobro umije prilagoditi prilikama i ljudskom zadiranju u prirodu, pa je nalazimo ne samo u prostranim prašumama, na poljima, na rubu močvara, već čak i u gradskim perivojima. Jednom smo našli lisičje leglo na skladištu dasaka neke pilane na zagrebačkoj periferiji!

Lisičje tijelo mjeri u duljinu oko 90 centimetara, a rep joj je dugačak 50 centimetara. Planinska je lisica krupnija i teža od nizinske, a i krzno joj je gušće i sjajnije. Radi gustoga krzna i dugačke dlake čini se lisica krupnijom nego što stvarno jest. Zapravo je veoma vitka, a težina joj varira između 4 i 9 kilograma. Boja njezina krzna obuhvaća brojne nijanse između svijetložute, crvene sve do tamno kestenjavosmeđe.

Oba spola imaju na gornjem dijelu korijena repa žlijezdu, takozvanu »violu«. Ta žlijezda izlučuje oštar vonj, koji podsjeća na miris ljubice, ali zna biti i veoma neugodan.

Po lošem vremenu danju se lisica sklanja u jamu. Kadšto ćemo u jami naći i po nekoliko lisica, no lisica nije društvena životinja, pa društvo podnosi samo za vrijeme parenja, a kadšto i kod uzgoja mladih. Lovi uglavnom noću, ali često je i danju možemo zateći gdje vreba miševe ili se skiće po svom lovištu. Veoma je oprezna i kloni se svake opasnosti. Kao lovac neizmjerno je strpljiva, pa zna po cijelo popodne vrebati pred mišjom rupom. Promaši li prvim skokom veoma rijetko će se dati u potjeru za plijenom. Vrlo brzo i ustrajno trči, tako da je rijetko koji pas može stići.

Jednako kao i pas, lisica veoma voli toplinu, pa će po lijepom vremenu leći na panj ili na kamen da se sunča i grije. U umnom je pogledu veoma dobro razvijena. Pamti doživljaje i sabire iskustva, pa se kasnije po njima ravna.

Lisica se pari u siječnju i u veljači. Pri tome zna doći do žestokih borbi mužjaka za ženku. Ženka nosi devet tjedana i okoti 3 do 12 mladih, najčešće 4 do 6, koji su 12 dana slijepi.

Jednako kao mačke, i lisice drže sa svojim mladima pravu školu, u kojoj ih najprije na uhvaćenim i ranjenim sitnim sisavcima, a kasnije i u slobodnoj prirodi, podučaju u lovačkom umijeću.

ŽIVI DRAGULJI

Sva živa bića međusobno su povezana. Tako je na primjer žetva sjemena djeteline ovisna o broju mačaka, koje zalaze u djetelinu. Sjeme djeteline oplodi se — kao gotovo kod svih biljaka — samo onda, ako se na pestić prenese pelud sa drugih cvjetova. Peludi djeteline hrane bumbari svoje mlade. Marljivo ga skupljaju, leteći od cvijeta k cvijetu, pa na taj način prenose plodonosni prah sa jedne biljke na drugu. Što je više bumbara, to će više cvjetne djeteline biti oplođeno. Poljski miševi napadaju, međutim, mlade bumbare u njihovim podzemnim gnijezdima i hrane se njima. Što više miševa progoni bumbare, to će manje bumbara kasnije letjeti po djetelištu i oplođivati cvjetove. Ovdje ulaze u igru seoske mačke. Što više mačaka hvata miševe, to će manje biti miševa, a više bumbara, a što je više bumbara, to će rodnije biti sjeme djeteline.

Ovaj lijepi prikaz, na koji je prvi upozorio Charles Darwin, vodi nas na područje bioloških povezanosti, što ih doduše vidimo kao činjenice, ali ih, nažalost, ne umijemo dovoljno protumačiti.

Pelud treba prenijeti sa jednoga cvijeta na drugi, pa i u onom slučaju, ako isti cvijet ima i muške i ženske organe. Priroda razvija veoma zamršene uređaje i ne kloni se kojekakvih zapletenih stramputica, da spriječi samooplodnju, odnosno križanje između bližih srodnika.

Kao prenosioci peludi sa cvijeta na cvijet poznajemo kod nas samo muhe, pčele, leptire i kukce. To su prava djeca sunca. S nešto malo iznimaka oni se sa suncem bude i umiru s njime, kao i samo cvijeće, ali u tropskim krajevima, u kojima cijele godine cvate cvijeće, imaju i životinje duljega vijeka pristup k prostrtom stolu cvijeća. Tako brojne vrste papiga žive od cvijeća. Te divne šarene ptice lete u jatima kroz tropske šume istočnih zemalja, pa svojim kitnjastim jezicima vade iz cvijeća med i pelud, kojim se hrane. Još savršenije kitnjaste jezike, ili bolje reći jezike u obliku kista, s pomoću kojih mogu izvaditi med i iz najdubljih cvjetova, imaju australske medarice.

Savršeni su specijalisti i prave »cvjetne ptice«, koje u pogledu prilagodljivosti u najmanju ruku dostižu naše kukce, a u pogledu radne sposobnosti daleko ih premašuju, oni sitni blistavi sisači nektara iz Afrike i Azije, te američki kolibrići.

Imaju fine i dugačke kljunove; neki su od tih kljunova ravni, neki su malko svinuti prema dolje, neki su svinuti poput srpa, a neki čak uzdignuti prema gore. Uvijek su prilagođeni onom obliku cvijeta, što ga ta vrsta kolibrića posjećuje. I veoma dugačak jezik, na vrhu rascijepljen i građen u obliku cjevčice, savršeno je prikladan za sisanje i vađenje nektara, to više, što ga kolibrići mogu daleko ispružiti. Cvijeće je sa druge strane tako udešeno, da kolibrić svojom glavom skine pelud i prenosi ga na pestić drugoga cvijeta.

O neobičnom načinu života kolibrića pripovijeda Alfred Russel Wallace: »U pogledu života kolibrića možemo se pozvati na opažanja novijih istraživača na licu mjesta. Alfred Newton ističe, da se kolibrići svojim načinom života veoma razlikuju od ostalih ptica. Čovjek se divi kakvom krasnom cvijetu, kad najednom opazi malu crnu mrljicu, koja kao da visi u zraku na dva kratka komadića ukrštene tanke žice. Čas je ta mrlja pred cvijećem, a čas iza njega. Svijetli i blista u smaragdnom ili modrom prelijevu, ali za trenutak nestaje i pretvara se u jedva vidljivu točku«.

Audubon veli: »Rubinski kolibrići lebde u zraku u valovitim crtama. Tako su sitni, da ih ne možeš pogledom pratiti dalje od šezdesetak koraka. U blizini rascvaloga cvijeća vidiš ih na čas posve blizu, a trenutak zatim već su tako daleko, da ih više ni ne razabireš, ni ne čuješ«. Gould kaže, da je njihovo treperenje krilima nalik na kretanje nekoga stroja, što ga tjera jako pero. Dok životinjice lebde pred cvijetom, njihova se krila kreću tako brzo, da čovjek s obje strane njihova tijela razabire samo neki neodređeni prozirni polukrug. Premda se ptičice na kratak čas i odmaraju, one ipak cijelo vrijeme žive u zraku, dakle u elementu, koji kretnjama daje najmanji otpor«.

Istraživač Nuttal ovako opisuje crvenoga plamonošu, vrlo lijepu vrstu kolibrića, koji živi na zapadnoj obali Sjeverne Amerike: »Pri sabiranju njegove običajne slatke hrane kolibrić nam se čini poput živa dragulja, poput čarobna blistavog granata, a grudi mu blistaju kao da se žele natjecati sa samim suncem«.

Safin komet, jedan od najljepših kolibrića, s rascijepanim repom, ispruganim crvenom i crnom bojom, često se nalazi u Andama. Bonelli javlja, da u letu pravi toliko zavoja i kuka, da ga je veoma teško ustrijeliti. U jednom trenutku leti ravno u čaškicu cvijeta, u idućem opisuje već krug u zraku, i to tako brzo, da ga oko ne može pratiti i da ga zapaža tek onda, kad se opet vrati onom cvijetu, koji ga je maločas privukao.

Gosse opisuje malog verbenskog kolibrića s Jamaike ovako: »Često sam uživao, promatrajući kretnje toga sitnog kolibrića, kad je letio oko drveta moringa. Ako se pred drvetom nalazi samo jedna ptičica, ona prilično mirno oblijeće cvijet za cvijetom. Ali nađu li se pred drvetom odjednom dvije ptičice, jedna će odletjeti i zaustaviti se, lebdeći u zraku, nekoliko koraka od drveta. Druga će se zaletjeti prema njoj, ali je ne će dirnuti. Onda se obje čvrstim zamasima krila vinu visoko u zrak, možda i po pet stotina stopa. U visini se raziđu, te poput puščana taneta sjure prema zemlji, opišu luk i stanu lepršati pred cvijećem, kao da se nikada nisu od njega ni odvojile. Oblikom tijela, brzim pokretima, lebdenjem u zraku i uopće svim kretnjama podsjećaju kolibrići na kukce«.

Bates veli, da uz rijeku Amazonku u svježim jutarnjim satovima i od četiri do šest sati popodne, deseci kolibrića zuje oko drveća i da su im kretnje posve drukčije od kretnji ostalih ptica. Jure amo tamo, da ih pogled uopće ne može pratiti, i samo se na nekoliko trenutaka zaustavljaju pred kakvim cvijetom. Pritom se nemirno talasaju u zraku mašući krilima tako brzo, da se pojedini udarci ne mogu razabrati. Pretraživši jedan cvijet, odlijeću k drugome. Pritom ne postupaju onako metodički, kao što čine pčele, koje prelaze sa jednoga cvijeta na susjedni, već hirovito prelijeću na posve protivni dio drveta.

Belt drži, da izvanredno brzi let daje kolibrićima neki osjećaj sigurnosti, pa da zbog toga prilaze čovjeku bliže nego ikoja druga ptica. Kadšto se približe čovjekovu licu na nekoliko koraka, a katkad čak i na samu jednu ili dvije stope. Vidio je kolibriće, kako se kupaju u šumskoj barici lebdeći iznad vode, kako se pokretom repa okreću amo tamo, te pokazuju čas sjajni zeleni vrat, čas ljubičaste mrlje na ramenima; vidio ih je kako rone pod vodom i smjesta se opet pojavljuju sipajući kišicu vode s treptavih krila, i kako onda uzlijeću, sjedaju na grančicu i čiste perje.

Wallace piše dalje: »Način prehrane kolibrića bio je predmetom mnogih rasprava, u kojima su iznesena suprotna mišljenja. Svi istraživači do Buffena držali su, da se kolibrići hrane samo nektarom iz cvijeća. Kasnije su se, međutim, svi savjesniji promatrači složili u tome, da kolibrići žive većinom od kukaca, a neke vrste da isključivo žive od animalne hrane.« Azara je na La Plati vidio, kako zimi, kad u blizini uopće nije bilo cvijeća, vade kukčiće iz paukove mreže. Bullok javlja, da ih je vidio u Meksiku, gdje hvataju sitne leptiriće i da im je u želucima nalazio različne kukce. Waterton to potvrđuje.

Istraživači su pregledali stotine, pa i tisuće primjeraka. U gotovo svim slučajevima pronađeni su u želucu ubijenih kolibrića kukci, a usto, često, ali ne uvijek, i neka količina meda. Istraživači su mnoge vrste kolibrića promatrali pri lovu na komarce, mušice i druge sitne kukčiće. Kolibrići love plijen jednako kao i naše muharice: sjede na suhoj grančici iznad vode, odlijeću, neko vrijeme lete amo tamo, pa se vraćaju na svoje mjesto. Neki od njih izlaze tek uvečer, pa čas sjede na grančici, čas lijeću naokolo, uz jednake pokrete kao i leganj mračnjak, samo što su mnogo manji od njega. Svrha njihova leta ipak je očito ista.

Gosse veli: »Čini se, da se sve vrste kolibrića obično zaustavljaju u letu, pa tijelom i repom brzo i neočekivano trzaju amo tamo. Najljepše se to dade pratiti na vrsti polythmus. Duga repna pera tih ptica najizrazitije prate te kretnje. S potpunom sigurnošću mogu ustvrditi, da je svrha tih kretnji lov na kukce, jer sam jednoga kolibrića promatrao posve izbliza, te sam jasno vidio u zraku male mušice, za kojima se kolibrić natisnuo i hvatao ih. Pritom sam nekoliko puta čuo kako je škljocnuo kljunom. Moja mu prisutnost nije nimalo smetala.«

Da se kolibrići moraju hraniti ne samo cvjetnim nektarom, već i kukcima, dokazano je u najnovije vrijeme i u praksi. Nakon brojnih bezuspješnih pokušaja, da se kolibrići u sužanjstvu održe na životu, uspjelo je berlinskom zoološkom vrtu da ih hrani medom i živim mušicama, što su ih kolibrići u svojemu kavezu hvatali u letu.

Gosse pripovijeda: »Mnoge sam od tih ptičica uhvatio jednostavnom mrežicom za leptire. Često smo vidjeli, da im je radoznalost jača od straha, jer bi se ptičica, koju sam promašio, vratila, da mi još jednom pogleda u lice, tako da sam je ipak uhvatio. Vrlo ih je teško bilo donijeti do kuće žive. Obično su uginule, premda nisu bile ni najmanje ozlijeđene. Jednom sam ujesen uhvatio dva mužjaka i pustio ih da slobodno lete po mojoj sobi. Ubrzo su se pripitomili, te su mi sjedali na prst. Dao sam donijeti cvijeća, kraj kojega smo ih ulovili, pa su ga odmah počeli revno pretraživati. Čuo sam kako za vrijeme leta lupkaju kljunićima; to su hvatali kukčiće u zraku. Malenu sam bočicu napunio sladornim sokom, začepio sam je, a kroz čep sam provukao guščje pero. Na samo pero stavio sam velik odrezan cvijet. Kolibrići su odmah našli izvor hrane. Jedan je od njih bio tako pitom, da mi je sjedao na lice, gurao mi kljun u usta i lizao mi slinu.«

Nauka poznaje oko šest stotina vrsti kolibrića. Žive samo u Americi, a od toga većinom u toplim krajevima centralne i Južne Amerike. Najveće vrste kolibrića velike su poput lastavice, a najmanje kao bumbar.

Kolibrič je gotovo cio dan u gibanju. Prsni su mu mišići, koji služe letenju, snažnije razvijeni nego u ikoje druge ptice. Srce mu je razmjerno veliko: znatno je veće od želuca. Kolibrić može stoga mahati krilima tako brzo, da ljudsko oko ne umije razabrati pojedini zamah. Ustanovljeno je da krupniji kolibrići zamahnu krilima 23 puta u sekundi; a sitniji kolibrići zamahnu i do 51 puta.

Kolibrić ne sjeda na cvijet, iz kojega želi izvaditi med, već lepršti nad njim, kao što naš leptir golupka (macroglossa stellatarum) oblijeće oko cvijeća.

Kolibrićeva gnijezda veoma su sitna. Različita su oblika i veoma su fino izrađena od nekoga pamučastog materijala. Ptičice ih grade u rašljama grane, ali neke ih vrste vješaju i na povijuše iznad vode. U njih snesu jedno, najviše dva jajeta, od kojih su neka sitna kao zrno graška.

Svi kolibrići blistaju u divnim kovnim bojama, ali te boje u većini slučajeva nisu prave boje njihova tijela, već samo fizikalni odsjevi, koji nastaju pri lomu svijetla u finim ćelijama perja, koje sadrže zrak. Budući da te boje nastaju na isti način kao i boje, što ih dobivamo lomom svijetla u kapljici vode ili u staklenoj prizmi, kolibrić može da blista čas u najdivnijim bojama, a čas zatim da je siv i posve neugledan, već prema kutu, pod kojim ga promatramo.

Vlatko Šarić

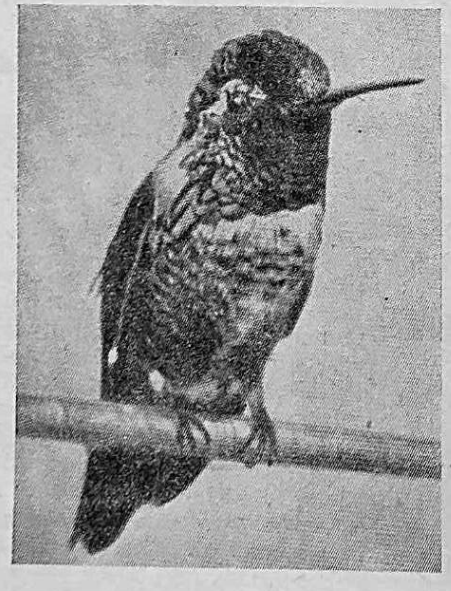

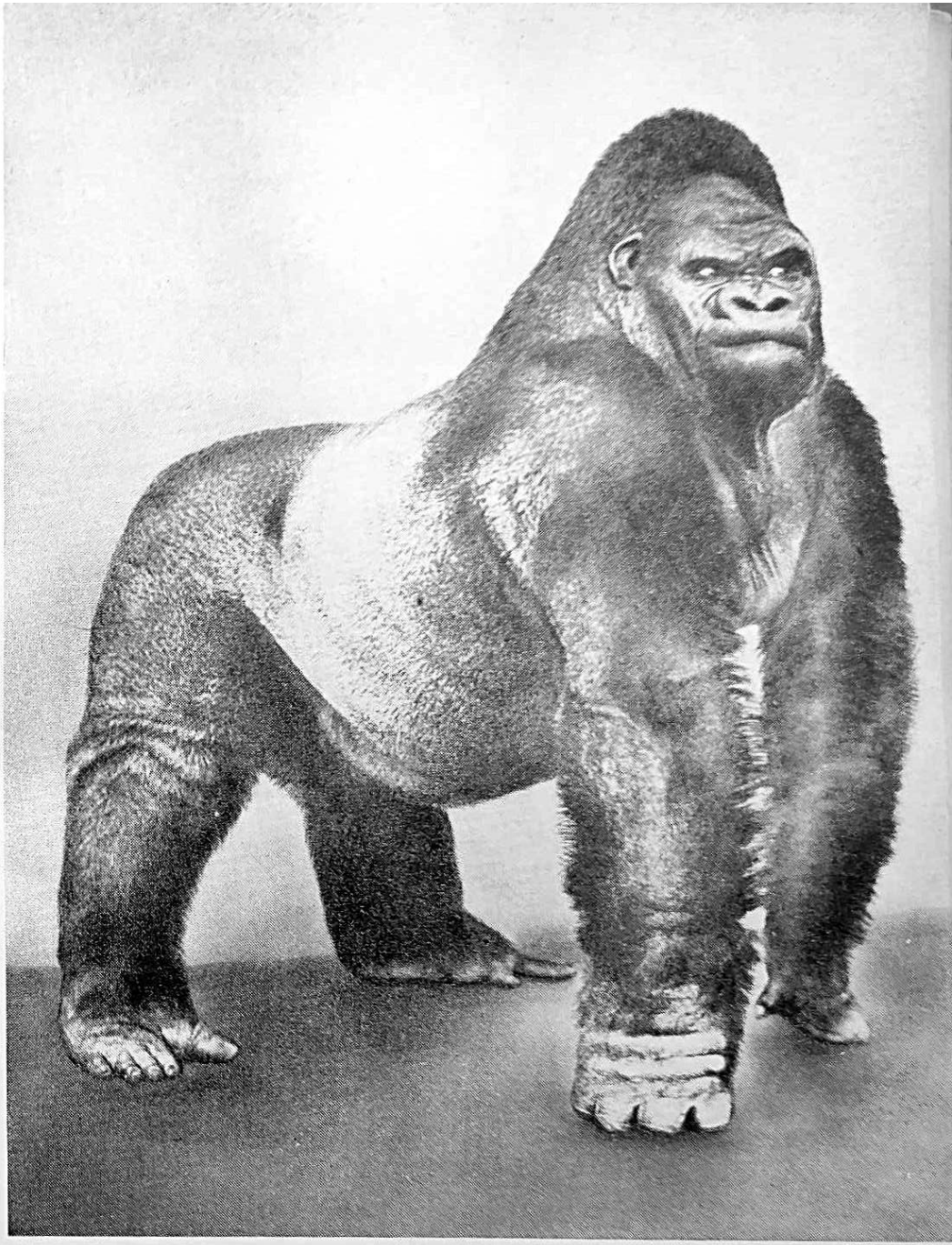

Gorila Bobby iz berlinskog zoološkog vrta. Masivna ramena i krupan prsni koš odaju silnu snagu.

ŠESTERAC

Sunce je već visoko odskočilo i uprlo svoje zrake kroz rijetko lišće hrastove šume vezući rumene i zlatne šare na šumskom tlu pokrivenom gustim slojem prošlogodišnjeg otpalog lišća. Kukavica zove u sav glas, prodirno i neumorno. Muhe zuje, a smeđ i crn leptir poigrava u zraku kao da je opojen suncem.

Rijetka je hrastova šuma. Stara stabla stoje daleko jedno od drugoga a brojni, dosta istruli panjevi različne debljine svjedoče, da je ljudska ruka u više navrata prorjeđivala šumu. Ostali su sami starci orijaši širokih krošanja i debela debla. Ispod njih je gotovo u pravilnim razmacima, kao rukom zasijano, niklo mlado hrašće. Prije dvije tri godine bila je jesen, i proljeće za njom, osobito povoljna za klijanje sjemena, i mnogi je žir pustio klicu i korijen u zemlju. Iz žirova su izbile mlade biljke, vitke, uspravne i žilave. Hvataš li pogledom cijelu šumu, ne ćeš ih ni zapaziti; još su odviše slabašne i imaju premalo lišća, ali pogledaš li pozornije, vidjet ćeš tisuće i tisuće mladica, novu tek izniklu šumu.

Stara je šuma rijetka. Tlo je na mjestima pokriveno travom, a samo se tu i tamo opaža po koji grmečak, ponajviše mladice iz panja.

Šuma je pusta; nigdje ništa živo. Kukavica je utihla, i svagdje vlada prijepodnevna sunčana tišina.

Ipak nije posve pusta. Iako oko ne hvata nikakav trag života, osim igre leptira, ovdje ipak postoji život, samo se ne nameće svima pred oči. Skrovitost znači u šumi sigurnost, a nedostatak opreza i nepotrebno pokazivanje opasnost.

Eno, u grmu, zelenom i nedužnom, sakriva se nešto živo. Ispod ovješenih grana bliješti crvenkasto krzno. Tu leži krupan srnjak i njuškom gladi crvenu dlaku. Obučen je u divno ljetno ruho, a posljednje su dugačke sive zimske

dlake davno ispale pod dodirom njegove vlažne njuške. Crveno mu krzno sja poput vatre, a titrave sjene lišća pletu po njemu promjenljive šare.

Na glavi, između nemirnih ušiju, koje su neprekidno u pokretu, jer čas naglim trzajem tjeraju dosadne muhe, čas se okreću prema onoj strani, s koje je dopro sumnjiv šuštaj, izrasli su krupni, visoki rogovi. Tik uz čeonu kost raširili su se u ruže, razvijene u krugu i sve pune nabora, kvrga i kvržica, isprepletene u nepravilnom, ali krasnom uresu. Iz ruža se nastavljaju rogovi, visoki, čvrsti i puni. Završavaju sa šest oštrih šiljaka na paroščima, koji su silno borbeno oružje, a ujedno i ures životinje. Rogovi su zagasito smeđe boje, a šiljci su svjetliji. Donji, pogotovu pak unutarnji dio rogova gusto je posut sitnim nepravilnim izbočinama, ikrama.

I prošle je godine stari Šesterac imao lijepo i jako rogovlje. U kasnu jesen, kad su uporne kiše razmočile šumsko tlo, izgubio je lijevi rog. Ispao mu je bez boli. Ali desni nikako da otpadne. Uzalud ga je kvačio o granje pokušavajući da ga istrgne. Svaki mu je takav pokušaj nanosio samo boli, no rog nije otpadao.

Onda je jednoga dana oživjela šuma. Najprije su se odasvud čuli prigušeni daleki glasovi dvonožaca, a šuma se ispunila njihovim mirisom. Zatim je iz daljine niz vjetar počeo prilaziti neki čudni, neobični žagor, kao da o drvo udaraju oštri predmeti. Šesterac se uznemirio, a uznemiriše se i ostali šumski stanovnici. Žagor se postepeno pojačavao. Zatim ga stadoše prekidati reski gromovi. Njih je stari srnjak dobro poznavao. Nije mogao dokučiti, kako i na koji način, ali znao je, da dvonošci tim gromovima ubijaju stanovnike šume. Uznemirio se još više i počeo skakati ovamo, onamo, neodlučan, na koju bi stranu krenuo. Plašio se buke, koja je dolazila niz vjetar, ali još se više plašio tišine i ostalih strana šume, koju je od vremena do vremena prekidao prasak po kojega groma. Neki se jetki zadah zavukao među granje.

Šesterac nije znao da je to hajka samo na zečeve i lisice. Drhtao je od straha i neodlučno je skakao po šumi. Uto je polaganim, umornim i klonulim skokovima prošao kraj njega zec i zavukao se u grm. Šesterac je vidio, kako su mu ugasle oči. Zahvatio ga paničan strah, i on je dugim, divljim skokovima pojurio kroz šumu, preskočio je prosjeku tik nekoga zelenog dvonošca i odjurio u obližnju branjevinu.

Kad se nakon dugog vremena smirio, kad je utihnula buka po šumi i kad je nestao zadah dvonošca, opazio je Šesterac, da je izgubio desni rog. Mora da mu je ispao, dok je ludo jurio po branjevini.

Zima je bila dugačka, ali blaga, pa je Šesterac nalazio svagdje hrane. Glodao je mladice i šiblje, brstio je crvenkasto, napol uvelo lišće, zaostalo na trnovitim grančicama malina i kupina, a i trave se još dosta nalazilo po šumi. Bila je doduše suha i oštra, pa se ni izdaleka nije dala usporediti sa sočnom i slatkom proljetnom travom, no i ona je utaživala glad. Šesterac je probavio zimu, a da nije ni u čemu oskudijevao. Snijeg je bio nizak, brzo se topio, i studen ga nikad nije prevukla debelom ledenom korom, kroz koju propadaju noge, pa oštri rubovi leda paraju kožu i stvaraju bolne rane, koje teško zacjeljuju.

Zima je prošla s maglama i mećavama, a proljeće je osulo breze pupovima i sitnim lišćem. Iz korijena izbila je nova sočna trava, gusta, zelena i slatka. Šesterac je svake večeri izlazio iz šume na pašu.

Bio je iskusan i oprezan. Znao je, da mu baš u to vrijeme prijeti najveća opasnost, pa je na rubu šume dugo stajao i pomno njušio ispitujući zrak, ne skriva li se gdje kakva opasnost. Obično je na čistinu izlazio tek kad bi pao mrak, te je svladavao pohlepu za hranom. Uvečer je pasao na nekom proplanku gusto obraslom kupinama, malinama, ljeskovim i hrastovim mladicama. Grmlje je bilo više od njega, pa se u njemu mogao dobro sakrivati pred svačijim pogledom. Na proplanku doduše nije bilo tolikog obilja trave kao ondje na podnožju brijega, gdje je prestajala šuma i gdje se pružala obrađena zemlja. Ondje je bilo livada s gustom mladom travom, oranica, na kojima je gotovo do koljena izraslo zeleno žito, a ondje je raslo i ono najbolje, najtečnije: slatka mlada djetelina.

Šesterac je rijetko izlazio na djetelište, a ako ga je i namamila slatka djetelina, odlazio je onamo, kad bi se već spustio potpuni mrak. Iz iskustva je znao, da su u mraku dvonošci nemoćni. Oni su mu inače na svakom koraku ugrožavali život i pred njima se uvijek morao čuvati. Više mu se puta već u životu dogodilo, da je sreo dvonošce noću. Svaki su put nespretno protapkali kraj njega kao da ništa ne vide i ne njuše. Danju, da, onda ih se i te kako treba čuvati! Noć je doba, kad su životinje slobodne. Dvonožac ih noću ne ugrožava, ali se zato one međusobno ugrožavaju.

Noću su svi dlakavi grabežljivci u lovu. Lisica, vidra, kuna, tvor, lasica, jež, jazavac, sve to predveče izlazi u lov za hranom. Svi oni moraju jesti, da bi živjeli. Mnogi očajni samrtni krik ptica i sitnih sisavaca, što odjekne po mrkloj noći, znak je, da su grabežljivci uhvatili plijen.

No nisu samo sitni sisavci i ptice plijen noćnih grabežljivaca. Šesterac se sjeća, kako ga je u mladosti napala lisica, i samo ga je brza pomoć njegove majke spasila od smrti.

Prošla je zima, prošlo je i proljeće. Nastalo je žarko ljeto. Sunce žeže, muhe zuje, a leptiri nemirno i u isprekidanim crtama lepršaju po šumi. Šesterac leži zaklonjen iza grma. Glavu je položio na prednje noge i samo mu uši poigravaju tjerajući muhe i hvatajući sve šumove u šumi.

Njuška mu međutim ne ostaje dugo položena na prednjim nogama. Za nekoliko se trenutaka diže u zrak, i tamne nozdrve požudno uvlače dah. Šesterac nije miran. Već ga nekoliko dana muči neki nemir, u krvi, koji ga tjera po šumi i sili ga da neprekidno njuška i prisluškuje.

U tim vrućim ljetnim prijepodnevnima burka se srnjakova krv. To je doba ljubavi. Stari je Šesterac nemiran, on kao da nešto očekuje.

Najednom podigne glavu uvis i načuli uši. Onda se trgne i za tren oka skoči na noge. Povjetarac mu je donio nešto, što već nekoliko dana očekuje. Odnekale iz šume — još ne može točno razabrati pravi smjer — začuo je tihi, mili srnin zov. »Dođi!« zovnula je ona, a Šesterac se sav ukočio visoko podigavši glavu. Napeto očekuje da srna ponovo pozove. » Dođi!« oglasi se drugi put zamamljivi glas, kome ne može odoljeti. Sad znade, odakle je dopro zov, pa dugim skokovima pojuri onamo.

»Dođi! Dođi!« začuo je i opet srnin ljubavni zov, no umjesto da mu taj poziv ubrza korak, on ga učini nekako nesigurnim i nepovjerljivim. Ova su dva posljednja zova zvučala preoštro, pregrubo. Srnjak skoči još nekoliko puta u smjeru, odakle je dopiralo dozivanje, ali skokovi mu više nisu onakvi, kao kad je znao slijepo hrliti žuđenoj ženki. Šesterac je oprezan. Stigavši na rub šume, dugo je stajao u zaklonu gustoga grmlja, koje dijeli šumu od čistine.

Spustio je glavu sve do zemlje nastojeći da u nozdrve uvuče sve mirise sa čistine. Onda ju je opet uzdigao visoko u zrak. Kušao je da pogledom prodre kroz lišće. Tražio je, tražio i gledao, ne će li se zacrvenjeti srnino krzno, no čistina je bila tiha i pusta.

»Dođi!« dopro je k njemu zov, sada opet mek i mio, ali Šesterac mu ne vjeruje. Ljutito udara prednjim nogama o zemlju, a zatim se povlači natrag u šumu, pa u širokom krugu obilazi cijelu čistinu, ostajući uvijek u zaklonu.

Nigdje ništa sumnjivo. Već je htio iskočiti iz zaklona i jurnuti prema grmlju, odakle je dopiralo zamamno dozivanje, kad preko čistine i kroz šumu puhne povjetarac i donese mu nepodnošljiv oštar vonj po dvonošcu. Šesterac se ukoči. Da, odanle, iz onoga grmlja morao je dopirati taj vonj.

Dugo je ostao nepomičan pozorno motreći grm. Najednom se u grmu nešto pomakne, a odmah zatim dvaput se uzastopce javi srna. Srnjak se u trenu okrene i nestane u grmlju.

Kad se dobrano udaljio u šumu i kad je zaključio, da mu više ne prijeti opasnost Šesterac se okrene i stane ljutito i izazovno bečati.

A nesretni lovac, koji je tako lukavo i vješto oponašao srnin zov kušajući namamiti mužjaka željnog ljubavi, razumje, da je danas lov pokvaren, pa se pokunjeno odšulja kući.

Šesterac zađe dublje u šumu trčeći po stazama što ih je utrla divljač. Bio je sav uzbuđen i nije mogao mirovati.

Već je daleko odmakao od mjesta, gdje je otkrio lovca, kad se namjeri na svježi ženkin trag. Smjesta pohita za njom. Zaboravio je svoju srdžbu; sav je bio opojen žudnjom.

Silnim skokovima iskoči na staru sječu, na kojoj je već bilo izraslo mlado smrekovo drveće i dopiralo mu do ramena. Tu ugleda crveno krzno srne i jurne prema njoj. No što je to? Na sječi su se kretale dvije životinje. Srna je trčala sitnim skokovima, kao da se poigrava, a za njom se natisnuo neki srnjak, neki nedorasli deran!

Stigao je srnu i nasilno je napao, no ona mu je vješto izmakla i odskakutala dalje; približavala se Šestercu, koji je cio prizor promatrao s ruba sječe. Šesterac se razbjesni.

Sve srne u toj šumi smatra on svojim ženkama i ne dopušta, da im se itko približi! Spusti rogove i svom se snagom zaleti na uljeza.

Tako se naglo i žestoko zaletio, da nije pravo procijenio smjer udarca rogovima. Oštri šiljci, izglađeni o stabalca i granje, sjajno ubojničko oružje, projure u udarcu tik ispod suparnikova vrata; okrznuli su mu samo kožu. Umjesto rogovima, kako je namjeravao, pogodi Šesterac protivnika ramenom Udarac je bio tako žestok, da se mladi srnjak dvaput preokrenuo, te je pao niza strminu.

Zanesen strašću, nije mladi srnjak ni opazio, kako mu se protivnik približuje. Strašan udarac, koji ga je usred ljubavne igre nemilosrdno oborio niza strminu, potpuno ga je iznenadio, no mladi se srnjak hitro prekobacio i za čas je stajao na nogama. Nije bio tako krupan kao Šesterac, a ni rogovi mu nisu bili tako visoki i snažni. Umjesto šest parožaka pokazivali su samo četiri, a bili su i mnogo uži i glađi, no mladi se vilaš nije dao zastrašiti. I u njemu usplamti divlja srdžba. Srna je njegova! On je prvi bio ovdje! Kako se pridošlica usuđuje da se umiješa!

Mladićevo je tijelo bilo vitko, ali mišičavo i hitro. Bio je brz i okretan, toliko spretan, da je vještim skokom skočio ustranu i izmakao drugom, još silnijem nasrtaju Šesterca. Zamah u prazno potegao je Šesterca niza strminu, pa se sad prekobaci, a vilaš jurne za njim.

Podno strmine bio je mali proplanak prilično ravan i obrastao visokom travom. Ovdje se zaustave oba protivnika bijesno pušući. Spuste glave i zalete se jedan u drugoga. Proplanak nije dopuštao velik zalet, pa sudar nije bio onako snažan kao prvi put. Rogovlje se sudari i zaplete, rastavi se i ponovo sudari.

Srnjaci su udarali jedan drugoga kratkim udarcima nastojeći da oštrim šiljcima rogova pogode i ubodu protivnika, a protivnik se u isti mah svojim rogovljem služio kao štitom, hvatajući njime udarce oštrih šiljaka. Nekoliko su puta zakvačili paroške i navlačili se istežući vratove i spuštajući glave. Kretnje su im postajale polaganije, iako im bijes nije jenjavao.

Borba je već dugo trajala, i cio je proplanak bio izgažen njihovim papcima. Konačno uspije Šestercu da iskoristi prednost, koju mu je davala veća težina. Dogurao je protivnika do ruba proplanka, a kad se ovome stražnja noga odskliznula niz kosinu, Šesterac brzo oslobodi rogove i hitrom kretnjom udari protivnika u rame. Oštri se šiljci zabodu u meso. Mladi srnjak ne odoli bolnom udarcu i otkotrlja se niz kosinu. Pokuša se uspraviti, ali klecne. Rame ga je žestoko boljelo, i sav je bio omamljen od udarca i pada. Njegove je borbenosti i žestine nestalo. Teško se osovi na noge i polako se, klecajući, spusti koso niza strminu. Poraženi je prepuštao polje pobjedniku.

Šesterac je neko vrijeme stajao na rubu proplanka gledajući za suparnikom. Dva tri puta udario je izazovno nogom o zemlju i spustio rogove kao da se kani još jednom zaletjeti za vilašem, no onda se prezirno okrene, onamo, gdje je cijelo vrijeme borbe stajala srna.

Šesterac pođe prema njoj, najprije korakom, a kasnije, kad je osjetio njen miris, u skoku. Miris ženke bio je silno zamamljiv, i starome se borcu odmah zapali krv.

Srna je čekala sve dok joj se Šesterac nije približio na nekoliko skokova, a onda skoči i za čas zavede vatrenoga udvarača na igru, što je srneća divljač igra u vrućim ljetnim danima.

Vlatko Šarić

Srna (capreolus capreolus) je naša najpoznatija visoka divljač. Toliko je česta, da je nije potrebno potanje opisivati, no ipak se i o njoj dade štošta reći, što je vrijedno da se posebno kaže.

U prvom redu srna nema repa. U tijelu se doduše još nalaze zakržljali repni kralježnjaci, ali izvana se ne vidi ništa. Predio tijela oko mjesta, na kojem bi trebao da stoji rep, obrastao je bijelom dlakom, s pomoću koje srna izrazuje svoja raspoloženja. Ako je srna mirna, njeno je »ogledalo« maleno. Prestraši li se, najednom joj se raširi bijela dlaka i »ogledalo« zablješti. Mnoge životinje posjeduju takvu mimiku na stražnjem dijelu tijela. Tako na primjer pas izražava mahanjem repa radost, a kad je prestrašen, podvlači rep među noge. Zlovoljna mačka uzbuđeno šiba repom zrak. Neka finija mimika na njušci i oko očiju životinje bila bi bez svrhe, jer je ni srne ni psi ne bi razabrali. Naprotiv, raširi li neka srna svoje »ogledalo«, sve će ostale srne u blizini to opaziti i bit će na oprezu.

U izboru hrane srne se razlikuju od jelena. Jelen se uglavnom hrani travom, a usto nešto malo lišćem, zrnatim plodovima i mladim izdancima, a voli i krumpir. Srne su, naprotiv, mnogo izbirljivije. Hranimo li ih u sužanjstvu samim sijenom, uginut će. Srna će tu i tamo odgristi po koji listić ili cvijet, pobrat će po koji plod, obrstit će grm, pa joj treba mnogo bolja hrana nego jelenu. Zato se srna najbolje razvija u miješanim šumama s dobro razvijenim prizemnim raslinjem.

Konačno srna nije, protivno od jelena, životinja, koja živi u stadima. U lovištima, u kojima ima mnogo srna, naći ćemo i njih, doduše, u skupovima po nekoliko komada, ali ti skupovi nisu onako dobro organizirani kao kod jelena. Oni nemaju košutu vodilju.

Srnjaci uopće ne vole društvenost. Oni cijene samoću, pa će mrzovoljni stari srndać iz svojega područja istjerati svakoga uljeza, pri čemu će biti žestokih borbi, pa i mrtvih glava.

Srndać, pogotovu kad ostari, nije nikad neka nježna životinja, premda vrlo ljupko djeluje u svojoj crvenoj odori. U sužanjstvu znadu srndaći biti veoma opasni, te se vrlo rijetko priljubljuju čovjeku.

I ženka, srna, obično živi sama. U svibnju izleže mlado, rjeđe dva ili tri. Prvih nekoliko dana mladi leže dobro skriveni u guštiku. Sedmi ili osmi dan vodi ih mati sa sobom, kad pođe na pašu, a nakon desetak dana su dovoljno snažni da trče za njom. Mladi sišu sve do zime, ali već u drugom mjesecu života uzimaju i zelenu hranu. U slučaju opasnosti majka ih odlučno brani udarcima papaka. Ljupkije životinje od mlade srnice teško je naći. Zajednički život s majkom traje do ljeta naredne

godine i konačno se razbija u vrijeme parenja. Braća znadu još neko vrijeme zajedno izlaziti na pašu, ali i ta se zajednica razilazi, kad životinje spolno dozriju. Zimi se srne znadu, međutim, udružiti u veća stada.

Doba parenja je srpanj, a u brdskim krajevima početak kolovoza. Onda počinje jurnjava i natjerivanje po šumi, pri čemu se vode žestoke, a često i krvave borbe među suparnicima.

U brojnim odlikama nastava srna cijelu Evropu i velik dio Azije. Dugačka je prosječno 1 do 1,20 metara, a u ramenu visoka 60 do 80 centimetara. Težina srnjaka varira između 20 i 30 kilograma. Najkrupniji i najteži primjerci su naši, karpatski i švedski srnjaci, dok su ostali srednjeevropski srnjaci znatno slabiji, pa često teže jedva 15 kilograma, dok kod nas nerijetko ima i primjeraka teških 35 kilograma. Srednjevropski srnjak je degenerirao, dok su se kod nas, na Karpatima i u Švedskoj sačuvali još iskonski snažni primjerci s veoma dobro razvijenim rogovima.

Kao kod svih ostalih vrsta jelena, tako i kod srneće divljači mužjak nosi rogove, ali ih svake godine odbacuje. Već nekoliko mjeseci nakon okoćenja narastu mu prvi sitni počeci rogova, ali ih već početkom prve zime gubi. U toku zime narastu onda srnjaku novi rogovi, koji su u prvo vrijeme razvoja ovijeni mekom kožom. U travnju rogovi su posve razvijeni, pa srnjak sastruže »liko« na mladim stablima. Druge godine života obično narastu srnjaku dva kao prst dugačka gola roščića; on je šilaš. Naredne godine dobiva već rog s dva paroška; sad je vilaš, a tek četvrte godine života redovito dobiva potpuno izraslo rogovlje sa šest parožaka; veći broj parožaka je rijetkost. Kad srnjak ostari, što redovito biva oko njegove desete godine, rogovi mu postaju sve manji, te zakrŽljave. Istodobno mu kutnjaci postaju veoma trošni, pa stari srndać ne može dobro prožvakati hranu.

Krzno mu je ljeti rdastocrveno ili žućkastocrveno, a zimi žućkastosivo do smeđastosivo osim svijetlog donjeg dijela tijela. Srne se kreću spretnim i ljupkim pokretima. Veoma dobro skaču, brzo trče i dobro se penju. Umiju vješto plivati i ne zaziru od vode. Zaprijeti li opasnost, srndać će prvi pobjeći i ne će ni pokušati da obrani ženku ili mlade.

Razlika u temperamentu između jelena i srndaća dolazi najbolje do izražaja u sužanjstvu. Jelen postaje posve pitom, pa se kao društvena životinja pridružuje ljudima, jer oni moraju da mu nadomjeste stado. Naprotiv, srna sklapa prijateljstvo samo s jednim čovjekom ili najviše sa dvojicom ili trojicom. U njoj živi samo nagon za životom u najužem obiteljskom krugu.

OKLOPLJENI VITEZ

Duboko u zemlji ispod prašume na Borneu žive tisuće velikih životinja. Neke su od njih dugačke i metar osamdeset centimetara, a od glave do vrha repa pokrivene su savršenim ljuskavim oklopom. Likom su slične gušterima, ali su zapravo sisavci. U velikoj obitelji živih stvorova to su sirote, bez srodnika, jedini živi preostaci nekada moćnih i brojnih redova životinja.

Prvoga pangolina, što sam ugledao, iskopali su moji Dajaci u blizini logora. Ime mu zvuči više kao naziv kakva glazbenog instrumenta. nego kao oznaka životinjske vrste. Zaista je neobičan i čudnovat. Pod ljuskavim oklopom skriva pangolin ili ljuskavac tijelo, koje svojom građom zadaje prirodoznancima isto toliko zagonetaka, koliko ih njegov oklop zadaje laicima.

Prije su pangolina, zajedno s drugim bezubim ili gotovo bezubim mravojedima, stavljali u red s pasancima ili s cjevozupcima u krznu. Građa pangolinova tijela je međutim tako izričito gušterasta, tako posebna, da pangolin nije nalik ni na koju živu životinju. Morali su konačno za njega stvoriti poseban red, red pholidota ili ljuskavaca.

Po žarkom suncu ili za vrijeme tropskih pljuskova ne pokazuje se nijedan od brojnih ljuskavaca. Tek u sumrak počinje se pomicati okrugla oklopljena lopta u svojoj podzemnoj jazbini, otvara se, pruža se, i iz zemlje se izvlači jedan ljuskavac za drugim. Izlaze bojažljivo i dugo oklijevaju na ulazu u jamu prije nego što se usude da pođu u potragu za hranom.

Kod još ne okoćena mlada ljuskavca ljuske su samo masa smršene dlake; kad se ljuskavac okoti, ta masa otvrdne. Noćni svijet, u koji izlazi pangolin, svijet je borbe i straha. Hrane je posvuda u izobilju: šumski plodovi i jagode, miševi, usnule ptice, a tu je i mnoštvo većih životinja, koje bi mogao zaskočiti i požderati. Ljuskavac ne traži, međutim, ništa od svega toga. Zadovoljan je, uzmogne li nesmetano poći svojim putom, pronaći bogat mravinjak i vratiti se u svoju jamu.

Njegov oklop služi samo za obranu, njegovi mišići ne umiju zadavati navalne udarce, a snažni čaporci samo su alat za kopanje.

Posljednji moj zamah lopatom izbacio je pangolina na šumsko tlo. Ostao je ležeći nepomično kao kakov orijaški češer. Na njemu se nije dalo razabrati nijedno ranjivo mjesto. Savijena su mu leđa postepeno prelazila u šiljati rep, a stražnje su noge zatvarale sve pukotine u tom jednoličnom oklopljenom valjku. Mišići repa bili su tvrdi kao čelik, pa čak ni s pomoću motike i dajačkoga mača, što smo upotrebili za polugu, nismo mogli ni za centimetar otvoriti taj kolut. Ljuskava bi se kugla mogla neozlijeđena otkotrljati i iz panterine gubice.

Pošto smo ga pet časaka ostavili na miru, dao je pangolin prvi znak života podigavši nekoliko ljusaka na boku. Čovjek bi mogao pomisliti, da se

ispod njih skrivaju oči; kod tako neobične životinje dalo bi se i to povjerovati. Ali to je podizanje ljuski bilo samo trik, samo stupica za neprijatelja, koji je mogao vrebati na nj. Taj bi skupo morao platiti pokušaj, da zgrabi koju od tih, tako zamamno podignutih ljusaka. Ljuske bi se odmah stisle takvom snagom, da bi žestoko prignječile prste, a možda i odštipnule komadić mesa. Jedva sam izmakao toj sudbini, a moji mi se Dajaci od srca nasmijaše bez ikakva saučešća.

Stupica se nakon novih pet časaka ponovo otvorila. Kako ga nitko nije ni taknuo, pangolin pričeka još nekoliko časaka, a zatim mu se iz klupka postepeno pojavi glava. Prednje je šape, međutim, još uvijek držao tik pred očima, kao dijete, koje se igra skrivača. Male su se mutne oči oprezno ogledavale, a onda stupi u akciju i mnogo bolje razvijeni njuh dugačke pokretne njuške, te sluh, najbolje razvijeno ljuskavčevo osjetilo.

Kad mu se učinilo, da je zrak čist, ljuskavac ispruži rep, pokrenu kratkim nogama; osovi se na njih pa odgega dalje. Kod ovako savršena zaštitnog oklopa nije potrebno da bježi. Veoma je spor. Najveća brzina, što je može razviti, jedva je jednaka polaganom ljudskom hodu.

Njegovo obično držanje pri hodu posve je drukčije od onoga, kakvo zamišljaju preparatori zooloških muzeja i u kakvom stavu nadijevaju životinju. Rep se vuče za njim na zemlji, glavu je pangolin pognuo prema dolje, a leđa izbočio tako strmo, da je sličan kakvu staru stegosaurusu iz jure. On ne može brzo bježati kao što nije mogao da bježi ni kakav vitez u potpunoj srednjovjekovnoj ratnoj opremi.

Pangolin je stvoren da jede mrave, i to jedino mrave. Bez njih bi odmah poginuo od gladi. Ima li pak dovoljno mravi, čovjek teško može da zamisli, da bi pangolin mogao da ugine od bilo čega drugog, osim od staračke slabosti.

Njuška mu je sitna, jer u nju dospijevaju samo mravi. Jezik mu je veoma dugačak, kreće se zmijolikim pokretima i sav je obložen ljepljivom pljuvačkom. Zanimljivo je, da se za tu pljuvačku lijepe samo mravi; zemlja i lišće se za nju ne lijepe. Zašto je to tako, ne bih mogao protumačiti.

Kad bi pangolin pokušao da živi od mravi, što ih nađe na šumskom tlu, bilo bi upravo tako kao da vrši žito zrno po zrno. Da se čestito najede, mora pangolin poći na sam izvor hrane, u mravinjak. U tome se i sastoji glavni rad, što ga vrši u životu, i za to je izvrsno opremljen. Dvadeset veoma snažnih pandži, što ih pokreću mišići, dovoljno je da probije zid mravinjaka, tvrd gotovo poput betona.

Pangolin ne može uvući pandže, kao što to čini mačka, ne može ih ni dići uvis. Zato ih savija pod tabane i hoda na njima; na taj način ostaju rubovi pandži i njihovi šiljci oštri.

Pangolin stanuje u jami na kraju svojega podzemnog hodnika. Kadšto se ukopa u sam mravinjak, pa živi kao u raju, danju spavajući, a noću žderući, sve dok ga smrt ne izbavi iz vječne jednoličnosti njegova života.

No možda mu takvom mišlju činimo krivo: za njega su, kao i za sva ostala živa bića, sigurnost i hrana samo sredstva, koja služe jednom cilju: uzdržanju rase.

Jedina su mu hrana mravi. Jede sve mrave, i bezazlene i oružane i otrovne. U želucu jednog pangolina našao sam pet stotina vatrenih mravi.

Svi njihovi ugrizi i ubodi bili su nemoćni prema nemilosrdnom ljepivom jeziku, koji je neprekidno posizao za njima i koji je svaki put pokupio i odvukao desetke žrtava. Kako pangolin nema zubi, guta sitne kamenčiće, koji mu — slično kao kod kokoši — olakšavaju da u želucu smrvi tvrda mravlja tijela.

William Beebe

Ljuskavac petoprsti (manis pentadactyla) sličan je gušteru. Koža mu je od glave pa do vrška dugačka repa pokrivena velikim pločastim rožnatim ljuskama od pousmine, koje se rubovima prekrivaju kao crijepovi. Životinji se broj ljusaka ne povećava, već one samo postaju veće kako životinja raste. Samo grlo, trbuh i unutarnja strana nogu nisu pokriveni ljuskama; inače je cijelo tijelo oklopljeno. Sve ljuske urasle su šiljkom u kožu. Silno su tvrde, čvrste i žilave, a na rubovima veoma oštre. Prilično su pokretne, i ljuskavac ih može iskretati na sve strane.

Ljuskavci uopće nemaju zubi. ali zato imaju neobično dugačak, sprijeda sploštен jezik. Posebne žlijezde izlučuju vrlo ljepljivu slinu, s pomoću koje ljuskavac hvata na jezik svoju hranu: mrave, odnosno termite.

Ljuskavac živi u podzemnim jamama, što ih sam iskopa dva do četiri metra duboko. U jamama žive mužjak i ženka zajedno. U siječnju ili veljači dobivaju jedno do dva mlada. Ljuskavci su sisavci, koji predstavljaju zaostalu i u pogledu hrane posve specijaliziranu životinjsku vrstu.

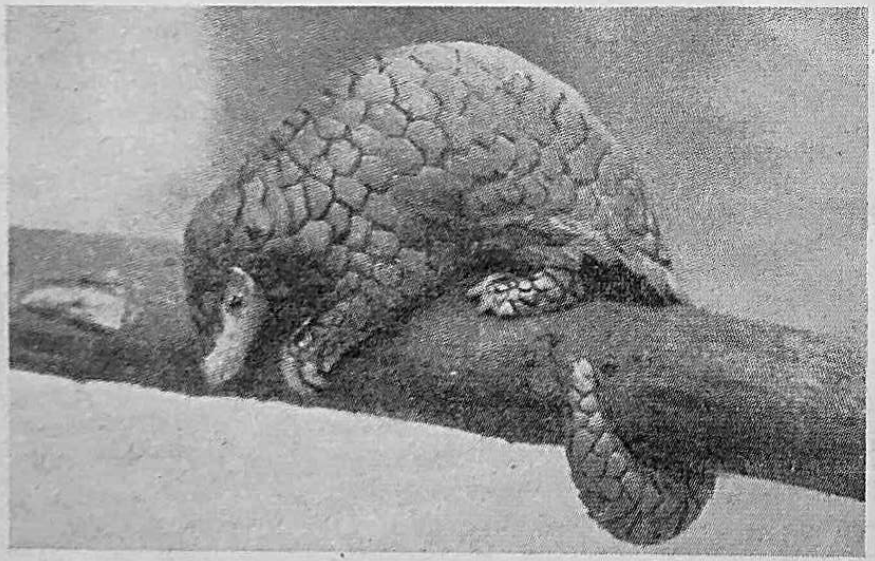

ZLATKA

U srcu bosanske prašume, ondje, gdje su se tamnozeleni borovi, jele i smreke stisli i izmiješali sa sitnim kvrgavim hrastovima, gdje oborena stabla pričaju o sili vjetra i o bezbrojnim olujama, a ogoljeli orijaši ispaljena vrha i debla o udarcima gromova, ondje živi Zlatka, vitka i krasna kuna zlatica.

Ljetno se sunce zlatnim zrakama probilo kroz krošnje, te je prodrlo sve do tla zaraslog paprati i mahovinom i pokrivenog suhim lišćem i borovim iglicama. Jata šarenih muha plešu u mreži sjena, a njihovo se zujanje miješa sa cvrčanjem cikada, cvrkutom ptičica i brzim bubnjanjem djetlića, te se slijeva u neprekidnu pjesmu ljetnoga dana. Borova smola topi se na suncu, i aromatični je miris ovio šumu poput oblaka. Prastara se prašuma otvara pod zrakama sunca, te se čini, da uzdiše u neizrecivom blaženstvu.

Rano je popodne. U paprati i listini na šumskom tlu vri neumorni život. Brojne mišje obitelji izduble su ovdje svoje hodnike, rovove, usjekline i kotlove, pa po njima neprekidno jure gore dolje sitne crvenkasto-smeđe životinjice, kao da su nečim neobično zaposlene. Polaganim, dostojanstvenim skokovima prolazi kroz borik teški šumski zec. Podigao je uši uvis. Na časak zastaje, sjeda na stražnje noge i ogledava se, a zatim skače dalje i nestaje u paprati. Dvije tri šojke lete sa stabla na stablo glasno brbljajući. Uvijek imaju da kažu jedna drugoj nešto važno i hitno. Skakuću po vrhovima drveća, a onda najednom, kao da su se konačno složile, istodobno odlijeću na susjednu kosu, odakle im se opet čuje kriještanje.

Dan odmiče. Sjene postaju malo dulje, a sunčane zrake prodiru koso kroz drveće probadajući zlatnim mačevima tmurno zelenilo šume.

Visoko gore, na deblu osušenog orijaškog hrasta, nalazi se malena, okrugla jama. Smještena je iznad debelih rašlji, tako da se sa zemlje jedva može zamijetiti. Jama se nastavlja u šupljinu stabla. Nekada je to bio ulaz u žunino gnijezdo, ali je sadanji stanovnik duplja nesmiljeno otjerao ženku s jaja, pa je ona samo slučajno dospjela da spasi život. Uljez još nije bio siguran na nepoznatom terenu i u tami duplja, te je ptica stigla da izleti prije nego što su je zgrabili oštri derači. Ali jaja su ostala u gnijezdu, i došljak je odmah požderao ptičice, koje se još nisu bile ni izlegle. Sad je u duplju stanovala Zlatka, krvoždna kuna zlatica.

Iz okrugle je rupe izvirila trougla glava, i divlje su se oči pažljivo zagledale u dubinu. Tom pogledu nije moglo ništa izbjeći, ni na sjenovitom šumskom tlu ni u krošnjama drveća obasjanima suncem. Ali Zlatka nije mislila na lov. Bila je sita i troma pa joj se nije dalo loviti po vrućini. Na obližnjem je drvetu vjeverica griskala češere, šojke su se opet dozivale među krošnjama, a miševi su živahno trčali po šumskom tlu. Sve to nije moglo da pobudi Zlatkinu pažnju. Zijevnula je, da su joj bljesnuli svi zubi i pokazale se svjetlocrvene desni, a zatim se napol okrenu kaneći da se vrati u duplje.

Najednom se dolje u šumi nešto zasvjetluca i odmah privuče Zlatkinu pažnju. Ona ponovo izviri iz duplja, a oči joj zasjaše od mržnje i bijesa. Oštri se bijeli zubi pojave ispod zategnutih uskih usana, a krasan rep šikne zrakom. Međutim, joj je radoznalost bila jača od mržnje. Šiljata je trougla glava posve izvirila iz jame, da uzmogne bolje pogledati dvonošca, koji je prolazio ispod drveća.

Bio je to šumar. Dugačkim gorštačkim koracima hodao je po šumskom tlu posutom iglicama i lišćem. Preko ramena visjela mu je puška; na njezinoj se izlizanoj cijevi odrazilo sunce. To je svjetlucanje toliko uzbudilo Zlatku, da je poput munje izletjela iz rupe i obišla stablo držeći se sa sve četiri noge za koru poput vjeverice. Radoznalo je virila iza kvrge i pozorno pratila svaku dvonoščevu kretnju.

Usprkos živom zanimanju za lik, što je polako prolazio kroz šumu, Zlatkina su osjetila bila ipak napeta. Pogled joj je bio uperen dolje, a sluh je hvatao topot dvonoščevih koraka, no ipak zamijeti tihi šum u zraku, kao neki šuštanj krila, i skoči poput smeđe munje, obiđe stablo i nestane u duplju istoga trena, kad su grabežljive pandže jastreba kokošara udarile o rub otvora duplja.

Zlatka je bila upravo nevjerojatno brza i okretna. U punom se trku okrenula protivnim smjerom i u onom dijelku sekunde, u kojem su jastrebove pandže dodirnule otvor duplja, zabola je oštre zube u jastrebovu nogu. Zahvatila je posljednji članak srednjega prsta i zagrizla sve do kosti.

Iznenađeni je jastreb bijesno kliknuo i pokušao da se uzvine u zrak, ali Zlatkini su ga zubi uhvatili i držali poput željezne stupice. Uzalud je lupao krilima i slobodnom se nogom iz sve snage opirao o stablo. Uhvaćenu nogu nije mogao izvući iz duplja. Vani na slobodnom ne bi se Zlatka mogla oprijeti jastrebu, da je ne ponese u zrak; bila je odviše lagana. Ali ovdje u duplju

bila je ona u prednosti. Sakrivena u unutrašnjosti stabla, izvan dosega jastrebova napadaja, zakvačila se Zlatka sa sve četiri noge za stijene duplja, te je tako usidrena napela mišice i odolijevala svim jastrebovim nastojanjima. Osjećala je da ne smije ni trena popustiti, jer će se neprijatelj odmah osloboditi, pa je zagrizla u jastrebovu nogu, kao da se radi o njezinu životu. Znala je doduše i to, da jastreba ne može uvući u duplje ni ubiti ga, da je on za nju jednako nedokučiv, kao i ona za njega, ali joj prirođena divljina i želja za osvetom nisu dopuštali da ga ispusti.

I šumar je čuo jastrebove bijesne kliktaje i udaranje krilima. Pogledao je uvis i shvatio cijeli položaj. Bilo mu je jasno, da je neki stanovnik duplja uhvatio jastreba za nogu i da ga ne pušta, ali nije znao koji. Zlobno se nasmiješio, jer nije volio jastrebove, koji su mu danomice grabili po kojeg goluba ili lještarku, a da se o pjevicama i ne govori. Bio je ujedno i radoznao, kakva to životinja iz te male rupe u stablu tako uporno zadržava snažnoga jastreba.

Polako skine pušku, pomno nanišani i odapne. Činilo se, da se životinja u drvu preplašila hica. Očito je ispustila jastrebovu nogu, jer je on pao niz stablo preokrećući se u zraku, i teško je tresnuo o zemlju. Noge su mu se zgrčile u posljednjim trzajima. U malom se otvoru pokazala Zlatkina trougla glava u neutaživoj radoznalosti.

»Gle, gle, pa to je kuna zlatica« promrmlja šumar izmjenjujući ispucani naboj u pušci. »To sam mogao odmah znati. Koja bi se druga životinja usudila napasti velikoga jastreba?«

Zlatka je cijelim prednjim dijelom tijela izvirila iz duplja, bijesno promatrajući jastreba, koji je ležao na zemlji na leđima, izvrnute glave i raširenih krila. Na dvonošca se nije ni obazrela. Šumar objesi pušku natrag na rame. Lako je mogao ustrijeliti i Zlatku, ali nije htio. Volio je životinje, pa se na neki način smatrao Zlatkinim saveznikom u borbi s jastrebom. On se nasmiješi i tiho šapne:

»Hrabar si ti momak! Zato smiješ zadržati svoje krzno!« Zatim priđe k stablu, podigne jastreba, sveže mu uzicom noge, objesi ga o remen, pa se udalji u šumu.

Zlatka je bila zadovoljna. Bila je uvjerena, da je samo ona pobijedila jastreba, pa se povukla natrag u duplje, ugodno se smjestila u stanu, ispunjenu mahovinom, i nastavila prekinuti san.

Vani je rasla teška sparina, i tromi su se popodnevni sati otezali u nedogled. Tiho je zujanje zelenih muha samo produbljivalo tišinu, a miris crnogorice spuštao se na pluća poput more.

Zlatka se probudila tek kad se prva dublja sjena ušuljala u jarke i uvaline, a kosovi na vrhovima drveća stali iz svega glasa pjevati oproštajnu pjesmu suncu. Bila je gladna. Brzo istrči iz duplja, spusti se malo niz deblo, zaleti se po debeloj grani sve do kraja, preskoči na susjednu granatu jelu, potrči i ovdje do kraja tankih grančica, koje su se stale savijati pod njezinom težinom, pa odatle vješto preskoči na treću, udaljenu jelu. Neko je vrijeme skakala tako s drveta na drvo, sigurno i nepogrešivo. Konačno stane, ukoči se u rašljama i počne pogledom tražiti plijen.

Ovako uspravna, napeta i oprezna, bila je Zlatka prava ljepotica. Krzno joj je bilo zlaćanosmeđe boje, gusto, meko i sjajno, vrat i prsa zlatnožuti, a rep dugačak i pun. Šiljate su se uši neprestano pokretale hvatajući sve sum-

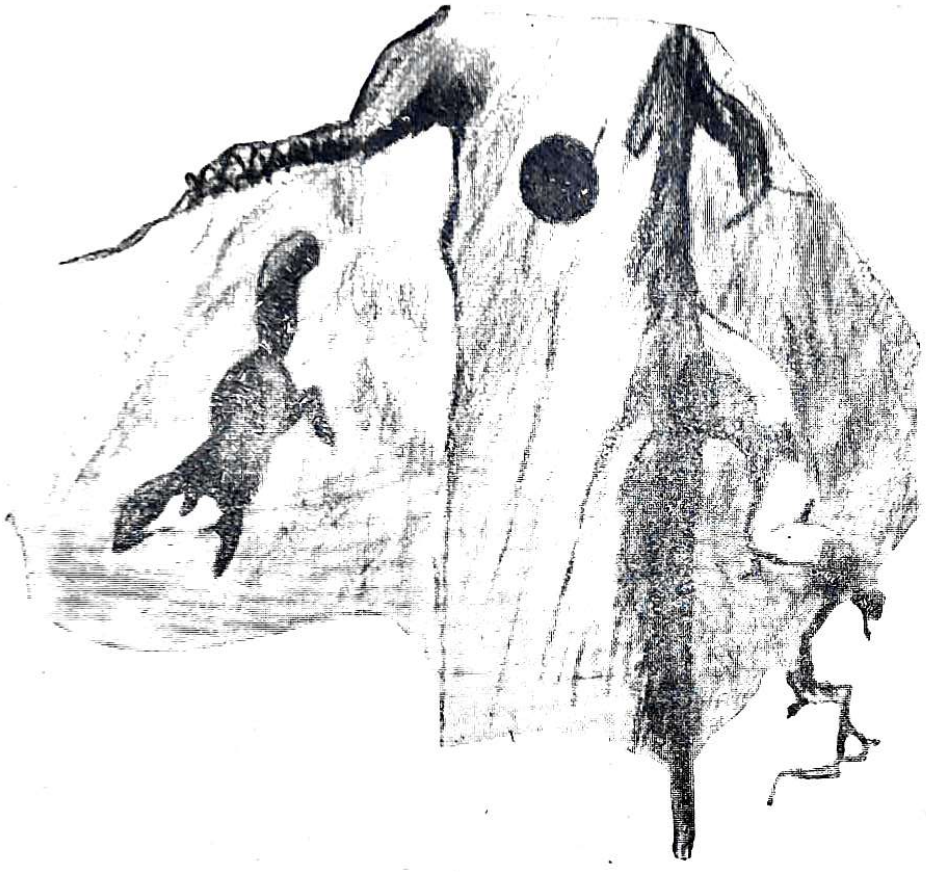

njive šumove. Očima je neprekidno zvjerala ovamo onamo istražujući i krošnje i šumsko tlo. Zlatka je bila upravo izabrani primjerak svoje vrste, vitka i dugačka, ustrajna i snažna, a ujedno i najdivlji i najkrvoždniji stanovnik šume.

S bora, na kojem se Zlatka zaustavila, ne čuje se i ne vidi nigdje znak života. Nema na šumskom tlu čak ni miševa; kao da im je milije boraviti na tlu lisnate šume, nego u čistoj crnogorici. Konačno se negdje u daljini oglasi tihi »Kr-r-r-r-r« vjeveričin, i Zlatkino fino uho odmah ustanovi pravac, iz kojeg je dopro glas. Činilo se, da je taj zvuk probudio Zlatkinu energiju. Ona naglim i nečujnim skokom nestane u granju, u pravcu, odakle se čuo vjeveričin glas.

Vjeverica je stari, vječno nemirni brbljavac. Ni časka ne može ostati na miru, ako nije baš zauzeta jelom, ali ni ne jede temeljito, nego često brzo odbacuje nagrizle češere ili napol pojedene lješnjake, da odmah potraži nove. Neprekidno nešto priča i obijesno skače s grane na granu.

Na drugi kraj njezine grane skoči najedanput neka smeđa sjena, mrka i brza kao smrt. Vjeverica se od straha stane glasno derati, očajnički skoči na stablo i poleti uvis, a Zlatka za njom. Premda je vjeverica bila brza poput

strijele, nije dospjela da umakne. Kuna je bila jednako okretna i hitra. Da, u tom se munjevitom lovu uza stablo čak i primakla vjeverici prestrašenoj na smrt.

I za nekoliko bi časaka bila odlučena sudbina maloga brbljavca, da se vjeverica slučajno nije nalazila na vlastitom drvetu, u kojemu je bilo njezino duplje. U divljem je bijegu stigla do njega prije, nego što je Zlatka dospjela da je uhvati.

Zlatka je bješnjela. Pohlepnu je gubicu zavukla u uski otvor vjeveričjeg duplja što je dublje mogla. Vidjela je vjevericu gdje se skutrila na dnu duplja, razabrala je njezine oči, širom otvorene od strave, i zamijetila je, kako joj srce lupa tako jako, da joj se prsa nadimaju; ipak nije mogla do nje. Ulazna je rupa bila premalena za Zlatkinu glavu. Pokušala je da pandžama poveća otvor, no rupa se nalazila baš usred kvrge, pa je drvo bilo vrlo tvrdo i nije se dalo trgati.

Pošto se neko vrijeme uzalud trudila da dopre do vjeverice, okani se Zlatka toga pothvata i potrči niza stablo. Tek što se okrenula, izviri vjeverica iz jame i zatrubi iz sve snage svoju kriještavu opomenu u šumu: »Čuvajte se, čuvajte, razbojnik je blizini!«

Šojka, koja je upravo prelijetala nad drvetom, začuje uzbuđeni vjeveričin glas, pa smjesta zakrene i spusti se niže. Vidjevši, što je, stane se i ona iz svega glasa derati: »Lopov! Lopov! Razbojnik!« Nije se zadovoljila time, da jednom ili dvaput vikne, već poleti za Zlatkom; prateći je u zraku neprekidno se derala.

Zlatka je bješnjela. Bila je nemoćna. Nije mogla da uhvati ni brbljavu vjevericu ni kriještavu šojku. Nije joj preostalo ništa drugo, nego da što prije umakne. Načinila je dvije tri kuke u granju, vratila se komad puta vlastitim tragom i tako konačno umakla šojki. Trčala je dalje kroz granje ravno po šumi, kako bi se što prije našla izvan dohvata tih glasova. Znala je, da joj je ovdje lov pokvaren, jer će sve životinje biti krajnje oprezne.

Tako je jurila šumom, a iza nje je zamirao šojkin zov. Postepeno se ohladila njezina srdžba, i Zlatka opet poduzetno podigne rep. Bila je opet drska i puna samopouzdanja.

Prošla ju je volja da lovi vjeverice, premda je upravo ovaj dio crnogorične šume bio pun hitrih i slasnih glodavaca. Šumsko je tlo bilo posuto ogrizotinama i ljuskama češera. Zlatka je skočila sa stabla na zemlju i stala trčati po njoj.

Cijelo je tlo bilo pokriveno zečjim tragovima, ali svi su bili stari i hladni. Zlatki je ipak bilo jasno, da u blizini mora biti zečeva. Uporno je dalje tražila i konačno je naišla na svježi trag, pa je brzim i dugačkim skokovima pošla u potragu za dugoušcem. Trag je vodio iz šume na neku čistinu posutu kamenjem, a onda se opet vraćao u šumu.

Ondje, na samom rubu šume, zamijeti Zlatka neki pokret. Jedva vidljiva kretnja smeđe glave privukla je njenu pažnju. Ne smanjujući brzine, poleti onamo i naiđe na neku drugu kunu, koja je upravo trgala perje s netom ubijene lještarke. Ta je druga kuna bila mnogo manja i slabija od Zlatke, očito neka mlada ženka. Zlatka opet podivlja. Kako smije još tko da lovi u njezinu lovištu! Naglim skokovima pojuri onamo, no malu kunu kao da je odnio vjetar. Nije ni pokušala da obrani plijen i da se opre Zlatki, već u hipu nestade u grmlju.

Zlatku je prvi nagon silio da pojuri za njome, ali miris svježe ubijena plijena zaustavi je u skoku, i ona padne na lještarku. Zgrabila ju je i zubima i prednjim šapama.

Pred njom je ležala sočna masna lještarka, i Zlatka se stala polako gostiti. Trgala je još toplo meso s lještarkinih prsa, lizala krv, zdrobila joj glavu i pojela mozak, a zatim se dugo nasladivala jetrima. Najevši se, obliza vši njušku i uklonivši s nje tragove krvi, osjeti staru želju za ubijanjem, pa ostavi ostatke ubijene ptice i zađe u nisku paprat.

Sunce je zapadalo. Male su se šumske čistine zalile crvenilom, a prašumski orijaši prevukli nekim ružičastim odsjevom. U tom se grimizu nečujno i nevidljivo kretalo Zlatkino tijelo, te je poput groma pala pred zečića, koji je spavao u paprati. Zečiću od strave iskoče oči. On pokuša da naglim skokom izmakne u stranu, ali Zlatka je bila brža, i zekanov život završi usred skoka. Smeđa mu je sjena skočila na bok, oštre mu se pandže zabiše u meso, a nemilosrdni zubi pregrizoše mu vratnu žilu kucavicu. Zekan bolno zakmeči i padne na stranu trzajući nogama.

Za nekoliko se trenutaka smeđa Zlatkina glava, sva uprljana krvlju, podigla s pregriženog vrata velikoga plijena. Divlje se ogleda, ne nalazi li se tkogod u blizini, tko bi joj pokušao oteti plijen. No nigdje nije bilo nikoga. U šumi je vladala neka kobna, mračna tišina, kao da je sve živo zaustavilo dah gledajući smrt.

Pošto se napila krvi i pojela dio zečićeve utrobe, odvuče Zlatka teški plijen pod neki grm, ondje ga obilno i temeljito onečisti, pa ga zaspe lišćem i zemljom. Ni skim nije htjela da dijeli svoj plijen.

Onda pođe kući. Bila je sita i zadovoljna, no još je uvijek žeđala za krvlju.

I dok je tako lakim skokovima trčala po šumi, u koju se već ušuljao prvi sumrak, najednom joj se nešto ispriječi na putu. Strašno! Bila je to vidra, krvni neprijatelj kuna, jedina životinja, koje se Zlatka bojala. Veliki mužjak dvostruko teži od Zlatke i trostruko jači od nje, a pritom bar isto toliko spretan i brz kao i ona. Čučao je upravo pred Zlatkom, a ružna mu je crna i brkata njuška odavala pakost i prezir.

Smrtni je strah naježio Zlatkino krzno, no nije se ni na trenutak smela. Strelovito se bacila postrance u grmlje i stala bježati, bježati koliko su joj god dopuštale sile. Bježala je da spasi vlastiti život, vlastitu crvenu krv, bježala isto tako zaprepašteno i u smrtnom strahu, kao što je malo prije bježala pred njom mala vjeverica. Samo što u blizini nije bilo nikakvo duplje, u koje bi se mogla skloniti i u koje njezin neprijatelj ne bi mogao prodrijeti za njom. Bježala je, a za njom je letjela vidra, kao da joj se prilijepila uz pete.

Zlatka je bila naprijed desetak koraka i tu je prednost dugo vremena zadržala. Nije se usudila da izvede ni jednu jedinu varku. Znala je dobro, da je vidra isto tako vješta i lukava kao i ona sama. Trčala je ravno; nagonski je krenula prema svojemu domu, preskakivala je oborena stabla, provlačila se kroz guštik i trčala preko čistina. Bila je to nečujna, jezovita trka na život i smrt. A tik iza Zlatke skakala je isto tako naglo vidra; njezini su skokovi bili čak i dulji, pa je pomalo stala stizati neprijateljicu.

Usprkos Zlatkinoj izdržljivosti konac bi te utrke bio izvan svake sumnje — kratka bijesna borba i onda tama.

Ali demon prašume smilovao se Zlatki. Vidra ju je bila gotovo već stigla, kad li Zlatka u jednom od posljednjih očajnih skokova naleti na veliko osinje gnijezdo, ovješeno o nisku granu, razbije ga i obori na zemlju. Ose smjesta bijesno zazujaše, no Zlatka je projurila poput strijele, i samo joj nekoliko vrućih uboda pogodi stražnje noge, kao da je tjeraju u brži trk.

Ali zato je vidra, ne sluteći ništa i uvjerena u svoju skoru pobjedu, uletjela upravo u gomilu uzrujanih osa. One se jednodušnom ubojnošću spuste na njezino kratko krzno, držeći, da im je ona srušila grad.

Vidra se smjesta baci u stranu i pokuša da se zavuče u guštik. Uzalud! Bilo je prekasno. Velike su ose pokrile njeno tijelo žutim zacima i zarile joj oštre otrovne žalce u živo meso. Uzalud je vidra bješnjela i šapama drobila stotine žutih kukaca. Zaman se valjala po zemlji i nastojala da se zavuče pod suho lišće, uzalud se trla o korijenje, zaludu je bježala po grmlju noseći u sebi žarku vatru tisuća otrovnih uboda. Osa za osom odlijetala je s njenih leđa, slabina i trbuha, s njene gubice i očiju, ali žarki je osinji otrov ostao u njoj.

Vidra je konačno klonula i zavukla se između dva kamena, da u hladnoj, vlažnoj mahovini legne na posljednji počinak.

Drugoga je dana neka divlja svinja onjušila naduti vidrin trup, ali se razočarano okrenula, jer ni njezin neizbirljivi želudac nije mogao podnijeti ovako otrovan zalogaj.

Međutim je Zlatka bježala dalje u šumu ne sluteći, da ju je neprijatelj prestao progoniti, i ne znajući, što se s njime dogodilo. Konačno je osjetila, da joj smrt nije više za petama, pa počne polaganije trčati, a maleno joj se srce napne od ponosa.

Konačno je stigla i u svoju domaju. Tu usput uhvati još dva miša, pa se uspe na svoje stablo i savije se u duplju, da na mekoj mahovini odspava zasluženi san nakon uzbudljiva i bogata lovnog dana.

Vlatko Šarić

Kuna zlatica (martes martes) je najgipkija, najspretnija i najelegantnija do svih naših zvijeri. Od mekog se, kestenjavosmeđeg krzna oštro ističe žuta mrlja na grlu, koja se, za razliku od mrlje kod kune bjelice, ne razdvaja i ne nastavlja na prednje noge. Tijelo joj je vitko i neobično pokretno. Umije se protisnuti kroz nevjerojatno sitne rupe. Za nju vrijedi, od riječi do riječi, ono: gdje prolazi glava, prolazi i cijelo tijelo.

Oštre i čvrste pandže omogućuju kuni da se vješto penje. Ona umije brzo potrčati uz drvo i isto tako vješto i sigurno preskočiti s grane na granu. Upravo kao i vjeverica, pa čak i brže i vještije, jer umije uhvatiti vjevericu. Naiđe li kuna zlatica na svjež vjeveričin trag, počinje odmah divlji lov kroz granje. Vjeverica se može spasiti, samo ako se zakloni u tako sitno duplje, da se kuna ne može zavući za njom.

Mnogo se govori i piše o kuninoj krvožednosti. Kuna ne uhvati svake noći plijen, a kad ga ima u obilju, ona ga, prirodno, isto onako rasipava, kao što kanarinac rasipava zrnje: jedno zrno pojede, a deset razbaca.

Rasplođivanje toga ljupkoga razbojnika veoma je zanimljivo. Kune se ne pare zimi, kako su prirodoslovci prije pisali, već ljeti. No mladi se okote tek narednoga proljeća. Priroda naime posebno, na neko vrijeme, zaustavlja razvoj zametka u majčinoj utrobi. Tek kasno u zimi počinju se zameci dalje razvijati. Ta stanka u razvoju, kakvu nalazimo i kod jazavca i srne, ima valjane razloge. Naše životinje moraju mlade donijeti na svijet u najpovoljnije godišnje doba, i oni moraju već ujesen biti sposobni da odole hladnoći. Zato u proljeće imamo mlade srne, kune i ptice. Doba parenja može biti takvo, da se zameci mogu nesmetano redovito razvijati. Ako se pak parenje odvija prije, priroda usporuje razvitak embrija, kako bi mladi došli na svijet u pravi čas.

PUSTOLOVINE SA ZMIJAMA

Kad se Mogli, junak glasovitih pripovijesti iz džungle Rudyarda Kiplinga, našao u onoj podzemnoj riznici sučelice zmiji naočarki, rekao je, da ne želi imati nikakva posla s »otrovnim narodom«. Mogli je glas prirode. I ljudi i životinje uklanjaju se otrovnom zmijskom rodu, pa prenose svoju bojazan pred zmijama i na neotrovne vrste zmija. U velikom nizu živih stvorova stoji zmija nekako po strani. Ona nema prijatelja. Za nju postoji samo plijen, što ga lovi, i neprijatelji. Kad je godine 1874. neka orijaška zmija utekla iz svojeg kaveza u mojoj menažeriji, sve su se ostale životinje silno uzrujale. Bjegunac je bio prilično slab primjerak vrste python sebae, a iz Afrike je stigao u lošem stanju. Stavili smo ga u toplu kupku u velikom kablu, a kabao smo pokrili pokrivačem i daskom. Pošto je sve to bilo obavljeno, otišao sam u svoju poslovnicu, da obavim neki posao.

Dva sata kasnije javiše mi strašnu vijest, da se zmija izvukla iz kabla s vodom i da puzi po kavezima s pticama i majmunima. Odjurio sam u menažeriju i zatekao ondje pravi kaos. Sve su životinje bile strahovito uzbuđene, a svi pogledi uprti samo u zmiju. Lavovi, leopardi i sve ostale zvijeri skakale su po kavezima kao da su pobješnjele. Frkale su, urlale i bacale se na željezne šipke, a majmuni i papige derahu se iz sve snage. Prava paklenska buka. Činilo se, da nijedna životinja ne želi, da joj zmija dođe u blizinu.

Pobjeglu zmiju nije bilo lako uhvatiti. U kupki je postala tako živahna i brza, da joj nikako nismo mogli prebaciti pokrivač preko glave, i nismo je mogli umotati u nj. Uhvatili smo je tek u vreću nataknutu na štapu, koja je bila slična mrežama za hvatanje leptira, samo vrlo jaka. S takvom sam vrećom umio spretno baratati, pa sam ubrzo uhvatio zmiju i spremio je na sigurno mjesto. Tek sad su se životinje postepeno smirile.

Bojazan, što je sve životinje pokazuju pred zmijama opravdana je. Dodir sa zmijama zahtijeva najveću pažnju i oprez. Kod otrovnih se vrsta to razumije samo po sebi, no i neotrovne su zmije opasne, jer veći primjerci tih zmija raspolažu orijaškom snagom. Kad su razdražene sve su zmije veoma borbene, te žestoko napadaju.

Nevjerojatno su proždrljive, no to je poglavlje za sebe. Mnoge su me životinje dovele već u životnu opasnost, ali nijedna vrsta tako često kao upravo zmije. Životinje su me mnogo puta ranile ugrizavši me i ogrebavši me, ali zmije su u tom pogledu nosile rekord. Imao sam prilike da se bavim tisućama zmija, pa sam dobro upoznao njihov značaj, njihove običaje i njihov život. S velikim sam primjercima morao često izvoditi prava rvanja. Na temelju osobnog iskustva posve sam uvjeren o tome, da zmija dugačka do dvadeset stopa može u najkraće vrijeme zdrobiti i ubiti odrasla čovjeka, samo ako joj uspije da se dobro ovije oko njega.

Čuo sam pripovijedanja o tome, da zmije na Borneu češće hvataju i proždiru uroñenike. Prema onome, što sam kod uhvaćenih orijaških zmija vidio u pogledu proždiranja krupnih životinja, uvjeren sam o tome, da takve zmije mogu bez poteškoća progutati i probaviti čovjeka teška 50 do 60 kilograma.

O veličini i proždrljivosti zmija kolaju, međutim, mnoge priče. Prije nekoliko godina donijeli su engleski listovi javnu polemiku o zmijama, u kojoj su neki pisci tvrdili, da postoje zmije dugačke trideset do četrdeset stopa (9.30 do 12.40 metara). Neki se pisac čak ponudio, da će u roku od godinu dana uhvatiti i donijeti takvu zmiju, ako mu za nju plate pet stotina funti. Sad sam se i ja umiješao u raspravu, te sam putem svojih engleskih prijatelja objavio, da sam za zmiju dužu od 30 stopa spreman platiti ne samo pet stotina, već i tisuću funti, ako ta zmija stigne živa i zdrava u Hamburg. Nije stigla ni do danas.

Pišući taj izazov, bio sam uvjeren, da ne postoje zmije dulje od 26 stopa i da se najveće zmije na svijetu nalaze baš u mojem zoološkom vrtu. Prevario sam se. Godine 1909. dobio sam s Borneа dvanaest udava, među kojima se nalazio i jedan primjerak python reticulatusa dugačak punih 30 stopa i težak 250 kilograma. Osam dana po svojem dolasku u Stellingen progutao je taj udav kozu tešku 44 kilograma.

I u pogledu proždrljivosti orijaških zmija nalazimo u štampi kojekakva preuveličavanja. Tako je čak neki ozbiljni putopisac — u svojem djelu »Put kroz Braziliju« — hladnokrvno napisao, da mu je udav progutao konja!

I bez tih preuveličavanja pravo je čudo, međutim, kolike zalogaje umiju progutati zmije. Tako je neka zmija, dugačka dvadeset i pet stopa, progutala jarčića teškog 14 kilograma. Moglo bi se dakle pretpostaviti, da se najela. Nekoliko sati poslije dao sam, međutim, da bace još jednog jarca teškog 19 kilograma. Ona je zgrabila i njega, te ga je progutala u roku od pola sata. Ni time nije još pokazala sve što može. Kad je tjedan dana kasnije uginula neka sibirska divokoza, dao sam joj otpiliti rogove i bacio je zmiji. Čuvar je držao da zmija ne će moći da proguta tako veliku životinju. I ja sam tako mislio, ali sam već jedan sat kasnije, ušavši u zmijarnik, našao svoju zmiju gdje proždire divokozu! Pritom se očito silno mučila i naprezala, ali posao je ipak s uspjehom svladala.

Zmija vrlo brzo ubija životinje. Obično ih hvata za glavu, strelovito ovije gornji dio tijela oko žrtve, pa joj slomi rebra, hrptenjaču, ili im trga glavu s vratnih kralježaka. Gutati počinje tek kad je plijen mrtav. Dotle drži žrtvu stegnutu, sve dok se ova ne prestane micati. Radi li se o većim životinjama, zmija će ispustiti ubijeni plijen i najprije će slinom dobro ovlažiti glavu svoje žrtve, da je lakše proguta. Kod gutanja joj se donje čeljusti rastežu kao da su od gume. To nitko ne može sebi pravo predočiti, ako nije promatrao zmiju kod gutanja. Zmija ovija plijen repom i polako ga uvlači sebi u ralje, pri čemu joj se gornje i donje čeljusti pomiču amo tamo. Guta li veliku životinju, zmija će kadšto prestatí s gutanjem, da se odmori. Da proguta spomenutu veliku divokozu, trebala je zmija puna dva sata.

Tko vidi orijaške debele zmije gdje onako tromo i pospano leže u toplom kavezu, ne bi povjerovao, kako se snažno, vješto i brzo umiju kretati. Svatko, tko ima posla s njima, mora biti vrlo oprezan, ali ni najveći oprez ne može spriječiti da čovjek ne zapadne u opasan položaj. Kroz moje je ruke prošlo doista mnogo stotina orijaških zmija i često sam se morao boriti s njima.

Mnogo su me puta ugrizle, ali ugriz orijaških zmija nije opasan. Obično ostaje u rani po nekoliko zubi šiljatih kao igla, pa ih treba odmah povaditi, a ranu dezinficirati. Meni se takva rana nikada nije ognojila, ali znam slučajeva, gdje je bila potrebna liječnička pomoć, i gdje se čovjek nije više mjeseci mogao služiti rukom.

Mnogo opasnije oružje od zubi je silna snaga, što je zmije imaju u kolutima svojega tijela. Više sam puta za dlaku izmakao teškim ozljedama, pa i smrti. Tako sam prije petnaestak godina imao da četiri tamna udava premjestim iz jednog sanduka u drugi. Pritom mi je pomago neki čuvar. Kao uvijek u sličnim prilikama, imao sam kao oružje veliki vuneni pokrivač, kao štit za glavu, jer zmije uvijek napadaju glavu. Nevjerojatno brzo zahvaćaju čeljustima glavu, pa čovjek može teško stradati, ako ne pazi.

Dvije sam zmije bez ikakvih poteškoća premjestio u novi sanduk, i već sam vadio treću, kad se četvrta iznenada tako žestoko i brzo baci na mene i posegne raljama za mojim licem, da bih sigurno bio teško nastradao, da se nisam strelovito obranio svojim pustenim šeširom. Zmija bijesno zagrize u šešir, a ja je uhvatih za vrat i dadoh znak čuvaru, da mi pritekne u pomoć s pokrivačem. Čuvar se, međutim, preplašio. Nije bio dovoljno brz. Prije nego što je priskočio s pokrivačem, zmija mi nevjerojatnom brzinom ovije donji dio tijela oko noge. Nastojala je svom snagom da se odozdo ovije oko mene. Očajnički sam se branio. Da je zmiji uspjelo da mi se ovije i oko gornjeg dijela tijela, sigurno bih nastradao. Uto opazih na podu vrh zmijina repa, pa petom slobodne noge stadoh na nj što sam čvršće mogao. Od iznenađenja ili od boli zmija odmah ispusti moju nogu, ali čas zatim ponovno divlje nasrnu na mene. Ovaj put je pripravno dočekah i prebacih je u sanduk. Na moju sreću nije se ona treća zmija upletala u borbu, već ju je samo sa zanimanjem promatrala.

Do teške borbe sa zmijama došlo je i prigodom otpreme četiriju orijaških primjeraka python reticulatusa na svjetsku izložbu u St. Louis. Zmije su bile dugačke 20 do 26 stopa. Bilo je kao da su se sve četiri dogovorile da nas iznenada zajednički napadnu. Tek što je moj sin Heinrich izvršio sve pripreme za premještaj u putni sanduk i tek što je otvorio njihovu nastambu, sve četiri zmije otvorenim raljama jurnuše na njega. Odmah mu priskočih u pomoć s nekoliko pokrivača i s vrećama nataknutim na štapove. Nakon duge borbe, u koju smo uložili svu svoju snagu i spretnost, uspjelo nam je konačno da svladamo dvije zmije. Sad je došla na red treća, pravi orijaš, teška najmanje stotinu kila. Videći gdje joj se približujemo, čvrsto je ovila rep oko rešetki kaveza i napala nas udarajući glavom kao parnim čekićem. Na takve smo napadaje bili, međutim, navikli. Brzo joj natakosmo vreću na glavu i upesmo sve snage, da joj otkinemo rep s rešetki. Tek što nam je to uspjelo, zmija se munjevito ovi mojem sinu oko noge, stade je strašnom snagom stiskati i ovijati se sve više oko njegova tijela. Položaj je bio očajan. Smjesta se bacih na zmiju, a u pomoć mi priteče još jedan čuvar. Razvi se strašna borba, pa se i danas čudim, kako nam zmija nije zdrobila kosti. Konačno nam je ipak uspjelo da udruženim silama svladamo zmiju i da je bacimo u sanduk za prijevoz.

Nisu rijetke ni borbe zmija međusobno, ponajčešće zbog plijena, a događa se i to, da veća zmija proždere manju, zajedno s plijenom. Tako sam doživio, da je neki udav, dugačak devet stopa, progutao manjeg udava iste vrste, dugačkog sedam stopa, zajedno sa kunićem, što sam im ga uvečer ubacio u zajednički kavez. Mogu samo pretpostaviti da se stvar odvila tako, da su zmije

ubile kunića i onda ga počele gutati, svaka sa svoje strane. Gutajući postepeno plijen, veća je zmija progutala manju kao nastavak kunića. Ujutro se dalo lijepo razabrati, kako manja zmija leži ispružena u utrobi velike.

Najžešće borbe za plijen odvijaju se među orijaškim zmijama s Bornea. Te se zmije u borbi služe silnom snagom svojih mišića, a istodobno i bijesno ujedaju protivnika. Tako je u mojoj menažeriji, u borbi za kunića, neki udav s Bornea, dugačak dvanaest stopa, istrgnuo svojem manjem drugu, dugačkom devet stopa, cio komad kože i mesa iz vrata. Ozlijeđena je zmija nekoliko dana kasnije uginula.

Borbe za plijen kod zmija u sužanjstvu česta su pojava. Jednom smo trima zmijama, od kojih su dvije bile po dvadeset i pet stopa dugačke, a treća, manja, samo petnaest stopa, dobacili velikog američkog purana teškog desetak kilograma. Obje se velike zmije odmah divlje pobiše zbog purana, a treća je iz prikrajka mirno promatrala. Čim je puran ubačen u kavez, jedna zmija odmah poleti k njemu i ovije ga svojim kolobarima. I druga je zmija, međutim, gotovo isto tako brzo doplazila, pa se ovila oko prve i oko njezina plijena. Oba se teška tijela stadoše ovijati i isprepletati jedno oko drugoga, da nisi mogao razabrati, koja je zmija napadač, a koja napadnuta. Koluti su se razdvajali i stezali, uvijali i stiskali, izvrtali i okretali tvoreći jedno nerazlučivo i nerazmrsivo klupko. Konačno, nakon pola sata, bile su obje zmije na smrt izmorene. Snaga im popusti, klupko se razmrsi, i obje velike zmije ostadoše nepomično ležeći na podu. Sad je došao prikladan čas za treću zmiju, koja je sve dotle mirno ležala na suhoj grani i pratila borbu. Ona lagodno dopuže do purana, proguta ga i otpuže u bazen s vodom.

Kao što zmije mogu odjednom progutati goleme količine hrane, tako mogu i gladovati, pa to često i dobrovoljno čine. Čak i proždrljivi primjerci, koji po svaka tri ili četiri tjedna gutaju hranu, prestaju najednom jesti i gladuju po nekoliko mjeseci. Događa se čak i to, da zmija i po godinu dana ne jede ništa.

Zmije najradije jedu po bistrom i vedrom vremenu, po južnom i maglovitom vremenu ne će da uzimaju hranu. Da se održe na životu, potrebno ih je smjestiti u tople i zračne kaveze. Temperatura u njima ne bi smjela da padne ispod 22 stupnja Celzija, ali kod topline od 30 stupnjeva zmije će se još bolje osjećati!

Što sam dulje i više promatrao zmije, to sam manje razumio, kako su ljudi došli do toga, da zmiju smatraju mudrom. »Mudar je kao zmija«, često sam čuo tu izreku, ali po mojem su iskustvu zmije samo proždrljive, lijene, nasilne i divlje, a inteligencija im je nerazvijena, mnogo manje razvijena nego kod majmuna ili kod drugih viših životinja.

Karl Hagenbeck

KOPLJONOŠA

Dvaput sam ga sreo u slobodnoj prirodi, jednom u Grčkoj, jednom na Siciliji. Mnogo sam ga puta vidio u sužanjstvu, u zoološkim vrtovima, stisnuta u uskom kavezu, u kojemu nije mogao pravo ni da se okrene. Nekoliko mjeseci držao sam ga i u svojoj kući.

Zato i vjerujem, da dobro poznajem dikobraza, toga čudnog svata, neobičnog glodavca, kopljonošu, koji svoje oružje nosi na stražnjem dijelu tijela.

Moj mi je gostoprimac pripovijedao, da na planini, podno koje leži njegov posjed, ima lisica. Nisam imao psa, a ni hajkača nisam mogao da dobijem; uostalom, jalov bi im bio posao na veoma teškom terenu. I zato sam odlučio da pođem na doček. Kako se predvečer kod njega redovito sastajalo društvo, polazio sam na čekanje ujutro, obično prije zore, da bih u svitanje bio na određenom mjestu.

Dva tri puta čekao sam uzalud, no četvrtoga jutra začuh u guštari neki šum. Odmah mi se napeše osjetila, a ruke mi stisnuše pušku. Šum je trajao, čuo sam neko šuškanje i štropot, tihe zvukove — kao da nešto grebe po drveću. To ne može bili lisica! Ona je mnogo tiša. Možda je kos, umirim sama sebe; ptice, a pogotovu kos, podižu obično više buke nego četveronošci, no šuškanje je za kosa bilo odviše glasno i odviše uporno.

Opet stadoh napeto gledati i slušati.

Najednom se u grmlju, iz kojega je dopiralo šuštanje, pokaza neki čudni lik: krupna glava tupe njuške, s koje se uzdizala veoma dugačka dlaka. Razabirao sam joj samo prednji dio; činila mi se velikom poput srednjeg psa. Podigoh pušku, no radoznalost je bila jača od lovačke strasti. Htio sam da životinju najprije točnije vidim, da ustanovim kakva je.

Eto je, izašla je iz grma. Odmah mi je bilo jasno tko je preda mnom. Taj oblik tijela, ta tupa njuška, te dugačke, šarene bodljike, to je — bez sumnje — preda me izišao dikobraz!

Začudio sam se. U pogledu dikobraza, moje je zoološko znanje zatajilo. Ne znam kako, ali bio sam uvjeren, da je dikobraz egzotična životinja, i da je u Evropi nema. Preda mnom je, međutim, stajao živi primjerak, nesumnjivo pravi i jedinstveni dikobraz!

Podigao je glavu, časak je njuškao po zraku, a onda je nespretnim koracima, gegajući se, potrčao naprijed. Bodljike su mu bile spuštene i vukle su se za njim po zemlji, tako da je suho lišće šuštalo pod njima. Izišao je na čistinu i prišao nekom širokom okruglom lišću, koje je raslo na samom rubu grmlja. Bilo je slično našem lapuhu, samo što mu je list bio manji. Dikobraz zabode njušku u prvi list, upravo kao da ga želi izbliza omirisati, pa u drugi, u treći list i tako redom. Nisam mogao da pojmim, čemu dodiruje lišće njuškom. Grizao ga nije. Onda opazih tik kraj sebe isto takvo lišće. Rubovi lista bili su uzvinuti, a u dnu, tik uz peteljku, sjala se krupna kapljica rose. Sad mi je bilo sve jasno. Moj bodljikavi prijatelj pio je rosu!

Taj pogled prema listu mora da je bio vezan uz kakvu nehotičnu kretnju, jer me je dikobraz u istom trenu zamijetio. Smjesta naglom kretnjom spusti glavu i raširi bodljike, da su se otvorile kao cvijet, ili bolje reći kao kišobran. Šarene su bodljike odjednom stršile na sve strane. Životinja se okrenula, pritisnula je glavu o zemlju, a naježenu je zadnjicu isturila prema meni.

Nije mi, dakako, palo na pamet, da je pokušam uhvatiti. Odviše sam čitao o opasnim i otrovnim bodljikama, a da bih golom rukom posegnuo za njima. Nisam kanio ni da ga ubijem. Bio bi, doduše, rijedak plijen, ali me upravo ta okolnost navela da ga poštedim. Rijetke primjerke faune treba čuvati i zaštićivati, a ne uništavati.

Ostao sam nepomičan. Htio sam da vidim, što će dikobraz poduzeti. Struja zraka se, međutim, promijenila. Dikobraz mora da je znao, da je opasnost još uvijek u blizini. Pouzdavao se jamačno više u svoje bodljike, nego u brzinu svojih nogu. Neko je vrijeme bio nepomičan, a onda poče šuškati i škrgutati bodljikama.

Konačno mi je dosadilo čekanje. Prišao sam mu bliže. Smjesta je novim trzajem pomakao bodljike i još više ih raširio. Izdaleka ga oprezno taknuh cijevi svoje puške. Bodlje mu se trznuše u smjeru puške i zašuštiše lupivši u nju. Da sam ga dotakao rukom, bila bi mi zacijelo načičkana bodljikama.

Uto začuh klepetanje zvona o vratu ovna; to su pastiri tjerali ovce u planinu. Morali su proći upravo kraj mene. Nisam želio da vide dikobraza — znao sam, kakva su ta napol odrasla djeca — pa im hitro pođoh ususret. Prešavši pedesetak koraka, okrenuh se; mojega dikobraza nije više bilo na čistini.

Drugi put sam ga sreo na Siciliji. Bila je kasna večer. Vraćao sam se iz vinograda svojega prijatelja Jacopa, kad uz samu kamenu ogradu vinograda ugledah dikobraza. Upravo se malo podigao na stražnje noge, a prednjim je šapama i ružnom gubicom posegnuo za nabreklim, zrelim crnim grozdom.

I on je nas čuo, odmah se spustio na zemlju, zarinuo glavu pod lozu, tik tla, i raširio svoju lepezu bodljika. Nije bio miran. Neprekidno je pokretao bodljike, čas na jednu stranu, čas na drugu, trzao kožom na leđima i repom; bio je spreman na borbu.

Jacopo odmah zgrabi kamen s ograde. »Maladetto ladrone!« Jedva ga zaustavih. On je u dikobrazu vidio samo noćnoga kradljivca, koji mu odnosi plod krvavih muka: grožđe i smokve.

»Da mi ga je bar uhvatiti!« glasno izrekoh misli.

»A što ćete s njim?« začuđeno me upita Jacopo. »Pojest ćete ga? Onda ga radije odmah ubijmo!«.

»Ne, htio bih da ga ponesem kući, u Messinu!« Ondje sam neko vrijeme boravio.

»To je lako«, hladnokrvno će Jacopo. Izvuče kolac, uz koji je bila vezana rajčica, skine kaput i priđe dikobrazu. Vrlo vješto podvuče kolac pod dikobraza, naglim ga trzajem izvrne na leđa, prebaci mu kaput preko bodljika, zgrabi ga za šiju i umota ga u kaput, tako da mu bodljike nisu mogle nauditi, a dikobraz ga nije mogao doseći ni stražnjim nogama. Cijela je stvar trajala jedva četiri sekunde. Onda još čvrsto ovismo dikobraza remenom s hlača i ponesosmo ga kući. Čudno: dikobraz se koprcao i savijao, kesio je zube i gnje-

vio se toliko, da se sav zapjenio, no ipak nije ni pokušao da ugrize Jacopa. Bio je težak; kasnije smo ustanovili da ima 14 kilograma.

Sretno ga donesosmo kući, stavismo ga u sanduk, i drugo je jutro bio već u mojemu stanu u Messini. Gotovo dva mjeseca živio je kod mene. Ne mogu reći, da je bio baš ugodan sustanar, ali bio je toliko neobičan i groteskan, da se nisam htio odijeliti od njega. Neugodno je zaudarao i oglodao mi je sav namještaj. Taj namještaj nije bio moj. Bio je doduše veoma trošan, no ipak sam kao odštetu morao platiti više nego što bi stajao nov namještaj.

Dikobraz — nazvao sam ga Diky — stanovao je sa mnom u istoj sobi. Dobio je svoj sanduk sa sijenom i mahovinom i spavao je u njemu. Budući da noću nije nikad dobivao hrane, odučio se noćnog skitanja; noću je ostajao u svojemu sanduku, a i danju bi se zaklanjao u nj, kad bi htio da ga nitko ne smeta.

Govorili su mi, da je dikobraz veoma glup, i da ću s njime imati samo briga i neprilika. Ipak nije bilo tako. Ubrzo se naučio da nuždu obavlja vani, uvijek na istom mjestu, kao i jazavac. Uostalom i građom tijela i načinom života bio je veoma sličan jazavcu. I on u slobodnoj prirodi živi u rupama u zemlji kao jazavac, hrani se jednakom hranom, jednaka je oblika tijela i jednako je težak, ili je tek nešto teži.

Moj se Diky naučio da otvara prislonjena vrata, i da grebe po zatvorenim vratima, kad je želio da uđe. Bio je veoma osjetljiv na boli, osobito ako su mu bile ozlijeđene noge. Jednom su ga očepila vrata. Odmah je počeo strašno cviljeti i zavijati, te nije prestajao punih deset dana. Pregledao sam mu šapu, ali nisam mogao otkriti ni najmanje rane ili prijeloma. Ipak se moj Diky i nadalje držao kao težak invalid, pa je još mjesec dana šepesao na tri noge.

Jeo je sve, što smo mu dali. Čim bi pak imao da bira između dva ili više jela, odmah bi uzimao samo ono, što je najviše volio. Voće, a prije svega smokve, grožđe, orasi, pa kruške i breskve bile su za nj poslastice, no najviše od svega volio je ipak pečenu piletinu, pa je sa slašću glodao kosti, što su preostale od objeda.

Kad bi dobio kakav dobar zalogaj, odnio bi ga u kut, udobno bi se ispružio, primio bi jelo objema prednjim šapama i pojeo bi ga slasno mljaskajući. Čim bi bio gotov, dolazio bi po nov komad. Činilo mi se, da ga je nemoguće nasititi.

Kretao se polako i gegajući se, ali dostojanstveno. Sve su mu bile kretnje odmjerene i oprezne. Znao mi je mirno uzeti jelo iz ruke, a kad bih odlazio u vrt, bio bi mi za petama.

U prirodi je bio veoma oprezan, mogli bismo reći plašljiv, mada, koliko znam, nema opasnih neprijatelja — dakako, osim ljudi. Progonit bi ga mogli samo psi i lisice, ali za njih bi svaki susret s dikobrazom morao svršiti tako bolno, da sumnjam, da bi se još jednom upustili u tako neravnu borbu.

Jednom smo oboje bili u dvorištu, Diky i ja. Mora da su ulična vrata bila otvorena, jer je u dvorište ušao krupan pas, nanjušio Dikyja i odmah ga napao. Diky kao da je u mojoj prisutnosti smetnuo s uma svoj običajni oprez. Pas ga je zaskočio i oštrim zubima posegnuo za njegovim zatiljkom, no prevarila ga je uspravna dlaka. Prije nego što je mogao ponoviti napadaj, moj se Diky okrenuo, naglo trznuo kožom, osovio bodlje i mahnuo repom. Pas bolno zacvili, maši se šapama za njušku i poče se valjati po zemlji. Diky je međutim bio osvetljiv. Potrčao je natraške nekoliko koraka i umalo te ne sjede na

nesretnoga psa. Pas mu je izmakao posve slučajnim pokretom, a onda je ustao i odjurio iz dvorišta zavijajući i cvileći od boli i strave. Njuška, vrat i čelo bili su mu puni bodljika.

Lijep sam opis borbe između psa i dikobraza našao kod kanadskog zoologa Thompson Setona, pa ga prenosim, jer je zanimljiv.

Lovac na krznaše Rolf, njegov prijatelj Indijanac Quonab i njihov mali pas Skookum putovali su prema svojoj kolibi u kanadskoj prašumi. Skookum je bio pametan pas, ali njegova naobrazba nije još bila potpuna. Kad bi mu zapovjedili, ostajao je kod kuće, na farmi, ukoliko je bio sporazuman s time, ali se nije nimalo žacao da istrči na put ispred gospodara dajući mu dobar primjer, kako treba da se istražuje priroda. Bio je uvjeren, da se ljudska mudrost nikako ne može mjeriti sa zrelim proizvodom pasjeg uskustva stečena u više od trinaest mjeseci života. No kad su lovci zašli u prašumu, i Skookum se našao u novim prilikama, u kojima su mu veoma malo koristila njegova dosadanja iskustva stečena na seoskom dvorištu. Činio je pogreške. Upravo je njegovu pažnju privuklo neko šušketanje u grmlju; srdit lavež objavi začas, da je otkrio nekoga nepritatelja, neku šumsku neman. Trenutak zatim njegov se lavež pretvori u bolno zavijanje. Što je? Lovci se požuriše naprijed i nađoše malu budalu, kako upravo bijesno napada velikoga dikobraza. Dikobraz je zavukao glavu pod neko oboreno deblo i okrenuo psu zadnjicu, načičkanu bodljikama. Žestoko je mahao repom punim bodljika. Svaki put, kad bi pas pokušao da ga zgrabi, zabio bi mu cijelu hrpu bodljika u gubicu. Skookum je bio smion borac, ali sad mu je, čini se, bilo već dosta. Bol je od časa do časa bivala sve jača, jer su se bodljike kod svake žešće kretnje sve dublje zabadale u meso.

Quonab uze neki kolac i iščeprka dikobraza iz njegova skloništa. Rolf je mislio, da će ga ubiti, čim mu ugleda glavu, ali Quonabu to nije palo na pamet. Lukavi dikobraz omjeri novoga, snažnijeg neprijatelja kratkim pogledom, pa smiješnim koracima otrči do najbliže jele, uspne se na nju i sakrije se u rašljama.

Lovci dozvaše psa. Izgledao je zaista bijedno. Sjedio je i trljao sebi njušku šapom, najprije lijevom, a onda desnom, no sav mu je trud bio uzaludan. Nije mogao da ukloni bodljike. Cijelo je vrijeme na najbolniji način cvilio, jaukao i zavijao. Konačno poče očajno trti glavom o zemlju. Rolf ga čvrsto zgrabi, a Quonab poče svojim snažnim prstima oštrim trzajima vaditi bodljiku za bodljikom. Malom je psu, koji je drhtao cijelim tijelom, izvukao na taj način trideset ili četrdeset bodljika iz nogu, glave i njuške, no najgore su bile one bodljike, koje su se psu zabole u usne i u jezik. Već su se duboko zadrle u mekano meso. Snažni Indijančevi prsti izvukoše jednu za drugom one, koje su se zabole u laloke i desni. Skookum je pritom samo cvilio, ali kad mu je Quonab počeo vaditi bodlje iz jezika, stade pas strašno zavijati. Rolf ga je jedva držao. Slučajni prolaznik, koji ne bi znao, o čemu se radi, morao bi pomisliti, da ta dva muškarca namjerno muče siromašnoga psa.

Konačno su sve bodljike bile izvučene, i Rolf pusti psa na slobodu. Odlučio je, da će se osvetiti dikobrazu, koji je udobno sjedio na drvetu i kojega, očito, nije mučila savjest. Stvar nije bila vrijedna, da na nju troši prah i olovo. Zato se stane pripremati, da se uspne na drvo, no Quonab ga zadrži: »Radije nemoj. Jednom sam vidio kako se neki bjelac uspinjao na drvo, da ubije dikobraza. Dikobraz ga je pustio da mu se posve približi, a onda se počeo

spuštati niz drvo, sa stražnjim krajem tijela naprijed. Pritom je lupao repom oko sebe. Čovjek podiže ruku da zaštiti lice. Dikobrazove su mu bodljike na pedesetak mjesta probile ruku, ali lice ipak nije mogao spasiti. Pokušao je da se spusti niz stablo, no dikobraz se spuštao brže od njega. Konačno čovjek izgubi ravnotežu i pade s drveta. Slomio je nadkoljenicu, a ruka mu je zacijelila tek za pola godine, tako su otrovne dikobrazove bodljike. Čovjek umalo da nije umro.«

»Ja ga mogu i na drugi način skinuti s drveta«, reče Rolf i dohvati sjekiru.

»Va!« poviče Quonab. »Nemoj! Moj mi je otac rekao, da ne smijem kahku nanijeti nikakvo zlo, osim ako mi ustrebaju njegove bodljike. Bit će nesreća, ubiješ li kahka.«

Tako je Rolf ostavio dikobraza na miru. Kako je međutim bilo sa Skookumom? Opet je bio slobodan i trčao je po šumi. Je li ga opametilo bolno iskustvo? Nije! Prije nego što je prošao jedan sat, naišao je na drugoga dikobraza. Osjećajući samo mržnju prema toj vrsti životinja ponovo je bijesno navalio, te se nakon te borbe morao ponovo podvrći bolnoj operaciji. Tek predvečer počeli su pravi bolovi. Idućega dana ne bi nitko u onom psu nabrekle glave, koji se tako turobno vukao za gospodarima, prepoznao onoga veselog malog momka, koji je dan prije tako zadovoljno jurio po šumi. Oporavio se tek poslije mnogo dana, a neko mu je vrijeme i život visio o niti, pa ipak nije do kraja života spoznao, da nema smisla da se upušta u borbu sa životinjom, koja ima bodljike i koja se brani s pomoću repa.

»Tako je,« reče Quonab, »ris, puma, vuk, lisica, orao, sve životinje, koje napadnu kahka, moraju bijedno uginuti. Moj je otac jednom našao medvjeda, koji je uginuo zbog kahkovih bodljika. Ugrizao je kahka, pa je imao punu gubicu bodljika i nije ih mogao izvaditi. Zabadale su mu se sve dublje u meso. Konačno su mu jezik i zubno meso tako natekli, da nije mogao ni da otvori ni da zatvori gubicu. Uginuo je od gladi. Moji su ga suplemenici našli na mrijestilištu lososa, uz neku brzicu. Voda je upravo vrvjela ribama. Medvjed je mogao šapom ubiti ribe, ali ih nije mogao progutati. I tako je na mrijestilištu uginuo od gladi, odasvud okružen obiljem.«

Toliko Thompson-Seton. A ja mogu po vlastitom iskustvu potvrditi, da je ubod dikobrazovih bodljika zaista bolan, i da rane od njih dugo krvare. Bodljike su na šiljku nazubljene, pa kad se zabodu u meso, zadiru same od sebe sve dublje. Treba ih odmah naglim trzajem iščupati. Bol se od ubodena mjesta širi na sve strane. Jednom sam dobio ubod u ruku, pa mi je odmah bila kao paralizirana i veoma me je žestoko boljela. Nekoga dječaka, koji je mojega Dikyja htio da pogladi, ubo je on posve nesvijesnom, nenamjernom kretnjom u prst. Prst je ostao kljenut tri mjeseca i jedva se oporavio.

Dikobraz je dobro oboružan. Najduže su mu bodljike od sredine leđa pa do repa. On ih može raširiti poput lepeze i podići ih do 140 stupnjeva prema glavi. Dugačke su do 30 centimetara, a neke su i duže, no te bodljike služe uglavnom za defenzivu, za zaštitu glave i prednjega dijela tijela. Dikobraz ih može pokrenuti u svim smjerovima, a otvara ih veoma naglim trzajem. Opasnije su postrane leđne bodljike, pa bodljike na bokovima i na repu. One nisu doduše tako pokretne, ali životinja ih može ipak tako naježiti, da pogode neprijatelja. Dugačke su svega 10 do 20 centimetara, ali su vrlo rahlo usađene u kožu, pa ako pogode neprijatelja i zabodu se u nj, istrgnut će se iz dikobrazove kože. Govori se, da dikobraz umije svoje bodljike bacati na daljinu, no ja to ne vjerujem. Kod nagla trzaja repa ili leđne kože možda i izleti po koja zrela bodljika, koja se više ne drži čvrsto u koži, no to je samo slučaj.

Razumljivo je, da dikobraz nije baš prikladan za to da ga milujemo, premda je to najobičniji način, kojim iskazujemo svoju sklonost životinjama. Njegove nam bodljike onemogućuju takav način iskazivanja nježnosti.

Kakav je u tom pogledu odnos jedne životinje prema drugoj? Njemački zoolog J. Voseler prikazuje nam odnos dikobraza za vrijeme parenja. On veli: »Dikobraz je veoma lijena životinja, pa se ta njegova lijenost očituje i u nedostatku smisla za obiteljski i društveni život. On živi samotno, pa ni za vrijeme parenja u proljeće nije osobito buran ljubavnik. Zahvati li ga nježna čežnja — po snazi drugi nagon u životu — potražit će družicu. Ženki, koja se vanjštinom veoma malo razlikuje od njega udvara mužjak prilično grubo i nespretno. Pare se veoma oprezno. Ženka spušta doduše bodljike na leđima, a kratke bodljike na repu skreće ustranu što više može, no mužjaku ipak prijete još različne oštre bodljike. Za vrijeme parenja on se drži posve uspravno i prednjim se šapama oslanja na ramena svoje odabranice. Ta povremena veza ne povlači za sobom za mužjaka nikakvih obveza. Ženka koti u svojoj jami. Za dva mjeseca dobiva dva do četiri mlada. Mladi vide odmah pri porodu, ali bodljike su im posve mekane. Za vrijeme materinstva gubi ženka svoju flegmatičnost, pa će braniti mlade, no i pritom se više drži u defenzivi. Samo dojenje mladih skopčano je s nekim specifičnim poteškoćama. Dikobrazi imaju široko, oblo tijelo i vrlo kratke noge. Kad se žele odmoriti, ne liježu na stranu, već na trbuh, a prednje noge pružaju preda se. U tom stavu ne bi mladi mogli da dođu do sisa, kad bi se one kod dikobrazice, kao kod ostalih sisavaca, nalazile na prsima i na trbuhu. Upravo zbog toga stava, u kojemu miruju dikobrazi, majčine se sise nalaze na tijelu postrance, u visini pazuha, tako da dikobraz-mati može dojiti mlade, a da ne promijeni svoj običajni stav.«

To je veoma zanimljivo, no ja nisam mogao da provjerim te podatke na svojemu dikobrazu, jer je bio mužjak, a nadaleko i naširoko nije bilo ženke, da mu je ponudim kao družicu.

Nakon dva mjeseca morao sam otputovati. Svoga Dikyja nisam mogao ponijeti sa sobom. Poklonio sam ga zoološkom vrtu. Uprava vrta na moju me molbu svake godine redovito obavještavala, da je moj Diky živ i zdrav, da ima i potomstvo. Jednom su mi poslali i fotografiju, no onda je došao rat, i ja sam ga posve izgubio iz vida.

Vlatko Šarić

Dikobraz (hystrix cristata) nešto je viši od našega jazavca, ali nije dulji od njega, samo što ga bodljike čine većim. Dugačak je do 65 cm, u ramenima visok do 24 cm, a težak do 15 kilograma. Nalazimo ga u zemljama duž Sredozemnoga mora, u Alžiru, Tunisu i Tripolisu, u Kalabriji i Grčkoj, te na Siciliji.

Osamljen je to svat. Danju spava u dugačkim podzemnim hodnicima, što ih sam izbuši, a noću odlazi u potragu za hranom. Uglavnom jede biljnu hranu, korijenje i voće, koru različnoga drveća i lišće, ali hvata i svaku žabu, guštere i daždovnjaka, na koje se namjeri. Kreće se vrlo polako i nespretno, a ni trčati ne umije brzo. Zimi rijetko izlazi iz jame, ali ne spava pravim zimskim snom.

Osjetili se ugroženim, napinje kožu i diže bodljike, a usto štropoće šupljim bodljikama na repu, da zaplaši neprijatelja. Usprkos svojoj opasnoj vanjštini dikobraz je bezazlena, mirna i plašljiva životinja. Njegove bodljike ne služe za navalu, već su jedino sredstvo obrane, kojim dikobraz raspolaže.

BRBLJAVA DRUŽBA

Prašuma šuti: prigušeno svijetlo, sparina, vrućina i neki teški mir. Negdje u daljini počinje tiho kucati djetao. Onda naglo poleti golub, a zatim se negdje začuje kreštavi krik neke ptice. Njoj odgovori druga, pa treća, i uskoro sav zrak odjekuje od oštra kreštanja papiga. Majmuni im odgovaraju glasnim zavijanjem i urlikanjem. U tropskoj prašumi najprije ćeš zamijetiti ptice, a od životinja majmune. Papige i majmuni podižu najveću buku. Tropska je prašuma puna papiga najrazličitijih boja i oblika. Svojim spretnim nogama, kod kojih dva prsta gledaju prema naprijed, a dva prema natrag, umiju se čvrsto uhvatiti za granu. Kod penjanja pomažu sebi kljunom. Žive samo na drveću, a hrane se šumskim plodovima.

Mnogi ljudi vole papige, te ptice živopisna perja, koje tako ljudskom kretnjom prinose jelo do kljuna, a umiju i ponavljati ljudske riječi. Najviše su tražene papige, koje umiju govoriti. Kod nekih vrsta papiga veoma je razvijena sposobnost, da nauče riječi ljudskoga govora. Tako je po svem svijetu glasovita afrička siva papiga ili jako — zbog svoje sposobnosti da nauči govoriti. Ima sivih papiga, koje znadu stotine riječi, koje umiju pjevati pjesmice i zviždati napjeve.

Sam govor papige ne sastoji se samo od ponavljanja riječi, već papige povezuju s njima i određena zbivanja, što ih vide u isto vrijeme, kad čuju te riječi. Opetuju li se kasnije ta zbivanja, viknut će papiga onu riječ, koja stoji u vezi s njima. Pritom se, dakako, radi o asocijaciji (povezivanju dojmova), a ne o nekom razmišljanju potaknutom razborom. Za papigu je izgovorena riječ samo zvuk, što ga ona povezuje s nekim određenim zbivanjem. Papiga ne poznaje značenje riječi, što je izgovara. Najbolji primjer za takvu asocijaju je papiga, koja vikne »Naprijed!« čim tko pokuca na vrata, jer je zvuk kucanja povezala sa riječju »naprijed«, budući da je jedno i drugo uvijek čula u međusobnoj vezi. Na isti način naučit će papiga da samo ujutro zaželi »dobro jutro«, a samo uvečer da rekne »laku noć«.

Sposobnost papige za takve asocijacije veoma je različita, već prema vrsti, a i posve individualno. Koliko sam opazio, najviše su nadarene sive papige; amazonke, koje su inače pametne, u tom pogledu daleko zaostaju za sivom papigom. Između brojnih sivih papiga, na kojima sam vršio svoja psihološka ispitivanja, osobito se odlikovala papiga, koja se zvala Jako. Ona se isticala svojom upravo vanrednom sposobnošću stvaranja asocijacija. U usporedbi s drugim papigama nije Jako znao baš mnogo riječi. Izgovarao je samo nekoliko riječi, odnosno kratkih rečenica, ali ih je uvijek primjenjivao prema njihovu smislu, na začudno pravilan način.

Jako nije nikada govorio od dosade, ili da sam sebe zabavlja, kao što to čini većina ostalih papiga. Govorio bi samo onda, kad bi ga na to naveo neki događaj, s kojim je on povezivao određenu riječ. Ujutru je uvijek govorio

»dobro jutro«, i tim je riječima pozdravljao svakoga člana obitelji, koji bi došao u sobu, ali svakoga samo jednom. Kad bi tko izišao iz sobe i ponovo ušao u nju, ptica se ne bi javljala, ali bi odmah opet rekla »dobro jutro«, čim bi u sobu ušao čovjek, kojega taj dan još nije vidjela. Jako je prema tome točno pazio na dolazak pojedinih osoba i znao je, tko je već bio u sobi, a tko još nije bio. To je bio znak veoma žive i aktivne duševne djelatnosti i velike pozornosti.

Čim bi u sobu bilo doneseno jelo, Jako bi uvijek povikao: »prija dobro«, tako da se činilo, da tim riječima kani zatražiti svoj udio u jelu. No tome nije bilo tako, jer se Jako javljao tim riječima svaki put, kad bi u sobu bilo doneseno jelo bez obzira na to, je li bio gladan ili sit, te da li je uneseno jelo volio, ili mu je ono bilo odvratno. Te je riječi izgovarao jedino zbog asocijacije s jelom, jer su ga tako bili naučili.

Na upravo začudan način upotrebljavao je riječi »no« i »tako«, što ih je bio zapamtio bez posebna učenja. »Tako« je govorio uvijek, kad bi neka radnja bila dovršena, na primjer, kad bi ga metnuli u kavez i zatvorili za njim vrata, kad bi mu kavez stavili na stol ili kad bi u nj gurnuli netom napunjenu zdjelicu s hranom. Naprotiv, riječ »no« je uvijek upotrebljavao, kad bi nešto očekivao, na primjer da mu otvore kavez i da ga puste na slobodu, kad bi mu pokazali kakvu poslasticu i u sličnim prilikama. Tim je izrazima popraćivao čak i događaje, koji ga se nisu ništa ticali, i koji mu nisu donosili ni prednosti ni neugodnosti. Kad bi na primjer bila na stol postavljena svjetiljka, on bi to potvrdio sa »tako«. Čim bih zapalio cigaretu i ugasio žigicu, javio bi se Jako sa »tako«.

No sve su to, dakako, samo reakcije na vanjske podražaje, koje se odvijaju putem asocijacije, i mi ne smijemo u takvim slučajevima govoriti o logičnu mišljenju. Ipak je velika pozornost, kojom ptica prati zbivanja oko sebe,

vrijedna da je posebno istaknem. Zasužnjena siva papiga pazi na sve, što se oko nje zbiva. Ona zamjećuje sve, pa i posve beznačajne stvari. Sve što se zbiva za nju je važan događaj, u kojemu ona živo sudjeluje. Upravo ta pozornost čini sivu papigu veoma zanimljivom i vrijednom životinjom. Upotreba riječi »no« i »tako« vrijedna je pažnje i po tomu, što ptica nije tim riječima povezivala neku posve određenu radnju, već ih je upotrebljavala posve odvojeno od sadržaja zbivanja, samo da općenito potvrdi početak ili svršetak neke radnje.

Kod neke druge sive papige, imenom »Lora«, mogao sam pratiti, kako je došlo do takvih asocijacija, i kako je ptica jednom naučenu riječ počela općenito uptrebljavati u sličnim prilikama. Davajući Lori trešnje, njezinu najmiliju hranu, naučio sam je, da svaki put rekne »molim«, čim bi joj pokazao kakvu poslasticu. U prvo je vrijeme Lora govorila »molim«, samo kad bih joj pokazao trešnju, ali kasnije je izgovarala »molim« i u drugim sličnim prilikama. Ne možemo, međutim, pretpostaviti, da se ovdje radi o svijesnom proširenju značenja toga pojma, na koje bi ptica došla sama po sebi. Riječ »molim« postala je za pticu izraz afekta, što ga je u njoj budio osjećaj želje za nečim. Činilo se, da Lora s time ne povezuje namjeravanu prošnju, jer je svoj »molim« izgovarala i onda, kad nikoga nije bilo u sobi, pa prema tome nije nikome ni mogla saopćiti svoju prošnju. Tako je Lora po cijele sate pred praznom zdjelicom za hranu vikala svoj »molim«, premda nije u blizini bilo nikoga, tko bi joj mogao ispuniti želju. Da papiga ne poznaje pravo značenje naučene riječi i da se njom služi posve automatski, izlazi i iz ovog opažanja: Naučio sam Loru da kaže zbogom, kad bih izlazio iz sobe. Ali ona je ubrzo počela vikati zbogom ne samo u času kad bih doista izlazio, već i onda, kad bih dohvatio ogrtač ili šešir, pa čak i kad bih potegnuo ladicu svojega radnog stola, da se uvjerim, je li zaključan.

Zbivanje, koje se pritom odvija u duši ptice, dalo bi se protumačiti na ovaj način: podražaj, što ga je moj odlazak izazvao kod ptice, ponukao ju je da mi rekne »zbogom«. Svaki podražaj traje određeno vrijeme, a to se vrijeme opet sastoji od više različnih pojedinačnih momenata. U tom su slučaju oblačenje ogrtača, uzimanje šešira i zatvaranje ladice u radnom stolu bili prvobitni stadiji odlaženja. Za pticu su, međutim, te nevažne popratne geste bile isto tako dio odlaženja, kao i sam moj izlazak iz sobe, pa su za ptičju dušu imali jednako djelovanje, kao i sama glavna radnja. Ptica prema tome nije podobna da razlikuje bitne značajke neke radnje od nebitnih, ona dakle ne može apstrahirati. Ona ne može sama stvarati pojmove, ne može logično misliti. Izgovaranje riječi »zbogom« samo je odgovor, kojim ptica mehanički reagira na neki vanjski podražaj. Ne možemo dakle pretpostaviti, da kod upotrebe te riječi postoji kod ptice neka objektivna tendencija. Riječ je, naprotiv, o asocijativnoj funkciji, koja se s vremenom automatizirala.

Ona ista siva papiga Jako, koja je tako izvrsno upotrebljavala riječi »no« i »tako«, naučila je da govori i »zbogom«, kad bi tko izlazio iz sobe. Moj Jako, međutim, ne samo da je vikao »zbogom« pri odlasku i pri radnjama, koje su nagoviještale skori odlazak, već je to vikao i u drugom slučaju. Njemu je, kao i većini drugih sivih papiga, bila veoma neugodna prisutnost stranih ljudi. Kad bi se kod nas nalazio kakav posjetilac, Jako bi mrzovoljno i nakostrušena perja sjedio u svojemu kavezu. Ako bi posjetilac ostao dulje vremena, Jako bi odjednom počeo da viče »zbogom! zbogom!« i vikao bi, sve dok stranac ne

bi izišao iz sobe. U tom slučaju nije do izgovaranja riječi »zbogom« došlo zbog nečijeg odlaska ili zbog pripremnih radnji za odlazak, već bi je Jako izgovorio u očekivanju događaja, što ga je želio. Ptica je željela, da posjetilac ode, a uz odlazak je vezana asocijacija riječi »zbogom«. Dovoljno je dakle, da ptica očekuje događaj, s kojim je vezana neka asocijacija, pa da već izazove tu asocijaciju. Ni ovdje ne trebamo pretpostaviti, da postoji neka objektivna tendencija, to jest svijesno djelovanje sa svrhom da se postigne neki cilj, već se taj slučaj dade isto tako protumačiti kao duševna funkcija, koja se asocijativno i automatski odvija u podsvijesti.

Ta je pojava, međutim, ipak veoma važna za prosuđivanje duševnih svojstava ptica, jer pokazuje, da psihičko djelovanje neke životinje nije ograničeno samo na sadašnjost, već da se na neki način može protegnuti i na budućnost, jer se u konkretnom slučaju želja ptice da se stranac udalji protezala na radnju, koja se imala odviti u budućnosti. Želja da stranac ode izazvana je, dakako, srdžbom zbog njegove prisutnosti, pa je prema tome čvrsto povezana s događajem, koji se odvija u sadašnjosti. Ne možemo dakle govoriti, da ptica ima čisti osjećaj za budućnost. Zbivanje, što ga ptica očekuje, odigrava se za nju u sadašnjosti . . .

Čini se, da u ptičjoj duši ne postoji svijesna predodžba o budućnosti. Čak i kod papiga, koje su u duševnom pogledu veoma razvijene, ne nalazimo nikakva razumijevanja ni osjećaja za budućnost. Papige će uvijek izgristi motkicu, na kojoj sjede, ne mareći za to, što će na taj način izgubiti sjedalo. Pokušavao sam da dulje vremena ne stavim u kavez novu motkicu, kako bi ptice osjetile neugodnost zbog toga, što im nedostaje običajno sjedalo. Nijedna papiga nije ipak iz toga ništa naučila, već bi svaki put opet izgrizla i proglodala motkicu slušajući samo svoj prirođeni nagon za uništavanjem i ne obazirući se na nezgodne posljedice svoje radnje. Jedna je od mojih sivih papiga imala loš običaj, da iz posude za hranu izbaci sve preostalo sjemenje, pošto se najela. Sjemenje je izbacivala iz krletke. Ma koliko sam je pustio da gladuje, papiga ipak nije nikada naučila da se u svom vlastitom interesu okani toga lošeg običaja. Isto tako nije nijedna papiga razumjela, da zagađujući vodu svojim izmetinama kvari vodu i da je čini neprikladnom za piće. Da je papiga ne zagadi, mora uzgajač postaviti posudicu s vodom tako, da papiga može samo s glavom doći u blizinu vode. Same papige nikad ne će doći na misao, da čuvaju posudu s vodom i da paze, da izmetine ne padaju u nju.

Svi ti primjeri dokazuju, da ptice ne mogu razabrati i razlikovati uzroke i posljedice. One postupaju samo prema nagonima, a da pritom ne razmišljaju o posljedicama svojega djelovanja. Ptice nisu sposobne da logično misle, one ne mogu stvarati zaključke i određivati pojmove.

Friedrich Lucanus

Papige (psittaci) vedra su i brbljava družba, koja voli društvo. Nalazimo ih u svim tropskim krajevima, negdje u većem, negdje u manjem broju vrsta. Tako u Africi susrećemo dvadesetak vrsta, u tropskoj Americi oko 140 vrsta, a u Australiji najmanje dvije stotine vrsta. Ukupno je dosada poznato više od 650 vrsta papiga.

U obliku tijela, osim što se tiče veličine, nema prevelike razlike između pojedinih vrsta, ali ih je zato priroda obdarila neograničenom raskoši i obiljem boja. Nema boje, koje ne bismo našli na jednoj ili drugoj vrsti papige. Od bijele pa do sivkastocrne sve su boje spektra zastupane u najžarčim nijansama. Osim toga, papige su po svom načinu života uvijek pred očima putnika. Neprekidno prelijeću iznad šume oštro krešteći. Vrlo su društvene i većinom žive u velikim jatima, ali

ima i vrsta, koje žive u vrlo prisnom braku, pa mužjak i ženka ne će ni za trenutak da se odijele jedno od drugoga.

Papige se zalijeću u vrtove, na plantaže, na sunčana mjesta i prelaze velike prostore, da se nahrane. Uvečer se uz zaglušno kreštanje vraćaju na svoja prenočišta. Kretnje su im ljupke, a taj se dojam još i pojačava kraj šarenila njihova perja. Od svih se ptica razlikuju po svom pokretnom svinutom kljunu, kakav inače imaju samo grabilice. Uz pomoć toga kljuna papiga se penje po drveću, njime trga plodove, što ih ne možeš razbiti ni čekićem. Od sitnih tigrica do orijaških arara ima ih u svim veličinama. Najveće papige velike su gotovo kao sovuljaga buljina i jednako kao i ona noćne su ptice.

Papige prave gnijezda većinom u šupljem drveću, ali neke vrste savijaju gnijezdo i na zemlji. Sitne brazilske tigrice grade orijaška zajednička gnijezda, ali svaki par stanuje u posebnoj ćeliji.

Snimka: A. Bergman

Portret lisice. Pogled krupnih očiju odaje napetu pažnju.

NAŠ RIKI

Ljetovali smo u Radovljici, u nekoj osamljenoj seljačkoj kući podno Jelovice. Tik iza šume počinjala je smrekova šuma, tamna, šutljiva, tajanstvena, a sama kuća kao da se naslanjala na golemu smreku, toliko debelu, da je nas troje djece ne mogosmo obuhvatiti.

Odmah još prvog jutra, dok smo još žednim osjetilima gradske djece upijali sve nove dojmove, začusmo sa smreke neke škriputave, oštre glasove. Pogledah uvis. Gle! Visoko gore na grani sjedila je neka sitna životinja crvenkastosiva krzna i bijela trbuha, nakrivila je glavicu, gledala nas i javljala se pritom tihim »krrr, krrr«, kao da se nešto ljuti na nas.

»Vjeverica!« viknu Ervin, moj najstariji brat.

»Vjeverica! Vjeverica!« ponovismo za njim u zboru i mi ostali.

Svi podigoše glavu i zagledaše se netremice u vjevericu, kojoj kao da nimalo nije smetala naša radoznalost. Otrčala je, štoviše, posve na kraj grane, i ona se zaljuljala pod njom.

»Past će!« viknuh, no Ervin mi se nasmije, onako premoćno, kao što to čine napol odrasli dječaci u razgovoru s malim sestrama.

»Ne boj se, ne će pasti. Tko je još čuo, da bi vjeverica pala s drveta!«

»Možda će doći dolje!« viknu moja sestra Hela.

Svi je stadosmo mamiti i dozivati. Hela čak otrči u kuhinju i vrati se s komadićem šećera u ruci.

Vjeverica se zaista spustila niže. Najprije preskoči na nižu granu, rašireći pri skoku i šape i rep, pa potrči do debla i spusti se po njemu do najniže grane, koja je iz stabla izbijala neka četiri metra iznad zemlje. Ondje se zakvači šapicama za koru i ostala viseći, glavom prema dolje, i promatrajući nas svojim tamnim očicama. Mora da ju je namamila radoznalost, kad je ugledala toliko djece na okupu — bilo nas je naime petero — jer naš domaćin nije uopće imao djece.

Ma kako je srdačno i nježno mamili, vjeverica ipak nije htjela da se spusti na niže i da siđe k nama. Još nas je neko vrijeme gledala, a onda se opet javi oštrim »Krrr, krrr!« i nesta u gustom granju.

»Popet ću se gore i ulovit ću je!« odmah se javi Ervin.

No smreka je bila predebela, i jedini uspjeh Ervinova nastojanja bio je taj, da je poderao hlače, a to je bila velika nesreća, jer je naša majka, kraj toliko djece, bila veoma osjetljiva na nepotrebne gubitke takve vrste.

Od toga dana bila je »naša« vjeverica stalan izvor zabave za nas. Viđali smo je danomice, kadšto čak i na zemlji, kad bi trčala u šumu ili iz nje, ali nikada posve izbliza. Kao da je, udovoljivši prvoj radoznalosti, došla do uvjerenja, da smo mi nezanimljivi stvorovi i da ne zaslužujemo da se obazire na nas. Mi smo, međutim, ustrajali u svojem nastojanju da steknemo vjeveričino

prijateljstvo. Na klupi pod smrekom ostavljali smo komadiće kruha, jabuka, pa čak i komadiće kolača. Oraha u kući, nažalost, nije bilo, no majka nam je obećala, da će ih otac donijeti iz Ljubljane.

Tko da opiše našu radost, kad smo prvi put ustanovili, da su naši darovi primljeni. Nije ih više bilo na naslonu klupe, kamo smo ih položili. Veselje nam je međutim bilo kratka vijeka. Ubrzo se pokazalo, da se našim darovima osladio kućni pijevac, a vjeverici da nije palo ni na pamet da se spusti po njih. Očito je na smreki imala dovoljno hrane, jer je ona bila sva puna češera, a tlo ispod nje bijaše posuto ljuskama češera, što ih je vjeverica pojela.

* *

Tako je naše jednostrano prijateljstvo trajalo nekoliko dana. Onda jedne noći udari bura, kakve još nikad nismo doživjeli. A nisu je, bar kako su rekli, doživjeli ni naši domaćine. Vjetar je zavijao i šibao, urlao i tresao tako strašno da nam se činilo, da će istrgnuti kuću iz temelja i odnijeti je preko Jelovice.

Kao zaplašeni pilići stisnusmo se uz majku, a ona nas i sama prestrašena odvede u kameni podrum, jer se ni njoj drvena kuća nije više činila sigurnom. Čak je i hrabri i razmetljivi Ervin utihnuo, te je samo kriomice promatrao kroz

prozorčić neprekidno sijevanje munja, koje kao da su plavičastom blistavom mrežom oplele planinu.

Oko ponoći oluja popusti, i mi zaspasmo, umorni od straha.

Ujutru je opet sjalo sunce kao da nikada nije ni bilo oluje, i mi veselo istrčasmo kroz vrata žvačući jutarnji kruh s pekmezom. Dvorište je bilo puno tragova nevremena. Vjetar je strgao vrata sa starog, napuštenog kokošinjca, oborio je dio plota i cijelo je dvorište napunio grančicama, što ih je odlomio sa smreke i donio ih iz blize šume. Spremno se prihvatismo posla da uredimo dvorište i da ga očistimo od tragova, što ih je ostavila oluja.

I tu, u kutu, što ga je činila kuća sa stajom, zaklonjeno od vjetra, nađosmo nešto neobično: krupnu grudu grančica i smrekovih iglica, kao neku okruglu košaricu. Bila je malo sploštena i udubljena.

Što je ovo?

Radoznalo razvih grančice, koje su bile čvrsto isprepletene, i kriknuh od iznenađenja. Odmah se svi okupiše oko mene.

»Gnijezdo!« viknu Ervin.

Da, bilo je to veliko okruglo gnijezdo, što ga je očito oluja zbacila sa smreke i koje je sretnim slučajem palo upravo u taj mrtvi kut, odakle ga vjetar nije mogao odnijeti. A u gnijezdu, odmah s vrha, ležala je naša prijateljica, vjeverica, mrtva. Bila je naoko neozlijeđena, samo što joj je malo krvi uprljalo njuškicu. Ipak je dakle pala s drveta, skinuo ju je vjetar. Nismo ni znali, da je stanovala na našoj smreki, da je na njoj imala gnijezdo.

Ta nas je tragedija tako potresla i ožalostila, da se nismo usudili ni taknuti mrtvu vjevericu, samo su nam suze udarile na oči. Konačno je Ervin nježno podigne i položi je na dlan. Dok ju je dizao iz gnijezda, meni se učinilo da u njemu vidim još neke crvenkaste i bijele mrljice. I dok su svi gledali mrtvu vjevericu na Ervinovu dlanu, ja čučnuh nad gnijezdo i stadoh ga oprezno rastvarati.

Čas kasnije uzbuđeno kriknuh. Na dnu gnijezda, obloženog mekom mahovinom, ležale su još dvije sitne vjeverice.

»Mlade vjeverice!«

Sve se glave smjesta okupiše oko mene. Svladala sam suzdržljivost i bojazan, pa sam polako i nježno prihvatila prvu vjevericu i izvadila je iz gnijezda. Glavica joj se mlohavo objesila ustranu; vjeverica je bila mrtva. Položih je na zemlju i ponovo posegoh u gnijezdo. Tko da opiše moju radost, kad sam već pod prstima osjetila, da je to sitno tijelo toplo! Druga je vjeverica bila živa.

Obuhvatila sam je dlanovima obih ruku i potrčala sam s njome u kuću, u kuhinju, kao da ću je zakloniti pred svojom braćom i sestrama, no oni nahrupiše za mnom.

Vjeverica je bila još posve mlada. Već je progledala, ali je bila još sasvim nemoćna i kao omamljena, možda od pada, a možda i od studeni.

»Sigurno je gladna, sirotica!« javi se Hela, pošto su joj se svi nadivili, pa joj stavi pred nosić komadić kruha s pekmezom, što ga je još uvijek držala u ruci. Sitno se stvorenje ni ne obazre na kruh, već se na mom dlanu savi u klupko i pokri se repićem na kojemu je bilo još vrlo malo dlake.

Konačno se u našu uzbuđenu družbu umiješala i majka. Ona je već imala iskustva s mladim vjevericama. Uzela nam ju je iz ruku, skinula je poklopac s neke kartonske kutije, naložila nam, da donesemo malo sijena, prostrla ga po dnu poklopca i stavila vjevericu u nj. Vjeverica je odmah stala puzati po dnu poklopca i zavlačiti se pod sijeno.

Ponudismo joj malo mlakoga razrijeđenog mlijeka na tanjuriću, ali životinjica je bila odviše mlada, a da bi umijela sama jesti. Što da se radi? Majka savije čistu lanenu krpicu u tuljčić, namoči ga u miljeko i pokuša ga staviti vjeverici u njuškicu. Vidi! Vidi! Sitno je mladunče, na našu najveću radost, uhvatilo njuškicom tuljčić i posisalo mlijeko.

Tu je operaciju valjalo mnogo puta na dan ponoviti, ali nama to nije bilo teško. Silno smo uživali hraneći »naše dijete«, i vjeverica se sigurno nije mogla potužiti na oskudicu.

Za nekoliko se dana pokazao i uspjeh. Vjeverica je mogla već da sjedne, a mogla je i koraknuti, a da joj nožice ne bi odmah klonule. Postala je, dakako, središte svega našeg života. Majka nam je strogo zapovjedila, da je ne uzimamo u ruke, pa smo se samo okupljali oko kutije i promatrali je. Svaka njezina kretnja izazivala je naš zanos, no mali je stvor većinom spavao i spavao. Drugo nije ni radio, samo je jeo i spavao. Od čiste vunene krpice i sijena načinili smo mu toplo gnijezdo, u kojemu je boravio po cio dan.

Prošlo je još nekoliko dana. Naša je vjeverica rasla i napredovala. Mogla je već da potrči nekoliko koraka, a znala je i da jede iz zdjelice, u koju bismo joj u mlijeko nadrobili malo keksa.

Onda je došao svečani dan. Našoj je vjeverici valjalo nadjenuti ime. Ispostavilo se, da je mužjak. Erwin je, sjećajući se glasovitoga Kiplingova junaka, hrabrog borca sa zmijama, Riki-tiki-tawija, predložio, da našu vjevericu nazovemo Riki, pa je to ime i dobila.

Riki je lijepo rastao i napredovao. Jednoga sam mu dana donijela orah, zdrobila ga i pokazala mu slatku jezgru. Riki je pohlepno šapama zgrabio orah, zarinuo je njuškicu u nj i stao gristi slastan plod. Drugoga je dana dobio još jedan orah, ali ovaj put mu ga nisam zdrobila. Neko ga je vrijeme okretao među šapicama, a onda ga stade glodati. Tko ga je tome naučio? Nitko! Kad smo ga našli u oborenu gnijezdu, bio je još premlad, a da bi mogao razumjeti bilo kakvu poduku. Postupao je dakle posve nagonski. Vjeverice ne mogu zubima zdrobiti ni orah ni lješnjak, već progloðu tvrdu ljusku i tako dodu do jezgre. Cio je posao bio obavljen u tren oka, i naš je Riki naučio kako se otvaraju orasi i lješnjaci.

Bio je uopće veoma spretan. Svojim je oštrim zubićima znao podići popoklopac s doze za šećer, a znao je njima otvoriti i limenku s keksima! Nažalost, bio je veliki rasipnik i nije mogao pojmiti, da obitelj sa petero djece mora i te kako da štedi. Kocku šećera malo bi nagrizao na uglu i pustio bi je da padne na pod, pa bi uzimao drugu, i tako redom, dok mu ne bi dosadilo. S keksima je postupao isto tako.

Naši su lijepi praznici prošli i mi se vratismo u Ljubljanu. Rikija smo, dakako, poveli sa sobom.

Prvo je vrijeme Riki živio u onom poklopcu kartonske kutije, u koji smo ga stavili još u Radovljici. U njemu smo mu načinili gnijezdo od sijena i vunenih krpica. Odrastavši malo, Riki je ustanovio da mu se to gnijezdo ne sviđa. Srušio ga je i sagradio sebi drugo, koje se, doduše, nije mnogo razlikovalo od prvoga, ali eto, bilo je njegovo djelo.

Kartonska kutija nije bila baš lijepa. Jednoga nam dana neka znanica, koja nas je posjećivala i koja je uživala u Rikijevim majstorijama, donese na poklon lijepu pletenu kotaricu s poklopcem, iznutra presvučenu atlasom, kakva se nekada upotrebljavala za spremanje pletiva. To je bilo krasno gnijezdo za

Rikija. Skinusmo poklopac, obložismo košaricu iznutra sijenom i prenesosmo Rikijevo gnijezdo u nju, a staru kutiju bacismo.

Da ste samo vidjeli Rikija, kako se žestoko ljutio zbog našega samovoljnog presizanja u njegove stambene prilike! Jurio je amo tamo po ormaru, na kojem je dotada stajala njegova kutija, psovao nas i grdio, a konačno je novu košaricu bacio na pod. Ni to mu nije bilo dosta. S ormara se hitro spusti na pod trčeći naglavce, što nijedna mačka ne može da izvede. Pritrčao je košarici i stao ljutito čeprkati po njoj. Izbacio je krpice i sijeno i nekoliko je puta prevrnuo. Konačno se zasitio toga posla, pa se uspeo na divan i stao se zabavljati svojom omiljelom igrom: skakao je s divana na stol i natrag na divan, uvijek jednako, pravilno, odmjereno, po dvije stotine puta redom.

Podigla sam košaricu s poda, stavila sijeno i krpice natrag u nju i rezignirano je metnula natrag na ormar. Ali gle čuda: pola sata kasnije Riki se uspeo do košarice, nekoliko ju je puta obišao, a onda se uspeo u nju i stao je uređivati po svom ukusu.

Prespavao je u njoj, i sve je bilo u redu. Prihvatio ju je kao novi stan. Nekoliko dana kasnije opet mu nešto nije bilo pravo. Čeprkao je po košarici, stotinu je puta skočio u nju i iskočio iz nje. Na kraju poče glodati i gristi tanke grančice, od kojih je košarica bila ispletena. Na boku košarice izgrizao je malen okrugao otvor, kroz koji se mogao provući u košaricu. Kad je to bilo gotovo, poče na drugom kraju košarice bušiti još jedan otvor žustro kidajući podstavu i stijenku. Tek kad je i ta rupa bila gotova, bio je Riki zadovoljan svojom kućom, i nikada više nije dirnuo u nju. Košara je dakle odozgo imala širok otvor, a na stijenama dva mala otvora, što ih je Riki sam probušio. U nju nije, međutim, više ulazio kroz široki otvor — kao da ga i nema — već se služio većinom samo prednjim ulazom. Stavismo dakle ponovo poklopac na košaru. Riki se ni ne obazre na nj; kao da ga nije nimalo smetao.

Što je navelo našu vjevericu, da izbuši nova dva otvora? Odakle je znala, da vjeveričje gnijezdo obično ima dva otvora: prednji, kojim se vjeverica redovno služi, i još jedan, kao neki izlaz za nuždu? Nitko joj to nije mogao reći, nitko je nije mogao uputiti, postupala je dakle posve nagonski.

Riki je postepeno postao pravom domaćom životinjom. Pustila sam ga da slobodno skače po vrtu, ali uvečer se uvijek vraćao u svoje gnijezdo, u košaricu na ormaru. Obično bi se u predvečerje naglim skokovima vratio iz vrta, vrlo bi se vješto uspeo na balkon prvoga kata i ušao bi u sobu. Ako je počela padati kiša, ili ako je zagrmjelo, začas je bio u sobi.

Bio nam je ugodan i vazda dobro raspoložen drug u igri. Rado se penjao na mene, a i na druge članove naše obitelji. Penjao se po nama u spirali, na mnogoj mojoj haljini ostavio bi pritom tragove svojih oštrih čaporaka, sjedao mi je na rame ili glavu, vukao me za uho ili kosu.

Moj mu je brat redovito donosio oraha. Veoma je dobro čuo, i njegove bi korake razabrao već na stepeništu. Potrčao bi mu u susret i odmah bi mu stao pretraživati sve džepove, dok ne bi našao sakriveni orah. Onda bi mu se uspeo na rame, i sitni bi mu zubići začas proglodali tvrdi plod.

Riki je, kao sva njegova divlja braća, nagonski spremao zalihu za zimu. Kad bih mu dala nekoliko lješnjaka, odmah bi počeo da ih sakriva na različita mjesta: pod revere mojega kostima, u džepove ogrtača, na peć i iza peći, u policu za knjige, pod ormar i pod stol. Najmilije mu je skrovište bilo ispod saga. Ondje bismo uvijek nalazili spremljene lješnjake i orahe, koji bi nam pucketali pod nogama. Kad bi mu prigodom skrivanja zaliha ispao koji lješnjak

iz šape ili zuba, ne bi se na nj ni obazreo, već bi odmah otišao po drugi. Jednom je prilikom u tili čas posakrivao cijeli kilogram lješnjaka.

Omiljela su mu smočnica bili i lonci za cvijeće. U njih je uvijek skrivao lješnjake, vješto ih je zakapao u plitke, jedva tri centimetra duboke jamice. Kad bih izvadila lješnjake iz lonaca sa cvijećem, Riki bi se ljutio na mene, oduzimao bi mi moj plijen i skrivao bi ga na drugo, sigurnije mjesto.

Naš je Riki bio veoma čist. Prije nego što bi pošao na spavanje, temeljito bi očistio gnijezdo. Ma da je cijelu sobu smatrao smočnicom, te je svagdje sakrivao orahe, u gnijezdo nije stavio nijedan!

Ljeti je Riki gotovo dvadeset sati na dan bio budan. Neprekidno je bio nečim zaposlen, pa nije ni na čas mirovao. U sobi, u kojoj je stajala njegova košarica, nije ljeti mogao nitko da spava od njegova vječna skakanja i trčkaranja. Zato je zimi bio veliki pospanac. Ma da je njegova soba bila svaki dan naložena, ipak je gotovo cio dan odspavao. Budio se katkada samo na jedan ili dva sata.

Jednom se čestito napio. Posjetili su nas gosti, i majka ih je ponudila likerom. U nekoj je čašici zaostalo nekoliko kapi slatke tekućine. Riki se prije vremena vratio iz vrta kući, našao je čašicu iz koje je zamamno mirisalo, i pažljivo je oblizao. I tih je nekoliko kapljica alkohola bilo za njega previše; opio se u potpunom smislu riječi. Počeo je teturati i triput je za redom pokušao da skoči na stolac, ali je sva tri puta promašio. Konačno se na sagu svinuo u klupko i prespavao svoj mamurluk. Od toga dana ostala je u njemu neutaživa pohlepa za alkoholom. Bio je, međutim, izbirač. Kiselkasta vina ni pivo nije volio, ali likeri su mu nadasve prijali.

Jednom, još u doba njegove prve mladosti, dala sam mu dva oraha. Jedan je odmah sakrio ispod saga, a na drugi se uopće nije ni obazreo. Ponovo sam mu ponudila isti orah, ali on otrči ni pogledavši ga. Zanimalo me zašto je tako postupio, pa izvadih sakriveni orah, da ga uporedim s onim, što ga je odbio. Nigdje nikakve razlike. Položila sam oba oraha na tezulje osjetljive ljekarničke vage; težina je bila gotovo ista. Konačno zdrobih prezreni plod. Riki je imao pravo, kad se nije ni obazreo na nj. Orah je bio crvljiv; ali kako je on to mogao znati? Možda po mirisu, što ga mi uopće nismo osjećali, ali on ga je sa sigurnošću osjetio.

Dakako, djeca su naročito voljela našega Rikija. Dolazila su da ga gledaju i donosila mu oraha, češera, lješnjaka i kestenja, pa i po koju krušku i breskvu. Uvijek se veoma pristojno vladao, pažljivo bi preuzeo darove, i odmah bi ih posakrivao u svoja spremišta. Nikada nije nikoga ugrizao, ali nije volio da ga stranci dodiruju rukom.

Punih je šest godina bio kod nas i cijelo nam je vrijeme bio stalan i nepresušan izvor razonode i zabave, mila, ljupka životinjica, privržena i obijesna. Njegove nam igre i šale nikada nisu dojadile. Mi smo odrasli, braća i sestre odoše iz kuće u svijet, nova su djeca došla, a naš nam je Riki još uvijek bio dobar, vjeran i vazda veseo prijatelj.

Onda smo se silom prilika morali preseliti u drugi manji stan. Nismo više imali vrta, samo sitno kameno dvorište i dugačak balkon, iz kojega se ulazilo u sve stanove istoga kata. Riki se morao zadržavati u sobi. To mu je očito bilo teško. Njegov dinamični temperamenat, koji ga je nagonio da se neprestano kreće, da neprekidno nekamo juri, da se penje i da skače, nije mogao da se iživi u maloj sobi. Postao je ljutit i nervozan. Usto je počeo da

nam u stanu nanosi štetu. Na mnogo je mjesta izbušio zastore, pa bi se po cio dan penjao po njima čas izvirujući na jednu rupu, čas provlačeći se kroz drugu. Ti su mu zastori služili umjesto drveća. Oglodao nam je uglove i bridove pokućstva.

Razumjeli smo ga. Navikao se na vrt, na kretanje u slobodi, pa je i u sobi tražio nešto, u što bi utrošio pretičak svoje energije. Bile su to štete, koje su se dale podnijeti, no onda je najednom pokazao osobitu ljubav prema cipelama. Najprije je izgrizao moje, onda majčine. Počeli smo ih brižno zaključavati, ali to nismo mogli uvijek činiti. Konačno jedne večeri zaboravismo da ih spremimo. Ne znam, što je Rikiju toliko prijalo u njima, no činjenica je, da je do jutra razgrizao i uništio pet pari.

To je bio nenadoknadiv gubitak, koji se nije smio ponoviti. Usprkos suzama mlađe braće — priznajem, da je i meni bilo veoma teško kod srca — zaključilo je obiteljsko vijeće, da Riki mora iz kuće. U novom, malom stanu nikako ga nismo mogli držati.

Da ga poklonimo kome? Nismo imali znanaca s vrtovima, koji bi ga primili. A znancima, koji su imali jednako skučen stan, kao i mi, nismo ga smjeli dati — kod njih bi sigurno počinjao jednake štete kao i kod nas. I zato zaključismo, da ćemo ga pustiti na slobodu. Bila je rana jesen, sve je bilo puno plodova, pa smo se nadali, da ne će gladovati. U ljubljanskom gradskom perivoju, u Tivoliju, bilo je vjeverica. Pustimo li ga onamo, gdje nema kuna ni jastrebova, ne će mu nitko zaprijetiti smrću, a do zime, nadali smo se, naći će sebi kakvo duplje ili gnijezdo da prespava u njemu.

I tako se drugog jutra — bila je nedelja — svi zajedno uputismo u Tivoli. Rikija smo nosili u njegovoj košarici, na kojoj smo otvore začepili. Ljutio se i htio je da izađe, ali nismo ga pustili. U Tivoliju izabrasmo orijašku tamnu jelu, ondje gdje perivoj prelazi u prostranu šumu Rožnika. Otvorih poklopac košare, i Riki smjesta skoči na travu, pretrči onih nekoliko koraka do drveta pa se uspe na nj. Još smo ga neko vrijeme čuli kako skakuće po granju i kako se javlja veselim »Uk, uk!« a onda utihnuše svi zvuci. Riki je preskočio na neko drugo drvo i nestao u šumi.

Tužni podosmo kući. Nijemo smo hodali, kao da dolazimo s pokopa mila pokojnika. Šutke uđosmo u kuću, koja nam se činila nekako pustom i praznom. Šutke sam uklonila sve tragove našega Rikija i ispraznila sva njegova tajna skrovišta hrane.

»Njemu je sad ljepše, na slobodi je«, tješila me majka.

Te sam večeri otišla u kino, da utučem vrijeme i da se rastresem.

Drugog jutra nismo mogli izdržati. Mala me je sestra molila, da pođemo u Tivoli, u posjet našem Rikiju, »da vidimo kako živi«.

Otiđosmo onamo, ona i ja. Sa sobom smo ponijele Rikijevu košaricu.

Stale smo pod isto drvo, na koje se Riki uspeo i stale ga mamiti i dozivati: »Riki! Riki!«

Nitko nam nije odgovarao. Neka je ptičica iz svega glasa pjevala visoko gore na jeli, sjenice su cvrkutale, šuma je šuštala, ali Rikiju ni traga ni glasa. »Riki! Riki!«

Savijali smo glave i naprezali oči, ne bismo li ga negdje ugledale. »Riki, Riki«.

Najednom, kao crvenkasto smeđa munja sjuri sitno vjeveričino tijelo niz smreku, naglavce, kako to umiju samo kuna i vjeverica. Naš nas je Riki čuo

i dojurio je k nama. Sletio je niz hrapavu koru i skočio ravno u košaricu, uzbuđeno i veselo brbljajući. Onda skoči na mene i stade se hitro u spiralama penjati na mene, uspe se na rame i povuče me za uho. Zatim skoči na sestru, pa opet u košaricu, svejednako uzbuđeno brbljajući, kao da nas prekorava, što smo ga ostavile sama, kao da nam kaže, da mu je mjesto tu u košarici, uz nas.

To je bilo odviše za nas. Suze nam dodoše na oči. Mala sestra zgrabi košaricu s Rikijem, pokri je rukom i potrči kući kao da se boji da će tko pokušati da joj otme Rikija. Ja se požurih za njom.

Kod kuće nas dočeka opća radost. Odmah donesosmo oraha i lješnjaka, pa jednu od onih sitnih krušaka, što ih je Riki osobito volio.

Baš u tom valu čista veselja posegnu sudbina svojom ledenom rukom za našim Rikijem. Držeći kruškicu u zubima, istrči Riki na balkon, koji se protezao duž cijele dvorišne strane zgrade. Na njegovu nesreću, balkonom je upravo prolazila neka stara, krupna žena, koja se nedavno doselila u sobicu na kraju kuće. Bila je prljava, neuredna i vječno pijana.

Riki joj potrči ravno pod noge. Opazila je da joj se približuje nešto pokretno, živo, tamno, ali njezin mozak, zamagljen alkoholom, nije mogao da razabere, što. Na vjevericu, dakako, nije mogla ni pomisliti. »Štakor! Štakor!« drekne iz svega glasa, pa teškom cipelom svom težinom stane na bijednu životinjicu.

Tako je poginuo naš Riki, a ubila ga je ljubav i vjernost.

Anny Šarić

Vjeverica (scyrus vulgarius) vječito je zaposleni šumski stanovnik. Nalazimo je u lisnatim i u crnogoričnim šumama, gdje po cio dan juri po drveću, vješto preskakujući s grančice na grančicu. Osobito je nemirna prije nevremena, koje sigurno predosjeća.

Zanimljivo je, da upravo život ove opće poznate životinjice, što je često nalazimo i pripitomljenu, nije dovoljno osvijetljen. Tako ne znamo, koliko puta koti vjeverica na godinu, koliko ima prosječno mladih. Znamo, da su mladi kod rođenja slijepi, ali ne znamo kad progledaju.

Boja vjeveričina krzna nije uvijek jednaka, pa varira u svim nijansama od svijetle crvenkastosmeđe, do tamnosive, gotovo crne. U Sibiriji živi posebna, svijetlosiva vjeverica, od koje dobivaju skupocjeno krzno.

Vjeverica se najradije zadržava u visokim, sjenovitim šumama. Gnijezdo gradi na stablima u obliku nepravilne kugle sa dva otvora, pri čemu iz obližnjih ptičjih gnijezda odnosi prikladne grančice. Glavni je ulaz okrenut prema dolje i obično prema istoku, a drugi se, sitni otvor, koji služi za slučaj opasnosti, nalazi tik uz stablo. Često, međutim, uređuje gnijezdo u šupljini debla, pa čak i u ormarićima postavljenim u vrtove, da bi se u njima ugnijezdili drozdovi i čvorci. Iznutra je gnijezdo obloženo finom mahovinom.

Vjeverica se hrani šumskim plodovima, različitim sjemenjem, pupovima, jagodama, malinama i gljivama; osobito voli lješnjake i orahe, ali će opljačkati i svako gnijezdo, na koje naiđe — bez obzira na to, jesu li u njemu još jaja, ili su ondje već mlade ptičice. Vadi i mravlja jaja iz mravinjaka.

Za zimu sprema zalihu, jednako kao i puhovi, samo što je ne stavlja u gnijezdo, već je kojekuda posakriva. Dobar dio te skrivene zaire ne umije kasnije pronaći, pa za oštre zime strada veliki broj vjeverica od gladi.

Po lošem vremenu vjeverica miruje u gnijezdu, a isto tako i zimi, no ipak od vremena do vremena, čim se vrijeme smiri, a pogotovu po suncu, izlazi i na snijeg.

Kuna je najveći neprijatelj vjeverici, kojoj rijetko može da umakne. U mladosti su vjeverice vesele, živahne i privržene životinjice, pa primaju hranu iz ruku i dadu se milovati. ali kad ostare, postanu mrzovoljne i znadu žestoko ugristi. Žive deset do dvanaest godina.

PJEGAVI STRANAC

Nikako nije pristajao u te mračne zelene jele, na tamno smeđi sag otpalih iglice crnogorične šume. Njegovo žućkastosmeđe krzno, posuto crnim pjegama, nije pristajalo u to carstvo šume. Osjećao se silno stranim. Nije ni slutio da postoji nešto kao te nordijske šume. U njegovoj domovini, u džungli, koja je sva kipjela od boja, odgovaralo je njegovo krzno okolini i nije se zapažalo, pa ga ni najoštrije oko ne bi moglo zamijetiti. Ali ovdje se zapažao izdaleka.

Bio je ljutit, ali istodobno i zaplašen. Šuljao se kroz šumu, mahao je repom tražeći pogledom istodobno i plijen i skrovište.

Bio je gladan, taj mršavi indijski leopard. Ipak mu se činilo, da je važnije da nađe prikladno mjesto, na kojem bi se mogao sakriti i otpočinuti, nego da se namjeri na plijen. Još uvijek su mu svi živci drhtali od krikova, od praskanja i buke; oči su ga još uvijek pekle od jetka dima. Još je uvijek bio sav zaplašen od hitrih, vrućih jezičaca plamena, od žara vatre, koja je uništila cirkus, u kojemu se nalazio i koja mu je dala slobodu. Nije znao, da je slobodu zahvaljivao samo samilosti nekoga čuvara, koji mu je, da ne pogine u vatri, otvorio vrata kaveza. Leopard se spasio silnim skokom. Pritom je žestoko ošinuo šapom istoga čuvara i teško ga ranio.

Nejasno se sjećao toga, kako su, dok je bježao naseljenim krajevima, ljudi pucali za njim; kako su ga progonili psi glasno lajući, i kako umalo te

ga nije pregazio vlak. Jasno je osjećao samo sadašnjost: hladnu samoću i mir. Ipak je još uvijek bio smeten zbog neobičnoga prizora, što ga je pružala ta gusta mračna šuma otvorena na sve strane. Istodobno je morao gledati na sve strane, a napeti su ga živci činili plašljivim kao progonjena štakora, koji uzalud traži jamu da se skloni u nju.

Želio je, da iz bilo kakva skrovišta promotri taj nepoznati svijet. Bio je tako divlji i tako svijestan svoje snage, da se nije bojao ničega, što je mogao spoznati i razumjeti. Ipak se kao sva visoko razvijena bića, kod kojih se mašta probudila, bojao svega nepoznatog.

No ono, što mu se činilo pustoši, bio je zapravo svijet, pun života. Odasvud su virili sitni likovi šumskih miševa, zapanjeno ga promatrali i iščezavali pod korijenjem. Iza nekog stabla ugleda ga smeđa lasica. Njezine su oči bile jednako divlje kao i njegove, ali su mnogo opakije gledale. Mali su, crnobijeli šumski djetlići trčali uz stabla i niz stabla, radoznalo su lepršali oko njega, ali su se oprezno držali izvan dohvata njegovih šapa.

Neki ga veliki dikobraz, koji je, skvrčen u klupko, sjedio na grani orijaške jele, pospano i ravnodušno pogleda. Na koncu i neka mala crvena vjeverica opazi pjegavoga stranca. Skačući s grane na granu, priđe posve blizu, spusti se niz neko debelo stablo, raširi noge i rep, pa svojim krupnim, svijetlim i nevjerojatno drskim očima omjeri leoparda i poče drečati, da je u šumi sve odjekivalo. Leopard se prestraši, kao da ga je tko opalio bičem, a onda hitrim udarcem šape posegne za malim drznikom. Taj je drznik, dakako, smjesta nestao, te je s vrha jele nastavio sa svojom drekom. Leopard skoči na drvo, kao da će za njim, ali porugljiva dreka zaori odmah sa susjednog, pa sa trećega drveta.

Leopard uzbuđeno skoči natrag na zemlju, i nastavi put. Taj je svadljivac bio odviše neznatan i kao plijen i kao neprijatelj, a da bi se njime bavio. No taj je zaključak bio kriv. Porugljiva je dreka crvena mališana ubrzo dozvala u pomoć deset njegovih hitrih drugova. A da bi buka bila veća, doleti pola tuceta plavih šojki, koje stadoše lepršati tako blizu leoparda i tako mu se prodirno derati u uši, da umalo što mu srce nije puklo od nemoćna gnjeva.

Slične je prizore doživio, doduše, već i u svojoj domovini, u džungli, kad bi ga progonila i dražila družba majmuna, ali tamo bi mu obično uspjelo da kojega od mučitelja uhvati i pojede. To je bio utješan način osvete. Sadanji su mu mučitelji bili, međutim, premaleni i odviše hitri, a da bi se mogao ponadati, da će mu takva osveta uspjeti.

Konačno otkri među pećinama skrovište natkriveno kupinama, paprati i mladim brezama. Time je napokon stigao na cilj svojega puta. Zavuče se u spilju, nekoliko se puta protegne pa se ispruži prožet osjećajem duboka mira.

Ležaj mu je bio tako malen, da mu je glava ležala pred ulazom. To se skrovište činilo malo nesavršenim, ali bar mu se s leđa nije mogao prišuljati nikakav neprijatelj. A sprijeda se ne boji nikoga.

Čim je legao, udobno smjesti šape pod bradu i sklopi oči. Činilo se, da spava. Ohrabreni time, spustiše se njegovi progonitelji na paprat i stadoše ga dražiti stojeći tik ispred njegove njuške. Leopard se ni ne obazre na njih. Osobito su besramne bile šojke. Lepršale su i skakutale pred njegovom glavom i gledale u nj neopisivom drskošću. Jednoj je čak palo na um da se na sam jedan pedalj postavi pred leoparda. A onda drska ptica na dijelak sekunde ugleda orijaške žute oči, koje su se širom otvorile. Pjegava se šapa ispruži,

hitro poput sunčane zrake, a od ptice osta tek sploštena krvava hrpica perja i mesa. Cijela ostala družba, i vjeverice i šojke, prestrašeno kriknuše i pobjegoše. Stranac se zadovoljno zagleda za njima, pojede mršavi plijen i otare perje s gubice.

Kad je utihnula buka vjeverica i šojki, stade leopard mirno promatrati novu okolinu i ubrzo zaboravi na neprilike s vjevericama. Neki smeđi kunić uzbuđeno dotrči kroz paprat, pa sjede ravno pred spiljom, načuli uši i poče se nervozno obazirati. Leopardu se učini, da kunić bježi pred nečim. Jednim skokom izleti leopard iz skrovišta i zgrabi kunića. To je ipak bio zalogaj, koji se isplatio, a leopard nije nimalo mario, kojem ga je drugom lovcu preoteo. Dok je još bio zabavljen jelom, iznikne neki vitki smeđi lik, bijesno mu puhne u njušku i nestane prije nego je leopard mogao da podigne šapu.

Nakon doručka leopard je jedan sat spavao, a kad se probudio, učini mu se, da je u toj novoj okolini posve kod kuće. Bio je uvjeren, da će mu lov biti dobar, a dosad nije sreo još nijednu životinju, koja bi se činila dovoljno snažnom da ga otjera.

Prvi se grimizni sumrak počeo spuštati u šumi; došlo je vrijeme lova. Leopard nije više bio zaplašeni bjegunac, već vlasnik duplja i gospodar područja, koje kao da nije imalo granica.

On ustane, protegne se i krene da potraži potok, na kojemu bi se mogao napiti. Posve u blizini špilje nađe malo, bistro jezerce s niskim obalama. Pošto se napio, pretraži obalu jezera. Najednom se trgnu i pobježe u jele. Otkrio je tragove papaka, a svi su vodili k vodi. U blizini mora da je bilo divljači. Jeleni su njegovo najmilije jelo. Leopard obliznu njušku i brzo se sakrije pod tamnim jelama.

Nedaleko se ozva ćuk. Leopard načuli uši. Taj glas nije poznavao, i on mu se učini strašnim, no pažnju mu ubrzo privuče šum koraka. Bili su to teški koraci, koji su kršili granje i pod kojima je šuštalo suho lišće. Pridošlica kao da nije mario, hoće li ga tko čuti ili ne će.

Ustanovivši taj dokaz pouzdanja u samoga sebe, što ga je pokazao pridošlica, leopard iskesi snažne derače i skupi se na strašni skok. Očekivao je krupnoga jelena, kome će se baciti na zatiljak. Ali kad je ugledao životinju, koja se pojavila, promijeni plan. To nije bio plijen koji bi se lako dao oboriti! Bio je to golemi, teški, crni los mužjak orijaških ramena, široka zatiljka i krupne glave, sigurno jednako snažan kao i bivol! Njegove ponosne i izražajne oči odavale su, da je u njega dovoljno razbora da iskoristi svoju snagu.

Leopard nije još nikad vidio tako široko, teško i lopatasto rogovlje. Nije mogao znati, da u to doba godine rogovlje nije još potpuno razvijeno, već da je meko i neupotrebljivo. Los zađe u vodu i poče glasno pljuskajući trgati stabljike vodenih ljiljana. Jezero je bilo plitko, a los je stajao tako daleko od obale, da ga leopard nije mogao dobro razabrati. Radoznalo se izvuče iz gušťare, priđe k obali i zagleda se u losa.

Los opazi pjegavoga stranca, presta čupati vodene ljiljane i neprijateljski se zagleda u nj. Što je dulje gledao, to mu se stranac manje sviđao. Najprije glasno i nesumnjivo prezirno puhnu, a onda priđe bliže, glasno pljuskajući po vodi, kako bi dao jačeg izražaja svojemu preziru.

Leopard je u prvi čas bio nakanio da prihvati borbu, ali onda se predomisli i povuče se natrag u guštik. Los, koji se nije nimalo uplašio pjegave zvijeri, izađe na suho, pa u skoku pođe u potjeru za njim u guštaru.

Leopard zafrče i spremi se na skok. Pritom se začudi vidjevši da los nije sagnuo glavu da ga nabode na rogove, već da je krenuo naprijed kao da pleše i da je udario prema njemu krupnim prednjim papcima, čiji su rubovi bili oštri kao čelik. Protiv takva načina napadaja nije leopard poznavao obrane. Zato vješto umaknu ustranu i nesta u guštari.

Taj je poraz ozlovoljio leoparda. U njemu se rodi žarka mržnja na tu krupnu životinju, koja ga je natjerala u bijeg.

Tako zlovoljan srete neku malenu crnobijelu životinju, jedva veću od kunića. Zastala je nasred njegova puta i upravo ga besramno radoznalo pogledala. Da je bio bolje raspoložen, sigurno bi činjenica, da tako malena životinja nije pokazala da ga se boji, navela leoparda na oprez. Takvo držanje nije prirodno! Ali umjesto da ga to držanje opomene, ono samo još više podjari njegov suzdržavani gnjev.

Leopard zareži i skupi se na skok — ali u tom ga trenu pogodi silan udarac po njušci, ožeže ga, omami ga. Neopisiv udarac! Sav prestravljen ustuknu, a ona mala životinjica neozlijeđena prođe kraj njegovih šapa i nestane u šumi.

Nesreća je bila u tome, što pjegavi gost iz Indije nije još nikada čuo za skunksa! Oči i njuška bijahu mu pune te strašne, ljepljive, odvratne tekućine! Trebao je nekoliko sekundi da dođe do daha. Onda zapade u krajnje bjesnilo, te se stade valjati po paprati i po mahovini i udarati šapama po njušci. To udaranje nije ništa koristilo, pa leopard zaroni njušku u vlažnu mahovinu. Posve nagonski našao je jedini lijek, što ga je priroda dala kao protuotrov skunksovu smradu: svježu zemlju! Nakon nekoliko časaka opet je mogao vidjeti i disati. Ali kako da se očisti?

Tek što mu se vratio vid, pojuri u šumu, da se riješi onog groznog smrada, no to mu nije uspjelo. Gotovo iscrpen dođe do zaključka da sam nosi sa sobom smrad. Polako dođe k svijesti, iščeprka duboku jamu u zemlju i stade se valjati po njoj i trti njušku i glavu o vlažno tlo. Kad se ta jama toliko zasitila smradom, da mu više nije mogla koristiti, iskopa drugu, pa treću i četvrtu. Kad je hladno jutro rasvijetlilo šumu, nije imao više što da obavi. Leopard se očisti i obliže kao mačka; uvjeravao je sam sebe, da je čist. Zapravo je ipak još mnogo dana nosio sa sobom odvratni miris kao uspomenu na svojega strašnog malog neprijatelja.

Premda je to iskustvo bilo bolno, ipak je s njime bila skopčana i prilična prednost, što ju je leopard uživao idućih dana. Njegov vlastiti vonj, koji se gotovo svim životinjama činio strašnim, bio je posve istrt mirisom maloga smrdljivca. Premda su kunići bili veoma radoznali, dosad mu ipak nisu dopustili da im se približi na domet skoka. Sad, kad je vonjao po skunksu, nisu ga se više plašili. Pa i jeleni ostajali su — pravo čudo! — mirni sve dok ga ne bi ugledali. Nisu doduše ništa znali o leopardima, ali poznavali su pumu i bili su dovoljno pametni da znadu, kako životinja, slična pumi, može biti opasna, bila ona pjegava, ili ne bila.

Idućih četiri ili pet dana leopard se dobro najeo jelenjeg i kunićjeg mesa, a naučio se i na zadah što ga je nosio sa sobom. Dobro je živio i dobro se osjećao u novoj okolini, samo je onaj veliki los ostao tamna mrlja u njegovu raspoloženju. Dan za danom promatrao je iz svojega skrovišta to umišljeno čudovište pa kesio zube i istezao pandže u nemoćnu bijesu. Ali nikada nije smogao hrabrosti da se upusti u opasnu borbu s njime. Bilo je moguće, da jednim skokom s drveta na silni losov zatiljak ostane pobjednikom, ali mogao je i izgubiti igru. A strašna mu je bila pomisao, da bi ga ti čelični papci mogli smrviti i utoptati u kašu. Još nije došlo vrijeme, da se upusti u tu smionu pustolovinu.

Ali dok je tako sam u sebi hranio mržnju na silnoga papkara, došao je dan, kad je počinio kobnu pogrešku. Iznad jezera uzdizao se brežuljak, do polovice obrastao borovicama, a vrh mu se sastojao od gola siva kamena. Možda da proširi granice svojega područja, a možda i zato, da svoj jestvenik obogati kakvim novim jelom, pošao je leopard da pretraži i taj humak.

Borovice su bile dozrele po hladnom planinskom ljetu i visjele su kao kuglice lapislazulija, osvijetljene suncem. Sve do ramena sakriven u borovicama ugleda leopard neku malenu životinju, neko mladunče, koje je glasnim mljackanjem trunilo sočni plod s grančica. Ta bi se životinja kadšto uspravila na stražnje noge, obuhvatila bi cijelu krunu grmića, tešku od plodova, i zarinula njušku u nju, tako da ju je grimizni sok uprljao sve do iza ušiju. Sva se zanijela u jelo i nije uopće vidjela što se oko nje događa.

Leopardu bi odmah jasno, da je ta pohlepna i ljupka životinja mladi medvjedić, mastan i tečan, zacijelo izvanredan zalogaj. Dosad je poznavao samo dvije vrste medvjeda: veselog, malog, crnog malajskog medvjeda, koji je doduše bio hrabar, ali i slab, te tromog miroljubivog medvjeda usnaša. Nije imao ni pojma, kako su bijesni i borbeni kanadski crni medvjedi. Ali neznanje je pogreška, koju priroda, ta najstroža od svih odgojiteljica, nemilo kažnjava. Sva njezina djeca nisu toliko sretna da prežive kaznu.

Pošto je dugo vremena kroz napol zatvorene vjeđe promatrao medvjedića, kako slatko i pohlepno jede borovice, osjeti leopard, da ga obuzima divljina i želja za ubijanjem. Činilo se, da je taj debeli mališan sam, a i inače se leopard nije bojao medvjeda, niti se trebao čuvati onih medvjeda, koje je poznavao. Poput orijaške kugle pjegavoga zlata poleti zrakom, pade na veselog medvjedića i udarcem snažne šape slomi mu šiju. Onda podigne malo mrtvo tijelo, da ga odnese pod jele.

Ali između njega i sunca pojavi se najednom neka krupna sjena. Smjesta skoči ustranu, ali tek što mu se čelični udovi odvojiše od zemlje, sruši se na nj neko orijaško tijelo i pritisnu ga dolje. Frčeći od bijesa stade se izvijati pod tim teretom. Osvetnička šapa majke medvjedice oderala mu je bok sve do rebara. Medvjedica je pokušala da ga svojim velikim teretom zadrži pod sobom. Navalila se na njega cijelim prednjim dijelom tijela i pritisla ga na zemlju.

Ali leopardovi su mišići bili žilavi kao koža za bičeve i čvrsti kao čelik. On nape svu snagu, te mu uspije da se oslobodi — da se gotovo posve oslobodi. Ipak, nije mu to do kraja uspjelo. Kako nije mogao da se posve izvuče iz medvjedičina zagrljaja, leopard se okrenu tako, da je mogao medvjedu doprijeti do grla i pandžama mu zakvačiti njušku.

Bio bi sretan, da je mogao umaći, jer to nije bio medvjed, na kakve je dosad naišao. Bijeg je, međutim, bio nemoguć, i on je nakanio da tu neman temeljito nauči pameti. Duboko je zabio pandže prednjih nogu medvjedu u šiju, savinuo dugačka gipka leđa u luk i silno oštrim pandžama stražnjih šapa stao medvjedici parati trbuh i slabine.

Medvjedica se sad prvi put oglasi muklim »Vu aa!« od boli i začuđenja. I za nju je taj podmukli način borbe bio nov. Divlje se rvajući s golemom mačkom, pokušala je da je odmakne na doseg šape i da je onda smrvi. Ali mačka se upravo prilijepila uz nju. Medvjedica promijeni način borbe i svojim strašnim šapama pritisne leoparda na prsa.

Žilavi su se mišići časak opirali tom pritisku, a onda leopard zahropće i popusti. Iz tih šapa nije mogao da se izvuče. Strahoviti ga je pritisak zgnječio, zdrobio, uništio i posljednji se dah vinu iz njegovih pluća, posljednji titraj života iz njegova tijela, a noge mu se konačno objese kao mrtvu kuniću.

Kad se leopardovo tijelo prestalo opirati u njezinu naručaju, kad je plosnata glava klonula natrag, kad su oči na toj glavi ugasle, prodere medvjedica uginuloj životinji grkljan, kao da želi još jednom osigurati svoju pobjedu. Onda ispusti lešinu, spusti se na sve četiri noge i stade jadikovati i cviliti nad truplom svojega djeteta. Vidjevši da se njegov život posve ugasio, odvuče se medvjedica sa svojim teškim ranama u sjenu nekoga dubokog guštika, da ondje osamljena ugine ili ozdravi, kako već odredi zakon divljine.

Neki je orao kružeći visoko nad granitnim stijenama, opazio svijetlo leopardovo krzno ispruženo kraj tamnog tijela malog medvjedića. U širokim se krugovima spusti niže, sve dok nije stao lebdjeti iznad oba tijela. Promatrao ih je svojim tvrdim crnkastožutim očima. Pjegavi mu se stranac — i ovako mrtav — učinio opasnim.

U trenu opet uzleti preko brežuljka.

Onda se u tišini i blještavilu sunca skupiše muhe, sjajne poput dragulja, muhe koje se ne boje ničega mrtvoga, ma kako ono bilo strano i neobično.

Charles G. D. Roberts

Leopard (felis pardus) živi u Africi i Aziji, u mnogo vrsta i odlika, koje se međusobno bojom i veličinom znatno razlikuju. Najveća vrsta naraste do dva i pol metra u dužinu, od čega jedan metar otpada na rep. Krzno mu je kratkodlako. Osnovna mu je boja blijedo ili crvenkastožuta, a posuta je brojnim okruglim crnim mrljama. U Indiji živi posve crna vrsta leoparda: crna pantera.

Leopard je najkrvoločniji od svih grabežljivaca. Glavna su mu hrana majmuni, u Africi pavijani, ali ubija sve što može da uhvati, počevši od sitnih ptica pa do goveda. Iz zasjede, s drveta ili sa stijene, zaskočit će i čovjeka. Brehm navodi, da je u roku od deset godina u Indiji od leoparda poginulo 2368 ljudi. Snažan je i silno brz. Ne voli trčati, ali umije veoma daleko skočiti.

Ženka okoti dva do četiri slijepa mlada, koji tek deseti dan progledaju. Mali su leopardi, kao što češće možemo vidjeti u zoološkom vrtu, mile, zaigrane mačkice, ali vani u prirodi znači prirast u leopardovoj obitelji strašni pomor među svim toplokrvnim životinjama. Mati ubija najviše upravo onda, kad odgaja mlade; tada je i najopreznija, tako da ju je veoma teško uloviti.

Leoparde hvataju u stupice, u koje ta inače lukava zvijer, natjerana pohlepom i krvoždnošću, razmjerno lako ulazi. Hvataju ih i s pomoću pasa. Progonjeni leopard bježi na drvo, odakle ga nije teško skinuti hicem, ali ranjeni je leopard veoma opasan i nasrtljiv protivnik.

KLJUNICA

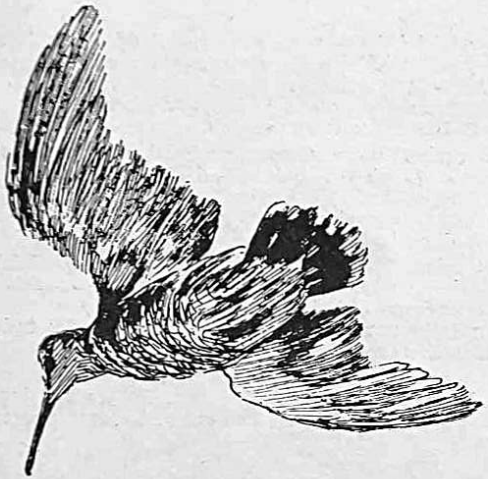

Prvo je praskozorje sivim velom prevuklo istočno obzorje. Zvijezde izblijedješe. S vlažne se zemlje uzdiže maglica, a vrhovi golih joha zatreptaše u jutarnjem povjetarcu.

S osamljene topole ozva se ćuk. Oštar mu krič propara jutarnju tišinu, što ju je dotad narušivao samo žustri klokot potoka pod johama. Potočić, koji je ljeti presušivao do sitnog traka vode na dnu korita, bio je sad nabujao. Mutna se voda valjala u dolinu i ispunjavala cijelo korito. U planini se još kopnio snijeg.

Jutro je vedro. Pomalo se dani. Vrhunci planina, pokriveni snijegom, počeše se svijetliti, i njihovi se obrisi sve jasnije ističu na blijedozelenkastom nebu.

No dolje, na podnožju planine, u gustoj mladoj grabovoj šumi, prorasloj brezama, a uz potok johama i topolama, još je tamno.

U to se još jednom ozva ćuk kao da želi probuditi usnule šumske stanovnike. Negdje s vrhova drveća odgovori mu drozdov zvižduk. U tom času doleti odnekle iz tame oveća ptica, učini kvaku u zraku i strmo se spusti na zemlju. Ćuk ju je zamijetio, pa iskrenu glavu i pogleda za njom. Bila je prevelika, a da bi je mogao uhvatiti, a osim toga bio je sit do grla. Radoznalost ga navede da je još jednom pogleda, pa nečujno sleti s grane upravo onamo, gdje je došljak nestao u grmlju. Premda je imao izvanredno oštre oči, nije mogao na šumskom tlu ugledati ništa. Ponovo se uzvine uvis i nečujnim zamasima krila odleti u šumu, onamo gdje je u šupljoj topoli imao gnijezdo.

Ćuk nije pronašao pticu, no ona je ovdje. Pala je na meko šumsko tlo, posuto suhim lišćem, ravno među johino korijenje, što ga je jednom isprao prolom oblaka. Tu se šćućurila, sjedi, glavu je gurnula pod krilo i — spava.

Međutim su se vrhunci planina, pokriveni snijegom, prevukli crvenkastom navlakom.

Polako postaju crveniji i najedamput zaplamte.

Sunce je izašlo, i gore na planini već je dan, no u šumi, na podnožju planine, još uvijek vlada sumrak. Mračno je, da se u sivom mrtvilu jedva razabiru bukvina stabla. Iz klanaca se uzdižu bijeli oblaci magle, sablasno se

Snimka: S. Lundgren

Mlada sovuljaga buljina samo je po kljunu slična roditeljima. Paperje joj je bjeličasto-sivo, a oči crne, dok su oči odraslih ušara žute.

povlače između stabala. S golih grana padaju krupne kaplje, a trava je teška od rose.

No i u šumi se javlja prvi život. Drozdovi i kosovi pozdravljaju zoru, isprva oklijevajući i na prekide, a kasnije im se pjev stopi u neprekidni pobjedonosni zvižduk.

Iz svojega duplja u topoli istrči vjeverica, hitro se uspe po stablu do samoga vrha, kao da bi i ona željela posebno pozdraviti sunce na izlazu. I žuna izleti iz svojega duplja, a jazavac, noćna skitnica, polako se i tiho zavuče među golemo odvaljeno kamenje, ispod kojega mu je bio skriven ulaz u jamu.

U šumi se probudio život.

Samo ptica pod johom spava. Kljun i glavu do očiju zatisnula je pod krilo. Velika je poput trčke, na ledima mrka i posuta smeđim, rđastim, žutim, sivim, crvenim i bijelim pjegama, pa joj se boja toliko podudara s bojom suhoga lišća, da ju nije moguće razlikovati od njega. Nepomična je i nevidljiva. To je Kljunica, mlada šljuka bena.

Noćas je prevalila golem put, pa je na smrt umorna. Sve tamo s morske obale, gdje se posljednji put odmorila, doletjela je noćas na podnožje planine. A taj noćašnji put nije joj bio jedini, a ni najduži let.

Zimu je provela daleko, na blatnim obalama Nila, gdje je u mekom mulju nalazila obilje hrane. Kad se pak sunce stalo uspinjati i sve više i jače žariti prostrane nilske močvare, osjetila je šljuka neodoljiv nagon da ostavi te predjele i da odleti na sjever.

Krenula je onamo, ne zato, što bi to htjela, što bi nekim razmišljanjem došla do zaključka da bi trebala poletjeti na sjever, već zato, što je morala tako učiniti. Tisuće i tisuće pokoljenja ostavila su u njezinoj krvi baštinu da u proljeće valja letjeti prema sjeveru, da treba potražiti sjenovite krajeve, u kojima će saviti gnijezdo i odgojiti mlade.

Zato je jedne večeri prhnula s doline Nila, uzvila se i poletjela prema sjeveru.

Nije bila sama. Uz nju su letjele drugarice, u parovima, po tri i četiri zajedno, a ne u nekom gustom jatu, kao što su letjele divlje patke, čvorci ili lastavice.

Put je bio dugačak, ali putovala je polako i ne žureći se. Dio noći provela bi u letu, a prije nego što bi se razdanilo, izabrala bi prikladno mjesto i spustila se, da se odmori i dobro nahrani. Dugačko je letenje tražilo mnogo snage, a snagu je mogla dati samo hrana.

Za vrijeme putovanja u dva ju je navrata zateklo nevrijeme, hladne kiše i ledeni vjetar. Prekinula je putovanje i na prikladnom mjestu počekala, dok se vrijeme nije popravilo, pa je tek onda nastavila put.

I druge su šljuke radile isto tako, pa ih se na zaklonjenim mjestima nakupilo veliko mnoštvo. Gotovo sve su putovale istim smjerom, u podjednakim etapama i odmarale se na istim mjestima.

Put je bio dugačak i naporan, ali to nije bilo ono najgore. Najstrašnije je bilo to, što je put bio pun opasnosti, i što tu nije bilo mira i sigurnosti ni na tren. Uvijek je trebalo biti na oprezu, uvijek, svakog časa, jer se nikad nije moglo znati, kada, gdje i u kojem obliku vreba smrt.

Život uz obale Nila nije bio lagan. Brojni su pernati i dlakavi grabežljivci vrebali na plijen. Nije, međutim, bilo onoga najvećeg neprijatelja, čovjeka, koji na nerazumljiv, ali strašan način ubija izdaleka uz blijesak plamena i grom.

Kad se pak sa srednjeg toka Nila spustila niže, dočekaše je jednoga jutra glasni hici.

Čovjek!

Nije doduše svojom nevidljivom pandžom posegnuo za njom, već za jednom od njezinih drugarica, koje su letjele ispred nje. Kljunica smjesta učini kuku u zraku i vrati se.

Što je dalje letjela, sve češće se uvečer i ujutro čulo praskanje i grmljavina, a mnogo drugarica, u čijem je društvu letjela te noći, nije iduće večeri više nastavilo put. Ni danju nije bilo mira. Ljudi i psi neprekidno su lutali krajinom, a broj šljuka, koji nije nastavio putovanje, bivao je sve veći.

Onda je došlo more. Tu nije bilo izbora. Ptica nije mogla lagano letjeti ni sjesti, kad bi se umorila. Valjalo je napeti svu snagu i letjeti, letjeti, posljednjom snagom, sve dok se opet nije pojavilo kopno.

Rekosmo: šljuke su uvijek letjele istim putom. Kljunica to doduše nije znala, jer se izlegla tek prošlog ljeta, ali nagon joj je pokazivao put — najkraći prijelaz preko mora.

Umorna od beskrajno dugačkog leta nad morem, ugledala je u sumrak kopno, mali otok, obrastao zelenilom. Napela je posljednju snagu i poletjela ovamo. Bilo je to tisućama godina staro odmaralište ptica selica, na kojem su nebrojena pokoljenja šljuka našla spas i odmor. Kljunica je sklopila krila i naglo se spustila prema zemlji, kad u posljednjem trenutku opazi tik nad tlom nešto, što ju je zapanjilo. Ugledala je jednu, dvije, nekoliko drugarica, kako iznad tla čudno lepeću krilima i trzaju se, iskrenuvši vrat i udove. Kljunica se smjesta snašla i žestoko zamahnula krilima, preletjela je preko toga mjesta, vratila se onamo u oštrom luku i konačno tiho sjela u neki sitni, zakržljali bor. Oprezno je izvirila i ogledala se na sve strane. Uvjerivši se da nigdje nema opasnosti, potrčala je malo dalje i ovdje ponovo ugledala isti prizor: u zraku, pola zamaha krilima visoko, trzale su se šljuke, nemoćne, iznurene. Krila, vratovi i noge bili su im nekako čudno iskrenuti, a sve su bile ovijene nekom neobičnom, teškom paučinom, čime li? A kad je u ranu zoru, prije nego što je uzletjela, zamijetila čovjeka kako se teškim koracima uspinje uz brdašce, te razmata zamršene mreže, vadi iz njih ptice i zakreće im vratove, razumjela je, da je tu paučinu postavio čovjek, i da je to nova strašna opasnost, koja joj prijeti na putu. I zato je ubuduće kod svih slijetanja u krajevima oko mora najprije vrlo oprezno lepršala iznad zemlje, te se spustila na nju tek onda, kad bi se uvjerila, da ispod nje nema te nove, neobične opasnosti.

Nastavila je put leteći duž obale i prvih je dana još nekoliko puta naišla na takve nepoznate zamke, a u svakoj od njih nalazila bi svoje drugarice iskrenute i nemoćne.

Kasnije više nije naišla na mreže, ali zato su to češći bili gromovi, što ih je čula na mjestima, gdje se odmarala nakon leta. Na posljednjem je odmaralištu bilo najgore. I onamo je stigla umorna od daleka puta, brzo se malo okrijepila, a zatim se zavukla u gusti bokor trave ispod staroga prevaljenog jasena, kojega su se grane objesile sve do zemlje. Nekoliko se puta okrenula na mjestu, sve dok nije ugazila malu udubinu, a onda je sjela u nju. Dobro je bila sakrivena, i nitko je ne bi mogao ugledati.

Ugledati ne, ali nanjušiti da! Tek što se smjestila, i prije nego što je po običaju svojega roda gurnula kljun pod krilo, začuje glasno soptanje. Šumom je prilazio pas, dašćući i kršeći granje. Bio je krupan, težak i nespretan, ali

Kljunica je znala, da mu je njuh izvrstan, i da će je skoro pronaći. Možda ipak prođe uz nju, a da je ne zamijeti! Još se više skutrila na svom ležištu, ali krajnje napeta i spremna da u svakom hipu poleti. Ugledala ga je gdje lomi sitne borove grančice, teško puše i njuška po zemlji. Bila je do kraja izmučena, i nikako joj se nije dalo uzletjeti. Osim toga znala je, da pas uvijek znači i prisutnost čovjeka, a čovjek znači smrt. Stisnula se pod jasenovom granom, a vlažna joj se pasja njuška sve više približavala. Klapave uši visjele su psu kraj glave i zibale se kod svakoga pokreta.

Kad joj se već posve bio približio, i kad je vidjela, da će morati da uzleti, te je već bila napol raširila krila, prhne nešto u zrak tik kraj nje. Bila je to neka druga šljuka, koja je sjedila u blizini, a da je Kljunica pri spuštanju uopće nije zapazila. Naglo je prhnula tik ispred pasje njuške i vješto se izgubila u vršcima drveća, kad najedamput odjekne oštar prasak. Kljunica je čula kako je neko mlohavo tijelo muklo tresnulo o mokro šumsko tlo. Znala je što to znači. Razumjela je, da je jedna od njezinih drugarica izgubila život. I ona bi bila tako prošla, da je uzletjela pred psom. Ostala je na zemlji drščući i strepeći, ali pas joj se nije približio. Otrčao je u onom smjeru, odakle je začula mukli pad. Čula ga je kako krši granje, a čula je i mrske ljudske glasove kako se polako udaljuju. Prhnula je i nekoliko puta zamahnula krilima. Letjela je između stabala, nisko nad zemljom, i pomno je pazila, da nigdje ne izađe na otvoren prostor. Onda se opet šćućurila na zaklonjenu mjestu i ostala do večeri. Nitko je više nije smetao ni ugrožavao.

Onda je uveče ponovo poletjela i nakon dugačkog, zamornog puta doletjela ovamo, na podnožje planine; tu je pala među johino korijenje, i sad spava.

Međutim se prve sunčane zrake probijaju kroz golo granje. Gdje god dopru do zemlje, zaplamsa prošlogodišnje suho lišće, a bijeli cvjetovi visibaba i žutih jaglaca sinu poput dragulja.

I šljuku obasja takva sunčana zraka, pomiluje joj perje, poškaklja joj oči. Kljunica se probudi.

Brzo diže glavu ispod krila. Neobična li lica! Sa strane je spljošteno, od kljuna pa do očiju potegle se dvije tamne pruge, a oči su usađene visoko, gotovo pri tjemenu. Kljun je dugačak, neobično ravan i mekan, a na vrhu tvrd.

Sad okreće glavu i prestrašeno se ogledava. Njezina kretnja silno splaši šumskog miša, koji je upravo htio da prijeđe preko izbočena johina korijena na mjesto, na kojemu je sjedila Kljunica. Miš skoči ustranu, sav u smrtnom strahu, pobježe i sakri se pod korijen.

Kljunica protegne najprije lijevo krilo, kao što to čine kokoši, pa desno, strese perje, uzdigne glavu i stade pomno prisluškivati. Nigdje se ne miče ništa sumnjiva. Čuje samo poznate glasove, jutarnje buđenje šume i njezinih stanovnika. Potrči nekoliko sitnih, nesigurnih koraka naprijed i popije par kapljica rose sa suhe lanjske trave, ali to je ne zadovoljava. Dugačak put izazvao je u nje jak osjećaj žeđi. Potrči dalje do jarka, u kojem teče voda, zabode kljun u hladnu tekućimu i stade piti. Bistra hladna voda neobično joj prija. Već mjesece nije pila tako svježe vode!

Onda odleti malo dalje i stade tražiti hranu. Dugačkim kljunom prevrće lišće i vješto pobire kukčiće, crve i ličinke. Poleti malo dalje i naiđe na stari kupčić jelenjeg gnoja. Smjesta stade prekapati po njemu i izvlačiti grčice hrušta i drugih kukaca. Zatim opet popije nekoliko kapljica vode i stade tražiti svoju najmiliju hranu, gujavice.

Obale jarka meke su i pokrivene gustim slojem otpalog lišća. Na površini je lišće kao nabacano, no odmah ispod površine tvore listovi zgnječenu, isprhnulu masu. To je pravo uzgajalište gujavica.

Kljunica zabada dugački kljun okomito u zemlju, duboko, sve do nozdrva. Tlo je rahlo i meko, pa ga Kljunica buši bez ikakva napora. Kretnje su joj vrlo brze. Nagli, snažni pokret, i kljun je do korijena zaboden u zemlju. Mala stanka, a onda opet brza kretnja, i kljun je izvučen da se odmah ponovo zabode.

Šljuka ne vidi svoj plijen pod zemljom. Ona ga mora napipati kljunom. Koža kljuna puna je živaca, i šljuka njime odmah napipa gujavicu, čim se namjeri na nju. Kljun joj je pak udešen tako, da može njegove prve dvije trećine otvoriti, a da istodobno ne otvori korijen kljuna. Na rubovima kljuna i na jeziku ima fine kukice, koje ne dopuštaju gujavici da se izvuče, kad ju je šljuka jednom zahvatila.

Eto, naišla je na prvu gujavicu. Hvata je kljunom pod zemljom i proguta je čitavu ne izvlačeći kljuna iz tla. Čini se kao da ju je usisala. Čas zatim nailazi na drugu, pa na treću i za kratko je vrijeme sita i zadovoljna.

Uzleti, preleti komadić puta, kao da želi odabrati prikladno mjesto za počinak, spusti se na zemlju, a onda potrči natrag onamo, odakle je i došla, te se smjesti na zaklonjenom mjestu ispod šipkova grma.

To je bila pogreška. Na dosta dugačkoj pruzi šumskoga tla ostao je lagan, ali siguran trag njezinih nogu, dovoljno jasan, da ga lisica osjeti svojim finim njuhom. Već je doduše dan, pa bi lisica zapravo morala već spavati u svojoj jami, ali stara je lisica bila te noći loše sreće. Uhvatila je samo jednoga miša, a to nije bilo ni izdaleka dosta da joj utiša glad, koji joj je već nekoliko dana palio utrobu. Pojela je i nekoliko kukaca, no ta joj mršava hrana samo podražila tek.

Osjećala se vrlo slabom i umornom. Zima je bila oštra, a hrane bijaše malo. Zečevi su doduše skakali po šumi i griskali suho kupinovo i malinovo lišće, glodati koru mladih stabala i utrli putove u snijegu, ali lisica je uzalud vrebala na njih. Nebrojeno se puta šuljala prema njima, čekala ih u zasjedi, gonila ih. Uvijek su joj nekako u posljednjem trenutku izmakli. Snijeg je bio dubok, ali rahal, pa je lisica duboko propadala u nj i teško se kretala.

Lisica je bila stara, njeno krzno bijaše očupano i olinjalo, a zubi istrošeni. Noge su joj bile već pomalo ukočene, te nije umjela više onako gipko i daleko skočiti, kao što je to mogla nekad. Jedva je preživjela zimu. A kad je u proljeće okopnio snijeg, i kad su žustri potočići pohitjeli u dolinu, nije se položaj ništa poboljšao. Sitne je divljači bilo malo, ptice selice još se nisu vratile, a dolje, u selo, gdje su brojne kokoši obećavale lak plijen, nije se više usuđivala otići. Bojala se pasa. Nedavno se bila noću prikrala do sela, oprezno se provukla kroz šljivik, držeći se u zaklonu živice, zgrabila je kokoš i potrčala s njome natrag prema šumi, ali kokoš nije htjela mirno umrijeti. Strašno se derala i trzala, pa su se strčali i ljudi i psi. Psi ubrzo uhvatiše lisičin trag, i sad je počela teška trka na život i smrt. Psi su bili brzonogi, dobro uhranjeni i svježi, a lisica bijaše gladna i iznurena. Morala je ispustiti kokoš, premda ju je gotovo do posljednjeg časa grčevito držala u gubici. I da joj nije uspjelo da se zavuče u neku staru napuštenu jamu sa dva ulaza, teško da bi i umakla psima.

Dan je već svanuo, i sunce je odskočilo, a ona se gladna vraćala u jamu. Najednom naiđe na svjež Kljuničin trag.

Slijediti trag ptice obično znači jalov posao, jer ptica uzleti, a trag nestaje, no za lisicu nije bilo izbora. Ona pođe Kljuničinim tragom, nehajno i bez pažnje.

Nečujno je pretrčala razmak od nekoliko koraka, kad li joj u nos udari vonj ptice. To nije više trag, to je sama ptica — u blizini, možda na doseg skoka!

Lisica se ukoči u pokretu. Polako, nezamjetno podiže njušku uvis i stade punim nosnicama hvatati zrak. Nema sumnje, ptica je ovdje, u blizini! Ali gdje? Njuh joj je jasno govorio ono, što joj vid još nije potvrđivao. Negdje ispred nje nalazila se šljuka, živa ptica, dovoljno mesa i krvi da je nasiti. Lisičin se želudac bolno zgrči.

Znala je, da ne smije pogriješiti. Još jednom uvuče zrak u nozdrve i ustanovi točan pravac, odakle je dopirao zamaman miris. Odande, ispod onoga šipkova grma. Lisica se spusti prema zemlji, postade niža, upravo se izgubi iza ono nekoliko vlati bijedne osušene trave, što su je dijelile od šipkova grma. Uši joj prilegnu uz glavu, a rep joj se ispruži. Pomicala se naprijed, polako, tako, da joj nisi mogao vidjeti kretanje, no prilazila je sve bliže i bliže.

Još korak dalje, pa još jedan.

Izvrsna je zaštitna boja čuvala Kljunicu pred lisičinim pogledom, ali vonj njezina tijela bio je toliko jasan, da je lisica mogla točno ustanoviti, ispod koje je grančice sakrivena šljuka, premda je nije vidjela.

Lisica se primakla na udaljenost, s koje je mogla sigurno skočiti. Polako podvuče noge poda se, napne svu snagu i skoči.

U istom dijelku sekunde, u kojem je lisičino tijelo poletjelo sa zemlje u skoku, u istom dijelku prhnula je Kljunica i uzdigla se uvis. Lisičine prednje šape pogodiše točno na ono mjesto, na kojemu je šljuka bila spavala, ali sad je to mjesto bilo već prazno.

Kljunica je zamijetila crvenu smrt. Zar ju je nagon naveo na to da u snu nasluti opasnost i da otvori oči? Je li možda pod lisičinom šapom zašuštao suhi listić? Ili je koja ptičica preglasno cijuknula? Kljunica to nije znala. Samo se nenadano probudila iz sna, otvorila oči ne mičući glave i ne vadeći kljuna ispod krila. Oštar joj pogled uhvati crveno krzno na smeđem šumskom tlu, blizu, posve bliju. Kljunica prhnu, život joj je bio spašen, ali joj je srce još dugo žestoko udaralo od prepasti i strave.

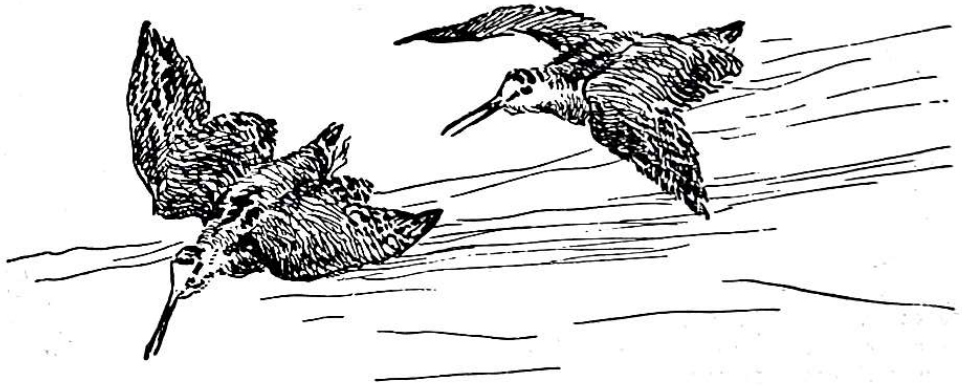

Da, život je težak i pun opasnosti. Ni časka ne smiješ biti bezbrižan i siguran. Budnost ti ne smije ni na tren popustiti. Uvijek, uvijek vreba odnekale smrt, tko zna kakva i u kojem obliku.

Ovaj put odleti Kljunica podalje vijugajući između vrškova drveća. Spusti se u mladom bukviku i zakloni na zemlji. Ovdje prespava dan, a kad se sunce približilo zapadu, probudi je šuštanje u lišću. Potrčao je šumski mišić, a kad je Kljunica podigla glavu i našešurila perje, mišić preplašeno zacvili i odskoči.

Kljunica se protegne, procapka malo dalje do prikladnoga mjesta, gdje se nadala naći gujavica, no ovdje je dočeka iznenađenje. Tlo je već bilo sve izbodeno. Brojni tragovi uboda kljunom u meku zemlju odavali su, da Kljunica nije jedini primjerak svoje vrste u bukovoj šumi. Ta je činjenica nekako uznemiri. Dosad se prilično hladnokrvno odnosila prema društvu drugarica iste vrste. Letjela je s njima ili bez njih, već kako su prilike dopuštale, te nije osjećala posebnu potrebu da bude u društvu.

Ovaj puta, kad je ugledala ubode u tlu, osjetila je neku čudnu želju za društvom. Prhnu malo dalje, gdje su bijele visibabe pokrile šumsko tlo, i stade zabadati kljun u nj. Zemlja je bila rahla i masna, idealno stanište za gujavice, pa Kljunica ubrzo napipa tečnu hranu i poče se od srca častiti.

Nad šumu se spustio sumrak. Obrisi drveća izgubiše oštrinu i pretopiše se u jednoličnu plohu, a samo prema još svijetlom nebu isticahu se vrhovi granja. Ptičja pjesma utihnu, samo bi se još gdjegdje javio kos kao da svojim zviždanjem zadržava dan. Večer je bila mlaka i sparna.

Tek što je utonulo posljednje svijetlo, vine se Kljunica u zrak. Letjela je iznad šumskoga puta, stare kolotečine uz potočić, istim putom, kojim su već tisućljeća prelijetale šljuke. Nikad još nije bila ovdje, te nije poznavala taj kraj, ali nagon ju je upravio jednakim zračnim stazama, iznad istih šumskih prosjeka, jaruga i potočića, kojima su od stvaranja svojega roda letjele šljuke.

Letjela je polako, tromim zamasima krila. Najednom začuje za sobom lepet nečijih krila i hitro umakne u granje.

Strah joj je bio uzaludan, jer je ptica, koja je točno pratila sve njezine kretnje u zraku, bio mužjak njezine krvi. Prepoznala ga je. I dalje se gradila kao da bježi pred njim, ali nije odviše požurivala let. Mužjak ju je stigao i stao joj udvarati širećí repna pera i tiho se glaseći.

Kad su doletjeli nad uski goli travnik u šumi, nije ih više bilo dvoje, već troje. Odnekale iz poprečne prosjeke nečujno je doletio još jedan mužjak. Prvi se udvarač ljutito baci na nj i pokuša da ga ubode kljunom, ali došljak je očito bio mlađi i spretniji. Vješto se ugne udarcu, izvine se u zraku, pa sam udari prvoga Kljuničina udvarača tako snažno kljunom ispod krila, da je odmah zateturao u zraku. Stari udvarač nije ni čekao drugi napadaj, već se odmah izgubi u tami.

Međutim je Kljunica odletjela dalje, kao da ne mari za borbu svojih ženika, ali mladi je pijevac ubrzo stigne i započne s njome čarobnu igru. Letjeli su duž prosjeka, iznad jaruga, klanaca i potoka, sad jedno kraj drugoga, sad jedno iza drugog, sad polako, sad brzo, sad niže, sad više, javljajući se glasom punim ljubavnoga zanosa.

Ne potraja dugo, i oboje se spuštiše na meko šumsko tlo, da se ondje predadu nježnom milovanju, a zatim opet uzletješe, da u zraku nastave ljubavnu igru.

Koliko god je život pun opasnosti i briga, on je i pun ljepota; za mlada stvorenja je u proljeće pun ljubavi, opojnosti i osjećaja, što ih je priroda dala svim životinjskim vrstama, da im osigura život.

Vlatko Šarić

Šljuka bena (scolopax rusticola) uglavnom je prolazan gost u našim krajevima. Posjećuje nas dvaput, na proljeće i ujesen, no nešto ih i prezimi kod nas i to u toplim južnim krajevima. Po blagoj zimi, ako zemlja nije smrznuta, naći ćemo ih pojedinačno i u sjevernijim krajevima. Šljuka leže na sjeveru Evrope, u Skandinaviji, u sjevernoj Rusiji, u Sibiriji. Čim se izlegu, mladi odmah ostavljaju gnijezdo. Rastu brzo, te za mjesec dana umiju već letjeti.

Šljuka je zapravo ptica močvarica, samo što se prilagodila životu u šumi. Dvije njezine odlike valja posebno istaći: to su zaštitna boja i osobit kljun. Zaštitna boja njezina perja savršena je i toliko nalikuje suhom lišću, da je šljuku veoma teško opaziti na zemlji. Kljun joj je dugačak, tanak i mekan, pa služi kao čulo opipa. Šljuka pomoću njega umije napipati pod zemljom gujavice i ličinke, koje onda proguta, ne vadeći kljun iz zemlje.

Šljuka je dugačka svega 32 centimetra, od čega na kljun otpada 7 do 8 centimetara, a na rep 9 centimetara. Odrasla šljuka teži po prilici 300 grama. Osim na nekim nordijskim otocima nalazimo šljuku, već prema dobi godine, po cijeloj Evropi, u cijeloj sjevernoj i srednjoj Aziji, pa i na Madeiri, na Kanarskim otocima i na Azorima. Kadšto je nalazimo čak i na Islandu i na istočnoj obali Sjeverne Amerike. U Evropu dolaze u proljeće šljuke iz sjeverne Afrike, a u Aziju iz Indije. Dosta ih gnijezdi čak na Himalaji i to neposredno ispod ruba vječnoga snijega.

Šljuka ne daje prednost nekoj određenoj vrsti šume. Podjednako voli crnogoričnu kao i bjelogoričnu šumu, ako joj ona pruža glavni preduvjet, a to je meko i vlažno tlo, u kojeg može zabadati kljun. Veoma je bojažljiva i nepovjerljiva. Na zemlji se kreće dosta nespretno i polagano, ali leti izvrsno, brzo i sigurno.

Gnijezdo joj je jednostavna, u mekom šumskom tlu iščeprkana jamica, većinom podno nekog drveta ili panja. U nj snese ženka 4 okrugla jajeta smeđe boje, sa svjetlosmeđim i tamnosmeđim mrljama, te sivkastocrnim crticama. Na njima sjedi 20 do 22 dana, a punih 40 dana vodi mlade, dok se ne osamostale.

DJEČAK I RIS

Danas je petnaestgodišnji Thorburn, kojega su obično nazivali samo Thor, mogao mnogo da vidi. Bio je veliki prijatelj sportova i za svoju dob neobično poduzetan. Cio su dan jata golubova selaca letjela preko modrog jezera i redom slijetala na orijaška stabla, koja su se kao svjedoci šumskog požara uzdizala oko male čistine.

Golubovi su za Thora bili zamamna meta, ali duge se sate uzalud šuljao za opreznim i hitrim pticama. Bilo je kao da točno znadu domet njegove stare puške, pa bi redovno odletjele pljesnuvši krilima prije nego što im se mogao toliko približiti, da ih uzmogne doseći hicem. Konačno se neko malo jato razišlo po niskom zelenom drveću, koje se uzdizalo oko izvora nedaleko brvnare. Thoru je uspjelo da se neopažen prišulja k njima; pazio je pritom, da ostane u zaklonu. Uto ugleda osamljenoga goluba, posve u blizini. Dugo je nišanio u njega, a onda je odapeo. Gotovo u istom trenutku odjeknu još jedan oštri hitac, i ptica pade mrtva na zemlju. Thorbun pohrli onamo po svoj plijen, kad se iz grmlja pojavi neki mladić i podignu goluba.

»Hallo, Corney! To je moja ptica!«

»Tvoja ptica! Tvoja je posve sigurno odletjela s onima tamo. Vidio sam, da su golubovi sjeli ovamo i odlučio, da ću jednoga od njih oboriti«.

Točno pregledaše pticu i ustanoviše, da ju je pogodilo i tane iz kuglare i sačma. Oba su strijelca izabrala isti cilj i pogodila. Obojica se nasmijaše smiješnom slučaju, ali stvar je imala i svoju ozbiljnu stranu, jer u tim udaljenim krajevima nije vladalo obilje ni što se tiče hrane ni što se tiče municije.

Corney, divan primjerak čvrstog Kanađanina, šest stopa visokog, na pragu muževne dobi, pošao je naprijed prema brvnari, koja je zbog svoje oskudne opreme i nedostatka svake raskoši za oba zdrava momka značila samo povod za zbijanje šale. Bili su doduše rođeni i odrasli su u kanadskim prašumama, ali nisu izgubili ni trunka onoga duha, koji po cijelom svijetu slovi kao izvor dobra raspoloženja i šale.

Corney je bio najstariji u cijelom nizu braće i sestara. Roditelji su mu živjeli u Petersayu, četrdeset kilometara dalje prema jugu. Corney je gotovo nizašto kupio komad šume, sagradio brvnaru i sad je stanovao sa svoje dvije odrasle sestre, s tihom i pouzdanom Margot i s mudrom i duhovitom Loo, koje

su mu vodile kućanstvo. Thorburn Alder bio je kod njih u gostima. Upravo je bio ozdravio od neke teške bolesti, pa su ga zato poslali na oporavak u šume nadajući se, da će ondje postati onako zdrav i snažan, kao što su njegovi gostoprimci. Kuća im je bila sagrađena od neotesanih balvana; poda nije imala, a krov bijaše pokriven četvorinama trave s korijenjem i zemljom, na kojima je bujalo i raslo različno zelenilo. Prašuma oko njih bila je prekinuta samo na dva mjesta: gdje je krajnje jednostavna cesta vodila u Petersay i gdje se, nedaleko, pružalo blistavo jezero sa šljunkovitim obalama. S one strane tihog jezera vidjela se u daljini od šest kilometara kuća najbližeg susjeda.

Dani su im odmicali jednolično. U šest sati Corney bi odlazio na posao, a kad bi sjena određene grane pala na vrelo, objesila bi Loo bijelu krpu na motku, znak za Corneya da je podne i da treba da dođe kući na objed.

Thor je obično cio dan provodio u šumi ili na jezeru. Uvečer bi dolazio na večeru, koja se sastojala od iste hrane kao i doručak i objed: suha svinjetina, kruh, krumpir i čaj, a katkad po koje jaje od onih desetak kokoši, što su se skitale oko maloga kokošinjca. Divljači je bilo malo. Osim toga Thor nije bio lovac, a Corney je ima toliko posla sa svojom mladom farmom, da mu ni za što drugo nije preostalo vremena.

Neka golema, četiri stope debela lipa svršila je na isti način kao i sve ostalo drveće. Smrt je bila milosrdna, pa je na tri načina opomenula lipu: ona je postala najdeblje drvo svoje vrste, djeca su joj odrasla, a sama je lipa postala šuplja. Onda je zimska oluja oborila staricu prelomivši je po sredini. Sad se ondje, gdje bi zapravo moralo biti srce drveta, nalazila velika šupljina. Dugačka šupljina u stablu usred sunčane šumske čistine — to je bilo upravo idealno gnijezdo za gospođu risovicu, koja je tražila sklonište za svoje buduće potomstvo.

Bila je stara i mršava, jer je ta godina bila prava gladna godina za risji rod. Neka je zaraza među zečevima gotovo potamanila glavnu hranu risova, a zima, bogata snijegom i ranim mrazovima, uništila je jarebice. Zamijenilo ju je dugačko i vlažno proljeće, koje je uništilo i ono malo preostalih legla. Pritom su jezera i rijeke bile tako nabujale, da su ribe i žabe bile sigurne pred ubojničkim šapama risova. Našoj risovici nije bilo nimalo bolje nego ostalim članovima njezina roda.

Njezina djeca, koja su već kod rođenja napol zahirila, bila su dvostruki teret za majku, jer su joj oduzimala ono vrijeme što bi ga inače mogla upotrebiti za lov.

Sjeverni su zečevi risovima najomiljenija hrana. Godinama je risovica mo-

gla za jedan dan uhvatiti pedeset zečeva, ali ove godine nije ugledala ni jednoga.

Jednoga je dana uhvatila samo vjevericu, koja se bila zaletjela u šuplje drvo, iz kojega joj više nije bilo izlaza. Drugi joj je dan neka ružna crna zmija bila jedini plijen. Idućega dana nije bilo ništa, a njezina su djeca bijedno cvilјela tražeći svoju prirodnu hranu.

Dan kasnije uhvatila je samo jednu žabu. Kad je idućega dana zašla u daleke šume na granici svojega lovišta, začu neki neobični primamljivi glas, kakav još nije poznavala. Oprezno se približi šuljajući se protiv vjetra, uhvati posve novi zadah i začu još više takvih primamljivih, nepoznatih glasova. Konačno izađe na neku čistinu u šumi. U sredini su stajale dvije orijaške nastambe dabrova, mnogo veće od svih, što ih je dotad vidjela. Djelomično su se sastojale od stabala i nisu ležale u močvarnom tlu, kao što obično leže dabrovske nastambe, već na suhoj uzvisini. Oko tih nastambi kretalo se nekoliko šumskih kokoši, to jest ptica, sličnih šumskim kokošima, samo većih i šarenih: crvenih, žutih i bijelih.

Risovicu obuze uzbuđenje, što bismo ga kod ljudi nazvali lovačkom groznicom. Pred njom je bilo hrane — hrane — hrane u izobilju. Stara se lovkinja baci na zemlju. Prsa su joj ležala na tlu, lakti joj se uzdigli iznad leđa. Šuljala se bliže, lukavije i savršenije nego ikada. Pod svaku se cijenu morala domoći jedne od tih divljih kokoši. Kod toga će morati da upotrebi svu svoju lukavost. Neka lov traje i sate, pa i cio dan, ona se mora sigurno prišuljati, prije nego što se jato uznemiri i ne utekne.

Od šume, koja joj je pružala zaklon, pa do velike dabrovske nastambe bilo je svega nekoliko skokova, ali risovica je trebala puni sat da prijeđe tu udaljenost. Puzala je od panja do grmečka, od stabla do čuperka trave, priljubivši se uz zemlju kao crv, sveudilj naprijed. Prerijske je kokoši nisu opazile. Očito su tražile hranu, a najveća od njih kadšto bi se javljala vabeći ostale. Jednom kao da su nešto posumnjale, ali risovica je bila strpljiva, te je ostala nepomična, sve dok se kokoši nisu umirile. Približila im se već na domak skoka, pa je zadrhtala od lovačke strasti i od gladi. Uperila je pogled u neku bijelu kokoš. Ta joj kokoš doduše nije bila najbliža, ali bijela ju je boja najviše privukla.

Oko blize dabrovske nastambe bio je otvoren prostor, na kojemu je stajalo mnogo visokih panjeva. Bijela se ptica polako kretala iza visokog korova, a druga, crvena, sa zvučnim glasom, odleti na vrh dabrove nastambe i poče odande vabiti. Stara risovica još se tjesnije priljubi uz zemlju. Posve je jasno mogla razabrati bijelo perje gdje se svjetluca u korovu. Sad je stigla na otvoren prostor. Pritisnu se o zemlju kao da se sastoji od sama krzna i kao da nema tijela, pa se polako i nečujno odvuče iza nekog panja, koji nije deblji od njezina vrata. Uspije li joj da stigne do onoga grmečka, moći će nezapaženo da zađe u korov, a odande će moći da skoči! Sad je i njuhom točno mogla osjetiti vonj tih životinja — bio je to bogati, silni vonj života, mesa i krvi, da su joj svi udovi zadrhtali, a oči zasjale.

Divlje su kokoši i dalje mirno čeprkale i kljucale. Još jedna odletje na nastambu, ali bijela je kokoš mirno ostala na svojemu mjestu. Još pet polaganih koraka i risovica se našla iza korova gdje se između stabljika bijelilo perje velike ptice. Risovica ocijeni pogledom udaljenost, ispita tlo pod sobom i premjesti stražnje noge, da se oslobodi neke otpale grančice. Onda svom snagom

skoči na bijelu kokoš i ona izgubi život, a da sama nije znala kako. Zlokobna je siva sjena pala na nju kao smrtonosna munja. Prije nego što su ostale ptice uopće osjetile, da ih je zaskočio neprijatelj, risovica se udaljila s kokoši u raljama.

Risovica skoči u šumu i požuri se u svoje leglo kao pčela, koja je nakupila nektara. Toplo se tijelo njezine žrtve prestalo već trzati, kad ona najednom začu topot teških koraka. Brzo skoči na obližnje stablo. Krilo njezina plijena priječilo ju je da vidi što se događa. Zato položi pticu na granu i pridrži je šapom. Topot se sve više približavao, a onda se razmače granje i pokaže se neki dječak.

Risovica je poznavala tu vrstu bića i mrzila ju je. Već ih je bila promatrala po tami, a oni su je progonili i ranili je. Načas se zagledaše jedno u drugo. Risovica oštro zareži, što je istodobno značilo i izazov i prkos, zgrabi pticu i jednim skokom nestade u grmlju.

Do njezina je duplja bilo još nekoliko kilometara, ali zaustavila se tek kad je stigla do slomljene šuplje lipe. Tihim »Prrr — prrr« dozove mlade, pa podijeli s njima slasnu, bogatu hranu.

U prvo je vrijeme Thor kao gradsko dijete bio malo bojažljiv, pa se nije usuđivao da zađe u šumu dublje nego što je dopirao odjek Corneyevih udaraca sjekirom. Od dana do dana ipak je zalazio sve dublje u nju. Nije se orijentirao po mahovini i lišaju na drveću i sličnim nepouzdanim znakovima, već po suncu, po kompasu i po karakterističnim obilježjima krajine. Više ga je vodila želja da upozna život divljih životinja, nego da ih ubija, ali ljubitelji prirode i lovci imaju mnogo zajedničkih radosti, pa je puška postala njegov stalni pratilac.

Jednoga je dana prešao preka hrpta cijeloga lanca brežuljaka vrlo daleko od svoje kuće. Pošao je novim smjerom, izišao na neku čistinu u šumi i opazio ondje slomljeno stablo orijaške lipe.

Kasnije, na povratku prema jezeru, ugleda Thor najednom — tridesetak stopa visoko na drvetu — neku crnu životinju, koja se skutrila na grani kanadske omorike. Medvjed! Sad je konačno došlo pravo iskušenje, što ga je ci-

jeloga ljeta očekivao i kojega se pomalo bojao. Što će biti? Kako ću svladati taj položaj? upita Thor sam sebe.

Thor zastane, posegne desnom rukom u džep i izvuče nekoliko zrna krupne sačme što ih je za svaki slučaj uvijek nosio sa sobom. Sasu ih u cijev svoje stare puške nabojnjače, koja je već bila nabijena sitnijom sačmom, i na njih nabije još jedan čep.

Medvjed se nije ni pomaknuo. Thor mu nije mogao razabrati glavu, ali priđe malo bliže i pomno ga promotri. Medvjed je bio malen, očito mlada životinja, no to je značilo, da ni stari nije daleko, pa se Thor malo bojažljivo ogleda. Kako se nigdje nije pokazivalo ništa živo osim toga malog medvjeda, podignu Thor pušku i odapne.

Na njegovo veliko začuđenje zapucketaše grane, a tijelo pogođene životinje pade na zemlju. Nažalost, nije bio medvjed, bijaše to samo veliki dikobraz. Thor ga radoznalo, ali istodobno i sažalno ogleda, jer nije kanio ubiti tu mirnu i nedužnu životinju.

Drugom je nekom prilikom ostavio pušku kod kuće, jer je htio poći da sabere neke rijetke biljke, na koje je bio naišao u šumi. Nalazile su se nedaleko čistine, tik nekoga oborenog jablana. Kad je stigao onamo, začu neki čudni zvuk. Oprezno razmaknu granje, pogleda uvis i opazi glavu i rep neobično velikoga risa. I ris je očito opazio njega, jer je zarežao i bijesno ga pogledao. Pod risovom je šapom ležala na grani neka bijela ptica. Thor pogleda bolje i opazi, da je to jedna od njihovih dragocjenih kokoši. Kako je samo ta životinja divlje i okrutno izgledala! Kako ga je samo bijesno promatrala! I kako se samo razljutio sam ne sebe, što upravo sada nema puške, kad bi je tako nužno trebao! Ujedno osjeti i neki strah. Nije pravo znao što da radi i kako da se ponaša.

Ris zareži jače i živahno trznu kratkim repom, što nije baš govorilo, da je prijazno raspoložen prema Thoru. Časak kasnije zgrabi plijen u gubicu i jednim skokom nesta u grmlju.

Thor je još jednom sreo risa u šumi. Nekoliko dana poslije susreta s onim velikim risom, koji je ugrabio bijelu kokoš, priđe Thor preko dugačkoga lanca brežuljaka, koji se protezao nekoliko kilometara sjeverno od farme. Upravo je prelazio preko čistine, na kojoj je stajala ona orijaška lipa, kad mu ususret priđe neka životinja, slična velikoj mački podrezana repa. Puška mu kao obično poleti na rame, ali mlada životinjica iskrenu samo glavu na stranu i promatraše ga bez ikakva straha.

Onda se pojavi još jedna takva životinja, priđe k prvoj i poče se igrati s njome. Hvatala ju je za rep i dražila je. Počeše se natezati i kotrljati po travi, zaneseni dječjom igrom.

Prva Thorova želja da puca nesta brzo pri pogledu na djetinju igru krupnih mačića. Onda se sjeti, da je tom razbojničkom leglu prisegao smrt. Već je po drugi put htio da podigne pušku, kad začu neko bijesno režanje i trgnu se. Da, tu je, jedva desetak koraka pred njim, stajao odrastao ris, vjerojatno ženka, majka mladunčadi. Gledala ga je tako divlje i krvoločno, kao da je tigrica. Bila bi prava ludost da sad puca na mlade. Thor brzo nabije u pušku nekoliko zrna krupne sačme. Risovica je i dalje čas jače čas slabije režala. Prije nego što je priredio pušku za pucanje, zgrabi risovica nešto, što je ležalo pred njom na travi. Thoru se učini, da je taj predmet ubijeno lane, ali ga nije mogao dobro razabrati u visokoj travi. Risovica nestade, a mladi za njom. Nije ju više vidio, sve dok se nisu sastali licem u lice, u borbi na život i smrt.

Prošlo je šest jednoličnih tjedana, a onda se Corney jednoga dana razboli.

Ujutro je ustao kao obično i nahranio konje, a onda ga spopade neka slabost, i on leže opet. Sestre i Thor doručkovali su međutim. Zatim skupi Corney svu snagu, ustane i pođe na posao, ali se ubrzo vrati kući. Drhtao je od glave do pete. Premda je bilo vruće, nije nikako mogao da se ugrije. Nekoliko sati kasnije uhvati ga vrućica.

I Corneyu i njegovim sestrama odmah je bilo jasno, da ga je uhvatio težak napadaj takozvane šumske groznice. Margot odmah ode u šumu i nabere naramak biljke pipsissewe, jer je čaj od te biljke navodno dobar lijek protiv groznice.

Usprkos silnim količinama čaja Corneyu nije bivalo ništa bolje. Punih ga je deset dana tresla vrućica i zimica. Posve je iznemogao. Kad je deseti dan vrućina popustila, kad je nastao takozvani »dobar dan«, također značajan za tu vrstu bolesti, reče Corney sestrama:

»Djevojke, kažem vam, ne mogu više izdržati. Danas mi je bolje, pa bih se mogao vratiti kući, bar na neko vrijeme. Kad izađem na glavnu cestu, jednostavno ću leći u kola, a konji će me već sami odvesti kući. Uz majčinu ću njegu za tjedan dana ozdraviti. Uzmanjka li vam hrane prije nego što se vratim, ili budete li morali bilo s kojeg razloga otići, uzmite kanu i preveslajte preko jezera k Ellertonovima«.

I tako sestre upregoše konje, napuniše kola sijenom, a Corney potjera konje po kvrgavom putu niz obronak. Njegove sestre i Thor, ostavši sami, osjećali su se po prilici kao brodolomci na pustom otoku, koji su izgubili i svoje posljednje prijevozno sredstvo.

Svega nekoliko dana iza Corneyeva odlaska obolješe sve troje, i Margot, i Loo, i Thor, od još jačeg napadaja šumske groznice. Nikome od njih nije groznica ni na jedan dan popuštala; nisu imali »dobrih dana«, i brvnara je ubrzo postala mjesto jada i nevolje.

Prošlo je tjedan dana. Margot je toliko oslabila, da nije uopće mogla ustati iz postelje, a Loo bi od vremena do vremena ustala, ali je teturala i jedva se držala na nogama. Thor je još najbolje odolijevao groznici. Svakoga bi dana smogao još toliko snage da ustane i da priredi jednostavan objed. Nisu mogli mnogo jesti, i to je bila sreća za njih, jer je u kući bilo vrlo malo živežnih namirnica, a Corneya nisu mogli očekivati bar još tjedan dana.

Uskoro je Thor bio jedini, koji je mogao da ustane. Kad je jednoga jutra otišao na mjesto, gdje su čuvali hranu, ustanovi sa zaprepaštenjem, da je nestala posljednja butina, što je ondje visjela. Sigurno ju je neka životinja odnijela iz male smočnice sagrađene na sjevernoj strani kolibe.

Za jelo im nije preostalo više ništa osim brašna i čaja. Thor je bio sav očajan. Najednom mu pogled zape za kokoši kraj staje. Ali kakve mu koristi od njih? Bio je toliko slab, da bi s istim uspjehom mogao pokušati da ulovi jelena ili jastreba. Onda se odjednom sjeti puške i tusta je kokoš ubrzo dospjela u lonac. Skuhao ju je cijelu, jer mu je to zadavalo najmanje posla. Kokošja je juha bila prvo tečno jelo, što su ga nakon dugoga vremena pojeli.

Tri su bijedna dana živjeli od te kokoši, a kad su je konačno pojeli, uze Thor opet svoju pušku. Ovaj put mu se učinila mnogo teža. Odvuče se do staje, ali je bio tako slab i iznemogao, da je nekoliko puta promašio prije nego što mu je uspjelo da ustrijeli kokoš. Corney je bio sa sobom ponio svoju pušku, a Thoru je preostalo baruta samo još za tri hica.

Začudio se ugledavši tako malo kokoši. Bile su još svega tri ili četiri, a moralo bi ih biti najmanje dvanaest. Kad je tri dana kasnije htio da opet ustrijeli kokoš, našao je samo jednu, a potrošio je cijelu svoju zalihu baruta da je ubije.

Međutim se bolest pogoršala i kod njega i kod djevojaka. Ujutro je bio još najbistriji, pa bi to vrijeme upotrebio da priredi nešto jela i da se spremi za večernji napadaj groznice tako, da uz uzglavlje svake postelje postavi po jedno vedro vode.

Oko jedan sat strašnom su redovitošću počinjali napadaji zimice; treslo mu se cijelo tijelo, zubi su mu cvokotali, a iznutra i izvana obuzimao ga je osjećaj ledene hladnoće. Ništa ga nije moglo ugrijati. I vatra je izgubila svu snagu. Nije mu preostalo ništa drugo nego da nepomično leži i čeka, dok napadaj ne popusti. Napadaj je trajao po šest sati, a osjećaj mučnine još ga je i pojačavao. Onda bi, oko sedam ili osam sati uvečer, došlo do preokreta. Spopala bi ga silna vrućica, koju ne bi mogao ublažiti ni ledom. Vode, samo vode! Tijelo mu je hlepilo za vodom. Taj bi drugi napadaj trajao do tri ili četiri sata ujutro, a onda bi Thor bio do kraja iscrpen i na izmaku snage.

»Ako vam ponestane hrane, uzmite kanu i odvezite se k Ellertonovima«, rekao je Corney. Ali tko će sad uzeti kanu?

Imali su još samo pola kokoši, a Corneyu ni traga. Vrlo lako ga je mogla i dalje zadržati bolest ili koji drugi uzrok, a njih čeka glad!

Već je puna tri tjedna trajalo ovo stanje između života i smrti. Bolesnicima je bilo sve gore. Možda još nekoliko dana, i Thor ne će više moći da ustane. A što onda?

U kolibi je vladao očaj. Svi su uzdisali: »Ah, zar se Corney ne će nikada vratiti?«

Onoga dana, kad je ubio posljednju kokoš, dovlačio je Thor cijelo jutro vodu za večernji napadaj groznice. To je bila njegova sreća, jer je zimica nadošla prije nego obično, i vrućica je bila žešća nego obično. Thor je često posizao u vedro kraj uzglavlja, da velikim gutljajima bar malo ohladi vatru u svojem tijelu. Kad je oko dva sata ujutro zaspao, bilo je vedro gotovo prazno.

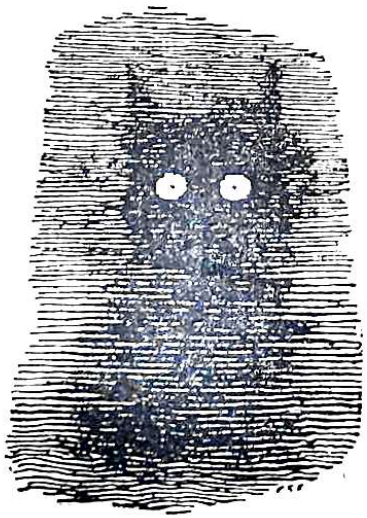

Kad se počelo daniti, probudi ga neki čudni zvuk, kao neko pljuskanje po vodi. On okrenu glavu i ugleda dva svijetla oko jedva stopu daleko od svojega lica. Neka je velika životinja pila onaj ostatak vode kraj uzglavlja.

Thor se sav zaprepašten zagleda u tu jezovitu prikazu, a onda sklopi oči, uvjeren da samo sanja, i da mu je groznica dočarala tigrovu sliku. Pljuskanje ipak nije prestajalo. Thor otvori oči: životinja je još uvijek bila ovdje. Pokuša vikati, ali iz grla mu se izvi tek posve tihi klokotavi glas. Krupna, dlakava glava strese se, i Thor začu oštro puhanje.

Zvijer se spusti na sve četiri noge, mirno prijeđe preko sobe i nesta pod stolom.

Thor je sad bio posve budan. Uspravi se na lakte i tiho sikne. Užarene se kugle smjesta pojaviše pod stolom, a iza njih izniknu neodređen sivi lik. Životinja mirno prijeđe preko poda, sagnu se pod donju gredu u kutu, gdje se nalazila mala rupa za ubacivanje krumpira, i nestade.

Što je to bilo? Bolesni dječak nije to znao. Na svaki način bijaše to neka divlja zvijer. Osjetio je, da su ga izdali živci. Ruke i noge tresle su mu se od vrućice, a osjećaj potpune nemoći oduzeo mu je posljednji ostatak hrabrosti i snage. Obuzeo ga neki bolesni san, iz kojega se neprestano trzao tražeći pogledom fosforescentne oči i sivi lik.

Ujutro poče sumnjati, nije li sve to bio samo san, ali ipak pokuša da kladicama drva zagradi podrumsku rupu.

Bolesnici su imali vrlo malo volje za jelo, a i taj ostatak volje pokušali su potisnuti, jer im je od jela preostalo samo ono pola kokoši. A Corney, da, Corney vjerojatno pretpostavlja, da su otišli Ellertonovima i da su ondje dobili živežnih namirnica.

Iduće noći, kad je nakon napadaja groznice ležao izmučen i osamljen, trgnu se Thor zbog nekog šuma. Ovaj put mu se učini, da su zapucketale kosti. Ogleda se i ugleda pred malim prozorom nejasne obrise neke životinje, koja je očito stajala na stolu. Thor viknu što je glasnije mogao i pokuša da baci cipelu na uljeza. Životinja skoči spretno na zemlju i izvuče se kroz rupu, koja je opet bila posve otvorena.

Ovaj put je odmah znao, da ne sanja, da je vidio i čuo jezovita gosta. Ustanovio je k tome, da je nestao i onaj komad kokoši, onaj njihov posljednji zalogaj.

Toga se dana Thor jedva podigao s ležaja. S njega ga je potjeralo samo neprekidno jadikovanje bolesnih djevojaka. Dolje uz vrelo nađe nekoliko jagoda, ubere ih i podijeli ih djevojkama. Pripremio je kao obično vodu za vrućicu, a osim toga postavio je kraj svojeg uzglavlja stare osti za ribu, jedino oružje, što ga je sad mogao pronaći, kad mu je puška zbog nestašice naboja postala bezvrijednom. Pripremi i žigice i luč.

Znao je, da će se životinja noćas vratiti, da će se vratiti gladna. Ne će naći ništa za jelo, pa što bi dakle bilo prirodnije nego da se baci na živi nemoćni plijen? Pred očima mu se pojavi slika krvavoga laneta, koje je postalo žrtvom tim istim strašnim čeljustima.

Ponovo zabrtvi rupu u stijeni kladicama. Noć je prošla kao obično, ali divlji se gost nije pojavio. Idućeg dana nisu imali što da jedu osim brašna i vode, a osim toga je Thor morao za kuhanje žrtvovati nekoliko kladica iz svoje barikade.

Noć je prošla kao obično, ali rano ujutro probudi Thora pljuskanje vode. I gle: tu su opet bile one fosforescentne oči, krupna glava i sivi lik.

Thor nape svu snagu, kako bi glasno kriknuo i prestrašio zvijer, ali iz grla mu se izvi samo slabašno kreštanje. Polako ustane i viknu: »Loo, Margot! Ris — ris je opet ovdje!«

Loo se pokuša uspraviti u postelji, ali nemoćno klonu. »Ja... ja ti ne mogu pomoći«, šapnu jedva čujno.

Thor ponovo siknu, ne bi li poplašio zvijer. Ali zvijer skoči na stol i odande prijeteći zareži. Thoru se učini, da će skočiti u prozorsko okno, ali se ona uskoro okrenu i zagleda se u njega, a oči joj upravo zablještaše.

Thor se polako uspravi. Znao je, da sad mora ili ubiti zvijer ili poginuti. Pomoći nije bilo niotkale. Uze žigicu, zapali luč, prihvati je lijevom rukom, a desnicom dohvati osti, da prihvati borbu. Ali bio je tako slab, da se morao poduprijeti na osti.

Snažna se zvijer malo skutrila na stolu, kao da se sprema na skok, a oči joj se upriješe u luč i zasjaše crvenim sjajem. Kratak je rep uzbuđeno trzala nadesno i nalijevo, a režanje joj je bivalo sve uzbuđenije.

Thorova su koljena drhtala, ali on podignu osti i slabašnim trzajem krene prema životinji. Ona smjesta skoči, ali ne na njega, kako je Thor u prvi čas pomislio, već preko njega na pod. Neustrašivo dječakovo držanje i zapaljena luč smeli su risa. On se odmah zavuče pod Thorovu postelju.

To je zasad bio spas... Thor zataknu luč između dva balvana stijene i objema rukama uhvati osti. Bilo mu je jasno, da se bori za svoj život. Iz susjedne prostorije začu tihi plač djevojaka. Pod posteljom ugleda užarene oči. Zvijer je sve jače režala kao da ga kani napasti. On skupi svu snagu i očajničkom odlučnošću zabode osti pod postelju.

Pogodio je nešto mekano, a ispod postelje odjeknu strašno režanje. Thor se svom svojom težinom opro o oružje, a i životinja se upirala o osti, kako bi dohvatila dječaka. Osjećao je kako zubima i pandžama dere držak osti. Premda se Thor upinjao iz sve snage, zvijer mu se ipak sve više približavala. Snažne šape i pandže pružiše se da ga dohvate. Osjeti, da ne će više dugo izdržati. Još jednom nape sve sile i dublje zabi osti u risovo tijelo. Ris se nagnu ustranu i glasno zareži. Istodobno nešto prasnu. Stare su se osti slomile. Zvijer skoči prema Thoru, munu kraj njega, a da ga nije ni takla, provuče se kroz rupu i nestane.

Thor pade na postelju i onesvijesti se.

Ni sam nije znao, koliko je vremena ležao u nesvjestici. Probudi ga neki jasni, vedri glas. Thor otvori oči. Bio je već dan.

»Halo! Halo! Zar ste svi mrtvi? Loo! Thor! Margot!« začu Thor izvana Corneyev glas.

Bio je preslab, da bi mogao odgovoriti. Čuo je toptanje konja pred vratima, a onda teške korake. Vrata se otvoriše, i u sobu uđe Corney, nasmijan i ljubezan kao uvijek. Ali kako mu se samo promijenilo lice, kad je stupio u sobu! Na njemu se pokaza iznenađenje, bol i prepast.

»Mrtvi?« poviče. »Tko je mrtav? — Gdje su djevojke, Thor? Tko je umro? Loo? Margot?«

»Corney, Corney«, jedva čujno izusti Thor. »Djevojke su prijeko u sobi. Strašno su bolesne. A nemamo ništa da jedemo«.

»Oh kakva sam luda!«, viknu Corney. »A ja sam bio siguran, da ste otišli Ellertonovima i od njih dobili sve što trebate«.

»Nismo mogli, Corney. Sve smo troje u isti mah oboljeli, odmah čim si ti otišao. Nismo mogli iz postelje. Onda je došao ris i požderao sve kokoši i ostalo, što se našlo u kući«.

»No, ali ti si mu čestito platio!« reče Corney i pokaza krvavi trag, koji je vodio preko poda do otvora u zidu.

Obilna hrana, dobra njega i pravi lijek uskoro povratiše i dječaku i djevojkama zdravlje.

Nekoliko mjeseci kasnije, kad su djevojke zatražile novo korito za rublje, reče Thor:

»Ja znam gdje se nalazi debela šuplja lipa. Od nje bismo mogli napraviti krasno korito.«

On i Corney pođoše onamo, a kad su otpilili komad, koji im se činio prikladnim, nađoše na dnu šupljine osušena i smežurana tjelesa dvaju mladih risova i stare risovice. Iz boka stare risovice stršio je još uvijek slomljeni držak ribarskih osti.

Ernest Thompson Seton

Ris (lynx lynx) zvijer je iz roda mačaka. Krzno mu je srednje dugačko i gusto, žućkaste ili sivkaste boje, s nepravilnim i nejasno omeđenim pjegama. Na ušima ima čuperke uspravnih dlaka, a na obrazima široke zaliske.

Mesožder je i opasan razbojnik. Od najsitnijega sisavca ili ptice, pa do srne ili tetrijeba nije ništa sigurno pred njim. Plijen napada obično iz zasjede; vreba na nj s drveta ili s pećine. Izvanredno je brz, pa udarcu njegove šape ne izmače ni ptica u letu.

Noge su mu razmjerno visoke, a rep kratak, kao odrezan. Snažna je i lijepa životinja. U duljinu može narasti do 1,25 metara, a u visinu, mjereno na ramenu, do 75 centimetara. Živi osamljeno i ne voli društvo, osim u doba parenja. Od osjetila mu je najbolje razvijen sluh, ali i vid mu je izvrstan. Skitnica je, pa u jednoj noći umije da prijeđe velike udaljenosti. Danju se sklanja u kakvu spilju ili pukotinu među kamenjem, u guštaru, u šuplje drvo, a i u lisičju jamu. Oprezan je i uklanja se ljudima, ali noću znade doći do samih sela.

Kad je oborio plijen, počinje da se njime igra kao mlada mačka. Pomno ga njuši i šapom ga prebacuje po tlu, pa skače preko njega amo tamo, zadovoljno prede i cijelo vrijeme trza kratkim repićem. Sve i ako je jako gladan, ne laća se jela odmah, već najprije daje oduška ovoj želji za igrom. Ubija mnogo više nego što pojede. Često žrtvi popije samo krv i požderе samo nekoliko najslasnijih zalogaja, a ostalo ostavlja lisicama.

Ženka nosi 10 tjedana. U kakvoj lisičjoj ili jazavčevoj jami, u šupljem drvetu ili pod korijenjem kakvog velikog drveta okoti dva do tri slijepa mlada, koji su isprva bjeličaste boje.

Prije je bio rasprostranjen diljem cijele Evrope, ali su ga kao velikog štetočinju iskorijenili. Zadržao se u Karpatima, pojedini primjerci kod nas u Makedoniji, na krajnjem sjeveru Evrope i u šumovitim krajevima Azije. U Americi žive blizi mu srodnici, a na jednog od njih, na kanadskog risa, odnosi se Setonova novela.

HRABRA SRCA

U bukovoj šumi pada lišće. Smeđe je i zlaćano crveno, pa stvara na vlažnom šumskom tlu sag prekrasnih boja. Pod njim nešto šuška, čas tu, čas tamo. Čuje se tiho cviljenje, zujkanje i cvrčanje.

To su šumske rovke, cijela družba. Ni ne zapažaju divno jesenje crvenilo, sve one smeđe i žute boje, na kojima se igra podnevno sunce. Rovke vole tamu, sjenovitu šumu, mračne spilje i jame, vole noć i podzemne hodnike. Danas ih je iz njihovih skrovitih nastambi izmamila lovačka strast prije, nego što je zapala užarena sunčana kugla. Koliko li samo ima toga, što se dade uloviti!

Načas izviri iz lišća sitna, baršunasta glavica šiljate njuške i odmah nestane. Rovke ne vole otvorenu krajinu, one se poput krtica zavlače pod zemlju.

Eto jedne, odvojila se od družbe i uspinje se uz obronak. Pravi je patuljak, sitna, obla životinjica u baršunastoj odjeći, dugačka je jedva kao mali čovječji prst.

Rovke idu u red najsitnijih sisavaca na zemlji. Možda je tijelo jedne vrste šišmiša sitnije i lakše od njihova tijela, no šišmiša njegova kožna krila ipak čine krupnijim. Ta naša šumska rovka, koja je, eto, zaostala, pa ljupkom kretnjom gladi šapicama glavu i njuškicu, na kojoj rastu dugačke dlake, kao sijelo opipa, nije najmanja u svojemu rodu. Patuljasta rovka još je manja od nje, manja je i od najsitnije vrste miša.

Veličina nije kod nje toliko važna; taj je palčić utjelovljena hrabrost. Šumska rovka napada bez oklijevanja mnogo veće životinje, zabada oštre zube u šiju svoje žrtve, pomamno joj siše krv, ubija je i ždere je. Tek neznatne će ostatke ostaviti za drugi obrok.

Rovka je ubila i pojela poljskoga miša, koji je sebi na samom rubu šume uredio gnijezdo. Tako je razbojnik, osim plijena, dobio i sigurno skrovište, iz kojega će tek uvečer izići i krenuti u lov. Danju spava u sjeni, svinut u klupko, sakrivši maleno lice u meko krzno.

Ako tlo nije tvrdo, rovka će i sama sebi iskopati u zemlji jamicu i nekoliko hodnika, koji vode tik ispod površine. Pritom se služi njuškom i prednjim šapama. Jao stvoru, koji zaluta u njezin stan; tu nema milosti, tu se odmah odvija borba na život i smrt. Svaki je miš izgubljen, izgubljena je i sitnija patuljasta rovka, a priđe li koja druga šumska rovka nastambi, odmah se rješava pitanje, tko je jači. Pobjednik u slast proždire pobijeđenoga. Ostaje samo rep i nekoliko komadića krzna kao dokaz da se ovdje odigrala borba na život i smrt.

Čak i mladoženja, koji se zaljubljeno približuje odabranici, mora dobro pripaziti, da ona ne bi krivo razumjela njegovo približavanje, i da ga ne bi

pojela. O nekom bračnom životu kod šumskih rovki nema ni govora. U proljeće ih spaja samo nagon za parenjem, a onda opet svako polazi svojim putom i ne brinu se više jedno za drugo.

Očekuje li ženka šumske rovke potomstvo, uredit će u glavnoj prostoriji svoje podzemne nastambe meko gnijezdo od mahovine, trave i suha lišća, ili će ga graditi u blizini jame između korijenja kakva drveta, u trulim panjevima, u pukotinama u zidu ili između kamenja. Smatra važnim i potrebnim, da probuši nekoliko ulaza u gnijezdo. U svibnju, pa čak i u lipnju, leži u gnijezdu petoro do desetoro gole mladunčadi, nemoćne, slijepe i bezube. Četiri tjedna kasnije mlade su rovke odrasle. One su, doduše, manje od majke, ali su joj inače posve slične i sposobne su da se same za sebe brinu.

Boja krzna kod različitih primjeraka je različita, pa varira između rđastocrvene i posve tamne, gotovo crnkastosmeđe. Na bokovima je krzno svjetlije, a na trbuhu gotovo bijelo, s lakom sivkastom ili svijetlosmeđom navlakom. Od usana pa do nosa obrasla je njuška dugačkim crnim dlakama, izvanrednim organima opipa, koje rovki dojavljuju sve što su dodirnule. Očice su malene i gotovo posve skrivene u baršunastu krznu. Jarko svjetlo rovka ne podnosi, pa oči danju stišće, a vjerojatno je, da se i noću njima malo služi; oslanja se uglavnom na njuh i opip.

Mladim je rovkama majka priroda dala oružje, koje ih čini savršenim razbojnicima: dala im je strašno zubalo. Uhvaćenim su rovkama kušali davati kruha, mrkve, kruške i različno sjemenje, same stvari, što ih kućni, poljski i šumski miševi veoma vole. Rovke su međutim radije ugibale od gladi nego da dodirnu tu hranu. Samo meso malenih kralježnjaka njihova je hrana, a jedu i kukce, ličinke i gujavice.

Zato i rovke u prirodi znače nešto posve drugo nego miševi, kojima su donekle slične. S ljudskoga stanovišta sve su rovke bezazlene životinje, pa i više: one su izričito korisne, jer uništavaju štetne grčice i ličinke, pa uveliko koriste poljoprivredi. Usto treba istaći upravo besprimjernu proždrljivost rovki, njihovu nezasitnost, koja traži obilje hrane. Rovka pojede svakoga dana toliko plijena, koliko je sama teška, pa i više. Glad teško podnosi, a pogotovu ako potraje dulje. Čak i mlade rovke, tek što su se odbile od dojke, jedva se mogu nasititi kukcima i ličinkama, što ih iskopavaju iz najgornjega sloja zemlje. Natjera li ih glad, napast će i braća jedan drugoga. Tome ih je naučila majka, koja je požderala oca, kad se on približio gnijezdu, da pojede mlade. Sad se moraju međutim kloniti i majke, koja ih je odgojila. Zaboravila je na njih. Kad joj se najmanje mlado približilo, ona ga je odgurnula, ali se onda predomislila. Požurila se za njim, ubila ga je i požderala, a zatim je stala zadovoljno gladiti njuškicu.

Osim neprijatelja iz vlastitoga roda ima rovka i mnogo drugih neprijatelja. Neku joj zaštitu pruža jak vonj po mošusu, što ga izlučuju dvije žlijezde na bokovima. Napadač ga zamjećuje, nažalost, tek kad je prekasno. Taj zadah po mošusu ostaje na svemu, što rovke ma samo i dotaknu. Mnoge životinje, koje inače ne bi propustile da zgrabe bilo kakav toplokrvni plijen, ostavljaju rovku na miru upravo zbog njezina zadaha. To osobito vrijedi za razbojnike iz reda sisavaca; njihov fini njuh ne podnosi rovkina mirisa.

Pas i mačka uhvatit će doduše rovku, ako im pretrči preko puta. Možda je drže za miša, ali čim zagrizu, odmah se uz kretnju, koja odaje odvratnost, okrenu ustranu i prepuštaju ututanj ubijenu životinjicu muhama, kojima nijedna lešina odviše ne smrdi.

Ni lisica, ni tvor ni kuna bjelica ne napadaju rovku, premda i sami za ljudski organ mirisa zaudaraju jednako neugodno kao i rovke. Ptice nisu u tom pogledu izbirljive. Jejinja ne pita mnogo, radi li se o rovki ili o mišu. Oštrim pandžama ubija plijen i pojede ga čitava, osim repića. Jednako se vladaju i ćuk, šumska sova, škanjac i roda. Nesumnjivo je, međutim, da taj miris po mošusu služi rovkama za vrijeme parenja kao znak raspoznavanja.

Protivno od ostalih lovaca na ličinke šumske su rovke upravo zimi najživahnije. Za tmurnih dana izlaze iz svojih skloništa i podzemnih hodnika. Nemaju vremena da besposleno spavaju, želudac traži svoj obrok. Hladnoća ih često potjera u staje i sjenike, gdje se mnogi kukac, mnogi pauk zavukao u tamne kutove, da ondje prezimi. Jao i mišiću koji tom gladnom gostu pretrči preko puta — izgubit će život pod oštrim rovkinim zubima.

Martin Braess

VLADAR DŽUNGLE

Orijaška žuta mačka ustaje polako, proteže se i zijeva. Prugasto je krzno dobro zaštićuje. Jedva se razabire u sjenovitoj džungli. Pruža pandže, grebe njima po zemlji kao da bi ih htjela nabrusiti za novi lov. Okreće se, duboko udiše zrak, ali vjetrić joj ne nosi nikakav miris, ništa zamamljivo, ništa što bi obećavalo doručak.

Tigar se okreće i polako prolazi kroz džunglu. Uskoro izlazi na puteljak, ugažen ljudskim nogama. Druge životinje zaziru od njega i klone ga se, no tigar se i ne obazire na to, naprotiv, on rado prolazi takvim puteljcima, jer se njima može nečujno šuljati, a osim toga on se uopće ne voli provlačiti kroz gustu isprepletenu šikaru.

Oprezno se ogledava nadesno i nalijevo, kadšto zastaje i tako se polagano spušta u dolinu. Najednom zastane, priljubi se k zemlji i poče se polako povlačiti naprijed. S neke je daleke barice začuo poznato pljuskanje i roktanje. Ovdje su divlje svinje.

Tigar oprezno ispituje, odakle dolazi vjetar, pa nastavlja put šuljajući se, da dođe bliže. Vitko se i žilavo tijelo provlači poput zmije kroz splet granja i šiblja. Mnogi mu oštri trn pročešlja krzno i dočara crvenu kapljicu na žutom sagu, koja se odmah otkotrlja dolje. Tigar se na to i ne obazire, jer mu je plijen na domaku. Još nekoliko koraka. Tigar je gotovo posve sklopio oči, kao da se boji, da bi ga odao njihov zeleni blijesak. Stigao je već gotovo do ruba močvarice. U njoj se valja vepar, koji očito uživa u kupci. Krupan je to momak. Sav je uprljan muljem.

Tigar oprezno ispituje pogledom obližnje grmlje, ne nalazi li se tamo možda još kakva divlja svinja, koja bi mogla da ga opazi, pa da pobjegne i tako poplaši i vepra u močvari. Ali ne, vepar je sam. Sad je krenuo prema obali, a onda se najednom opet bacio u mulj, tako da je taj mulj štrcnuo čak do tigrova skrovišta.

Onda žuta munja sjevnu kroz polutamu. Tigar je zgrabio vepra istodobno i pandžama i zubima. Vepar odmah padne, prestrašeno zarokće i pokuša da se uspravi, da kljovama udari napadača. Prekasno. Tigrovi su golemi zubi odviše čvrsto zgrabili, i vepar pada smrskane kičme. Tigar ga zadovoljno odvlači na suho i pruža se uza nj, da ga u miru požderе. Kadšto podiže glavu i prisluškuje. Nešto kao da leži u zraku, neka opasnost. Opet čuje neki nepoznati glas. Što bi to imalo značiti? Tigar se oprezno penje na neku klisuru, koja viri iznad mora džungle.

Da, tamo daleko, na obronku suprotnoga niza brežuljaka, svjetluca crveni žar vatre. Odande se i čuju neki strani glasovi. Tigru je jasno: to su ljudi, koji sjede uz vatru.

Tigar stoji nepomično poput kipa, gleda onamo, neodlučan, kamo da krene. Dugogodišnje ga je iskustvo učinilo nepovjerljivim. Još se dobro sjeća, da se kao mališan silno bojao tih ljudi, koji su glasno vikali, i da je htio da pobjegne pred njima, ali majka ga je odlučno povela ravno prema tim smeđim stvorovima, koji su vriskali i podizali strašnu buku. Napala je jednoga od njih. Silan udarac šapom oborio je jedno od tih slabašnih stvorenja, i tigrica se zajedno s mladim probila kroz lanac hajkača prije nego što su ostali mogli da dođu u pomoć s kopljima i toljagama.

Na nebu su izbledjele zvijezde. S istoka se dani. Magla se spušta na tlo, ispunjava sve doline i uleknine, tako da se cijela krajina doima kao orijaško bijelo more, iz kojega vire samo planine. Kad je prva sunčana zraka izvirila na nebu, zasvjetlucala je rosa na svakoj travki, na svakom listiću.

Rosa se spustila i na krzno žute zvijeri. Tigar ustaje, pruža udove, koji su mu se malo ukočili od hladnoće i stresa kapljice s krzna, da se sve oko njega zaprašilo. Onda se ispravi i poče prisluškivati.

Iz daljine se čuju ljudski glasovi. To će mu sigurno pokvariti lov. Tigar nestaje kroz isprepletene povijuše. Sklanja se u bambusovu guštaru. Ovdje će počekati, da vidi, što će se dogoditi.

Najednom u guštari nešto zapucketa. Stade se kršiti granje. To je stado gaura, divljih goveda. Očito ih je nešto poplašilo. Ni ne obaziru se na nj, ma da su inače smrtni neprijatelji. »Tu nešto nije u redu,« misli tigar, »nešto je moralo temeljito poplašiti te borbene životinje«.

Tek što je zamro topot stada, tigar začu poznate glasove. Uspravi se, pa stade prisluškivati uzdignute glave, a onda je pognu posve do zemlje. Sav se napeo u pažnji. Ne samo da čuje ljudske glasove, već mu i tvrdo tlo donosi zvuk teških koraka njegovih najljućih neprijatelja, slonova. Tigar oklijeva. Treba li da pođe za gaurima, treba li da pokuša da se sakrije? Ovdje gdje se sad nalazi, nije baš prikladno mjesto da se na njemu sakrije. Lako bi ga mogli ugledati među ravnim bambusima. Bit će dakle bolje da krene za gaurima, bar malo za njima.

I prije nego što je i sam pravo znao, tigar se dao u bijeg, dalje od buke, koja sve više raste.

Lovci su opkolili veliko područje. Tigar to u početku nije ni slutio, tek kad je stigao na glavicu, začu i sa druge strane viku i klopotanje klopotača. Trgnu se. Da pođe dalje? Kraj njega najedamput proleti nekoliko jelena. Tigar se i nehotice skvrči kao da će skočiti, ali sad nije vrijeme za to. Opasnost ga je odviše opkolila.

Oko njega je sad opet tišina. Polako korača hrptom brežuljka. Na taj način može paziti na obje strane. Iako ne može još da vidi oružane ljude, ipak dobro čuje buku goniča, koji se polako kreću naprijed.

Prijeko, na drugoj strani, gdje džungla prelazi u prostrane travnike, prijeko se još uvijek ništa ne miče, no tigar opet promisli, ne bi li se radije brobio kroz hajkače. Polako se stade šuljati natrag. Upravo u bambusovoj guštari opazi neki hajkač prugastu mačku. Odmah poče iz svega glasa vikati i klopotati čegrtaljkom, da tigra natjera natrag, no činilo se, da tigar tvrdoglavo ustraje u svojoj namjeri. Glasna vika dozove još nekoliko ljudi. Kamenje i kolci poletješe prema tigru. Tigar zastane i bijesno se zagleda u dvonošce. Uto pade nešto kraj njega na zemlju, neka tvrda stvar, iz koje se, začudo, izvija tanak tračak dima. Zvijer se upravo ponovo okrenula prema goničima, koji

su stali, okrenuvši prema njoj svoja koplja, kad onaj predmet kraj njega odjednom zašišti i tren zatim prasnu zaglušnim praskom. Tigar se prestraši. A kad je odmah kraj njega pala još jedna takva praskavica i gromko prasnula, njegove odlučnosti nestade.

Nije se više usudivao da se probije kroz lanac hajkača, već u silnim skokovima uteče istim smjerom, iz kojega je došao.

Čuje, da preplašena divljač bježi onamo, a kako odande ne dopire ni pucnjava ni krikovi, čini mu se, da je zrak čist. Neko vrijeme stoji na rubu šume i prisluškuje, a onda se počinje šuljati po visokoj travi. Ne čini to baš rado. Sigurniji bi se osjećao u džungli, ali ono ga je strašno praskanje posve zaplašilo.

Sklanja se u malu šikaru, nekoliko stotina metara od ruba šume. Tu će se u miru odmoriti i gledati, kako će se stvar razvijati. Buka goniča dolazi sve bliže. Čas je jača, čas kao da zamire, ali neprekidno odjekuje s brežuljaka i iz dolina. Kraj njega proleti krupan jelen, ravno niz travnik. Ali tamo se ništa ne miče. Ne čuje se hitac, ne čuje se ništa; nitko nije jelenu spriječio prolaz, ali odostraga se buka oružanih hajkača sve više pojačava.

Uskoro će izaći iz šume i naći će ga ovdje u guštari. To ne bi htio. Osvrćući se, tigar se šulja dalje kroz visoku travu. Nije to više ponosni vladar džungle. Ne; tigar je oborio njušku gotovo do zemlje i povlači se kao izbijeni pas.

Onda zasta i ukoči se. Pred sobom je začuo poluglasni zvižduk, a onda najedamput ugleda orijaškoga slona. Sad ih je nekoliko. U neprekinutom dugačkom lancu dolaze nečujno i polako preko travnika.

Čudne su to životinje. Na leđima im strše neobične izbočine, a u njima su ljudi.

Tigar čučne kao da će skočiti. Upravo je htio da se okrene i udari natrag, kad za sobom začu glasno klicanje goniča. Slonovi se zaustaviše pred njime. Najbliži od njih je tiho zatrubio. Sigurno ga je nanjušio.

Na slonovim leđima podigao se dvonožac. Sad je odande sinuo tanki mlaz vatre, odjeknuo je oštar prasak; nešto ga je strahovito ošinulo po ramenu i zadalo mu bolnu ranu. Ranjena se zvijer strelovito i bijesno okrenula, te je zagrizla u pogođeno rame, odakle kaplje crvena krv. Onda opet upre pogled naprijed. Zar joj je slon nanio tu bol?

Silnim skokom baci se tigar naprijed. Sa slonovih leđa opet nešto prasnu, ali ovaj puta nije tigar ništa osjetio. Sa sve se četiri šape zakvači slonu za čelo i rilo. Indijac, koji je jašio na slonovoj šiji, žestoko ga ošinu željeznim ostanom.

Ali i slon je naglo podigao rilo i obujmio neprijatelja. Tigrove mu se pandže duboko i bolno zadriješe u uho, ali to još samo pojača slonov bijes. Tigar najednom osjeti, kako ga je slon podigao u zrak. Premda je iz sve snage kušao da zarine zube u slonovu kožu, rilo ga ipak otkinu. Načas zalebdi u zraku, a onda ga slon tako silnom snagom tresnu o zemlju, da su mu popucala rebra. Usprkos strašnoj boli pokuša tigar da ustane, da se odvuče, ali noge mu otkazaše poslušnost. Bijesno isceri prema neprijatelju svoje strašno zubalo, ali se taj neprijatelj nije dao zastrašiti. Još jednom žestoko udari rilom tigra po glavi, a gotovo istodobno stavi mu tešku glomaznu nogu na bok i pritisne iz sve snage. Još samo trenutak i sve je svršeno. Orijaški je teret usmrtio i tu žilavu zvijer. Tigar je mrtav.

Arthur Berger

Tigar (felis tigris). Nalazimo ga jednako u bambusovoj i grmovitoj džungli kao i u visokim šumama. Najradije se zadržava na obalama rijeka, koje su obrasle šašom i u neprohodnim bambusovim guštarama. Ondje danju leži u sjeni, a prugasto mu krzno pruža izvrsnu zaštitu.

Tigar nije izrazito noćna životinja. U lov polazi i danju, ali uglavnom lovi u predvečerje i u prve noćne sate. Plijenu se vješto i nečujno prišulja, te ga zaskoči u nekoliko naglih skokova. Vreba obično uz pojilišta i solišta, a napada sve osim najjačih sisavaca: slona, nosoroga i bivola. Najmiliji su mu plijen divlje svinje, jeleni i antilope, ali u doba gladi ne prezire ni najsitnije životinje, pa ni ptice.

Čovjeku se obično uklanja, no ako zapadne u škripac, ili ako je ranjen, bijesno će ga i hrabro napasti. Čim se uvjeri, da mu je čovjek nedorastao protivnik, postaje tigar veoma opasan. Pretvara se u pravog »man-eatera«, tigra-ljudoždera, pa ubija ljude noću uz rijeku i vrela, a znade, štoviše, upasti u selo i ugrabiti ondje čovjeka.

Za razliku od ostalih zvijeri iz roda mačaka, koje ubijaju od same krvoždnosti, tigar ili lav ne ubijaju više nego što mogu da pojedu. Sit tigar i sit lav nisu opasni. Pošto se najeo, tigar po cio dan mirno leži, osim što odlazi na pojilo.

Tigrica koti jednom u godini dva do tri mlada, koji su u ranoj mladosti, kao sve mačke, veoma ljupke životinje. Tigar se ne brine za svoj podmladak; lav je bolji otac od njega.

NOĆNIK

Na dnu duplja šupljega bukova stabla bilo je tamno kao u rogu. Ni najoštrije ljudsko oko ne bi ovdje moglo razabrati baš ništa, osim crne, neprozirne tame. Pa i sama sovuljaga, za koju vele, da noću vidi jednako dobro kao druge ptice danju, jedva da bi mogla išta razabrati u tmastoj pomrčini duplja. U to je duplje kroz deblo vodio zavijen hodnik, koji je počimao malom, okruglom rupom u kori stabla, a svršavao u prostranoj šupljini trule bukove jezgre. Osim toga je vani bila tamna noć, oblačna i bez zvijezda.

U duplju je bilo tamno, ali nije bilo mrtvo. Na dnu duplja, na malom gnijezdu sagrađenom od trulog iverja i suhog lišća, osjećalo se tiho, jedva zamjetljivo disanje, dao se naslutiti jedva primjetljivi ritam života.

U toj neprozirnoj tami živjela su i disala neka bića, male životinje, savijene u klupko meka krzna.

Proljetna je noć bila topla. Već deset dana palilo je žestoko proljetno sunce, te je isušilo listinu u šumi i ispilo svu vlagu s drveta i s tla — vlagu, koja je dotada svojim isparivanjem podržavala svježinu šume. Noći, koje su još prije nekoliko dana bile hladnije, postale su tople.

Toplina je postepeno prodirala u šuplje bukovo stablo, ovila je mala tjelesa na dnu duplja i zagolicala nosnice životinja, duboko utisnute u krzno.

Već nekoliko dana osjećalo se na dnu duplja neko kretanje, pomicanje sitnih udova. Malene krznene kuglice stale su se micati, stale su mijenjati položaj, pokretati repom. Konačno jedan od tajanstvenih stanovnika uzdigne glavu iz krzna, u koje ju je bio zario, ispruži se i otvori oči. Nije to učinio nekim naglim pokretom, već posve tromo i polagano. Oči su mu ostale napol stisnute, kao da se vrlo teško i nerado otvaraju.

Pošto je neko vrijeme ležao ovako ispružen i nepomičan, kao da premišlja, je li vrijedno da ustane i da prekine sladak san, mali se stvor opet smota u klupko, pokrije se repom i ponovo zaspi.

Međutim je vani odmicala noć. Oblaci su se polako razilazili. Između gustoga granja pojavile se zvijezde. Topli je vjetar zašuštio prošlogodišnjim lišćem.

Pospanac u duplju ponovo se ispruži, otvori oči i dvaput se prevrne na ležaju. Pritom se nogama upro o svojega druga na ležaju, ali se taj drug nije dao smetati u snu. Zatim protegne udove, ležeći na leđima, prevrnu se natrag na noge i ustane. Časak je stajao kao da ispituje, hoće li mu noge biti dovoljno jake da ga ponesu. Onda se uspravi na stražnje noge i sjedne, kao što sjede vjeverice, podigavši prednje šape do njuške.

Oči mu se i dalje sklapale, ali konačno se, čini se, ipak razbudio, jer se najednom stao uspinjati po šupljini stabla. Kretnje su mu bile sigurne, a šape s oštrim čaporcima čvrsto su se držale za unutrašnjost duplja. Iz šupljine duplja zavuče se uski hodnik i proviri kroz okruglu rupu u kori drveta.

U titravom sjaju zvijezda pokaza se u otvoru mala siva glavica, istodobno slična i glavi vjeverice i glavi miša. Krupne tamne oči, obrubljene smeđim kolobarom, koji ih je činio još većima, radoznalo su se zagledale u noć. Za te oči nije noć imala tajni. Bile su to oči noćnoga skitalice, za kojega tama nije nikakva zapreka.

Životinjica je dugo stajala na ulazu u duplje; izvirivala joj je iz njega samo glava. Sitna je njuškica udisala vonj proljetne noći. Pogled tamnih očiju prelazio je po okolini, po gustom ljeskovom grmlju, na kojemu se pojaviše pupovi, pa po lišću i deblima starih bukava. Onda se brzom kretnjom izvuče iz rupe i zastane na deblu objesivši se o nj čaporcima svih četiriju nogu, kao što čine vjeverice, i zabacivši glavu prema dolje.

Gusto krzno, na leđima sivo, na bokovima žućkastosivo, a na trbuhu bijelo, pokrivalo je malo tijelo slično tijelu sitne vjeverice. Na vjevericu je podsjećao i dugačak, kitnjast rep, na vjevericu su podsjećale i prednje šapice, mnogo manje i slabije od stražnjih.

Taj pospanac, koji se netom probudio iz zimskoga sna i izvukao se iz svoje pušine na topli proljetni zrak, bio je puh.

Punih pet mjeseci spavao je u pušini, savijen u klupko i pokrivši se repom, a sad ga je toplina proljetne noći izmamila iz duplja. Neko je vrijeme ostao nepomičan, ovješen o bukovu koru, a onda se zavukao natrag u rupu, kliznuo je niz hodnik i spustio se u gnijezdo. Premda je gotovo bez prekida spavao stopedeset dana i noći, naš je Noćnik ipak osjetio potrebu da još malo prodrijema.

* *

Proljetno je sunce još nekoliko dana dobrano grijalo. Šuma je iz dana u dan bivala sve zelenijom. Svekoliko se grmlje, kojim je stara prašuma bila prorasla, zaodjelo svježim lišćem, a i same bukve okitile su granje sitnim svijetlozelenim listovima. Kesten je rastvorio prste svojih listova, jasen nanizao male listiće na dugim peteljkama, samo je hrast, star i dostojanstven, oklijevao da prizna pobjedu proljeća. Njegova su stabla bila još gola.

Puhovi u duplju bukova debla konačno su se naspavali, i jedne se noći šiljata njuškica ponovo pojavi u otvoru duplja.

Pošto je najprije oprezno onjušila noćni zrak i ogledala se na sve strane, ne prijeti li kakva opasnost sa zemlje ili iz zraka, izvuče se mala siva životinjica iz duplja. Čas zatim pojavi se u okrugloj rupi još jedna siva glavica krupnih očiju, pa i ona podvrgne okolinu pomnom ispitivanju, kao da nema povjerenja u sud svojega druga.

Uvjerivši se, da je sve u redu, uspuzi druga životinja na stablo i ostane nepomično viseći na njemu. Novi je pospanac bio Sivonja, Noćnikov brat, koji je uz njega prespavao dugu zimsku noć i sad se probudio na novi život. Malo kasnije izvuče se iz pušine i treći puh, ali se ne pridruži prvoj dvojici, već odmah nestade u tami. To je bio Debeljko, također Noćnikov brat.

Haj, kakav je to krasan i zanimljiv život! Posvuda nalaziš mogućnosti da se najedeš! Priroda je obilno prostrla stol za svoju djecu, i nitko, osim u najtežim zimskim danima, kad zakoreli snijeg pokrije zemlju, ne mora gladovati.

Pošto su neko vrijeme nepomično visjeli držeći se za koru stabla, Noćnik i Sivonja spuste se na zemlju i pođu u potragu za hranom. Nisu ostali zajedno, jedan do drugoga, ali nisu se ni previše odalečivali.

Noćnik se uspne na ljeskovu šibu, sve do tankog vrha, koji se uvije i pod njegovom neznatnom težinom, pa počne glodati pupove i jedva razvijeno lišće. Jeo je pohlepno i naglo. Zubići su mu se brzo pomicali i pup za pupom nestajao je u njegovu želucu. Zatim strči s lijeske na zemlju. Male nožice neobično dugačkih prstiju velikom su sigurnošću obuhvaćale grančicu. Članci tih prstiju mogli su se pokretati na obje strane. To puhove čini tako vještim i sigurnim penjačima i omogućuje im da održavaju ravnotežu i na najtanjim granama. Osim toga tamna i meka kora njihovih dlanova izlučuje neku ljepljivu sluz, tako da se dlanovi životinje čvrsto pripiju uz granu i ne klize s nje.

Strčavši na zemlju, Noćnik stane prekapati po suhom lišću ispod lijeske i tražiti lanjske plodove. Ovdje ih je doduše bilo mnogo, ali se Noćnik nije nijednoga od njih ni dotakao. Njuh mu je odavao, da su prazni. Pun, nedirnut lješnjak vonja naime posve drukčije od naglodanog. Netaknut plod ima fini aromatični miris svježine, netaknut plod vonja po drvu, a otvoren po trulom lišću.

Pošto je uhvatio i slasno pojeo nekoliko sitnih kukčića, otkrije ispod nekoga lista velikog crnog kukca. Bio je to trčak golemi, koji se sklonio pod list, da ondje u zaklonu provede noć. Vidjevši da je otkriven i naslutivši opasnost, trčak odmah krene ustranu nastojeći da se zavuče pod drugo suho lišće. Noćnik je bio brži. Skoči do trčka i oštrim ga zubima uhvati. Trčkov je leđni oklop bio međutim tvrd i gladak, pa se Noćnikovi zubi poskliznu na njemu, i trčak se izvuče. Opet se okrene u protivnom pravcu i zavuče se Noćniku pod trbuh. Njegove jake noge s oštrim kukama na kraju, hitro su greble lišće i zemlju tražeći zaklon. Noćnik isto tako brzo skoči ustranu, prednjom šapicom pritisnu trčka o zemlju i zagrize. Ovaj put je dobro odmjerio. Tvrdi hitinski oklop puče. Trčak se međutim i nadalje hrabro branio. Mahao je snažnim nogama, zarinuo ih u Noćnikovo krzno i svim je silama nastojao da se izvuče iz čeljusti svojega neprijatelja, no snage su mu brzo malaksale. Noćnik je čvršće stezao čeljusti i mrvio trčkov prsni kolutić. Kad su trčkove kretnje izgubile snagu, uspravi se Noćnik, sjedne na stražnje noge, kao što to čine vjeverice i prednjim šapama prinese plijen do njuške.

Onda odbaci pokrilje, obliže njušku i stane rediti krzno. Sjedio je na stražnjim nogama, a prednjim je šapama brisao i tro krzno počevši od njuške pa do ušiju. Kad je taj dio toalete bio gotov, stane Noćnik njuškom gladiti prsa, neprekidno ponavljajući iste kretnje.

Najednom mu laki ćuh noćnoga vjetra donese oštar vonj. Noćnik prekine čišćenje i naglo potrči prema najbližem ljeskovu grmu, pa se vješto i hitro uspne na nj. Nije bio sam. Odmah iza njega uspeo se na isti grm i Debeljko, koji je također osjetio isti miris. Sad su obojica sjedila na vrhu iste grane i pozorno gledala u zemlju.

Lisica, koja je u svojem noćnom lovu prolazila šumom, začuje šuštanj u suhom lišću i ukoči se kao da je od kamena. Onda joj nos dođe na svježi puhov trag, te ona razočarano objesi rep i pođe dalje. Taj je miris poznavala, ali s njim je rijetko imala sreće. Znala je, da je plijen neobično tečan, ali da živi na drveću, a na drveće se lisica ne umije uspinjati.

Puhovi su dugo vremena sjedili nepomično na grani. Oštre su im oči spazile lisicu, vidjeli su kako je iščezla u šumi, ali oni nisu pravo vjerovali u taj odlazak. Konačno su se opet ohrabrili. Polako se spuste na zemlju, griskajući uz put lješnjakove pupove.

Tamo gdje je u blagoj kosini šume pukao duboki jarak, stajao je osamljeni hrast. Bio je posljednji ostatak prašume, koja je nekoć pokrivala brežuljke. Iskrčili su je, a ljudska je ruka na krčevini zasijala bukvu, jer ona brže raste. Noćnik to nije znao, ali je znao, da se hrast nalazi uz rub jarka, pa se žurio onamo. Prošle jeseni bilo je tlo pod hrastom pokriveno debelim pokrovom svježeg žira. Ovdje su se skupljali svi šumski stanovnici. Srne s mladima, vjeverice, divlje svinje s brojnom obitelji, puhovi, pa i tajnoviti jazavac.

Noćnika i njegovu braću upravo je taj hrast naveo na to da se zadrže u ovom predjelu šume i da potraže u blizini šuplje drvo.

Noćnik se ovamo doselio u kasnu jesen, pošto je list već opao, dakle u vrijeme, kad se puhovi već spremaju za zimski san. Okotio se podalje u šumi, na bregovima, i odrastao je ondje. U toku jeseni spremio je bogatu zalihu raznolike hrane u šupljem hrastovu stablu. Jednoga su dana, međutim, stali odjekivati čudni glasovi, čuo se i neobičan štropot, tako glasan, da su ga puhovi čuli u pušini. Noćnik je oprezno provirio kroz otvor u deblu. Načas mu je zastao dah, a onda mu je srce stalo naglo udarati, pa je brzo potrčao u pušinu i zavukao se duboko u meku podlogu gnijezda. I njegova braća i sestre, koji su zajedno s njime stanovali u istoj pušini, stadoše uznemireno njuškati.

Pred njihovim su domom stajali strašni uspravni stvorovi, pred kojim je strepilo sve živo u šumi. Za šumske životinje, koje se nečujno kreću i rijetko oglašuju, znači teški i nespretni topot ljudskih nogu kroz šumu strašnu buku. Pogotovu im se bučnim čini ljudski glas. A sad gle: pred pušinom stoji nekoliko ljudi. Oni glasno govore. Osim toga nečim tvrdim udaraju po stablu, da sva šuma odjekuje.

Noćnik i njegova braća skutriše se preplašeno na dnu pušine. Ljudski su glasovi postepeno utihli, a topot teških koraka iščezao je u šumi. Kad su puhovi uvečer izašli iz svojih skloništa, bilo je tlo u šumi puno odvratnog ljudskog mirisa.

Idućih dana taj je miris postajao još jači, jer su ljudi po cio dan hodali šumom.

Noćnikova se svojta nije više lagodno osjećala. Smetala joj je buka, smetao joj je ljudski zadah i nemir u šumi. Onda je jednoga dana počelo ono najstrašnije. Rano ujutro, tek što su se puhovi zavukli u pušinu da prespavaju dan, počeli su šumom odjekivati oštri udarci. Buka je bila tako prodorna, da puhovi nisu mogli spavati. Poslije niza udaraca čulo se strašno kršenje granja, i težak, mukli udarac.

Buka je trajala cio dan, a da se uvečer sve smirilo, i kad su se puhovi izvukli iz pušine, našli su velik dio šume oboren. Stabla su ležala na zemlji, dugačka i gola, a tlo bijaše puno okresanih grana. Sve je doduše bilo puno žira, prosutog oko oborenih stabala, ali puhovi su bili nemirni i nije im nekako bilo do jela. Osjećali su, da im prijeti velika opasnost.

Sutradan opet buka i teški udarci, još bliže nego prvi put. Noć je zatekla proširenu krčevinu u šumi, koja je dopirala gotovo do hrasta s Noćnikovom pušinom.

Puh se teško odvaja od svojih zimskih zaliha. Instinkt je ipak govorio Noćniku, da se mora ukloniti iz područja, kojim su toliko zagospodarili ljudi. Mnogo je puta uzbuđeno utrčao u pušinu i spustio se opet na zemlju, a onda konačno istrči iz duplja noseći pod bradom najljepši žir svoje zalihe.

Trčao je kroz šumu, što dalje od krčevine. Spuštao se niz brdo, sve dok pred jutro nije zastao u bukviku. Za njime su došla i dva njegova brata, Debeljko i Sivonja; ostali članovi obitelji izgubili su se negdje u šumi.

Ovamo nije dopirala jeka udaraca po drveću. Na tlu se nije osjećao miris ljudskoga traga. Šuma je bila onakva, kakva treba da bude: mirna i mirisna, puna bukvice i lješnjaka.

Trebalo je naći novu pušinu i spremiti se za zimu. Instinkt sakupljanja hrane kod puhova jako je razvijen.

Noćnik i njegova braća zaustaviše se pod starim hrastom i uspeše se na nj. Tu su čvrsto stisnuti jedan uz drugoga, proveli dan.

Već istoga dana uvidjeli su puhovi, da su izabrali vrlo neprikladno sklonište. Hrast na koji su se uspeli, bio je golemo staro stablo. Stajao je sam na hrptu obronka. Na njegov suvor, s kojeg je pucao pogled na daleke prostore šuma, slijetale su cio dan ptice. Vrane i svrake, šojke, drozdovi i kosovi, čvorci i čavke dolijetali su i odlijetali, i svaki bi lepet krila ispunjao strahom srca malih noćnih skitalica.

Konačno se spustila noć, i puhovi su, utaživši najprije glad, pošli u potragu za sigurnim utočištem. Sreća im je bila sklona. U debeloj bukvi, koje je kora bila još toliko tvrda i otporna, da je nisu mogle razgrepsti oštre kunine pandže našli su udobno i sigurno duplje, štoviše s bogatom zalihom.

Naišli su naime napuštenu pušinu, iz koje je stanar nestao i nije se više vraćao. Nema sumnje, pao je kao žrtva jednog od brojnih neprijatelja puhovskog roda.

Sivonja, Noćnik i Debeljko ugodno se smjestiše u pušini. Dokle god im je vrijeme dopuštalo, nosili su novu zalihu u pušinu, a kad je ledeni sjevernjak zahujio šumom i stao skidati lišće s drveća, zavukla su se braća u pušinu, zavila se u klupko, pokrila se kitnjastim repovima, pa usnula dugačkim zimskim snom.

* *

Tako su puhovi prošle jeseni našli novu domovinu. Sad su trčali bukovom šumom, hvatali kukce i ličinke, tražili bukvicu, lješnjake i žir.

Nisu više bili zajedno, već je svaki za sebe tražio hranu. Kad su se ujutro, nakon prvog proljetnog izlaska, vraćali u pušinu, uspne se Noćnik prvi do ulazne rupice i uvuče se u hodnik. Nije se, međutim, spustio u pušinu, već je stao kod ulaza kao da čuva stražu. Nekoliko časaka kasnije popne se na stablo Debeljko, ali kad je htio ući na otvor, dočeka ga Noćnik oštrim ugrizom.

Debeljko zacvili i ustukne. Malo kasnije pokuša ponovo ući, ali Noćnik ga nije puštao.

I Sivonja je pokušao ući u pušinu, no Noćnik protjera i njega. Sad, kad se probudio iz zimskoga sna, nije više osjećao potrebu za društvom. Osim toga se u njemu pojavila gramzljivost. Nije želio da dijeli zalihe bilo s kime.

Sivonju je brzo protjerao, jer on nije bio borbene naravi, ali Debeljko je bio uporan. Bio je krupniji i teži od Noćnika, pa bi mu na otvorenom prostoru bio bar ravnopravan protivnik, ali na samom ulazu u pušinu nije mogao ostvariti prednost, koju mu je davala veća težina. Noćnik je branio ulaz kao kakvu tvrđavu.

Dan je bio svanuo, i sivo svijetlo ispunilo je šumu. Sivi soko, koji je na svom putu prema sjeveru prenoćio u šumi, vinuo se sa stabla i hitrim zamasima krila preletio iznad vrhova drveća. Oštro mu oko zamijeti neku kretnju na stablu stare bukve. Naglo načini kuku u letu, vrati se i strelovito zavine prema bukvi. Snažne se noge oboružane dugačkim i oštrim pandžama, pruže naprijed, a krila se rašire, da ublaže brzinu leta. Prije nego što je Debeljko zamijetio sudbonosnu sjenu, oštre mu se pandže zariju u leđa, u bokove i probuše mu malo tijelo.

Soko koso klizne naniže, pa opet snažno zamahne krilima, uzdigne se nad drveće i sleti na osamljeni hrast. Ovdje položi puha na debelu granu, pa ga stane kidati i gutati.

Noćnik je ostao jedini posjednik pušine.

* *

Proljetne su noći prolazile.

Nakon prvih lijepih dana došle su proljetne kiše, ali vlažna zemlja nije okorjela, pa je sitni život na njenoj površini i u ono nekoliko centimetara crnice bio izvanredno bogat.

Noćnik nije oskudijevao. Uvečer, kad bi se spustila tama, izlazio bi iz svojega duplja u drvetu, protezao bi se i pomno uredio krzno, a onda bi odlazio u lov.

Život u prirodi nije čak ni među mesožderima udešen tako, da sa jedne strane stoje samo grabežljivci, a sa druge samo žrtve. Sjenica je mila, ljupka ptičica, ali da svoje tijelo održi na životu, mora prosječno svaki dan uništiti oko četiri stotine drugih života. To su životi različitih sitnih kukaca, gusjenica i ličinki, ušenaca i pauka, dakle životi, koji s ljudskoga stanovišta nemaju vrijednosti, no svako živo stvorenje čuva svoj život, jedinstven i nepovratan, pa moramo pretpostaviti, da kukci, kojima se hrani sjenica, jednako nerado umiru, kao što i sjenica, puna strave, nerado završava u kopčevim pandžama.

Puhovi su uglavnom biljožderi. Kukcima i ličinkama hrane se većinom u proljeće, kad još nema plodova. No kao što puhovi znače za insekte neprijatelje i tamanitelje, tako i puhovi imaju svoje neprijatelje, kojima su oni glavna hrana. To su sove.

Noćnik je to znao. Bio je uvijek na oprezu, uvijek spreman da skoči pod list, da se sakrije iza korijena, da spuzne na donji kraj grane. Sova, ta nečujna smrt, umije tako tiho letjeti šumom, da je ne možeš čuti i da je ugledaš tek onda, kad ti je oštre pandže zabola u leđa.

Krupne ptice nerado lete nisko kroz šumu, jer se neprekidno izvrgavaju opasnosti, da ne zapnu o koju granu, no za sove, čini se, te opasnosti nema.

One lete po šumi, noću, tik nad samim tlom, tako sigurno i vješto, da nikad ne zapnu za granu. I kako su samo opasno tihe!

Ali nisu uvijek tihe. Javljaju se sablasnim strašnim glasovima i samo im je let nečujan.

Druge ili treće noći pošto je izašao iz zimske pušine, Noćnik je upravo griskao drijenak, zaostao na grančici, kad neočekivano odjekne tik kraj njega u zraku »hu — hu!« Toliko se prestravio, da je ispustio grančicu i pao na zemlju. Sova, koja je upravo to i kanila postići svojim krikom, preokrene se u zraku i jurne naglavce prema zemlji. Noćnik je srećom pao u drijenkovo šiblje, pa ga ušarine pandže nisu mogle uhvatiti.

Drugi puta, nekoliko dana kasnije, začuje Noćnik neko glasno pljeskanje. To je sova lupala krilima, plašeći puhove i druge sitne noćne stanovnike. Ovaj put je Noćnik bio na sigurnom mjestu. Stisnuo se u bukove rašlje i ostao nepomičan, sve dok pljeskanje nije zamrlo u šumi.

Sove mu nisu bile jedini neprijatelji. Smrt se nije kretala samo zrakom, ona je bila i na tlu i na drveću. Lisica je neumorni noćni skitnica, uvijek je na putu, uvijek u zasjedi, i u njezinim je čeljustima svršio mnogi puhov život.

Nečujna smrt vladala je u zraku, crvena na zemlji, ali najopasnija od sviju bila je smrt, što je vladala na drveću. Kuni nije nijedno drvo previsoko, nijedna grančica pretanka. Puh, na kojega bi se ona namjerila, vrlo bi rijetko umakao. Tu nije koristio bijeg, nije pomagalo ni sakrivanje. Kuna je bila brza poput munje, okretna i neumoljiva.

Došao je svibanj, mjesec ljubavi. Šuma se zaodjenula u svjetlozeleno ruho i osula cvijećem. Sva je orila od ptičje pjesme, kao da su se iz svega svijeta sjatili pernati pjevači da proslave proljeće.

Noću je zemlja vonjala po vlazi i trulom lišću, a opojan se miris lazarkinja i đurđica uzdizao s tla. U noćnoj je šumi zavladao neki čudan nemir, neko šuškanje po lišću, neka trka uz grančice i niz stabla. To su puhovi slavili svadbu. Već koncem travnja prestala je hrana biti najprivlačljiviji predmet njihove pažnje. Vitke su sive ženke izmicale mladim vatrenim momcima, a oni su neumorno jurili za njima.

I Noćnika je zahvatio glas krvi. Zaboravio je na hranu i slijedio trag ženke, koja je privukla njegovu pažnju. Bila je to Sviloruna, nježna djevojka puhovskog roda, okođena prošloga ljeta, krupnih očiju i meke sive dlake.

Noćnik je upravo sjedio na grani i glodao cvjetni kestenov pup, kad ga šuštanj u blizini navede da se ukoči i da svu pažnju upravi onamo, odakle je šuštanj dopro. To nije bila nikakva opasnost. Niz granu potrči vitka ženka njegova roda, a za njom krupni stari mužjak.

U Noćniku se trenom rodi neka ljutina, zavist, što li? Posljednje je dane bio nekako razdražen, hrana mu više nije prijala, bio je ljut i svadljiv. Ni sam nije znao, što mu je, ali je u sebi osjećao neki nemir, koji ga je silio da se neprekidno kreće, da trčka ovamo i onamo bez određena cilja.

Ženka je protrčala kraj njega po grani. Iza nje je ostao divan omamljiv miris, i Noćnik smjesta potrči za tim tragom.

Nije se ni obazreo na staroga puha, koji je već progonio ženku. Pred sobom je vidio samo jedan cilj. Sav njegov nemir i sva njegova razdraženost nestadoše kao da ih je odnio vjetar. Ostao je samo jedan osjećaj: pohlepa za ženkom.

Osjetivši nuzljuba za sobom, stari se puh okrene i iskesi zube. Bio je krupan i težak, prekaljen stari borac, otvrdnuo u mnogim bitkama. Brk mu se ljutito digne, dlaka mu se na šiji i na vratu nakostruši, a oči mu se izbuljiše. U puhovskom svijetu bio je doista strašna pojava, pa je već mnogi mladi puh prestrašeno ustuknuo našavši se oči u oči s tim iskusnim borcem. Stari je puh poznavao djelovanje svojega borbenog stava, te je mislio, da će to biti dovoljno da zastraši mladića, koji je tako drsko pošao u potjeru za njegovom odabranicom.

Noćnik se, međutim, nije ni obazreo na staroga. Za njega on uopće nije ni postojao. Sav je bio ispunjen strašću i sposoban samo za jedno: da bez skretanja slijedi trag obilježen zamamnim mirisom ženke. On u trku jednostavno preskoči staroga i jurne dalje.

Stari ostade zapanjen. Nešto slično nije mu se još nikad dogodilo. Očekivao je protivnikov uzmak, u najgorem slučaju kratku borbu, krv i pobjedu, a taj ga je drski mladić preskočio, nije se ni obazreo na nj, nego nastavio potjeru za ženkom.

Stari puh ljutito puhne, okrene se i pojuri za Noćnikom. Sablasni se lov nastavio po mračnoj šumi. Prva je trčala i skakala lakonoga ženka, hitra i dobro raspoložena, kao sve žene, koje znadu, da se muškarci biju za njih. Trčala je s grane na granu, sve do najtanjih vrhova, skakala uvis i u dubinu, hvatala se za drugu granu, pa nastavljala po njoj. Penjala se uz stabla i spuštala na zemlju brzim skokovima izazivala je šuštanje u suhom lišću, a zatim se opet uspinjala na grmlje i drveće.

Puhovi se obično ne kreću brzo. Polagani su poput umirovljenika, ali ustreba li, umiju brzati kao vjeverice. Ova se noćna trka odvijala punom brzinom. Hitra je ženka uživala u brzom skoku. Noćnik joj se već posve približio i bio joj je već iza leđa, a stari je puh zaostao. Uporno i bijesno jurio je za njima, sve pušući od jarosti, no koliko se god naprezao, nije mogao dostići brzoga Noćnika. U nekoliko mu se navrata već posve primakao, ali nikad toliko, da bi mogao zabiti u nj oštre zube. Bio je pretežak, a da bi uspješno sudjelovao u omladinskoj utrci.

Uto Sviloruna uspori trk. Koketno se stade graditi, da je postala nesigurna i da ne zna, kamo bi krenula. Noćnik odmah priskoči k njoj, željan milovanja. Nema sumnje, da bi ih stari puh za čas stigao, i da bi došlo do ljute borbe, da nije u tom trenu zaorio u zraku požudan sovin zov. Začu se glasno lupanje krila, smrtni krik, i sova odleti noseći u pandžama staroga puha, Noćnikova suparnika.

Sviloruna i Noćnik u prvi čas se ukočiše od prepasti, a zatim kliznuše na donju stranu grane. Tu su visjeli, čvrsto se prihvativši čaporcima za koru, sakriveni u lišću. Stisnuše se jedno uz drugo, a srca su im tako žestoko udarala, da im se napinjala koža na vratu.

Vrijeme je prolazilo. Ušara se nije vraćala, i njihova prepast popusti. Kao da ih je zajednička pogibelj zbližila. Sviloruna više ne pokuša uteći, kad joj se Noćnik nježno približio. Samo se u igri spusti na zemlju, a Noćnik za njom.

Davno je već prošlo doba ludovanja i pirovanja. U istoj onoj pušini, u kojoj je Noćnik prezimio s braćom, koprcalo se sad četvero sićušnih mladih, kojima je život bio ispunjen samo sisanjem i snom.

U toplom, zaklonjenom gnijezdu primali su mali puhovi iz majčinih dojki hranu potrebnu za izgradnju svojeg organizma. Kasnije, kad su već malo porasli i sitnim mliječnim zubićima pokušali da samelju hranu, što ju je majka donosila u pušinu, došlo je vrijeme igara. Naizmjence su se navlačili, grizli jedan drugome šapice, rep i uši, podvlačili se jedan pod drugoga, prebacivali se i kotrljali, cvilili su i soptali, sisali i mljaskali. Kad bi se umorili, zaspali bi, stisnuvši se jedan uz drugoga, zavijeni u klupko. Nakon nekoliko bi se sati ponovo probudili, i igra bi započela iznova. Cio je njihov svijet bilo ovo tamno duplje u drvetu, pa nisu ni slutili, da osim toga svijeta postoji još jedan svijet, neizmjerno velik i prostran, ali i pun opasnosti. Čudno im je bilo samo to, što je majka često izbivala iz duplja, te ne mogu da je pronađu, pa ma kako žustro tapkali po tami i ma kako bolno cvilili za njom. Onda bi se opet pojavljivala, meka, topla i mirisna, i mladi bi puhovi zaboravili strah, te bi hrlili k njoj.

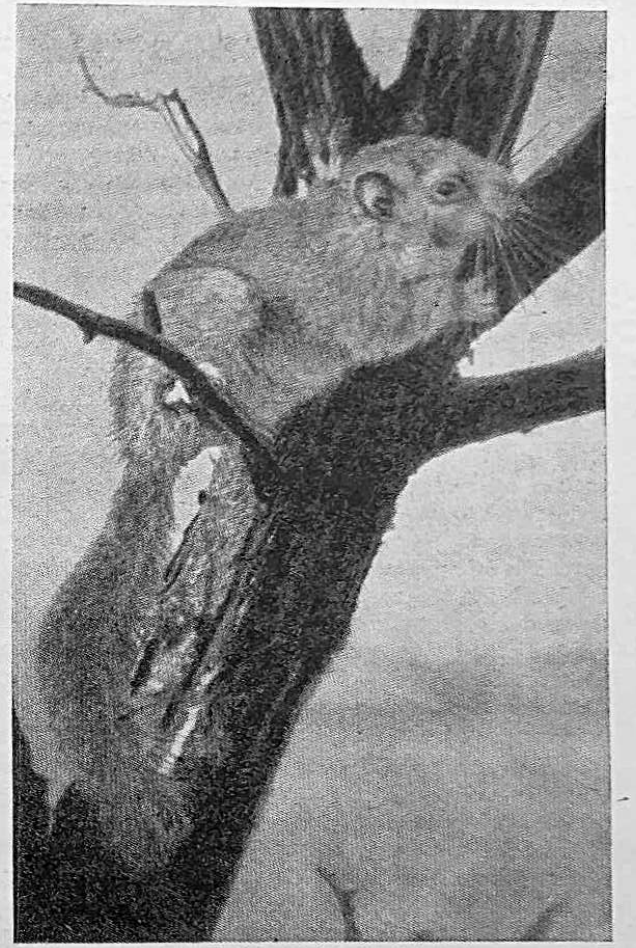

Konačno je došla noć, kad je Sviloruna prvi put izvela mlade iz duplja. Koliko li novih utisaka!

Raskošno carstvo noći, beskrajni prostor šumskoga tla, drveće i grmlje, po kojemu se mogu penjati, silan izbor hrane.

To je život!

Cijela je šuma vrvjela mladim puhovima, a kad je u srpnju počela otvrdnjivati bukvičina jezgra, pod svakim je drvetom bilo sve puno ogrizaka i ljusaka.

Šuma je bila puna puhova, mladih, ludih i neopreznih. Pernatim i dlakavim grabežljivcima bio je prostrt stol. Kuna, lasica, jejina, ušara, ćuk, eja, sova, jazavac, škanjac i sokol odebljaše od obilja, no puhova je i dalje bilo mnogo kao da se u svakom deblu nalazi pušina. Bukvica je te godine obilno rodila, a rodio je i lješnjak, rodile su kupine i maline, pa drijenak i trnjina.

Ugojiše se puhovi, da im se koža napela oko tijela, kao da ih je netko napuhao. Bili su puni masti.

I Noćnik se ugojio, postigao je gotovo dvostruku težinu, no što je imao u proljeće.

Istina je, Sviloruna i djeca izbaciše ga iz njegova duplja. Nisu ga upravo izbacili, ali nelagodno se osjećao uz djecu, a i Sviloruna je bila vrlo neprijazna s njime. Čim bi se pomaknuo, stala bi režati, a jednom ga je i žestoko ugrizla. Zato je odmah napustio pušinu i našao novo skrovište pod hrastovim korijenjem. Nije bilo doduše tako udobno ni tako sigurno kao u deblu, ali prilike su bile jače od njegove želje za udobnošću.

* *

Stiže i jesen.

Oprezni gospodari na vrijeme se brinu za zimske zalihe. Ali jama, u kojoj je Noćnik ljetovao, nije bila prikladna za spremanje zaliha. Bila je odviše plitka i odviše vlažna, i što je još gore, u blizini se nastanila mišja obitelj. To jest, u času, kad se Noćnik uselio u jamu, živio je negdje u blizini sitni smeđi mišić, malena, živahna i bezazlena životinjica, tako skromna i vječno zastrašena, da nije smetala Noćniku, koji inače nije baš volio društvo. Nakon nekog vremena učinilo se Noćniku da letimično viđa po dva miša: onoga prvog, sitnog, smeđeg i drugog, neznatno većeg, malo svjetlije smeđe boje. Pretrčavali su ispred ulaza u njegovu jamu, još uvijek onako zaplašeni i tihi. Malo po malo stanje se izmijenilo. Jednoga jutra ustanovi Noćnik, da se mišja obitelj povećala. Negdje iz pozadine svoje jame čuo je cvilež mladih miševa. To ga primami, i on pokuša da prokopa sebi put do njih. Mišje je gnijezdo bilo vrlo vješto namješteno između dva krupna kamena pod zemljom. Do njega je vodio uzak hodnik, dovoljno širok da propusti miša, ali preuzak i za puha i za lasicu, a da o kuni i lisici uopće i ne govorimo.

Iza prvog mišjeg legla slijedilo je drugo, pa treće, i prije nego što je stigla prava jesen, pod hrastovim je korijenjem neprekidno nešto šuškalo i trčalo, vladao je silan promet, kao pred dupljem divljih pčela.

Miševi nisu više bili zaplašeni. Postali su toliko drski, da su danju i noću prolazili kroz Noćnikovu jamu, da su mu čak skakali i preko glave i trčali mu po leđima, kad bi ujutro zaspao savijen u klupko.

Što se pak tiče zimskih zaliha, što ih je Noćnik stao marljivo dovlačiti u jamu, miševi su ih smatrali svojim dankom. Požderali su sve, što je Noćnik dovukao, ne čekajući čak ni da on zaspi.

To se više nije dalo podnositi.

Noćnik je pošao zasebno, ali po prilici istim putom kao i Sviloruna. i ugnijezdi se u njoj ne obazirući se na Svilorunine prosvjede. Oštar ju je ugriz naučio pameti.

Tako obitelj ostade okupljena, Noćnik, Sviloruna i četvoro mladunčadi.

Onda jedne noći sova uhvati pandžama najmlađega sina, koji je uvijek bio nekako polagan i nespretan. Ugledao je sovu i pokušao da joj izmakne na protivnu stranu grane, ali se perjem obrasla noga naglo ispruži, i pandže zahvatiše nesretnika. Sova ga, međutim, nije dobro uhvatila, jer joj pandže zgrabiše samo kožu. Usto joj je položaj bio nespretan. Grana joj je smetala, nije joj dopuštala da zahvati i drugom pandžom. Sova privuče plijen k sebi, ali malo tijelo zapne o grančice, koža se prodere, i puh padne na tlo. Sova se smjesta spusti za njim, tako da se činilo kao da je kamen pao s grane, ali puh je pao među kamenje, odmah se zavukao dublje, i pernate ga noge ne mogoše više dohvatiti.

Spasio se, ali života mu više nije bilo. Proparana koža na leđima tvorila je strašnu otvorenu ranu. Skupio se poput pokisla miša i nije se usuđivao da izađe iz zaklona. Rane su ga strašno pekle, pa nije ni znao što se zapravo oko njega događa. Tu ga još iste noći pronađe zrdav, kojega je privukao miris krvi.

Pušina je izgubila jednoga stanovnika

Drugi puh pogine dan kasnije.

Puhovi su kao obično uvečer izašli iz duplja i raštrkali se po šumi. Nisu morali odlaziti daleko. Bukve su bile pune plodova, a tlo je bilo upravo pokriveno ogriscima tvrdih ljuski, znak, da je šuma puna puhova.

Sviloruna se uspne na jedno od obližnjih stabala i stade žustro i pohlepno griskati slatke plodove. Utaživši prvu glad, potraži po grani dalje, ukoči se načas, uspravi dlakave uši, spusti se na nižu granu, pođe njome do kraja i preskoči na susjedno drvo, kojega se krošnja dodirivala s prvim. Tako je prelazila sa stabla na stablo, tu i tamo oljuštila je po koju bukvicu, i konačno zašla u plitki klanac, na čijim je bokovima raslo gusto grmlje lješnjaka.

Tu, na posljednjem stablu, koje je svojim granama djelomično zastiralo lijeske, istodobno ugleda i nanjuši neki dotad neviđeni plod. Između dva komada drveta stajalo je nešto zelenkasto, okruglo, krupno, veće od njezine glave. Mirisalo je upravo zamamno.

Sviloruna nije još nikad vidjela jabuku, ali instinkt njezine rase govorio joj je, da je to nešto dobro i tečno.

Brzo se uspe na granu i potrči do komada odlomljenoga drva, na kojemu je ležala jabuka. Najprije je onjuši sa svih strana, gotovo pritiskujući njuškom o glatku koru. Dirnu je šapicama. Konačno je čvrsto prihvati i privuče k njuški, da zagrize u nju.

U tom času osjeti strahovit udarac po leđima, i pred očima joj se sve smrači.

Stupica se sklopila.

Sviloruna nije u životu vidjela još jabuke, a nije vidjela ni stupice. Bila je mlada, okoćena prošle godine, a te godine nisu ljudi izlazili u planinu u lov. Puhova je bilo malo pa se posao nije isplaćivao.

Ove godine je bukvica obilno rodila, i šuma je bila puna puhova. Lovci su počekali jesen, dok krzno nije dozrelo, i dok puhovi nisu bili svi obloženi naslagom žitke masti, koja se nije skrućivala nego je tekla poput ulja.

U to vrijeme izađoše u šumu i postaviše klopke. Dva komada drveta, a između njih meka: jabuka. Čim bi puh dodirnuo jabuku, gornje bi drvo palo i prignječilo ga.

Jedna od prvih žrtava bila je Sviloruna.

Noćnik je pošao zasebno, ali po prilici istim putom kao i Sviloruna. Nekoliko časaka poslije Svilorune stiže i on do lijeske. Slučaj ga je doveo na isto drvo, na kojemu se nalazila stupica s mrtvom Svilorunom.

Neobični komad odsječena drva na grani privuče njegovu pažnju. Pritrči bliže, uspne se na klopku i ugleda sivi rep i stražnje noge gdje vire iz klopke. Vonj mu je odmah odao, da je taj puh mrtav, i to tek odnedavna. Prestrašeno ustukne na granu, uspravi se na stražnje noge i raširenih se očiju zagleda u neobični predmet, što se nalazio pred njim.

Ponovo stade njuškati. S mirisom krvi i mrtvoga tijela miješao se neki drugi lični miris, što ga je Noćnik dobro poznavao. Premda su iz klopke virile samo stražnje noge i rep poginula puha, Noćnik razabra, da se ondje, na čudan način sakrivena, prignječena i mrtva, nalazi njegova Sviloruna.

* *

U pušini ostadoše Noćnik, dva mlada mužjaka i jedna ženka, njegova djeca. Ženka je bila radoznala i drska, a mladi puhovi oprezni i povučeni. Njih dvojica neprekidno su se držali zajedno. Zajedno su upoznavali svijet, a ženka je odlazila sama na uzbudljive i beskrajne pustolovine. Jednom umalo te je ne uhvati lisica, i pravo je čudo bilo, da se sova nije još namjerila na nju.

Jesen je doba žetve. Dobri se gospodari brinu za zimnicu. Bukvica za bukvicom, žir za žirom, lješnjak za lješnjakom dolazio je u pušinu, a k tome lijepa hrpa divljih krušaka. Ma da su stanovnici pušine odijeljeno provodili noć i zasebno se hranili, zalihe su donosili kući svi od reda. Sve je to bilo naslagano u hrpu, u posebni predio pušine, koji je služio kao smočnica.

Noćnik je sa svojom djecom mirno mogao počekati zimu. Zalihe je bilo dovoljno, a uski prolaz u pušinu branio je pristup neprijateljima. Kroza nj bi se mogla provući samo lasica, no ta životinja srećom nije nikad naišla na Noćnikov dom.

Međutim, nesreća dolazi obično onda, kad je nitko ne očekuje.

Noći su još bile tople, dani vrući, lišće je požutjelo i pocrvenjelo, ali još nije otpalo, kad odjednom započe strašna buka po šumi.

Opet su došli ljudi.

Drveće je ječalo, padalo i umiralo pod oštrim nagrizima željeza.

Cijelom šumom zavlada prepast. Prve umakoše srne. One su bile najplašljivije i najrazboritije. Znale su, da od čovjeka ne dolazi ništa dobro i da ondje, gdje boravi on, boravi i smrt. Tek što su udarci željeza o stabla počeli odjekivati šumom, uzdigoše srne glave i stadoše napeto prisluškivati. Kako udarci nisu prestali, već im se, naprotiv, pridružila i mrska buka ljudskih glasova, uznemiriše se srne. Jedno su vrijeme skakale amo tamo, kao da se ne mogu odlučiti, na koju će stranu. Uto im vjetar donese odvratan ljudski miris. Odmah krenuše uzbrdo: srne s mladunčadi naprijed, a iza njih, kao straža zalaznica, stari iskusni srndać.

I drugi su šumski stanovnici nastojali da se nađu izvan dohvata ljudskih glasova i njihova vonja.

Puhovi i sove ostadoše, puhovi, jer nisu pravo poznali opasnost i jer se nisu mogli odvojiti od svojih netom sakupljenih zaliha, a sove zato, što im je lovište bilo vrlo prostrano, pa je predio, u kojem su sad boravili ljudi, sačinjavao tek mali dio predjela, što su ga u jednoj noći pretraživale leteći. Osim toga nije čovjek noću uopće bio opasan Nije ni čuo ni vidio, pa su sove mogle neočekivano izniknuti iz tame i proletjeti tik kraj njega, a da ih on često ne bi ni opazio.

Sjekira je obarala stablo za stablom.

Ma da ljudi nisu došli u šumu zbog puhova, već zbog sječe, ipak nije bilo tako, da se ne bi ni osvrnuli na njih. Naprotiv, puhovo im je meso vrlo prijalo, kožice su gulili i napinjali ih, da se osuše, a mast su topili i spremali za umak. Lov na puhove značio je za drvosječe zabavu nakon zamorna rada.

Šuma se ispuni klopkama. Svako stablo, u kojem bi se našla rupa, prikladna za pušinu, bilo je pretraženo, a puhovi su bili polovljeni.

Noćnik je osjećao da se nalazi u opasnosti. Jednom je u životu već bježao pred ljudima. Bilo je to prošle jeseni, kad je s visova stigao ovamo na podnožje planine.

Bio je nemiran i uzbuđen. Prestao je donositi zalihu, pa bi noću samo bez cilja trčao po granju. Nagon mu je govorio da bježi, ali ljudi su bili još podalje od njegova stabla, i Noćniku se činilo, da opasnost nije neposredna.

Onda jednoga jutra stiže novi skup radnika i poče rušiti šumu upravo uz njegovu bukvu. Ona pade među prvima.

Kad su udarci sjekire o stablo odjeknuli, probudiše se puhovi. U pušini zavlada strašno uzbuđenje. Puhovi su skakali jedan preko drugoga, kovitlajući se u tami, ne znajući što da poduzmu. Mala im je srca uhvatila strava. Onda rezak zvuk pile zamijeni udarce sjekirom. Činilo se kao da cijelo orijaško stogodišnje stablo dršće, cvili i strepi. Puhovi su se penjali do ulaza, vraćali se natrag, zavlačili se u hrpu lješnjaka i bukvica, kao da se kane sakriti u njoj.

Konačno stadoše opet odjekivati strašni udarci o željezo, šumski se div nagnu, zastenje i svali se.

Puhovi su od udarca u prvi čas bili omamljeni. Kad su opet došli k sebi, zapanji ih nov položaj pušine. Bila je nekako okrenuta. Ono što je prije sačinjavalo okomitu stijenu, sad je dno. Sve se zalihe prevališe i prosuše, no ulaz nije bio zatrpan.

Izvana su se čuli glasovi i buka. Mladi puhovi ne izdržaše u pušini. Prva izleti iz jame mlada ženka, a za njom oba mužjaka. Mužjaci zastadoše na stablu žmirkajući u žestoko danje svijetlo. Tu ih pogodi udarac batine.

Ženka je skočila na zemlju i pokušala pretrčati preko otvorena prostora, čudnovato svijetlog i nezastrtog granama, do najbližeg stabla, no neka strašna životinja, kakve dotad još nije vidjela, pojuri za njom i život joj završi u snažnim čeljustima.

Mašući repom donio je pas prignječena puha svojem gospodaru i ispustio mu ga u pruženu ruku.

* *

Od cijele obitelji ostao je živ samo Noćnik. Kad se prevalilo stablo, srušila se na nj cijela zaliha hrane, a s njome ga pokriše i krupne grude isprhle truleži iz nutrine stabla. Ostao je nepomičan, kao da je uginuo.

Nakon nekog vremena stade se pomicati kašljući i pušući, jer mu je prašina truleži zašla u pluća. Mnogo se namučio, dok se nije izvukao ispod hrpe, što ga je poklopila, a onda se nađe sam u pušini. Djeca su nestala.

I on se začudi i smete ustanovivši nov položaj pušine. Isprva je nesigurno lutao po njoj tražeći izlaz ondje, gdje ga nije bilo, naime iznad sebe. Konačno ga, začudo, pronađe na strani. Ali umjesto da ludo istrči, kao što su istrčali mladi puhovi, on se polako, kradomice, dovuče do ulaza. Nije izvirivao, već je zastao za cijelu dužinu svojega tijela unutar hodnika, njuškao je i prisluškivao.

Nema sumnje: ljudi su još ovdje, a dokle su god ovdje, postoji i opasnost. Noćnik se vrati u pušinu.

Ostao je ovdje, nepomičan, skutrivši se u krajnjem kutu pušine. Srce mu je žestoko udaralo, a strah mu je naduo prsa u ubrzanom disanju. Nije se dao istjerati ni kad su drvosječe počeli iznova udarati, piliti i sjeći drvo skidajući mu granje.

Konačno sve utihnu. Grane su bile otpiljene i okresane, i drvosječe pridoše drugom stablu.

Spusti se noć.

Tek kad je ta noć dobrano odmakla, usudi se Noćnik da izviri iz pušine. Vani je vladala tiha jesenja noć. Da, sve je bilo mirno, čak i odviše mirno. Nigdje nisi čuo šuštanja u lišću, ni tihoga šuma griskanja bukvica, ni glodanja lješnjaka. Šuma je bila mrtva.

Noćnik se oprezno spusti na tlo i odmah, ne časeći ni časa, pođe nizbrdo. Prigodom svojega prvog bijega, prošle godine, našao je utočište i obilje hrane idući niz planinu, pa stoga i ovaj put krene onamo. Za sobom je ostavio krčevinu, pustoš i opasnost, a pred njim se sterala čista nedirnuta šuma.

* *

Puhovi nisu osobiti pješaci. Ne vole prevaljivati velike udaljenosti. Obično se kreću tromo i polako, ali Noćnik nije ovaj put išao polako. Trčao je, hodao i skakao, rijetko postajkujući, i to samo onda, kad bi mu se činilo, da je negdje nešto sumnjivo, da se negdje krije kakva opasnost.

Dan je prespavao u napuštenu vjeveričinu gnijezdu, a uvečer je nastavio put. Svagdje je susretao puhove, koji su marljivo spremali zimnicu.

Zaustavio se tek pred jutro, da se malo okrijepi. Sišao je već gotovo posve na podnožje planine. Bukvici su se i ovdje pružali u nedogled, samo što su stabla bila još viša, krupnija i uspravnija, nego u njegovom prijašnjem boravištu. Bila su glatka i bez postranih grana, tako da se Noćnik morao vrlo visoko uspinjati da dopre do krošnje i da se domogne bukvica. Lijeska i drugoga grmlja nije bilo — svagdje samo pravilna, visoka šuma.

Noćniku se taj kraj nije sviđao, i da mu strah nije toliko ušao u kosti, možda bi se bio vratio. Najgore od svega bilo je to, što su sva stabla bila zdrava, i što nigdje nije naišao na duplje, u kojemu bi mogao urediti gnijezdo. Svoju je krasnu, sigurnu kuću izgubio, a gdje da sad pronađe novu, sad, kad je svakoga dana moglo zahladiti? I kako da smogne hrane za zimu?

Na posljednjem je dijelu puta susreo vrlo malo puhova. Moglo bi se čak i reći, da se jedva i sjeća, je li uopće kojeg i vidio. Noćnik uspori korak i stade oklijevati.

Onda najednom izbije na čistinu. Šuma je naglo prestajala, no ne onako, kako je to bivalo na planinskim proplancima, gdje je gusto grmlje obrubljivalo šumu i odjeljivalo je od čistine — ovdje su visoka stabla spuštala grane do zemlje, a iza njih je bio travnik. Noćnik mu nije mogao sagledati kraja.

Ostao je na rubu šume. Njuškao je, sjeo na stražnje noge, a prednje šapice uzdigao uvis i prinio ih do glave.

Vjetar je puhao s čistine i donosio mu neki divni zamamni miris. Osjećao je, da je to miris neke hrane, koju još nije okušao.

Nije se, međutim, usudivao da izađe na čistinu. Njegova je domovina bila šuma.

Noćnik je dugo sjedio na rubu šume. Miris ga je mamio, da istrči iz zaklona, a prirođeni mu oprez nije dopuštao da izađe ispod granja. Najednom ugleda mladoga puha gdje dolazi s čistine. Kretao se polako i nespretno noseći u zubima neki krupni plod.

Noćnik naglo skoči preda nj. Mladi se puh uplaši, ispusti plod i pobjegne ustranu.

Mladić se izgubi u tami, a Noćnik pokuša da odnese nepoznato voće do najbližega stabla. Nije mu uspjelo, Težak mu se i okrugao plod neprekidno izmicao iz njuške, svaki čas mu je padao na zemlju. Konačno se okani jalova posla i stade ga jesti. Plod je bio vrlo slastan i sočan, pa Noćnik zarije glavu u nj tako, da je posve nestala u izgriženoj šupljini.

Jabuka mu je silno prijala. Kad ju je izgrizao do jezgre, pojede i koštice, a onda se obliže, pomno uredi toaletu i istrči na čistinu.

Malo podalje od šume, iza pojasa travnika, uzdizala su se nevelika stabla. Nisu stajala u skupu već narijetko razmaknuta. Prije nego što je stigao do njih, zamijeti Noćnik još jednoga puha, koji je pritrčao stablu i uspeo se na nj, a i odozgo začu poznato šuškanje u lišću.

Puhovi! Noćnik se odmah stade ugodno osjećati. Blizina njegova roda istjerala mu je iz srca svu tjeskobu.

Onkraj livade pružao se prostran voćnjak. Jabuka seređala do jabuke u pravilnim razmacima, neke još pune plodova, a neke već obrane. Malo podalje uzdizale su se kruške. Grane im se svijahu od težine krupnih plodova, a u travi pod stablima ležalo je voće i ispunjalo divnim mirisom cio voćnjak.

Za Noćnika, koji je u planinskim šumama dosad okušao samo divlju krušku, trpku i resku, značio je netom pronađeni voćnjak zemlju obilja i raskoši.

Zaboravio je sav svoj strah. Trčao je s drveta na drvo, penjao se uz stabla i na grane i grančice, prednjim šapama čvrsto prihvaćao krupno voće i grizao ga oštrim zubima sve do jezgre. Koštice jabuka i krušaka osobito su mu prijale. Postao je rasipan. Brojne je plodove samo nagrizao, a onda potrčao dalje ostavivši ih da istrunu.

Konačno se nasitio. Približavalo se već i jutro, valjalo je pronaći sigurno mjesto, na kojemu bi u zaklonu mogao provesti dan.

Uto se sa susjednog drveta spusti na zemlju mladi puh, a odmah za njim i drugi. Obojica krenu ravno preko travnjaka. Kamo su mogli poći? Očito samo kući, na neko sigurno mjesto. Noćnik pođe za njima.

Dosta su dugo trčali po travnjaku, tako da se Noćnik već uznemirio. U njemu je odviše bio uvriježen strah pred otvorenim prostorima, a da bi mirno mogao trčati po livadi, kao što su to činili mladi puhovi pred njim.

Konačno izađoše na tvrdo tlo, na kojemu je tek tu i tamo rastao po koji čuperak zakržljale trave. Istrčaše na taj prostor. Noćnik ustukne. Jasno je osjetio čovječji trag. Dlaka mu se na šiji naježi, i on srdito puhne, ali mladići ispred njega nastaviše put ne obaziruć se na ljudski vonj. Noćnik pođe za njima, i odjednom se nađe pred nekom ravnom visokom stijenom. Nema sumnje, drvena je, ali neobično glatka, ravna i bez kore. Osim toga nekako neobično, prodorno zaudara.

Noćnik se opet pokoleba. Oba su mlada puha potrčala duž te stijene, zakrenula za ugao i u trenu se uspela uz neko stablo, koje je stajalo tik uz stijenu. Noćnik se natisnu za njima.

Mladi puhovi skrenuše na neku granu, koja je bila okrenuta prema stijeni, potrčaše njome i skočiše s nje na samu stijenu, a Noćnik za njima. Duž stijene vodila je uska izbočina, dovoljna da puhovim nogama dade čvrsto uporište, a preuska za mačke, tvorove i druge grabežljivce. Noćnik je nastojao da stigne mlade puhove, no oni najednom nestadoše u stijeni. Tu je moglo biti samo jedno rješenje: ulaz u duplje! I zaista, ubrzo naiđe Noćnik na nisku

šupljinu u stijeni neobična oblika, koja je snažno vonjala po puhovima. Bez oklijevanja zavuče se u nju.

Očekivao je, da će zaći u duplje, slično onome, u kakvom je prije i sam stanovao. Prevario se. Niski se ulaz brzo raširio u neki orijaški tamni prostor. To je svakako bilo neko duplje, jer je odozgo i sa svih strana bilo pokriveno, tako da se nigdje nije dalo razabrati nebo, ali je bilo upravo nepojmljivo golemo.

Neko je vrijeme nepomično prisluškivao, a onda hrabro pođe da istraži to tajanstveno duplje.

Tako je Noćnik stigao na tavan šumarske kuće na podnožju planine.

Bježao je pred ljudima, koji su mu srušili dom, da bi se konačno nastanio u njihovu domu.

Tavan je bio prostran i mračan. U velikim hrpama bilo je u njemu smješteno žito i kukuruz. Dvije, tri puhovske obitelji uredile su sebi topla gnijezda između tavanskih greda i crijepova na krovu. Po kutovima i kraj greda naslagali su velike hrpe jabuka, krušaka i bukvica, vlastitu zimsku zalihu.

I Noćnik je tih posljednjih jesenjih dana marljivo nosio voće i slagao ga na svoju posebnu hrpu. Našao je staro, zapušteno puhovsko gnijezdo, na brzu ruku ga popravio i smjestio se u nj.

A kad je zahladnilo i kad su počele teške ledene kiše, zavio se u klupko u svome gnijezdu, pokrio se repom i zaspao u miran, dugotrajan zimski san.

Vlatko Šarić

* *

Puh (glis glis) mnogo je više poznat po imenu nego po samom liku. Malo je gradskih stanovnika vidjelo živa puha, i oni obično imaju krive predodžbe o njemu. Puh je izrazito noćna životinja, koja osim toga prospava pola godine, pa i sedam mjeseci, zaklonjena u jami, u šupljem deblu ili u kakvu sličnom skloništu.

Silno je proždrljiv. S obzirom na svoju veličinu — bez repa je dugačak svega 16 do 18 cm — puh veoma mnogo jede. Hrani se žirom, bukvicama, kestenjem, lješnjacima, orasima i različnim voćem, pa znade u voćnjacima počiniti znatne štete. Osim toga hvata i proždire različne sitne životinje, kukce i ličinke, tamani mišja legla, a plijeni i ptičja gnijezda.

U pušini sabire zalihu hrane za zimu. Zimu prespava, a zimski san kadšto prekida da pojede štogod od spremljenih zaliha, no zimi jede općenito malo. Zimski mu je san veoma dubok. Temperatura mu pada. Možemo ga izvaditi iz pušine, uzeti ga i u ruku, ostat će hladan i nepomičan. U toploj sobi budi se od sna, ali ostaje pospan i nije živahan kao ljeti.

U našim je planinskim krajevima veoma čest, pa ga ujesen masovno love s pomoću stupica. Silno je tust i navodno daje dobru, iako sitnu pečenku; puhovu mast spremaju za začin.

Stari su Rimljani veoma cijenili puha. Uzgajali su ga u posebnim uzgajalištima. Hrastove i bukove šumice ograđivali su glatkim zidovima, uz koje se puhovi ne bi mogli uspeti, a unutar zidova namještali bi gnijezda i skloništa. Ovdje su ih hranili žirom i orasima, a kad bi dovoljno odebljali, stavljali bi ih u posebne posude »glirarije«, gdje su im obilno davali oraha, lješnjaka i druge hrane. Takovi utovljeni puhovi bijahu Rimljanima prava poslastica.

TRUBLJAČI U ZRAKU

Ožujak je poslao na zemlju prvi od sedam ljetnih dana, što ih prema narodnom vjerovanju treba da pošalje, dan modrih i zlatnih boja. Gola je šuma puna zebina pjevanja, posvuda plešu žuti leptiri, a ljudi se, radosni, što mogu konačno da skinu zimske ogrtače, čude brojnim kukcima i mušicama, što ih je toplo sunce izmamilo iz listine i mahovine.

Bio je to lijep dan, tako da mu se ljudi, a osobiti omladina nisu mogli naradovati. Uživali su u njemu dokle god su mogli. Perivoji su bili puni glasnoga smijeha i pjevanja, ali još je više bilo tajnog šaputanja i šuškanja, sve do u noć, kad su s tamnog neba veselo zasvjetlucale zvijezde. Odjednom su odnekale s visine odjeknuli neobični zvuci fanfare, čeznutljivi, a ujedno oštri, ali s mekim suzvucima.

Ljudi na pločniku velegradskih ulica i trgova upriješe oči u nebo, onamo, gdje su letjeli nevidljivi trubljači, ali vrlo malo ih je bilo, koji su znali, što znače ti glasovi.

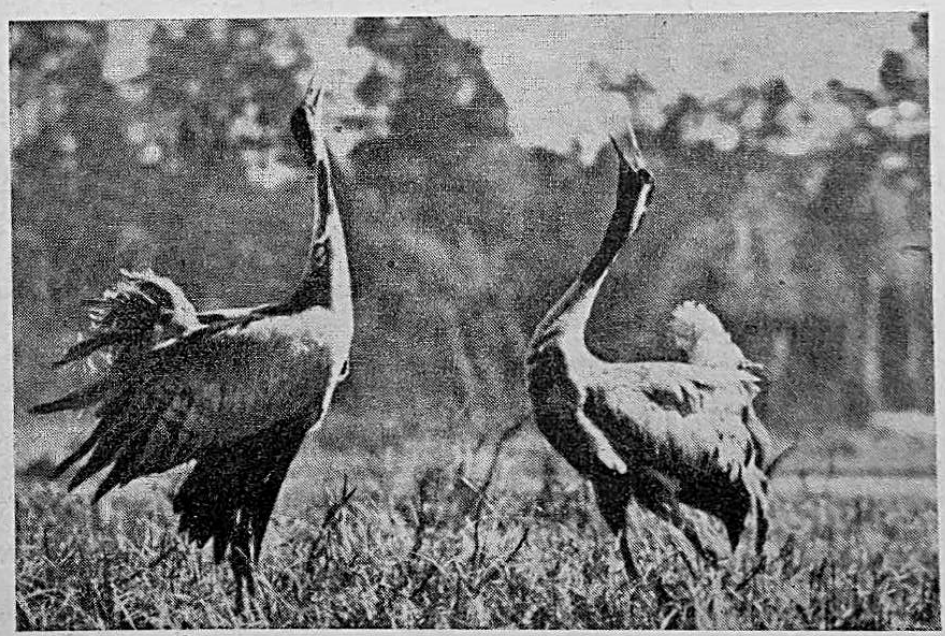

»Dolaze divlje guske«, rekao je netko. Drugi ih je smatrao čapljama, a treći čak rodama. U selima, međutim, gdje ljudi svoje oči više upotrebljavaju za gledanje, nego za čitanje, rekoše čuvši noćne glasove: »Dolazi proljeće; vraćaju se ždralovi«. U nekom selu na rubu orijaškog tresetišta nasmijala se mladež, kad su je trublje s neba smele u šali i golicanju: »Eto opet naših glazbenika«. Ljudima iz toga sela već su odavna poznati ždralovi. Narodna predaja kaže, da su ždralovi nekada, u ratno vrijeme, spasili selo. Neprijateljska je četa, pošavši na selo, čula kako ždralovi trube. To je trubljenje smatrala neprijateljskim signalima i brzo se vratila. Stanovnici toga sela ne daju dirati ždralove, pa u ugovoru o zakupu lovišta stoji: »Ždralovi se ne smiju ubijati pod prijetnjom globe od trideset talira.«

Nekada se više parova tih ponosnih ptica gnijezdilo na rubu tresetišta, no iz godine u godinu bivalo ih je sve manje, sve dok na kraju nisu preostala samo dva para. Premda oni svake godine nesmetano odgajaju svoj pomladak, ipak im broj ne raste. Svagdje na svijetu ima naime ljudi, koji se nazivaju lovcima, premda ne zaslužuju to ime, jer su bijedni strvinari, koji pucaju na sve, što je krupno i lijepo, ne pitajući, može li to poslužiti za hranu ili ne može, ne pitajući, radili se o bezazlenoj životinji ili o štetočinji. Zbog tih strvinara, a i zbog toga, što su posljednjih decenija isušena brojna tresetišta i pretvorena u livade, pašnjake i šume, izumrla je u mnogim krajevima ta divna ptica, pa više ne pozdravlja izlaz sunca svojim trubljenjem.

U Meggendorfu, selu na rubu tresetišta, priprema se, međutim, suncu još uvijek onakav doček, kakav mu pripada. Čim se ono pomoli iznad ruba šuma, okreću se ždralovi prema njemu, šire orijaška krila, klanjaju mu se i pozdravljaju ga tako prodorno, da njihovo trubljenje načas nadjača tetrijebe, ruževce i šljuke kozice, kojih su glasovi dotad odjekivali nad tresetištem. Čak i kliktanje orla klokotaša i svadbeni ejin kliktaj zagušilo je ždralovo trubljenje.

Čim se sunce posvema uspelo na nebo, utihnuše njegovi vjerni heroldi. Neko vrijeme nepomično stoje; ispružili su vratove, pa po prastarom naslijeđenom običaju gledaju, ne približava li im se kakva opasnost. Uvjerivši se, da ih ništa ne ugrožava, uvlače opet vratove, pomno uređuju svoje otmjeno perje i počinju šetati po tresetištu u potrazi za hranom. Trgaju po koji listić i pupoljak, hvataju kukca i žabu, love miša i krupnu muhu, pobiru ličinke i gujavice, a namjerno gutaju i po koji kamenčić, koji svjetluca na nasipima. Pritom ipak nikad ne zaboravljaju da svaki čas uzdignu glavu i da se oprezno osvrnu.

Konačno su utažili prvu glad. Ženka počinje uređivati perje, a mužjak je pritom promatra. Najednom ga nešto prisili da se počne klanjati. Izvodi jedan poklon za drugim, a onda zatrubi, ali posve drukčije nego maločas. Zatim pobire sa zemlje komadić drveta, baca ga u zrak, hvata ga i neko se vrijeme igra njime. Onda trči k maloj barici, izbacuje iz nje kljunom vodu, da sve prska naokolo, ističe se da je suh i dugačak kao prut, a već trenutak zatim kratak je i debeo. Onda razmetljivo šešuri perje, pa počinje neobičnim gegavim trkom bježati naokolo kao da je poludio. Pritom maše krilima, da sve šumi i štropoće, skače visoko u zrak, lupa krilima, i trubi sve prodornije.

Lakrdija i prevrće se tako, da pruža smiješan prizor svakome, osim onoj, kojoj je sva ta igra namijenjena, svojoj ženki. No čim pokuša da joj se približi,

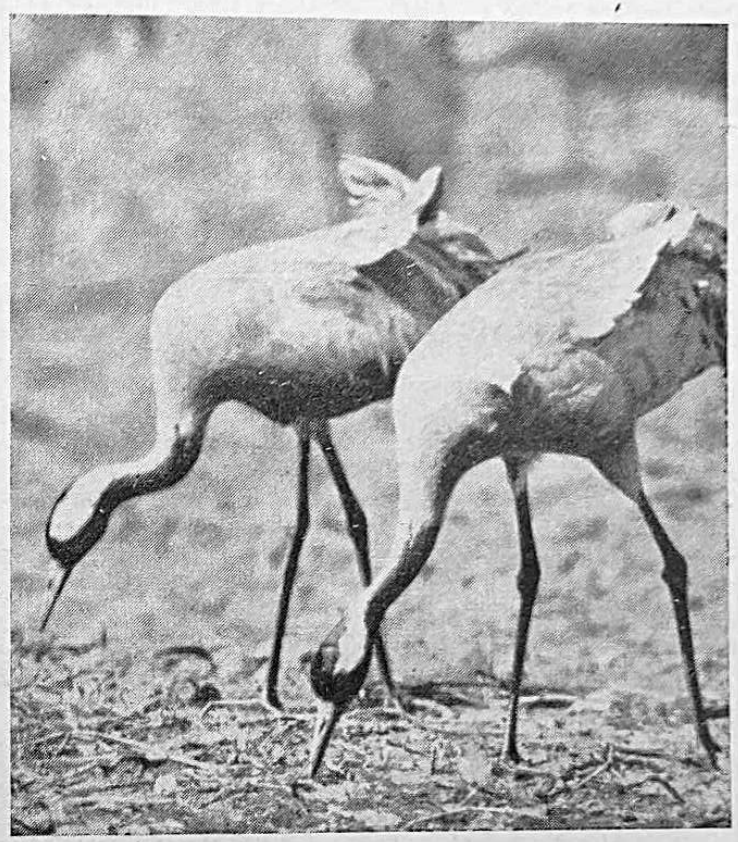

ona bježi u grmlje ili odleti malo dalje. Na kraju mu ipak popušta. Onda oboje uređuje perje, pa neko vrijeme miruju u sjeni breza, sve dok predvečer ponovo ne izađu u potragu za hranom. Kad se približi noć, te sunce počne zalaziti, oboje mu opet dovikuju svoj jasni pozdrav.

Taj ugodni i zabavni život traje kojih šest tjedana, a onda se ženka počinje sve više skrivati, jednako kao i mužjak, osim što, kao i prije, svakoga jutra i svake večeri dovikuju svoj pozdrav suncu. Ujutru i predveče hodaju doduše po tresetištu, ali danju ih nema. Odšuljali su se onamo, gdje je močvarni potok naišao na zapreku u koritu, gdje je nebrojene godine taložio fini, crni mulj mekan poput maslaca, gdje se iz toga dubokoga mulja uzdižu neprohodni vrbovi i jalševi guštici, prorašteni šašom, onamo, kamo čovjek ne može zaći, a da odmah ne utone u mulj bez dna. Ondje se, u najgušćem vrbiku, uzdiže panj pokriven mahovinom i zaklonjen šašem.

Ondje su ždralovi načinili visoku hrpu od suharaka, pokrili je suhim lišćem i stabljikama rogoza, a udubinu u sredini lijepo obložili mekom travom. Ovdje sjedi ždralica, grije jaja i čeka, dok se iz krupnih zelenkastosmeđih jaja, posutih smeđim i sivim mrljama, ne izlegu mladi.

Koncem svibnja izvale se mladi. Dugačkim vratovima, debelim nogama i kratkim kljunovima nalik su na mlade nojeve, a njihovi piskutavi glasovi nisu nimalo nalik na oštre i pune glasove njihovih roditelja.

Stari su ždralovi sad dvostruko i trostruko oprezniji nego prije. Dok jedno od njih strpljivo podučava mlade, kako će pronaći crve, puževe i ostale jestive i dobre stvari, i kako će se, naprotiv, kloniti svega, što je loše i štetno. drugi bračni drug vjerno čuva stražu i ne dopušta, da im se približi ma i bezazlena liska ili patka. Odmah ih tjera na najgrublji način. Čak i lisica, koja se kadšto šulja u okolini, odmah daje petama vjetra, jer je inače pogađaju veoma žestoki udarci kljunom. I vidra stekne jednako iskustvo, pa se ni ona ne pojavljuje u blizini.

Otkako je ušare nestalo s tresetišta, nemaju ždralovi više neprijatelja, koji bi im bio ravan, pa im redovito uspijeva da odgoje mlade. Uče ih, da im je glavni neprijatelj čovjek, pa da ga se moraju čuvati na tisuću koraka, i više.

Ujesen, kad noćne magle donesu hladnoću, ždralovi odlaze sa svojega tresetišta. Na mjestima, poznatim već od pradavna, sastaju se sa ždralovima iz drugih krajeva. Od parova i malih skupina nastaju jata, a od tih se jata sastavlja cijela vojska. Neko se vrijeme ždralovi zadržavaju na kakvu tresetištu, u močvari, na prudovima, da skupe snage za daleki put, a onda ih jedne večeri prevlada čežnja za jugom. Počinju glasno trubiti, da sve odjekuje, uzvijaju se pod oblake, svrstaju se ondje u nepravilni klin i lete prema jugu, javljajući se od vremena do vremena.

Lete preko Sredozemnoga mora do u srce Afrike, gdje je zrak blaži, gdje su crvi masniji, a pupovi deblji, nego u tresetištu kod Meggendorfa. Ali kad počnu bubnjati ruževci i kad se stanu javljati šljuke kozice, onda se jedne lijepe večeri začuje s neba trubljenje. Mladež se tada raduje proljeću, smije se i veli: »Evo opet naših glazbenika«.

Herman Löns

Ždral sivi (grus grus) najkrupnija je evropska ptica selica, pa veličinom i težinom nadmašuje i rodu. Stari je ždral dugačak do 140 centimetara. Boja perja mu je siva, i samo na tjemenu ima jarko crvenu golu pjegu u obliku polumjeseca. Stražnja krilna pera dugačka su mu i kovrčava, pa podsjećaju na nojevo perje.

U naše krajeve dolazi ždral dvaput na godinu, za proljetne i jesenje seobe, ali se ni ljeti ni zimi kod nas nigdje ne zadržava. Ljetuje i gnijezdi se u sjevernim krajevima Evrope, a zimu provede u Africi.

Za jesenju se seobu ždralovi skupljaju u orijaška jata, koja su opet razbijena u manja jata po tridesetak ptica. Lete u obliku slova V i pritom se javljaju čudnim glasovima, koji podsjećaju na trubljenje. Ždral je društvena ptica, i vrlo je rijetko sam. Veoma je oprezan, pa ne dopušta neprijatelju, pogotovu čovjeku, da mu se približi na puškomet.

Na jajima sjede naizmjence oba roditelja. Mladi ostavljaju gnijezdo tek što se izvale, a čim zaprijeti pogibelj, znadu se veoma dobro sakriti u travi. Za razplođivanje su zreli tek u trećoj godini života.

BJELKA

Proljetne su oluje prohujale gorskom šumom šibajući mlazovima kiše golo drveće, ukočeno mrtvo šiblje grmova, mahovinom obraslo kamenje i suhe vlati trave. Južnjak je otopio posljednji snijeg u jamama i usjeklinama, a drveće i grmlje probudilo se iz zimskoga sna.

Toplo proljetno sunce udahnulo je svemu živome novu životnu snagu i životnu radost, izmamilo svježe, nježno zeleno lišće iz pupova i šarene glavice cvijeća iz jednoličnog, mrkog šumskog tla.

Sunce je probudilo prve leptire i namamilo u šumu prve pčele.

Obronci i hrptovi, donedavna još ukočeni, mrtvi i bezbojni, odjenuše se novim, šarenim ruhom.

Ptice su opet ovdje. Iz svega glasa poju u čast suncu. Kos i crvendać, drozd i zelendur, sjenica i čvorak sjede na vrhovima prolistalih bukovih grančica. Vrat im se naduo, kljuniće su okrenuli prema nebu i pjevaju, pjevaju, da sve gora ječi. Golub guče, lastavice cvrkuću, a visoko u zraku odjekuju zvučni kliktaji: to se vitki par sokolova vije i natjerava u svadbenom letu.

Bukve su zazelenjele — došlo je proljeće — doba novoga života.

I hrast je, zaostavši malo, navukao novo, svježe zeleno ruho. Na vršcima grančica smreka i omorika izbiše novi izdanci nježna zelenila, nove mekane mirisave grančice. Šuma se obnavlja. Proljeće je.

Na suvoru prastarog čvoravog hrasta guče golub. Naduo je grlo i guče, doziva golubicu, pripovijeda joj o beskrajnoj ljubavi, o sreći mekana gnijezda, o ljepoti sunčanog svitanja i užitku hitroga leta. Guče golub, a iz šume gdje se osamljeni hrastovi uzdižu nad svijetlo zelenilo bukovih vrhova, odazivlje mu se drugi, onda treći i tako sve dalje i dalje niz padine i uz proplanke, kao da je cijela orijaška šuma postala golubje plandovalište, silna svadbena dvorana sivih zaljubljenika.

Sve odiše mirom i spokojnošću.

Velika crna žuna doletje na isti stari hrast, na vrhu kojega sjedi golub. Snažnim se prstima čvrsto prihvaća za koru drveta, kliže po njoj ustranu i obilazi drvo tražeći prikladno mjesto, gdje bi se moglo naći hrane za nju. Čini se, da ga je našla, jer začas stadoše šumom odzvanjati oštri udarci njezina jakog kljuna, kao da neki vješt kovač kucka čekićem. Golub smjesta presta gukati i prestrašeno prhnu, ali samo zaokruži oko hrasta u letu, pa ponovo sjede na nj. Prepoznao je došljaka i uvjerio se, da nije opasan.

Golub, međutim, nije jedino biće, što ga je uzbunilo žunino kuckanje. Žuna se nožnim prstima uhvatila za neravnu hrastovu koru u blizini male šupljine u stablu, pa tako žestoko i snažno udara kljunom o nju, da iverje frca na sve strane. No još prije nego što joj je uspjelo da se domogne tuste kornjaševe ličinke, na koju se i odnosila sva ta buka i kuckanje, ona prestrašeno

zastane i prhne sa stabla, a odmah za njom poleti golub sa suvora, glasno lupnuvši krilima.

Na otvoru istog onog duplja, o čiji je rub maločas kucala žuna, pojavi se mala, široka, gotovo trougla glava, sitnih ušiju i pokretnih smeđih očiju, koje radoznalo zirkaju u svijet. Hitrom kretnjom izvirio je iz duplja gornji dio tijela. Smeđe se krzno usko priljubilo uz snažno vitko tijelo, a ispod vrata bjelasa se nepravilna mrlja.

To je Samsar, kuna bjelica, krasan izrastao mužjak.

Zapravo je on noćna životinja. Ne voli danje svijetlo, kloni ga se i već rano ujutro, prije nego što je izašlo sunce, prekida lov i sakriva se u rupi u zemlji, pod korijenom kakva drveta ili u šupljem stablu, da u sigurnom skrovištu prespava dan. Ali taj je put žuna tako glasno i nametljivo pokucala na vrata njegove prolazne spavaonice, da se probudio i izvirio, da pronađe i potjera uzročnika neželjene smetnje.

Sad se uspravio na ulazu u duplje, sjedeći na stražnjim nogama i podigavši prednje noge uvis. Čvrsto ih je pritisnuo uz tijelo, pa je tako nepomičan i ukočen, nalik na suhu granu izraslu iz stabla. Miran je i nepokretan, samo mu oči igraju, a sitna se njuškica neznatno pomiče uvlačeći zrak i njuhom ispitivajući okolinu. Dva tri časa sjedi ovako ukočen, a zatim se spušta na prednje noge, savija leđa u krasnom luku, proteže se i zijeva, da mu se vide tamnocrvene desni i dva niza sitnih oštrih zuba. Čaporcima je čvrsto zadro u koru i zagrebao po njoj. Elastičnim, dugačkim skokom preskoči na obližnju debelu granu, zažmirka prema suncu, a kad se uvjerio, da se ono već dobrano spustilo prema zapadu, ponovo zijevne, a zatim se poput psetanca svine u klupko i pokrije se dugačkim debelim repom. Još je prerano da krene u lov. Sunce mu je još prejako, šuma odviše bučna. Treba još malo počekati. I Samsar se opet prepušta slatkom drijemu.

Sati prolaze. Dan se polako gasi. Ptičja se pjesma smiruje, samo kos još neumorno zviždi, a čavke krešte leteći na svoja noćišta. Na suvar istoga hrasta dolijeće golub, a čas za njim golubica. Nemirno se pomiču na suhoj grani redeći i gladeći perje na krilima, kao da uređuju večernju haljinu. Male im se glavice neprekidno pokreću i naginju ustranu razgledavajući sve oko sebe, kao da ne vjeruju večernjem miru. Odjednom oboje naglo prhnu s grane, glasno lupnuvši krilima. Ugledali su usnulog Samsara, a to im se susjedstvo čini odviše opasnim.

Gorski vrhunci planuli su u posljednjem sunčanom žaru i pospanac se budi na grani, proteže se, zijeva, a onda se hitro i vješto, poput vjeverice, spušta niz stablo. Dolje ga već čeka prvi obrok večere: šumski je miš pokušao pretrčati malu čistinu između dvaju stabala. Njegov se trk i njegov život svršavaju usred puta.

Miš je tečan zalogaj, ali Samsar se dugo ne sladi njime. Brzo ga zgrize i proguta, počevši od glave, nekoliko puta obliže krvave usne, pa krene dalje u lov. Mišić mu je samo podjario tek.

Naglo i okretno skače s grane na granu, spušta se na tlo i provlači kroz guštik, penje se na kamenje i zavlači u rupe pod korijenjem. Put mu je obilježen krvlju. Sad cikne mišić, nemoćno se trzajući u njegovim čeljustima, a malo kasnije bolno cijukne žutokljuni kos visoko na drvetu. Nedavno je s vrha iste grane iz svega glasa pjevao u čast sunca na zapadu, a sad je još dva

tri puta grčevito zalomio krilima, a onda mu se glava objesila i oči mu se zamaglile.

Ništa živa u šumi nije sigurno pred krvožednim razbojnikom. Hitar je poput munje, a neumoljiv poput sudbine. Stol mu je bogato prostrt, i njegova je glad uskoro utažena.

Proljeće je i Samsar je postao skitnicom.

Nema više stalnog skrovišta ni ležaja, već danju spava gdje stigne, a noću luta gorom. Šupljina u hrpi kamenja i napuštena lisičja jama isto su mu tako dobrodošla skrovišta kao i vjeveričje gnijezdo, iz kojega nemilice tjera brbljavog stanovnika, i nimalo se ne obazire na njegove glasne i ogorčene prosvjede.

Ova ga noć vodi u blizinu velike sipine, već odavno zarasle grmljem i kržljavim drvećem. Tu je ispod grubo nagomilanog kamenja imao dugo vremena ležaj, siguran i nedohvatan, iz kojega su se na sve strane odvajali hodnici i šupljine među kamenjem otvarajući mu nebrojene izlaze, kroz koje se mogla provući samo kuna. Davno ga, međutim, već nije bilo ovdje.

Sad mu se kraj nimalo ne sviđa. Nešto se u njemu promijenilo. Gnijezda su prazna, jaja ispijena, a konačno nalazi u rašljama nekoga drveta i mrtvu vranu. Glava joj je zdrobljena, utroba pojedena, a ostalo ostavljeno, ali tako temeljito zagađeno, da se sigurno ne će naći nitko, tko bi se omastio tim ostatkom plijena.

Samsaru bijesno planu oči. Razumio je. Miris, koji je zaostao na mrtvoj vrani, dovoljno mu je rekao. Znade, da se u blizini nalazi član njegova roda, stvorenje njegove krvi. No on ne voli svoj rod, osobito pak ne voli, da mu se neka druga kuna skita po lovištu, da prazni njegova gnijezda i kolje njegove vrane.

Ljutito frknu, a dlaka mu se na zatiljku naježi. Naglo i radoznalo stade njuškati po zemlji i ubrzo otkri trag, jasan trag — ali to je trag, što ga on već poznaje! To je trag, to je miris one male ženke, s kojom je...

Već je više mjeseci prošlo od vremena, kad se u njegovu srcu bila ugnijezdila ljubav. Ne možda nježna, blaga ljubav, puna požrtvovanja, već surova, nesavladiva želja za posjedovanjem, način na koji se priroda brine za održavanje životinjskih vrsta. Žudnja za ženkom postepeno je tolikom žestinom zavladala njegovom krvlju, da nije više mario ni za lov ni za jelo. Ta ga je žudnja natjerala u potjeru za družicom.

Dugo, dugo ju je tražio. Ta njegov je rod postao vrlo rijedak!

Sjekira, koja je oborila šumu, vatra, koja je poharala cijele orijaške predjele šuma, protjerali su kune bjelice. No najveći im je neprijatelj i tamanitelj bio čovjek. Skupocjeno kunino krzno mamilo je svake godine brojne lovce i zamkare, pa nisu žalili ni truda ni vremena, samo da ga se domognu. Izdajnički bijeli pokrov snijega odavao bi tragove noćnih razbojnika, a ljudski su progonitelji bili uporni i neumorni.

I tako se iz godine u godinu sve više smanjivao broj kuna u planini. Ostalo ih je samo nekoliko, posve u dubini tamne šume, među pećinama i u guštarama, punim oborenih stabala, što ih je poharao i oborio vihor, neprohodnim za svakog, osim za vitku svilorunu kunu.

Mučila ga je čežnja za družicom, i Samsar je bolno osjećao svoju osamljenost.

Nebrojene noći lutao je planinama i prevaljivao silne udaljenosti. Davno je već bio napustio svoje običajno lovno područje, sišao je na podnožja planine, pretražio prostrane bukvike i hrastike, pronjuškao obale potoka, posjetio dva tri stara napuštena kamenoloma, u kojima su se prije, dok su još bile brojnije, redovito zadržavale kune. Ne našavši nigdje ništa, ni najmanjeg traga, uspeo se uz planinu, gore, pod gole vrhunce, gdje su se kržljavi borovi borili s vjetrom i zimom za oskudni opstanak. Jurio je sve dalje i dalje, penjao se i spuštao, svejednako u potjeri za tragom, za ženkom.

A kad se konačno namjerio na ženkin trag, na svjež, mirisan trag mlade kune bjelice, bijesno je puhnuo i iskesio zube, jer je zamijetio, da taj trag nije sam. Usporedno s tragom ženke vodio je još jedan trag: ženka je već imala udvarača. Sudeći po tragu, bio je to neki krupni, stari mužjak.

Ali naš Samsar nije ni časka oklijevao. Pojurio je za ženkom i suparnikom i stigao ih u rijetkoj bukovoj šumi. Bacio se na njega u bjesnilu neuslišane strasti. Borba je bila teška i krvava. Rane, što ih je u njoj zadobio, osjeća još i danas, ali iz borbe je izašao kao pobjednik, a njegov je suparnik, krvareći iz teških rana, jedva umakao u noć.

Slijedila su tri četiri dana divlje opojnosti, strastvenog natjeravanja po hladnim noćima, lude jurnjave i bijesne ljubavi, onakve, kakvom ljube kune bjelice.

Koliko god je ta ljubav bila bijesna i divlja, toliko je bila i kratkotrajna. Samsaru je ubrzo dojadila. Jednom, pred zoru, odlutao je sa ženkom daleko, daleko u planinu. Neprekidno su jurili jedno za drugim, te su nabasali na leglo mladih zečića. Slučajno nabasaše na nj, i u njuške im udari svježi, topli vonj sitnog, mekanog plijena. Za tren uminu ljubav u njima i ustupi mjesto drugoj, u tom času snažnijoj strasti: želji za ubijanjem. Sitni se oštri derači naglo zariše u meso, žile, utrobu zečića, i četvero mladih, tek progledanih životinjica izgubiše život prije nego što su ga upoznali i brže nego što su mogli razumjeti, kakva im opasnost prijeti.

Obavivši krvavi posao, dvije se kune, mužjak i ženka, nađoše jedna sučelice drugoj. Dvije svijetlosmeđe glave šiljatih njuški i malih uspravnih ušiju podignuše se istodobno uvis i netremice se gledahu. U tom je času, u trenutku ubijanja, bila zaboravljena ljubav, koja ih je povezala na nekoliko posljednjih dana. Mužjak i ženka sad su bile dvije zvijeri, krvoželjni razbojnici. U tom trenu nisu više jedno u drugome vidjeli bračnoga druga, ljubavnika, već samo mrskog suparnika, koji im ugrožava plijen.

Obje kune bijesno puhnuše, a zatim mužjak, brže no što bi se dalo okom pratiti, skoči s plijena na manju i slabiju ženku. Nagon posjedovanja uminu u njoj, umjesto njega javi se nagon samoodržanja. Jednako hitro, kao što se mužjak bacio na nju, izmakne ova ustranu, tako da je njegov skok promašio. Naglo, strelovito, zamakne ženka za stablo blizog javora i nestade u šipražju. Samsar je nije progonio. Ljutito je počeo kidati ubijenog zečića.

Jama, u koju su se nekoliko dana za redom bile zaklanjale kune bjelice da prospavaju dan, ostade toga jutra prazna. Ni mužjak, ni ženka ne vratiše se u nju. Sloboda, samoća i lov mamili su ih više od ljubavi. Njihova se krv ohladila . . .

A sad se eto Samsar opet namjerio na trag te iste ženke. Dobro ga poznaje.

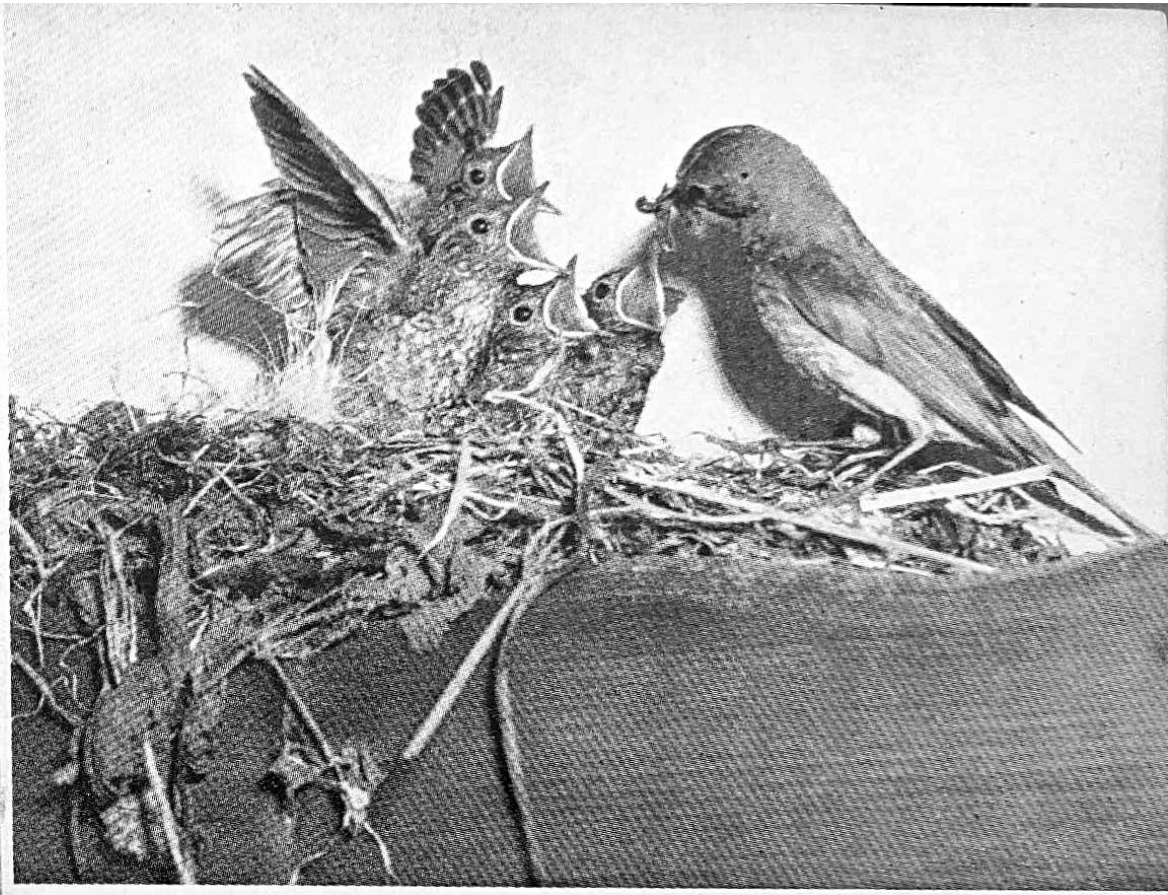

Snimka: H. A. Traber

Gladni kljunići čekaju zalogaj. Vrtna crvenrepka hrani mlade.

On pođe tragom, uzbrdo i nizbrdo, između kamena i grmlja, uporno i bez oklijevanja. Nije morao daleko ići. Trag je vodio do skupine strmih pećina, do gologa vrha, što se ispeo iz boka planine, sve do one iste jame, u kojoj je nekad stanovao sa ženkom.

Gipkim, dugačkim skokovima uspe se Samsar uz stijenu. Tu je sve bilo isprekrižano tragovima, svi su vodili prema vrhu, u jamu.

Samsar stiže do ulaza u jamu, zaustavi se i stade prisluškivati.

Što je ovo?

Iz jame se čuju neki čudni glasovi — zvuče poput tihog mijaukanja i cvileža — nekako su mu poznati, a istodobno i strani. Čudno je to: Samsar je krvoždni razbojnik, kojemu nije nikad dosta plijena, koji ubija sve, na što se namjeri. Nema sumnje, da se u jami krije nešto živo, nejaka mladunčad, kakvu je Samsar oduvijek osobito cijenio kao plijen No umjesto da jurne u jamu, Samsar ostaje nepomičan pred njom. Umjesto da cvilež mladunčadi probudi u njemu želju za ubijanjem, taj mu cvilež zvuči nekako ugodno...

Polako, polažući šapu pred šapu, stane se šuljati bliže, kao da ga nešto privlači.

Već je posve blizu ulaza.

Ali iz njega mu najednom izleti u susret njegova bivša družica, bijesno pušući, režeći i cereći zube. Bijesno ga je napala, a on — na svoje veliko začuđenje — uzmiče i ne upušta se u borbu. Samsar je za pola veći i teži od vitke ženke. Nema sumnje, da bi je bez poteškoća mogao svladati, ali on ne napada, čak ni ne reži, već uzmiče nekoliko koraka i pruža se po kamenu, kao da želi pokazati svoje miroljubive nakane.

Razumio je cio položaj. Njegova je družica postala majkom, a nježni glasovi, što bez prekida dopiru iz jame, tihi i prigušeni, glasovi su mladih kuna, mladunčadi njegove vrste.

Samsar dugo stoji nepomičan, prisluškuje glasovima, što dopiru iz jame. I ženka je nepomična, zgrčena, pripravna na skok, a pogled joj ni časka ne silazi s njega. U tom je pogledu mnogo bojazni i nemira, ali i odlučnosti. Samsar znade, da bi ga majka smjesta napala, čim bi se približio njezinim mladima.

Ženka osjeća, da je pridošlica otac njezine djece, ali prastari zakon, ukorijenjen u njezinoj krvi, ne dopušta joj ni da samog oca pusti u blizinu nejake mladunčadi. Zato nepomično čuči na ulazu u jamu, spremna na obranu. Samsar razumije njezino držanje i poštuje ga. Za njega nije ulaz u jamu toliko važna stvar, da bi se zbog njega upustio u borbu s mladom majkom. Očinske ga brige ne taru. Okreće se i odlazi ostavljajući svoju slučajno pronađenu obitelj. U njemu ipak mora tinjati neki zaboravljeni ostatak očinskog osjećaja, jer još nekoliko tjedana često dolazi u blizinu stare jame, u kojoj živi njegova ženka s djecom. Ne skrbi se za njih, ne donosi im hrane, i ne čuva ih pred opasnostima, ali neki ga čudni nagon ipak navodi na to, da dođe u blizinu jame.

Svu dužnost čuvanja i hranjenja mladunčadi preuzela je mlada majka. Navečer, noću, šiba poput strijele šumom, strah je i trepet svih sitnih životinja, sveudilj u lovu za plijenom, što ga bez izbora dovlači u jamu. Mladi su već malo poodrasli, i majčino im mlijeko nije jedina hrana. Veru se po jami, igraju se pod majčinim nadzorom, navlače i trgaju mrtve miševe i ptice, što ih je majka donijela za hranu, pa cijelim svojim vladanjem pokazuju, da su zaista prave male kune.

Majka znade, da je to doba najopasnije za njezine mlade. Nebrojene im opasnosti prijete iz zraka i sa zemlje. Sve što živi, sve životinje njezine veličine, pa i manje, smrtni su neprijatelji njezine mladunčadi, pa ih valja čuvati i braniti. Počevši od zmije, lasice, svrake, šojke, vrane, sokolova i škanjca, pa sve do orla klokotaša, čija sjena često prelazi preko hridine, sve bi se željelo osladiti njezinom djecom.

Mlada majka ne trpi u blizini nikoga tko bi mogao biti opasan po njezinu djecu. Sama je razorila sva gnijezda većih ptica u okolini i protjerala sve čavke, šojke, svrake i vjetruše. Sad izlazi i danju iz jame, premda ne voli blistavo danje svijetlo. Duge sate proleži na suncu. Kao stražarsko je mjesto izabrala veliki kamen na vrhu hridine, tik ulaza u jamu. Odavde može dobro pogledati okolicu.

U blizini se, međutim, ne pojavljuje ništa, što bi moglo probuditi njezinu bojazan. Lasica, najopasniji neprijatelj njezine djece, obilazi u dalekom luku hridine pune kuninih tragova. U svom sitnom borbenom srcu osjeća taj mali bijesni razbojnik ipak neku bojazan pred krupnijim, a jednako divljim i hitrim grabežljivcem. Prostrana je planina, i lasica je malo premjestila svoje lovno područje kad se kuna ugnijezdila u jami na hridini. Lasičini se tragovi više ne ukrštavaju s kuninim. Drugih dlakavih grabežljivaca nema u blizini, i tek katkad klizne sjena raširenih krila kakve ptice duž hridina. Majka znade, da su ptice opasne, pa ne dopušta mladunčadi da izlazi iz jame, no mlade je teško obuzdati. Nagon, koji ih vodi prema svijetlu, i neutaživa radoznalost dovode često sitna stvorenja kratke meke dlake iz podzemne tame na ulaz u jamu. Ali prije nego što se mala kuna posve izvukla iz skrovišta, majka srdito puhne, i sitna njuškica opet nestaje pod zemljom. Ta se igra svaki čas ponavlja.

Mlade kune ne poznaju opasnost. Svoj su kratki vijek provele u tami, toploti i miru jame, te pod brižnom majčinskom zaštitom i njegom, pa ne razumiju, zašto ne smiju krenuti onamo, gdje je jedan zid jame toliko svjetliji od ostalih. Znadu samo to, da majku valja slušati. Nepokoravanje njezinim odredbama donosi sa sobom boli, čvrst ugriz ili udarac šapom.

Onda se jednoga dana događa nešto neobično, nešto, što i mladim kunama pokazuje, da ni njihov život nije tako jednostavan i siguran, kao što su dotad mislile.

Kasno je popodne. Bjelka leži na svom kamenu, očekujući noć, vrijeme lova. Najednom uzdigne glavu i načuli male uške, pa se pozorno razgleda niz stijenu. Učinilo joj se, da je čula ljudske glasove. Nekoliko puta već je čula ljudski govor, ali uvijek negdje u daljini, podno hridine. Tu se, na nepristupačnom vrhu kamene stijene, osjeća sigurnom izvan dohvata ljudi. Bjelka doduše znade, da ti strašni dvonošci umiju mnogo toga, da ubijaju na daljinu, da se pred njima mora dobro sakrivati i da im se ne valja pokazivati, ali na visokim i strmim pećinama oko svoje jame nije još nikad osjetila ljudski miris — penjati se dakle ne umiju!

Ah, za to su odviše nespretni i tromi!

Ravnodušno mahne šapom, da otjera dosadnu muhu i ispruži se natrag na kamen, a napeti joj mišići popuste.

Nekoliko časaka kasnije ponovo uzdiže glavu. Ljudski su glasovi sad mnogo bliži. Istodobno čuje i topot teških koraka po kamenju. Nekoliko se kamenčića otkotrljalo niz liticu. To se ljudi uspinju k njoj.

Bjelka se polako privuče do ruba kamena. Odavde posve točno razabire ljude. Trojica su. Penju se ravno prema njoj. Njezinu oštrom pogledu ne izmiče nijedna njihova kretnja, njezinim ušima nijedan glas. Još nikad joj ljudi nisu bili tako blizu, a svakim joj se časom sve više približuju. Bjelkino se krzno naježilo od mržnje i bijesa.

Mati je, naravno, uvjerena, da je taj ljudski posjet namijenjen njezinoj djeci. Ni ne sluti, da su to tri dječaka, koji se nedjeljom skiću po planini, i koje je primamila strma stijena, da na njoj okušaju svoje penjačko umijeće.

Iz očiju joj sijeva mržnja... Nagon joj veli, da pridošlice znače veliku opasnost za njezinu djecu, i da ih mora obraniti.

Međutim, se dječaci polako uspinju uz stijenu. Dobro su raspoloženi; razveselio ih je uspjeh u penjanju. Uživaju u svojoj snazi i vještini, smiju se i bodre se međusobno. Još samo malo, i uspet će se do jame! Majku obuzima strašan strah. Brže, brže, valja ih protjerati prije nego što se uspnu!

Nečujno poput zmije i brzo poput munje jurne s kamena. Takvom snagom se bacila na glavu najbližem penjaču, da je on izgubio ravnotežu i umalo te se nije survao sa stijene. Oštre Bjelkine pandže zagrebu u strelovitom pokretu po dječakovu licu tako žestoko i duboko, da je šiknula krv. Prije nego što je zaprepašteni dječak dospio da krikne od iznenađenja i boli, Bjelka je munjevitim skokom skočila na drugoga dječaka. Nestalo je svega njezina straha pred ljudima. Nisu to za nju više neka strašna nedokučiva bića, koja donose smrt svakom šumskom stvorenju, koje im izađe na oči. Sad su to neprijatelji, koji joj ugrožavaju djecu, a protiv neprijatelja valjalo se boriti svom snagom i žestinom. Napadaj na drugoga dječaka bio je divlji i okrutan. Bjelka je usmjerila ravno na nezaštićeni smeđi vrat, na kojemu se tako divno isticala žila kucavica, nabrekla zbog napornog penjanja. Brza, instinktivna kretnja naprijed, prema stijeni, spasila je dječakov život. Dječak je opazio neku sjenu, kao odvaljeni kamen, gdje strelimice leti prema njemu, i od straha zatvorio oči. Šiljati Bjelkini derači zahvatiše umjesto žile kucavice čvrsti vratni mišić, bijesno se zabiše u nj u kretnji, koja je istodobno i derala, a već dijelak sekunde zatim nestala je smeđa sjena hitrim skokom u grmlju brnistre, izrasle iz pećine. Popratio ju je dvostruk bolan krik ranjenih dječaka.

Dječaci su se presenetili i zaprepastili. Napadaj iz vedra neba, neočekivan i nepojmljivo brz, bolne rane i krv, što je obilno tekla, slomiše im hrabrost. Plašljivo se stadoše ogledavati, ali ne zamijetiše sjajne, tamne oči, ni sitnu glavu sakrivenu u žutom cvijeću brnistre. Ne vidješe majku spremnu da uz svaku cijenu obrani svoje mlade.

Osjećahu samo da ih netko promatra, neko strašno, ubojničko, tajanstveno biće, protiv kojega se ne mogu boriti. Njihov je položaj u stijeni bio vrlo nepovoljan. Nisu imali oružja pa čak ni štapa, a ni ruke im nisu bile slobodne, jer su se njima morali držati za stijenu. Nagonski su osjećali, da se ne smiju uspinjati dalje, jer bi svaki novi korak značio novu opasnost. Izmijeniše nekoliko zaplašenih riječi i pogleda, pa se polako i oprezno stadoše spuštati u dolinu. Nekoliko kapljica krvi na stijeni jedini su svjedoci borbe, što se ovdje odigrala, i herojstva mlade majke, koja je branila mladunčad.

»To je zacijelo bila divlja mačka, koja ovdje negdje ima mlade«, prousti jedan od dječaka na putu prema kući.

»Možda je i ris«, zlovoljno odgovara ugrizeni pritišćući rupčić na vrat. Rana ga žestoko boli, kroz rupčić neprekidno probija krv.

Još prije nego što se smrklo, pripovijedalo je cijelo selo o tome, kako gore na osamljenoj stijeni živi golema divlja mačka, tako nasilna i bijesna, da napada ljude.

Šumaru odmah dojaviše uzbudljivu vijest. On zakima glavom, kao da pravo u nju vjeruje, ali potajice odluči, da će se prije zore uspeti na stijenu, da potraži tu tajanstvenu zvijer.

Prvo ga praskozorje nalazi već podno stijene. Vješto se i mirno uspne na nju, ali nigdje ne nalazi ništa, po čemu bi mogao zaključiti, da u blizini boravi divlja mačka. Ali zato je stijena puna kuninih izmetina i tragova. Šumar se značajno nasmiješi...

Uz malo truda pronađe i kuninu jamu, ali — ona je prazna...

Da, prazna.

Čim se spustio sumrak, napustila je majka svoje stražarsko mjesto, na kojemu je nepomično ležala i osluškivala topot ljudskih koraka i omražene glasove kako se gube u daljini. Ljudski se zadah još uvijek osjećao na stijeni. Taj je zadah ispunjao majčino srce strahom, ali ona je znala što joj je činiti.

Spustila se noć, mrka, oblačna, bez zvijezda, no Bjelka sigurno nalazi put kroz osušene vododerine, između stabala oborenih vjetrom. Niz strminu i uz padine hoda majka nekako polaganije i opreznije nego inače, no ovaj put nosi u gubici meku grudu topla krzna: mlado za mladim. Na susjednom brijegu, gotovo deset kilometara daleko, znade Bjelka za neku suhu, prostranu jamu pod pećinom. Onamo nosi mlado za mladim, oprezno, neumorno, cijelu noć!

A kad se ujutro, pošto se šumar već davno spustio sa stijene i nestao u šumi, uspela cijela četa seljačkih momaka, da potraži navodnu divlju mačku, nije među hridinama, kamenjem i sitnim grmečcima bilo više ničega osim brojnih napol istrulih ostataka ubijenih ptica i sitnih sisavaca. Momci su pronašli i kuninu jamu, ali su uzalud čeprkali po njoj batinama. Jama je bila prazna.

Majka i mladi, koji su još dan prije ovdje boravili, sad su daleko, na sigurnom mjestu, gdje ih ne može doseći ljudska ruka.

Vlatko Šarić

Kuna bjelica (martes foina) nešto je kraća i niža od kune zlatice. Ni krzno joj nema onu divnu kestenjavo smeđu boju, već je svjetlije, više sivkasto-smeđe. Mrlja pod vratom joj je bijela, a kadšto i blijedožuta, no dok je kod kune zlatice mrlja na donjem rubu zaobljena, kod bjelice se razdvaja u dva kraka i dopire do polovice prednjih nogu. Stopala joj nisu tako obrasla dlakom, kao stopala kune zlatice, pa se njezin trag ocrtava u snijegu jasnije od traga zlatičina.

Kuna bjelica nastava cijelu Evropu, osim Engelske, a blizi joj srodnici nastavaju i Aziju i Ameriku. Danju boravi u kakvoj pukotini, među kamenjem, ali znade se ugnijezditi i na štagljevima, u osamljenim sjenicima, pa čak i na tavanima kuća. Našli su je i u gradovima, samo ako je ondje bilo prostranih vrtova i dovoljno kokošinjaka i golubinjaka. Nimalo joj nije smetao promet ni gradska buka.

Bjelica lovi sve što može svladati, ali jede i voće. Dobra je mati i savjesno odgaja i podučava mlade, obično troje do petero mladih, koji u travnju ili svibnju dolaze na svijet slijepi. Mlada uhvaćena kuna bjelica dade se pripitomiti, pa je ljupka i privržena, uvijek živahna i raspoložena domaća životinjica.

DOŠLJACI

»Luda je to stvar«, mislili su kunići, »zaista posve luda stvar!« Prošla su, eto, već tri dana, a da nisu vidjeli ni šume ni polja. Već tri se dana voze u nekim sanducima, tresu se i drndaju da im se puši glava. Svaki put kad bi ta trešnja i to drndanje prestalo, pomislili bi kunići, da će se sad izbaviti, ali slijedila je opet samo nova trešnja i novo drndanje.

Veselo su i zadovoljno živjeli u svojim pješčanim humcima uz Ems, tovili se slasnim stvarima, koje su rasle na poljima i na livadama, marljivo su gradili svoje nastambe, kadšto se igrali rata s glupim pastirskim psima, tim blesavim psima, koji nisu mogli da razumiju, da je kunić brži od svega ostalog na svijetu, što ima dlaku i četiri noge, i da može sam sebe učiniti nevidljivim, čim ushtjedne.

Ali jednoga dana došli su ljudi s psima i stjerali sve kuniće u njihove jame. To samo po sebi ne bi bilo baš loše, jer pod zemljom je toplo i udobno, no onda je došlo ono strašno: u jamu je zašla neka dugačka bijela životinja crvenih očiju, koja je vonjala kao tvor. Kako je imala zvončić oko vrata, prestrašili su se kunići toliko, da su na vrat na nos izjurili iz jame. To jest, htjeli su da izjure, ali prije nego što su došli k sebi, zapleli su se u mrežu i stali se u njoj prevrtati po vrijesku.

A onda je tek počela prava nevolja. Naglavce su ih strpali u vreću, u kojoj su se praćakali u smrtnom strahu, sve dok se nisu toliko izmorili, da su se drščući skupili u hrpu. Onda su ih u toj vreći odnijeli nekamo daleko i stavili ih u taman sanduk. U njemu su našli svakakve hrane, ali je nisu ni dirnuli, već su grebli i strugali po daskama, sve dok se nisu umorili. Onda ih u sanduku odvezoše po neravnim poljskim putovima i istovariše ih negdje, ali ih opet natovariše na kola. Ovaj put su ih vozili pola dana daleko.

Kola su treskala, a tri su se kunića u sanduku prevrtala jedan preko drugoga. »Hej«, viknuo je čuvar lovišta, i konj je stao. Poklopac se podigao, surova je šaka zagrabila u sanduk, uhvatila jednog kunića za drugim, pa sve troje naglavce izleti u vrijesak. Časak su sjedili, posve zaslijepljeni suncem, mirisom borova i vrijeska, ali samo kratak časak, a onda skočiše ustranu i nestadoše u visokom vrijesku. Iza njih je zaorio smijeh čuvara lova.

Tako je sad to troje nesretnika sjedilo, svaki u svom grmečku vrijeskovine, ne znajući što da rade. Oko njih je bilo sve tiho i nijemo. Negdje je zakreštala šojka, vretenca su zazujala kraj njih, cvrčci su cvrčali, konopljarke i strnadice pjevale, a posvuda je mirisalo po vrijeskovini, po borovima i po brezama. Ali to je bila druga krajina, drukčija od one, u kojoj su odrasli. Ondje su se posvuda ukrštavale kunićje staze, posvuda su ležale izmetine kunića, i sve je mirisalo po kunićima. Svega toga ovdje nije bilo. Mirisalo je po zečevima i srnama, ali nije mirisalo po kunićima.

Tako je mislio mužjak Skokan. Po prirodi je bio veoma oprezan, jer je za razliku od ostalih stvorova svoje vrste došao na svijet u čađavo crnom krznu, prelivenom srebrnastim odsjevom, pa se odviše isticao na pijesku i u vrijesku. Prosjedivši četvrt sata pod grmečkom, uspravi se na stražnje noge i ogleda se. Vidio je samo mlade borove i breze, vrijesak, pijesak i srebrnasto siv borov panj. Odskakuta onamo jer mu se činilo, da ondje raste tečnije bilje. Očisti se, popase nekoliko listića, a onda čeprkajući proširi mišju jamu, koja je vodila pod panj. Svaki bi čas prekidao rad i njuškao. Za jedan je sat iskopao jamu, koja mu je za prvu nevolju mogla poslužiti kao sklonište.

Ogladnio je radeći. Vrijesak nije volio, a borovu i brezovu koru još manje. Zato se uspravi na stražnje noge i stade njuškati da ispita zrak. S lijeva je mirisalo po djetelini. Skokan oprezno krene u tom smjeru. I doista, ugodni je miris postajao sve jači, i među sivim borovima zasvijetli sočno djetelište.

»Još je vidno, još je odviše vidno«, pomisli Skokan i zastane na rubu guštare. Straga na livadi pomicalo se nešto bijelo. »Roda«, pomisli Skokan. S modroga zraka dopre klicaj. »To je škanjac«, pomisli Skokan. Tih se životinja nije bojao. Ali onda s polja dopre jasan zvuk. »Dakle i ovdje ima pasa. Vrijeme je, da iskopam dobru jamu.«

Pošto se napasao trave na rubu jarka, Skokan se oprezno povuče natrag u guštaru. »Stoj! Pa tu miriši po kunićima!« Skokan zastane njuškajući. »To je Brzonoga!« Dvaput zabubnja stražnjom nogom po zemlji. Između dva busena vrijeska pojavi se siva mrlja, Brzonoga. Sjedi, sva ukočena i nepomična, a Skokan sjedi nasuprot njojzi, isto tako ukočen i nepomičan. Nijedno se ne miče. Onda Skokan zaigra ušima i primakne se bliže. Brzonoga se okrene kao da kani pobjeći. Skokan stane i ponovo zabubnja po zemlji. Zečica se umiri. Vjetar skrene i donese joj vonj toga crnog bića, koje sjedi pred njom.

»Čini mi se, to je Skokan«, pomisli ona. Eto ga, prišao je k njoj. »Jesi li to ti?«

»Jesam, a da tko bi bio!«

»To je lijepo.«

»A gdje je Kratkodlaka?«

»Nemam ni pojma. Da je potražimo?«

»Kasnije. Najprije moramo iskopati jamu, jer u blizini ima pasa. Ja sam već iskopao jedan hodnik.«

»Znam.«

»Odakle znaš?«

»Našla sam ga, pa sam s druge strane iskopala još jedan hodnik pod borov panj.«

»Ti si veoma razborita djevojka! Dođi, iskopat ćemo još središnju jamu, a onda neka nas psi love, ako hoće.«

Šuš, šuš, odmiču kroz vrijeskovinu. Skokan je postao upravo obijestan, otkad ima društvo, pa od puste radosti izvodi kojekakve budalaste skokove. Brzonogu je zarazilo njegovo veselje, pa se i ona usudi da veselo preskoči neki šareni kamen. Ali kad su stigli do staroga panja, zaustaviše se i ukočiše se, jer ondje se nešto pomiče. »Počekaj, ja ću obići niz vjetar«, reče Skokan i polako se odšulja na stranu, sve dok vjetar nije zapuhao prema njemu. Onda veselo zabubnja o zemlju, jer mu je vjetar rekao, da tamo uz panj stoji Kratkodlaka. Eto je već, tu je lijepa debeljka. Uspravila se i pušta njih dvoje da joj se približe.

»Što ćete ovdje?«

»Hoćemo da spojimo hodnike ispod panja.«

»To sam ja već davno učinila. No znate li što? Pogledajte onamo ondje stoji gusti trnoviti grm. Do panja nema ni šest kunićjih dužina. Ako od srca jame iskopamo onamo hodnik, moći ćemo krasno izlaziti!«

»A moći ćemo i lijepo ulaziti!«

»Dakle naprijed!«

Svi počeše marljivo kopati. Skokan je počeo ispod trnovita grma, Brzonoga mu iz srca jame kopa ususret, a Kratkodlaka kopa spojni rov iz nekoga drugog hodnika do ulaza pod grmom. To je zbog boljega zračenja, a i zato, jer znade: što više hodnika ima jama, to je lakše iz nje i umaći, ako katkad zaluta u nju onaj smrdljivac tvor.

Sretna je bila ona Kratkodlakina zamisao, da se pod trnovitim grmom izbuši ulaz u jamu, jer tek što je njih troje u sumrak sjelo na rub djetelišta i počelo se častiti sočnim listovima, kad li putem naiđe neki seljak, a za njim pas. Čim je nanjušio kuniće, pojuri za njima; nije ih uhvatio, ali im je ostao na tragu. Skokan i Brzonoga pojuriše najkraćim putom preko vrijeskovine ravno u jamu, a Kratkodlaka stade pred psom praviti kuku za kukom, sve dok se on nije posve smeo. Zato nije dobro pazio i pojurio je ravno onamo, gdje je nestao bijeli Kratkodlakin repić, usred crna gloga. U njušku mu se zabio suhi trn i on stade zavijati, da je sve odjekivalo po vrijeskovini. Konačno se vrati svojemu gospodaru bolno cvileći.

Tri su se kunića smijala pod zemljom.

»Što je bilo?« upita Skokan.

»Ah, namamila sam glupoga psa na trnje, a ono ga je malo počešljalo. Mislim, da smo ga se na neko vrijeme riješili.«

»To i ja mislim«, potvrdi Brzonoga. »Lijepo je pjevao.«

Neko su vrijeme još čekali u sigurnoj jami, a onda izađe Skokan u trnje. Najprije je njuškao, a zatim dade i ostalima znak bubnjanjem.

Dugo su pasli na djetelištu, a svojom su neprekidnom jurnjavom i šuškanjem toliko uznemirili dva zeca, koji su već dugo vremena dolazili na tu

livadu, da su se ljutito povukli na drugi kraj livade. I srndać, koji je redovito izlazio na čelo livade, opazi strane goste i ozlovolji se, pa ih stade žestoko grditi, da je nadaleko odjekivalo. Onda se ogorčeno uputi za zečevima.

Kad se već posve smračilo, kunići se silno prestrašiše, jer je s one strane pjeskovita puta stalo nešto u šibljaku glasno kršiti i lomiti, i neka je orijaška životinja prešla preko vrijeskovine prema poljima. Nisu znali, što je bilo, jer ondje, odakle su došli, nisu živjeli jeleni. Trag toga bića nije, međutim, mirisao ni po čovjeku, ni po psu, ni po lisici, i oni uskoro opet izađoše iz guštare.

Za osam dana već su se posve privikli na novi kraj. Osim glavne nastambe sagradili su još tu i tamo pola tuceta pomoćnih rovova, a do glavne nastambe doveli su još četiri dugačka hodnika s više ogranaka, čija se usta svršavala pod panjevima i među najgušćim mladim borovima.

»Sad neka dođe tko hoće«, reče čestita Kratkonoga, a u sebi pomisli: »Dobro je, što smo se tako uredili, jer više nemam vremena za čeprkanje.«

Iz dana u dan sve se više odvajala od ostalih i bivala je nekako sve mršavija i sve čupavija. A kad bi Skokan pokušao da pođe za njom, dobio bi nekoliko zaušnica, da bi mu zašumjelo u glavi. Uskoro je i kod Brzonoge doživio isto. I ona se odvojila, pa je Skokan sam sjedio u velikoj nastambi i razmišljao o ženskoj hirovitosti i čeznuo za vriještinom uz Ems, gdje nisu živjele samo Brzonoga i Kratkodlaka, gdje je bilo mnogo ljepuškastih kunićjih gospođica i gospođa, starih i mladih, debelih i vitkih, tako da se mladi kunić, a pogotovu takav lijepi kunić crnoga krzna sa srebrnim odbljeskom, nikada nije trebao da dosađuje.

Ali jednoga mu se dana na licu pokaza glup izraz. Mislio je: »Sanjam li ja to, ili sam poludio od mlade djeteline?« Uz vrelo kraj trnjaka sve je vrvjelo od mladih kunića. Bilo ih je sedam, šest sivih i jedan crni.

»Treba da ih malo bolje pogledam«, pomisli on, ali u tom času dojuri Kratkodlaka, koju nije ni opazio, iza nekoga grma paprati, i tako se neljubazno otrese na nj, da joj se sklonio s puta. Tri dana kasnije našao je na nekom travnjaku iza šibljaka opet mlade kuniće, ovaj puta samo pet, a među njima dva crna. Kad je htio da izbližega pogleda djecu, i Brzonoga mu je priredila neugodan doček. Već nakon osam dana mladi su se međutim osamostalili, a obje su se majke opet ljubazno vladale prema Skokanu.

Prošla su tri mjeseca, i borova je branjevina izgledala drukčije, nego onog travanjskog dana, kad je čuvar lovišta pustio kuniće na slobodu. Kunići su posvuda čeprkali uz putove, na rubu polja i u jarcima; posvuda su ležale kunićje izmetine.

Zakupnik lova se veselio, kad bi u predvečerje sjedio na čeki na hrastu u jarku, pa kad bi uzeo dalekozor i posvuda vidio kuniće gdje bježe amo tamo. Čudio se samo tome što se onaj krupni srndać, koji je inače uvijek ovdje izlazio, sada više ne pokazuje. Ali srndaću je u branjevini i u šibljiku postalo previše nemirno. Danju i noću ovdje je nešto šuškalo i pucketalo, bubnjalo i greblo. Posvuda je mirisalo po tim stranim životinjama, i nije bilo mjesta, gdje ne bi ležale njihove izmetine. Zato se preselio u susjedno lovište. Pa i ona dva zeca, koji su inače svake večeri pasli sprijeda na djetelištu, iščezla su. Najprije su počeli pasti dublje na livadi, ali kad su kunići i ondje išarali travu svojim putićima, prijeđoše i zečevi preko granice lovišta.

Lisac Crvenko uskoro je ustanovio, da u branjevini živi neka nova divljač. Puna dva mjeseca trudio se iz sve snage da uhvati koju od tih nepoznatih životinja, ali mu to nikada nije uspjelo. Ma kako lukavo postupio, oni bi mu svaki put umakli, i on bi zastao pred nastambom, onjuškivao bi ulaz, da mu se cijedila slina kao psu na svadbenoj gozbi. Kopao bi sve dok se ne bi posve izmorio, ali konačno bi odlazio gladan i ljutit.

Jednom umalo da nije zgrabio Brzonogu, ali Skokan zabubnja po zemlji, pa Brzonoga načini tri kvake i jurne kroz trnoviti grm u jamu, a lisica se čestito ogrebe na trnju i sramotno povuče. Ni jastreb. Pilomor nije imao sreće s kunićima, ma kako lukavo letio na rubu branjevine. Svaki put, kad bi sam sebi rekao: »Sad te imam!« sive bi ili crne životinje šmugnule u grmlje ili u jamu.

Jedino je ćuka Krupnoglava poslužila sreća, pa je jednom uhvatio mladoga kunića, spustivši se nečujno s hrasta. Ostali su spasavali kožu, rasli i napredovali. A kad je novo proljeće došlo u vrijeskovinu, nije više bila velika šteta, ako je lisica katkad i uhvatila kojega kunića, ili ako bi ga zgrabili jastreb ili ćuk. Ta bilo ih je ionako već odviše, a svaka ih je četiri tjedna bivalo sve više.

Uskoro su i seljaci počeli kimati glavama i buljiti u staze u žitu. Jedan se drugome tužio na tu novu nevolju. Kako je od mjeseca do mjeseca bivalo sve gore, pritisnuše seljaci čuvara lova. On se držao kao da ni o čemu nema ni pojma. Isto se tako držao i zakupnik lova i rekao, da su kunići i njemu dojadili, jer da su mu rastjerali zečeve i srne. A tako je i bilo. Otkako su se Skokan, Brzonoga i Kratkodlaka, te njihovi potomci i potomci potomaka, pa opet potomci tih drugih potomaka naselili na brežuljcima, obraslima vrijeskom, povukli su se postepeno zečevi, a srne su se preselile u susjedno lovište, koje se sastojalo od krčevina i tresetišta, pa u njima nisu mogli da žive kunići.

Kad je došlo posve do gusta, priredio je zakupnik lova pogon na same kuniće. Premda se cio dan praskalo, nije na deset hitaca došla ni četvrtina kunića, jer, kako zakupnik lova reče: »Sprijeda su ti prokletnici prebrzi, a straga prekratki«.

Pazitelj lova je nabavio vretnu i mreže, pa se s njima okomio na kuniće, ali u gustom rasadniku i kod tako razgranatih rovova kojima nije bilo ni početka ni kraja, nije se isplatio trud. Postavljao je stupice na ulazima u jame i na mjestima, gdje su kunići čeprkali, ali kunići su se ubrzo dosjetili varci i nisu se više dali nasamariti. A kad je pazitelj lova stao u jame ubacivati praskalice sa sumporougljikom, pogotovu nije imao uspjeha, jer su jame imale odviše izlaza. A da sjedi na čeki i da ih odande strijelja, time ne bi platio ni prah i olovo.

I tako su Skokan, Brzonoga i Kratkodlaka i dalje veselo živjeli, a njihov se rod iz godine u godinu sve više množio. Odavno su prešli granice općine. Posvuda naokolo nalazile su se druga kunićja naselja, a proklinju ih svi posjednici zemlje i vrtova.

No to njima ni najmanje ne udi.

»Čovjek je jak i lukav,« rekao je stari Skokan, »ali nama ne može nauditi. Kratkodlaka se lani osam puta okotila, većinom po šest mladih, jednom manje, jednom više, ali prosječno po šest mladih. Šest puta osam je četrdeset i osam«.

»A ja sam lani imala trideset i četiri mlada«, dobaci Brzonoga.

»No, eto«, reče Skokan.

Hermann Löns

Divlji kunić (oryctolagus cuniculus) hitar je glodavac, veoma sličan zecu, samo za polovicu manji od njega. Zbijenije je građen od zeca, ima kraću glavu, kraće stražnje noge i kraće uši. Kunić je društvena životinja, pa mužjak živi s nekoliko ženki i s mladima u velikoj obiteljskoj zajednici, koja se ubrzo može proširiti u kolonije s velikim brojem životinja. Bračna je veza prolazne naravi.

Divlji kunić ima, kao i svi glodavci, mnogo neprijatelja. Svi ga mesožderi smatraju svojim plijenom i progone ga. Kao zaštitu priroda mu je dala četiri obrane: oprez, brzinu, podzemni način života i plodnost.

Kunić je mnogo oprezniji od zeca. Izvrsno vidi, čuje i njuši. Zamijeti li najmanji znak opasnosti, kunić žestoko zabubnja stražnjom nogom o zemlju i tako upozorava sve ostale članove obitelji na opasnost. Nikada se ne udaljuje od jame toliko, da ne bi brzo mogao pobjeći u nju.

Veoma je brz, pogotovu u prvim trenucima bijega. U dugački se bijeg kao zec, ne upušta, već odmah načini nekoliko oštrih kuka, i nastoji da se spasi u podzemna skrovišta.

Nastambe kopa pod zemljom. One se sastoje od velikog broja posebnih podzemnih jama, međusobno spojenih hodnicima. Hodnici su međusobno isprekrštani i isprepleteni i imaju mnogo izlaza, tako da kunići mogu izmaknuti gotovo svakoj opasnosti. Neke jame služe kao sobe za rodilje, a u drugima živi ostala obitelj. Kunić se najradije nastanjuje na pješčanim brežuljcima, gdje može lako iskopati jame. To čini veoma vješto i brzo s pomoću prednjih nogu.

Neobično je plodan. Parenje traje od ožujka do rujna. Ženka okoti svakih pet do šest tjedana četvero do desetero gole, slijepe mladunčadi, koju doji sve do novoga koćenja, kad netom stigli mladi ustrebaju mlijeko za sebe. U osmom, pa već i u sedmom mjesecu života kunići su sposobni za rasplod, što, dakako, odmah i iskoriste. Neki je prirodoznanac izračunao, da bi se jedan par kunića mogao — da nema prirodnih gubitaka — u četiri godine razmnožiti tako da bi dobio 1.274.840 potomaka.

Nemaju li prirodnih neprijatelja, kunići se zaista silno brzo množe. Hrane se biljnom hranom, te nanose velike štete poljskim kulturama.

ROGATA NEMAN

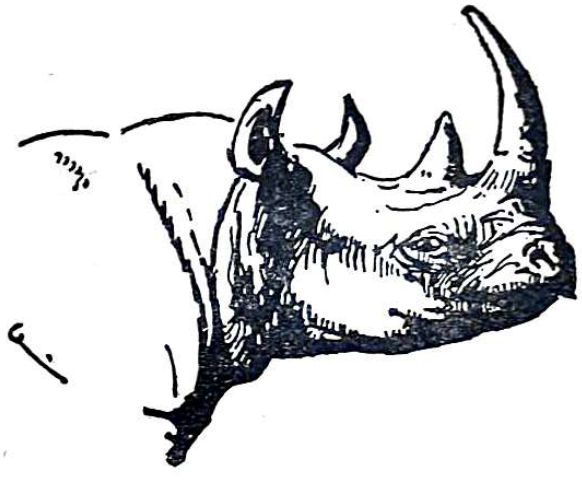

Od svih mojih pratilaca i vodiča po Africi bili pripadnici plemena Ndorobo najvještiji tragači i lovci. Ndorobo je malo pleme, koje nastava suhe stepe istočne Afrike. Njegovi su pripadnici visoki i vitki, neobično su okretni, brzi su trkači i veoma su hrabri. Njihove su potrebe nevjerojatno malene, a u širokoj se stepi znadu tako sigurno snaći, da njihova sposobnost orijentiranja prelazi granice našega poimanja.

Kao državni geolog dobio sam nalog na istražim neke rude u području u kojem su stanovala južna plemena Masai.

Našao sam kromovu rudu; njezin je sloj izbijao na površinu. Počinjao je gore na visoravni i spuštao se prema rijeci. Silazio sam njegovim tragom prema rijeci, da ustanovim, dokle dopire ruda. Pratila su me dva ratnika Ndorobo. Zadaća im je bila, da mi pomognu tražiti rude i da me čuvaju od nenadanih napadaja nosoroga, bivola ili slonova.

Dosta smo se brzo kretali, jer je sloj rude bio odebeo i jer je na mnogo mjesta izbijao na površinu. Što smo se više približivali rijeci, kraj je postajao neprohodniji: trnovita šikara, strmi usjeci, bodljikavi kaktusi, pećine i sipine, kao da je sam đavo sve te zle terene skupio na jedno mjesto. Manji je Ndorobo ratnik išao preda mnom. Najednom zastane i pokaže na zemlju: »Bwana, prije pola sata ovuda je prošao nosorog«. I ja sam na tlu mogao prepoznati laki trag, koji me je veoma zanimao, jer sam prema svojoj lovnoj karti imao pravo da ubijem još dva nosoroga.

Pošto smo prešli još stotinu metara, zastane Ndorobo ratnik ponovo i šapnu: »Nosorog je posve blizu. Vidiš li njegove ptice pratilice na ovom drvetu? Ali ti ne ćeš htjeti da pucaš u njega, bwana«.

»Kako to znaš?« upitah ga.

Ratnik mi se nasmiješi:

»Jer je to skotna ženka, a osim toga imade uza se i prošlogodišnje mlado«.

Kako je on mogao sve to da pročita iz slaboga traga? U taj čas dodirnu moje rame: »Odmah će doći ovamo, bwana, jer nas je upravo nanjušila«.

Naložih obojici, da se popnu na drvo, a ja stadoh uz deblo s puškom u ruci. Isprva se nije dogodilo baš ništa, samo što su nosorogove ptice pratilice uzrujano lepršale amo tamo. Najednom se pred nama pojavi veliki, neobično debeli nosorog. Ndorobo je imao pravo: to je bila skotna ženka, a iza nje se razabiralo i mlado.

Ženka je zabacila svoju grotesknu glavu, oboružanu dvostrukim rogom, puhnula i prišla nekoliko koraka bliže. Zatim je i opet puhnula i prišla još nekoliko koraka bliže.

Imao sam već iskustva s nosorozima, pa sam znao, koliko životinja smije da mi se približi prije nego što počne zbiljska opasnost. Odabrao sam mali čuperak trave desetak metara od mene. Prijeđe li nosorog tu metu, moram pucati, jer sam u smrtnoj opasnosti.

Nosorog mi se sve više približavao. Nekoliko je puta zatoptao nogama i cijelo me vrijeme promatrao. Njegovo je mlado smiješnom točnošću na vlas ponavljalo sve majčine kretnje. Životinja mi se ponovo približila, stala, pa mi se i opet približila. Prislonio sam pušku o rame. Molio sam sudbinu, da ne dopusti ovoj bezlikoj majci da mi priđe bliže. Sad su joj prednje noge već doticale čuperak trave.

»Nemoj se više približavati, ti glupa kravo! Ostani gdje si!«

Napeo sam svu snagu volje da sugeriram životinji, da mi se više ne približi i cijelo sam vrijeme mislio: »Nemoj dolaziti bliže!« Tako sam se napregnuo, da mi je znoj curio niz sljepočice.

Životinja je malo zastala, a onda se pomakla. Sad je stvar postala ozbiljnom. Približio sam kažiprst otponcu. Mali je glupi mozak otvoreno stajao pred mojim tanetom.

Pet časaka. Ništa se nije ni pomaklo. Deset časaka. Onda se gospođa nosorog polako okrenu i odjuri gracijom pune bačve, a njezino mlado za njom.

Zastala je daleko u guštiku i još neko vrijeme puhala i srdila se, a onda se umirila.

Ndorobo ratnici sidoše s drveta.

»No, bwana, zar nisam imao pravo?«

Dva dana kasnije došao je taj isti ratnik u moj logor i javio mi, da je pronašao trag kapitalna nosoroga mužjaka. Odmah sam uzeo pušku i pošao s njime u stepu. Našli smo trag; bio je vrlo velik. Očito ga je ostavio zaista krupan mužjak.

»Ali rog mu nije jako velik«, dobaci Ndorobo.

»Oho, zar si ga vidio?«

»Ne, ja to čitam iz traga«.

Nakon jednoga sata došli smo do mjesta, gdje se nosorogov trag sastajao s još dva traga manjih životinja. »To su mu žena i kći«, reče Ndorobo. »Ne bismo li se radije vratili?«

»A zašto?«

»Ovaj put će lov zaista biti opasan. I mužjak i ženka veoma su nasrtljivi; ženka je prošle godine ubila neku ženu iz plemena Masai«.

»Kako ti to znadeš«?

»Poznajem njezin trag«.

Za kratko mi vrijeme ratnik dade znak da stanem, a sam pođe malo naprijed i odmah se vrati. »Sve troje je ondje u guštari. Osjetili su nas«. On me odvede pedesetak koraka ustranu, gdje je šikara bila rjeđa.

Tek sam stao, kad iz guštika, udaljena dvadesetak koraka, izađe krupan nosorog i stade me promatrati. Nisam mu mogao pucati u glavu, jer me je smetalo granje, a za hitac u plećku stajao mi je odviše koso. Oklijevao sam. Nosorog podignu masivnu glavu i ljutito puhnu. Iz šikare, jedva desetak koraka od mene, izroni glava drugoga nosoroga, na kojoj se uzdizao dugačak krivi rog.

Pritisnuh otponac. Bum! Mužjak pade, ali odmah ustane i otrči u guštik.

Bum! Ženka je bila izletjela iz grmlja i divlje pojurila prema meni, ali ju je hitac u srce oborio poput posječena debla.

U taj me čas zgrabi Ndorobo za ruku i povuče me: »Brzo na termitski humak!« Oči su mu se bjelasale od uzbuđenja. Poslušah ga i u nekoliko se dugačkih skokova zaklonih za obližnji termitski humak. Tek što sam stigao onamo, kad li neka teška masa provali iz guštare upravo na onom mjestu, gdje sam ja stajao. Bio je to mladi, ali već posve izrastao nosorog. Odmah je krenuo prema nama, ali eksplozivno tane zaustavi njegov napadaj. Prije nego što sam mogao da ponovo opalim, nestao je nosorog u guštiku. Nije došao daleko... čuli smo, kako je pao.

Nanovo napunih pušku. Onda sjedoh i polako ispuših jednu lulu. Prošao je pun sat. Tek sad podosmo da potražimo svoj plijen.

U blizini je ležala ženka s krivim rogom. Osvetio sam ubijenu crnicu. Mužjak je pretrčao pedesetak koraka, a onda je pao. Mnogo krvi; ustao je i pretrčao još stotinu koraka, pa opet pao. Opet krvi. Ponovo je ustao i oteturao...

Eno ga!

Golemo brdo mesa. Rog mu nije osobit. Vratili smo se na mjesto, s kojega sam pucao na trećega nosoroga. Zatim smo uz sva tri naložili male vatre.

»Moj kraal ima sad mesa za cio mjesec, bwana. Kako da ti se zahvalim?«

»Odvedi me brzo u moj logor, jer sam gladan, a ionako će skoro noć. Hoćemo li stići onamo prije nego što se smrkne?«

Odasvud smo bili okruženi gustom šikarom, te nismo mogli vidjeti ni dvadesetak koraka daleko. Ndorobo je neko vrijeme gledao u nebo, onda na naše tragove, pa opet u nebo. Konačno reče:

»Pođimo ovim smjerom. Doći ćemo ravno u tvoj šator«.

Jedva četrdeset časaka hodali smo ravnim pravcem, kloneći se samo najgušće džungle, i ja sam stajao pred svojim šatorom.

Upitao sam ratnika: »Kako si mogao da odrediš tako točan smjer?«

On me je više puta vidio kako upotrebljavam teodolit i kompas, koje su sprave crnci označivali skupnim pojmom »alat«.

Sad mi se nasmije, dotaknu se prstom čela i očiju, pa reče: »Alatom Ndorobo ratnika«.

John Moran

Nosorog je jedna od malobrojnih preživjelih vrsta životinja iz roda lihoprstaša. Od nekih 130 vrsta toga roda životinja izumrle su sve osim konja, magaraca, tapira i nosoroga. Nosorozi k tome već i izumiru. Indijski nosorog (rhinoceres unicornis) i sumatranski nosorog (dicerorhinus sumatrensis) vjerojatno će uskoro posve izumrijeti, a i afričkom nosorogu (ceratotherium simum) prijeti jednaka sudbina.

Nosorozi su glomazne, teške, naoko nespretne životinje. Dugački su tri metra, i više, visoki 1,60 metara, a teški i do dvije tisuće kilograma. Glave su im dugačke i oboružane jednim ili dva roga, od kojih prvi rog znade narasti i do jedan i četvrt metra.

Hrane se biljnom hranom i pasu većinom noću. Vrućinu ne vole, pa danju obično spavaju na kakvom sjenovitom mjestu. Ljudi se ne plaše. Na nasadima i plantažama znaju počiniti veoma velike štete. Silno su razdražljivi, te napadaju sve što im se ne sviđa. Ljutiti nosorog napada u ravnom pravcu, obori glavu i kuša pogoditi neprijatelja udarcem roga. Taj je udarac tako snažan, da probija stijenu automobila. Koža mu je veoma tvrda — pravi oklop — pa se nosorog bez poteškoća probija i kroz najgušću trnovitu džunglu.

Najviše im je razvijen sluh, nešto manje njuh. Vid im je veoma loš, a inteligencija je kod njih slabo razvijena. Slon je mudra životinja, ali nosorog, taj po veličini drugi kopneni sisavac, ima sitan mozak i glup je.

NEŽELJENI GOST

Travanj je. Šuma se zazelenjela, grane se osule sitnim blijedozelenkastim lišćem, koje kao da iz dana u dan postaje sve veće i gušće. Na krošnjama drveća, i u grmlju na rubu šume sve je živo. Svagdje vlada neka zaposlenost, neka žurba.

Nije čudo. Valjane se domaćice brinu da urede kuću, kako bi u njoj mogle uspješno donijeti na svijet djecu i uzgojiti je. Drozd, crvendać, grmuša, sjenica, zeba, šojka, kos, muharica, sav taj ptičji rod donosi grančice, travke, perje i uređuje gnijezda, popravlja lanjska, što su ih snijeg i nevrijeme porušili ili oštetili, savija nova u rašljama čvrstih grančica, u šupljini drveta. Ženke su zaposlene, a mužjaci posjedali na vrhove grančica, nadimlju sitna prsa i pjevaju, pjevaju, misliš, raspuknut će se.

Šuma je puna pjesme i cvrkuta. Najednom svu tu zbrku nadglasa zvonki, oštri ptičji zov »ku — ku, ku — ku, ku — ku«. Deset, dvadeset, trideset puta redom čuje se to dozivanje. Onda malo utihne, pa započne iznova.

Po snazi glasa sudeći, mora da je krupnija ptica. Ali gdje je? Oči se zaludu naprežu, ne bi li je ugledale. Skrivena je negdje pod samim vrhom drveta, u gustoj krošnji. Njezino te dozivanje sigurno vodi onamo, gdje se glasa, ali prije nego što si stigao pod drvo, zov je utihnuo, ptica je odletjela. Malo kasnije čuješ, kako doziva opet s podaljega drveta. Polaziš onamo za njom, ali igra se opet ponavlja.

Malo ima ptica, koje bi po svom zovu bile tako poznate, a da ih istodobno tako rijetko možeš ugledati, kao baš kukavica. I šojka je glasna ali začas je pronađeš na drveću; kukavica te mnogo više mami i zanima, ali tek ćeš rijetko kada vidjeti blijesak sivih krila — i to je sve.

K nama je došla u travnju, iz toplih krajeva. Odmah po dolasku počinje veliko razgraničavanje životnog prostora. Kukavica je šumska ptica, koja najviše voli manje šumice i gajeve. Svaki mužjak odabira svoje lovno područje, u koje onda ne pušta nijednoga mužjaka svojega roda, već će svakoga pridošlicu žestoko napasti i nastojat će da ga potjera. Jači, dakako, pobjeđuje. Prema ženki, koja doleti u njegovo područje, mužjak je, naprotiv, veoma susretljiv, pa je prati i udvara joj. I ženke imaju svoje lovno područje, u kojemu ni one ne trpe druge ženke.

Neobične su to ptice. U doba kad su sve druge ptice zauzete pravljenjem gnijezda, kukavica, čini se, ni ne misli na to. Istodobno kao da se veoma zanima za druge ptice, kao da želi od njih naučiti, kako se gradi gnijezdo, kako se u nj legu jaja. Eno kukavice ženke, gdje lepršа i skakuće po grmlju, u kojemu su crvendaći savili svoja gnijezda. Mnogo ih je. Mužjaci u crvenim prslucima dekorativno su se postavili na vrške grančica i pjevaju, a zagasitije ženke zauzete su domaćinskim brigama.

Kukavica se ni ne obazire na mužjake. Njezina neobična ornitološka radoznalost usmjerena je samo na crvendaćeve ženke. Eno je gdje sjedi na niskoj grani i pomno promatra crvendaćevo gnijezdo u rašljama gusta grma. Ženka sjedi na gnijezdu. Kukavica se spušta niže, još niže, slijeće blizu gnijezda. Ptičica se uznemirila, krešti iz svega glasa. Odmah joj dolazi u pomoć muž. Ženka sleti s gnijezda, i oboje napadaju kukavicu. Kukavica se povlači: vidjela je dosta.

Vidjela je, da u gnijezdu leže već tri jajeta. Tim crvendaćevim jajima dodat će kukavica svoje kukavičje jaje, ali to nije lak posao. Da snese jaje, treba svaka ptica mira. Posve je nemoguće da sjedne na crvendaćevo gnijezdo i da u njega snese jaje, ako je vlasnici gnijezda i njihova glasna svojta napadaju i progone.

Treba ptičice odmamiti s gnijezda. Ali kako? Tu stupa na poprište gospodin muž, kukavičin mužjak. Ma da je inače veoma plah, te se uklanja svakom metežu i buci, sad slijeće u blizinu crvendaćeva gnijezda i sjeda na otvorenu, izbočenu granu. Ptice su ga odmah opazile, odmah se oko njega okuplja cijelo jato pjevica. Sve to cvrkuće, dreći, zviždi i buči, širi krila i maše njima, zalijeće se prema uljezu i kuša da ga otjera iz blizine ugroženih gnijezda.

I naš crvendać je ovdje sa svojom ženkom. Dok se on uzrujava i glasno prosvjeduje, kukavica se potajno i kradomice prikrala njegovu gnijezdu, sjela na nj i u miru snijela jaje u nj. Zatim je jedno crvendaćevo jaje uzela u kljun, izletjela iz gnijezda i nestala u šumi. Kukavica-mužjak ju je vidio, pa je i on odletio za njom riješivši se svojih mučitelja.

U gnijezdu su ostala tri jajeta, samo što je jedno kukavičje. Čudno: kukavica je krupna ptica, velika kao golub, a jaje joj je jedva nešto veće od crvendaćeva! Drukčije je boje, i čovjek ga na prvi pogled razlikuje od crvendaćeva jajeta, ali majka crvendać ne vidi razlike. Ona nema ni pojma, da joj je kukavica ugrabila jedno jaje, i da ga je negdje u šumi ispustila iz kljuna, ona ne zna, da joj se u gnijezdu nalazi tuđe, neprijateljsko jaje, ona ne vidi razliku i mirno leže još jedno jaje, pa sjeda na njih i grije ih svojim tijelom.

Kukavica pak i dalje leti šumom, igra ljubavne igre sa svojim mužjakom, traži hranu i spava na grani. Za pet do šest dana ponovo će osjetiti potrebu da snese jaje, pa će opet potražiti gnijezdo, u koje će ga podmetnuti. Značajno je, da obično odabira gnijezda one vrste ptica, koje su i nju samu odgojile.

Zašto kukavica tako postupa? Zašto se sama ne skrbi za svoje potomstvo, već ga povjerava tuđoj njezi? Tu je postavljeno više hipoteza, ali nijedna pravo ne zadovoljava. Vjerojatno je na to vodi ustroj njezina tijela. Ornitolozi tvrde, da kukavica leže jaja u razmaku od pet do osam dana pa bi tako za puno leglo trebala više od mjesec dana, a dotle bi joj se prvi ptići već davno izlegli, i trebala bi da ih hrani, a ne bi smjela da na dulje vrijeme ostavi gnijezdo! Zašto se pak jaja razvijaju u tako velikim vremenskim razmacima? Ornitolozi vele, da je tome uzrok velik kukavičin želudac, koji ispunjava toliki dio trbušne šupljine, da za razvoj jaja ostaje malo prostora. Ona se mogu razvijati samo pojedinačno, jedno nakon drugoga u raznaku od pet a možda i više dana.

Međutim je malena crvendaćeva ženka strpljivo sjedila na jajima; povremeno bi je zamijenio i njezin mužjak. Trinaestoga dana puklo je kukavičje jaje, i mlada se ptica izvalila.

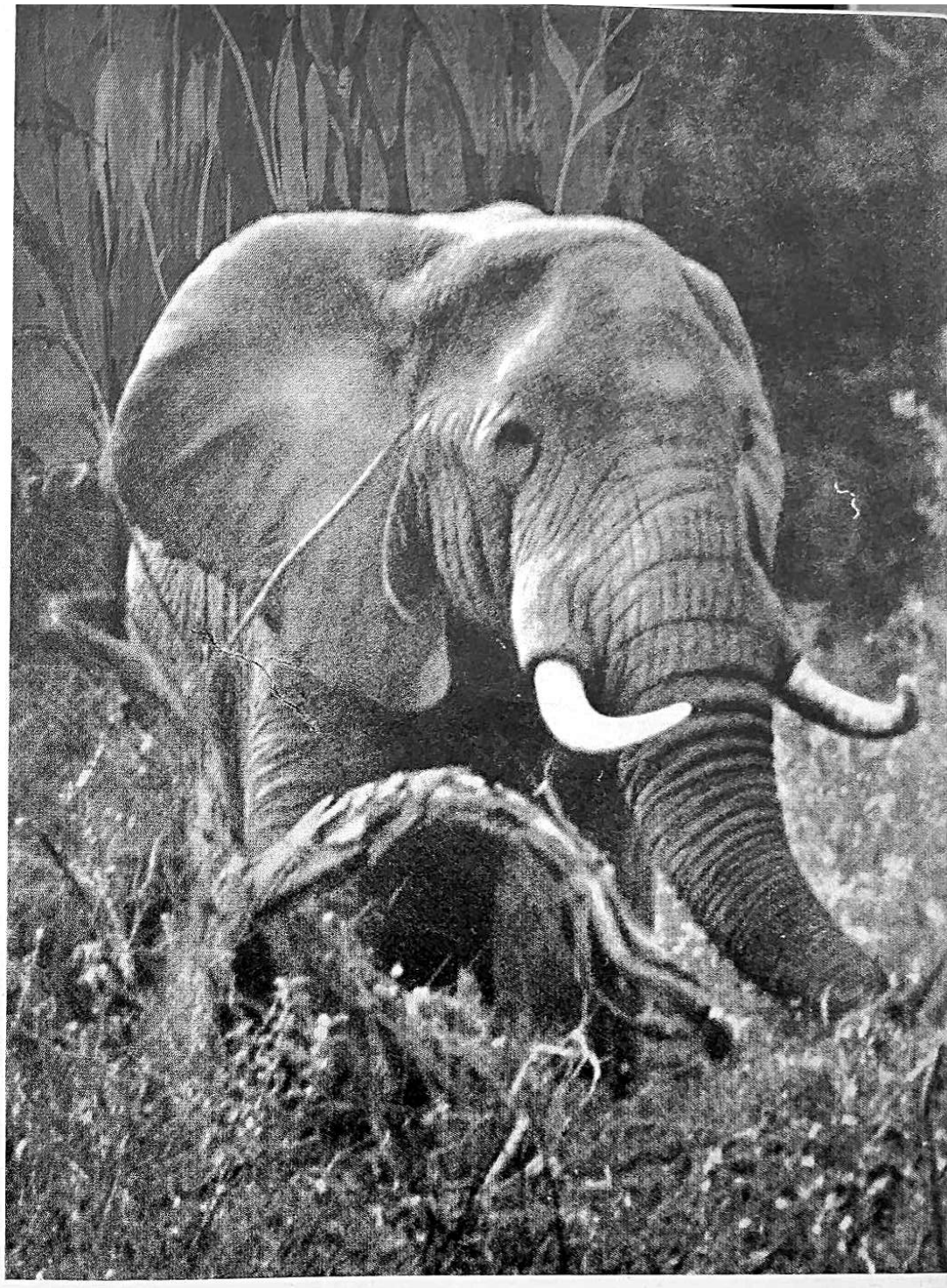

Orijaške uši karakteristične su za afričkoga slona. Ma da je težak i do 3.500 kilograma, slon se umije kretati gotovo nečujno.

Kakve li rugobe! Ružičasta je i gola, očni su joj kapci srasli, pa je slijepa, uši su joj pokrivene kožicom, pa je i gluha. Na nogama ima dugačke svinute pandže. Gola su joj krila začudo veoma pokretna, a leđa su joj uleknuta tako da se na njima nalazi mala jamica.

Crvendaći su i nadalje slijepi. Ne razabiru, da je taj ružičasti golišavac drugačiji od ostale njihove djece, pa mu poklanjaju svu svoju roditeljsku brigu. Hrane ga i griju, neprekidno mu u vječno gladni kljun trpaju hranu. Posve su slijepi od ljubavi, pa ne vide i ne čuju što se događa. Nemaju ni pojma, da to nije njihovo dijete, da je jednoga dana zamijenjeno u gnijezdu, i da hrane uljeza. Ne vide ni to, da im iz gnijezda redom nestaju vlastita djeca, sve dok konačno u njemu ne ostane samo mlada kukavica.

Kako se to odvija? Prije su ornitolozi mislili, da se kukavica trinaestoga dana vraća gnijezdu, u koje je stavila svoje jaje, pa da iz njega izbacuje ostale ptičice ili jaja, ukoliko se crvendaćeva djeca nisu još izlegla. Znanost je, međutim, rasvijetlila i tu tajnu. Sam mladi uljez izbacuje iz gnijezda svoju braću. Ma da je slijep i gluh, koža mu je veoma osjetljiva i ne trpi ničiji dodir. Usto je veoma pokretan, snažan i živahan. Mnogo jede i brzo se razvija, pa sitno pjevičino gnijezdo postaje premaleno za njega i za njegovu »braću«. Neprekidno se pomiče i praćaka po gnijezdu. Pritom mu, dakako, koji od braće dospije na leđa. Mlada se kukavica odmah osovljuje na slabašne, drhtave noge, te na leđima diže brata do ruba gnijezda, odakle ptičica pada na zemlju i pogiba. Dospije li mu na leđa još neizvaljeno jaje, hvata ga golim vrhovima krila i pridržava ga u jamici na leđima, sve dok se ne uzdigne do ruba gnijezda. Onda ispušta jaje, i ono se otkotrlja iz gnijezda. Tako ostaje sam.

Roditelji motre sve te događaje, ali ne razumiju ih. Jednostavno ne shvaćaju, što se tu zbiva; to prelazi granice mogućnosti njihova poimanja. Hrane i griju uljeza, a ne obaziru se na jaja ili na ostale mlade, što su ispali iz gnijezda. Pri hranjenju potomstva vodi ih samo nagon, a ne razbor.

Nakon četiri dana gasi se u mladoj kukavici nagon da sve baca iz gnijezda. Ne treba ga više, jer je ionako ostala sama. Peti ili šesti dan progleda, a razvije joj se i sluh. Na leđima joj počinje rasti perje, a jedanaestoga dana već posve ispunja gnijezdo.

Gladna je, neprekidno je gladna! Roditelji se naprežu iz svih sila da nalove kukce, mušice i gusjenice, kako bi nahranile svoje orijaško dijete, ali kukavici nikada dosta. Crvendaći jedva dospijevaju da se i sami najedu.

Mladi uljez silno raste. Gnijezdo mu je postalo premaleno, pa čuči na rubu ili prelazi na obližnju granu, neprekidno otvarajući kljun i moljakajući hranu. Sad susretamo nešto neobično. Dok sve pjevice mrze odraslu kukavicu,

napadaju je i progone, ovako mladu pticu žele sve da hrane. Ne samo roditelji, već i sve druge ptice iz okoline donose pune kljunove gusjenica, crvi, pužića, pauka i muha i trpaju mu ih u nezasitno ždrijelo. Dobro je, da je tako, jer bi mladoga proždrljivca jedan par ptica jedva mogao nahraniti.

Mlada se kukavica razvija punih šest tjedana. Tek sada joj je otvrdnulo perje, tek sada može letjeti. Tako jednoga dana širi krila i ostavlja svoje hranitelje. Još neko vrijeme skita se po šumici, u kojoj se otac javlja glasnim »ku-ku«, a onda, usred ljeta, popušta nagonu, što se javio u njoj, i leti prema jugu, u toplije krajeve.

Odlazi od nas prije svojih roditelja, ali će se idućeg proljeća vratiti, pa ako je ženka, potražit će ono gnijezdo, u kojem je i sama odrasla, ili će barem svoja jaja ostaviti u gnijezdu ptice iste vrste, koja je i nju samu odgojila.

Vlatko Šarić

Kukavica (cuculus canorus) lijepa je, siva, na prsima prugasta ptica selica, koja kod nas provodi ljetne mjesece i rano odlazi opet na jug. Po izgledu tijela i po načinu leta malo je slična kopcu, samo što su joj i kljun i noge slabiji, i što leti polaganije od kopca.

Živi na drveću, a na zemlju ne slijeće. Hrani se gusjenicama, kukcima, mušicama i paucima, pa je korisna ptica, pogotovu po tome, jer potamani velike količine dlakavih gusjenica, što ih druge ptice ne diraju.

Kukavica je veoma plaha i oprezna ptica, pa joj je upravo ta plahost najbolji čuvar. Češće stradaju ženke, kad u blizini zemlje traže gnijezda ptica pjevica, u koja bi htjele da snesu svoja jaja. Zato su ženke rjeđe nego mužjaci.

JERF

Večer je. Jezero sja kao rastaljeno zlato, mlada šuma na obronku plamti, a borova stabla gore u crvenom odsjevu sunca. Gorski potok šumi preko kamenja obrasla mahovinom, a zapjenjeni mu valovi skakuću u dolinu. »Klong — klong«, zovu labudovi na jezeru i istežu vitke vratove prateći pogledom orla štekavca, koji prelijeće prema gnijezdu na osamljenom boru.

Kukci još zuje na obronku obasjanom suncem, još se čuju komarci i mušice iznad obala jezera, još zuji sitna krvoželjna vojska. U šašu pljuskaju ribice, skaču iz vode; to je štuka pošla na svoj večernji lov. S drveća i iz grmlja ori se ptičji poj, odasvud se čuje lepršanje krila. Proljeće je.

Sunce je zapalo za planine. Tetrijeb ruševac javlja se s breze. Još uvijek ima slobodnih koka, nježnih i punih čežnje, mjesec svibanj je doba ljubavi. U tresetištu nešto buči i praska. To je smeđi vladar šume. Grebe stari panj i

kopa oko njega, trga komade istrule kore, da iverje frca. Kosmata njuška nalazi masnu ličinku, debelu grčicu i proždire ih, glasno mljaskajući.

Šojke, koje tamo prijeko na pećini lepršaju i krešte, radoznalo pružaju vratove, javljaju se tihim, ljutitim »kerr-kerr«, nadimlju kukme i šire repove. Čule su neke sumnjive zvukove, tihe korake, što se šuljaju po šumi. Drozd je izvukao glavu ispod krila, kamo ju je gurnuo pripremajući se za spavanje, i bojažljivo je preletio s grančice na grančicu, pa krešti, cvrkuće i grdi nekoga. Klip-klap, otkotrljao se kamen niz stijenu, pa tutnji i buči, sve dok se smiri u dubini. Čuju se koraci, tiho šuljanje, šuštanje mahovine, pucketanje grančica...

Najednom sve šojke oštro zadreče i uzbuđeno polete. Neki se tamni lik pojavio iza pećine. Rutavo je to i divlje biće, kao neki mali medvjed, dlakavo i crvenkastosmeđe, s kosmatim, dugodlakim, metlastim repom. Životinja ide dalje preko kamenja i trulih debala. Kreće se nespretnim, teturavim koracima, kao da se kotrlja po zemlji.

To je Jerf, žderavac, fjäl-fräs, kako ga nazivaju Švedani, omrznut kod svih životinja. Čak i medvjed dolje na tresetištu prestaje mljaskati i grepsti trule panjeve, čim je osjetio oštar vonj rutave skitnice. Zasopće i gnjevno zareži, puše kroz nozdrve, da se čuje nadaleko.

Temeljito mu se zamjerio taj razbojnik, koji se tu valja u kratkim skokovima. Gdje god bi se pokazala takva skitnica, odmah bi nastao nemir, pojavila bi se zlovolja, nastale bi same neprilike. Tako je prošle godine imao tamo prijeko na obronku divno skrovište, udobnu i sigurnu spilju. Nakanio je da u njoj prespava zimu, ali se jednoga dana — bilo je to potkraj bijeloga vremena — najednom začula neka buka. Neki su se rutavi uljezi tukli, vrištali su i ljutito štektali, pa nisu prestali ni onda, kad im je domaćin oštrim mumljanjem zapovjedio, da budu mirni. Naprotiv: režanje, štektanje i zvuci borbe su se još i pojačali, postajali su sve žešći. Protivnici su se kotrljali i skakali su čak do medvjedova ležaja. Na koncu je ipak jedan od tih stranaca pobjegao — a preostala dva stranca održala su svadbu. Krasna stvar!

Danomice su odlazili i vraćali se, danomice je bilo buke i dreke, smrad je postajao sve jači, a hrpe odvratnih izmetina sve su više rasle. Uljezi su neprekidno dovlačili kosti i drugu hranu, dijelove soba, bijeloga zeca i brojne tetrijebe.

Konačno, kad je vani opet zaklokotala voda, kad je sunce zasjalo na ulazu spilje, medvjed se iselio. Bilo mu je dosta buke i smrada. Neka ona divlja družba sad buči i štekće koliko hoće, on će sebi potražiti drugo sklonište.

Onda je došlo toplo proljeće, i medvjed se spustio dolje sve do oranica osamljena farmera na rijeci, gdje su mukale krave i pasli konji sa zvončićima na vratu. Jurnuo je iz guštare, bacio se na mlada bika i silnim ga udarcem oborio na tlo. Da, bio je strašno gladan — jedva je mogao podnijeti glad. Zato se i odvažio da napadne farmerova bika. Krvave je ostatke pokrio zemljom i mahovinom. Spremio ih je za kasniji obrok. Kasnije se vratio, njuškao je i tražio, ali je dobroga jela nestalo! Nisu ostale gotovo ni kosti, ali su ostale izmetine, izmetine, što ih je poznavao!

Tlo je bilo puno zadaha, dobro poznata zadaha iz njegove spilje za bijela vremena. Sve su odvukli, nitkovi! Da, stari se medvjed ljuti na njih, zato tako ljutito i puše. Iskustvo ga je podučilo, da se gladni Jerf šulja noću za njim, da ugrabi kakav zalogaj, ostatke, što ih velikan ostavlja za dane oskudice.

Svibanj je. Gospođa žderavac ima mlade, tri malena, vunasta, nespretna mladunčeta. Okotili su se prije kojih sedam dana i upravo su progledali. Sad leže u kutu spilje, na ležaju od trave i mahovine, pa cvile, vrište i hvataju se majčinih grudi. Stari se žderavac mužjak ni ne osvrće na mlade. Ne zalazi u spilju, jer mu je žena najednom postala razdražljiva, pa ga napada, kad se približi ležaju. Boji se za svoje mlade; starome ne možeš vjerovati.

Žderavac zlovoljno luta po šumi. Čini se da danas ne će dijeliti s medvjedom plijen. Ličinke i grčice može i sam tražiti, a može i pročeprkati mravinjak. Ne, radije će otići na rub šume, gdje stoje oni stari borovi. Možda će ondje naći šumske miševe ili čak i kakva zečića...

Polako se kreće dalje, preskače kamenje i povaljena debla, provlači se kroz šiprag, prolazi kraj mlaka u tresetištu, gdje komarci pjevaju svoju noćnu pjesmu. Osjetljiva mu se njuška okreće amo i tamo, vodi ga do vrba, gdje se uz korijenje nalazi lještarkino gnijezdo. Prazno je! Mladi su se već izvalili iz jajeta.

Tu nema više što da traži, pa kratkim skokovima odlazi dalje, prema ravnici. Ovdje se, u navaljenu kamenju, u johinu guštiku, već jednom nasitio. Bilo je to zimi, u doba, kad se na snijegu hvata ledena kora. Naišao je na sobove, na četiri, pet životinja. Prišuljao im se uz vjetar, a kad je u svijetlu puna mjeseca ugledao divljač gdje leži, jurnuo je prema njoj, naglo, brzo, bez oklijevanja. Umalo što nije zakasnio, jer su se sobovi za tren oka podigli, te su odjurili u tresetište. Samo je jedno glupo tele zaostalo u snijegu i bojažljivo se osvrtalo. Bila je to bolesna mlada životinja, silno mršava, pa kad ju je Jerf zgrabio za vrat, kad je navrla topla tekućina, slabašna je žrtva samo tiho jauknula, mlako trznula nogama. Kako je samo uživao u svijetloj, vrućoj krvi! Nažderao se do grla, a ostatak je odvukao i sakrio pod kamenjem za teške dane.

Dobro je učinio, jer su teški dani došli, došlo je vrijeme nevolje i oskudice. Bijeli su zečevi bili odviše hitri, lemara uopće nije bilo, a od ono nekoliko bijednih miševa, što ih je našao ispod korijenja, nije se mogao nasititi.

Strašna je bila ta zima na sjeveru! Mučno i teško je bilo hodanje po rahlom snijegu. Lakše se kretao samo onda, kad bi naišao na trag kakvoga lovca ili na prtenik sobova. Da, da nema te kratke noge, da je bar okretan kao

ris! Ovako vreba s drveća na zečeve. Kadšto bi zaista kakav zekan prešao ispod kosih grana, ali obično je bio odviše spretan i Jerf bi uzalud skočio prema njemu. Dobro je prolazio samo onda, kad bi nanjušio hodnike, što su ih lještarke i tetrebovi iskopali pod snijegom. Polako bi se prišuljao, skočio, i zgrabio za vrat kakva krupna pijevca. Ako je postupio kako treba i zabrtvio ulaz, došao bi i do novih dobrih zalogaja. Oh, kako su samo kokodakale i lupale krilima pod snijegom! U toj je umjetnosti nadmašivao čak i lisicu.

Jerf se žuri niz ravnicu. Eto mravinjaka, ondje pod omorikama. I taj je prazan! Njime se već zabavio medvjed; to se osjeća po tragovima. Jerf se šulja uz obalu jezera, hvata tu rovku, tamo nespretnu mladu mlakušu, okreće kamenje, njuška po napuštenom pačjem gnijezdu, proždire mrtvoga klena, što su ga valovi izbacili na obalu, i konačno se mrzovoljno uspinje na obronak, da pod trulim panjevima potraži miševe.

Istok se već crveni, već su planuli vrhovi planina. Vrijeme je da se skloni u svoju pukotinu u stijeni. Večera je bila i danas mršava. Ali dok prolazi rubom tresetišta, idući kući, osjeti najednom zamamni vonj, vonj što ga poznaje. Male mu se uši podižu, nosnice mu podrhtavaju. Eto, spustio je njušku do zemlje, a zatim je jurnuo naprijed, kroz šaš i resulju, kroz šiblje i grmlje, sve dok se pred njegovim pohlepnim očima ne ukaza siva loptica, koja poskakuje po mahovini.

Bolno zečje drečanje ubrzo se smiri, i Jerf mljaska žderući topao plijen. Danas može mirno poći na počinak. Prilično je sit.

Kad se sunce uspelo iznad vrhova planina, kad su vlažne pećine i bridovi stijena zasjali pod prvim zrakama sunca, kad su zacvrkutale ptičice i šojke počele lepršati po drveću i prepirati se, Jerf je stao polako kasati prema svojoj jami, tromo žmirkajući pritom prema suncu. I dok djetao bubnja po suvoru, a sjenica cvrkuće i lepršo po smrekama, svinuo se Jerf u klupko, pokrio je njušku šapom i zaspao. Probudit će se tek onda, kad počnu dozivati sove i kad šljuka preleti iznad šume.

* *

Žderavac nipošto nije neka ljupka životinja. Opak je i krvožedan. Ima strašno zubalo i opake pandže. Odrastao žderavac težak je 25 do 30 kilograma, dugačak jedan metar, a visok do pola metra. Njegov sjeveroamerički brat, »wolverine« možda je za nekoliko centimetara manji. Žderavac je izvanredno snažan, upravo nevjerojatno jak za životinju njegove veličine i težine. Kanađani vele, da je, doduše, samo upola tako velik kao vuk, ali da je u njega snaga dvaju odraslih vukova. Praznovjerni lovci pripovijedaju, da se noću zna prišuljati usnulu putniku i da ga ubija jednim udarcem šape po glavi, no to nije provjereno.

Za psa je, međutim, strašan protivnik. Jedan mu jedini pas, pa bio i snažan i borben, jedva može nauditi. Stigne li ga pas, baca se žderavac na leđa, pa oštrim pandžama i strašnim čeljustima tako izrani psa, da pas obično ugiba. I od dva se psa umije obraniti. Karelijci tvrde, da se ni gladan vuk ne usuđuje da napadne žderavca, ma da je žderavac polovinu manji od njega.

Žderavac živi na cijelom krajnjem sjeveru Evrope, Azije i Amerike. U ledeno doba nastavao je veći dio srednje Evrope, što je dokazano brojnim nalazima njegovih kostiju. U sjevernim predjelima Rusije i u Kareliji ima ga i danas mnogo.

Žderavac zna, jednako kao i vuk, odjednom proždrijeti velike količine mesa. U jednoj noći znadu žderavci zaklati i gotovo posve požderati nastrijeljena soba. Jednom su u nekoliko dana požderali strvinu netom ustrijeljena medvjeda. Mora da ih je u tom poslu sudjelovalo nekoliko, na svaki način majka s mladima.

Žderavci se pare u veljači, a u svibnju dolaze na svijet mladi. Majka ih veoma hrabro zaštićuje i brani, a otac ljeti živi sam. Samojedi tvrde, da se stari Jerf ujesen pridružuje obitelji. Cijela družba lovi onda zajednički, i razilazi se tek u doba parenja. Takva družba znade dane i dane ići za stadom sobova, sve dok ne obori i ubije koju slabiju životinju.

Tjeraju li ga psi, pobjeći će žderavac na drvo, ali Karelijci tvrde, da ima malo pasa, koji se usuđuju poći u potjeru za žderavcem. Karelijci ga obično hvataju u stupice na strvinu. Žderavac, natjeran u škripac, može biti opasan i za čovjeka. Poznat je slučaj, koji je zabilježen u blizini Sondalija. Psi su opkolili žderavca, no on je ubio dva napadača i onda se bacio na lovca, koji mu je priječio izlaz iz klanca, kamo se bio zavukao. Strašno ga je izgrizao po prsima i ramenima i izgrebao mu lice. Hrabrim je psima konačno uspjelo da ga ubiju. Žderavac znade ubiti i kravu i konja na paši.

Nije baš prijazan momak taj naš Jerf. Domovina mu je daleko, noćna je životinja, i zato je slabo poznajemo. U zoološke vrtove dospijeva rijetko. Karelijci vele, da je mlada uhvaćena žderavca moguće pripitomiti, i da je privržen poput psa, ali da se često pobije s psima i teško ih izrani. Samojedi, Laponci, Tunguzi, Sirjeni i Jakuti nose kaputе od žderavčeva krzna.

Svi mrze i svi progone toga noćnog skitnicu. Samo lovci i prijatelji prirode vole toga tajanstvenog i skrovitog razbojnika sjevernih krajeva, gdje grme divlje rijeke, gdje plamti sjeverno svijetlo, gdje priroda buja i živi svojim posebnim, nepatvorenim životom, daleko od pokosti kulture, od jurnjave za zlatom i slavom.

Egon Kapherr

ŠUMSKI ČOVJEK

Tako urođenici nazivaju gorilu i vjeruju, da su gorile inteligentni i mudri, pa da samo zato ne govore, da ne bi morali raditi.

O gorilama su pisci mnogo pisali: nešto malo istine, a mnogo dodavanja. Tko je malo zavirio u neprohodne i beskrajne džungle u Kongu, u srcu Afrike, smatrao se pozvanim da iznese nove podatke o tajanstvenom orijaškom stanovniku džungle puštajući pritom maha svojoj bogatoj maštи.

I zato smo od nebrojenih opisa susreta s gorilama izabrali susret zoologa Martina Johnsona — upravo zbog njegove jednostavnosti. Johnson piše:

Došao je odlučan čas! Svojim smo očima vidjeli tragove života divljih gorila: mjesto u džungli, na kojemu je čopor gorila proveo tu noć. Sve je bilje bilo izgaženo kao da je preko njega prešlo stado slonova. Nabrojili smo trideset gnijezda, po čemu smo mogli zaključiti, koliki je bio čopor. Gnijezda su se nalazila u travi na zemlji, na maloj čistini, zaklonjenoj drvećem. Trava je mora biti visoka oko 1,20 metara prije nego što su je gorile utoptali, da sebi prirede ležajeve. Neki su se ležajevi nalazili jedan tik drugoga, a drugi su bili posve odvojeni.

Pregledali smo gnijezda, da ustanovimo, kako su ih gorile napravili. Vjerojatno tako, da su odabrali prikladno mjesto, pa savili i zgnječili svu travu naokolo i pobacali je na nj. Onda su sakupili grančice, izlomili ih na sitne komadiće i nabrali još trave, pa time obložili gnijezdo. Po vlastitom zapažanju i po izvještaju vodiča došao sam do uvjerenja, da gorile po prilici pola sata prije zalaza sunca počinju pripremati ležaj, da zaspu čim zade sunce i da spavaju do pola sata prije zore.

Bio sam vrlo razočaran ustanovivši, da gorila, kojega sam vrlo cijenio kao vladara svih majmuna, prlja svoje gnijezdo. Sva su gnijezda bila puna izmetina, što su ih gorile noću težinom svojega tijela zgnječili i njima uprljali svu travu.

Gorile grade svake večeri novo gnijezdo. Čim se probude, počinju jesti i polako se kreću u onom smjeru, u kojem očekuju da će naći najviše hrane. U jednom danu ne prelaze više od pet do šest kilometara, ali su neprestano na putu, tako da svake noći logoruju na drugom mjestu.

Čuo sam i čitao, da majmuni grade prave kuće, s krovovima, zidovima, pa čak i s vratima, ali nikada nisam našao ništa osim posve jednostavnih gnijezda. To vrijedi i za orangutane i za čimpanze. Neka su se gnijezda nalazila doduše na drveću, neka u bambusovoj guštari, ali po načinu gradnje bila su gotovo posve jednaka.

Gnijezda, na koja smo naišli, bila su smještena bez ikakva zaklona. Zato sam upitao vodiče, kakve neprijatelje imaju te životinje. Oni me stadoše uvjeravati, da gorila osim čovjeka nema neprijatelja, jer da mu nitko ne može nauditi. No ja sam ipak uvjeren, da i leopardi mogu napasti i ubiti gorile.

Po prilici pola sata proveli smo pregledavajući gnijezda, a onda pođosmo po tragu, po kojem smo mogli ići lako kao po pločniku. Sva je trava bila izgažena, svagdje su ležale polomljene šibe bambusa, i sve je bilo puno izmetina, koje su vonjale oštro i jetko. Na svakih nekoliko stotina metara opazili bismo mjesta, na kojima su se majmuni zaustavljali da jedu. Kidali su mlade izdanke bambusa, gulili su koru i jeli sočnu jezgru. Nailazili smo na velike hrpe oguljene kore, što nam je opet potvrđivalo, da se pred nama nalazi veliki čopor.

Nastavismo potjeru. Put nas je vodio kroz prave tunele, što su ih gorile izbušili u gustom raslinju džungle. Morali smo četveronoške puzati kroz njih. Na kraju izađosmo na čistinu, na kojoj su, neka četiri metra jedan od drugoga, rasli skupovi bambusa. Tu začusmo kako gorile krše bambusove stabljike. Vodići zastadoše, da nam pokažu gdje su životinje, ali nam nije trebalo njihove pomoći, jer smo sami čuli dovoljno jasno.

Odmah pripremih filmsku kameru za snimanje. Uperio sam je u obližnji skup bambusa, odakle se čulo kršenje; nadao sam se, da će odande izviriti koji gorila. Onda najedamput začuh šum, koji je dopirao iz nekog drugog skupa bambusa, kao da se krupna životinja probija kroz nju. Smjesta okrenuh kameru onamo, ali više se ništa i ne pomaknu.

Jurio sam od jednoga skupa bambusa do drugog, a živci su mi bili napeti kao da će sad napuknuti. Tako me je spopala lovačka groznica, želja da ugledam i snimim gorile, da mi se upravo naježila koža. Nalazio sam se usred velikoga čopora majmuna i osjećao sam, da moram ubrzo kojega ugledati. Nije se, međutim, dogodilo ništa samo je bambus i dalje pucketao. Konačno uperih kameru na skup bambusa, koji je bio nabolje rasvijetljen i iz kojega je dopirao najglasniji prasak kršenja.

Onda najednom začuh topot koraka, bambusove se stabljike zanjihaše, i ja počeh okretati ručku. Najednom između stabljika i lišća proviri neko orijaško crno lice. Bilo je crno kao nauljena i izglačana koža i obrubljeno kratkom crnom dlakom, iz koje su virile okrugle male uši. Dva se ozbiljna oka netremice zagledaše u mene. U tom pogledu je ležalo nešto sablasno: kao da neko podzemno biće razmišlja, kakvom kaznom da kazni uljeza, koji je nepozvan ušao u njegovo područje. Nije čudo da urođenici to dlakavo biće, s hladnim, okrutnim i ubojničkim licem, s debelim usnama, koje kao da su razvučene u porugljiv i opak smjeh, smatraju mješavinom čovjeka i demona.

Samo sam nekoliko trenutaka gledao u te tvrde oči, koje su me ispitljivo gledale, a onda glava iščeznu. Zato odmah prekinu tišinu u guštari zaglušno kreštanje. Odmah joj odgovori drugi, pa treći i četvrti glas, divlji, sablasni zbor, od kojega su se napeli živci, a krv se sledila u žilama. Posvuda oko nas, kraj nas, iznad nas odjekivalo je to kreštenje, cviljenje, urlanje, kao da su paklenski duhovi probili zemaljsku koru i kao da je sad trgaju u komade, da je razbacuju po svemiru. Ta me je neočekivana paklenska buka toliko zaprepastila, da sam trebao nekoliko časaka da se saberem.

Ujedno se u meni ponovo porodi želja da snimim velike majmune. Zgrabih kameru i potrčah u guštaru. Jedna mi crna sjena promače prije nego što sam dospio da postavim kameru. Ostavih kameru na zemlji i bez nje potrčah dalje, da vidim, nije li prostor iza bambusa slobodan i prikladan za snimanje.

Najednom se, jedva pet metara od mene, uzdignu neki orijaški gorila i pridrži se crnim rukama za povijuše. Razjapi orijašku gubicu i zaurla mi u lice svoj strašni, izazovni krik. Jasno sam mogao razabrati crveni jezik i krvavo

crveno nepce. Iz razvučenih su se usana kesili sabljasti zubi derači. Da nisam dobro znao koliki su gorile, bio bih prisegao, da je taj majmun najmanje tri metra visok i da teži deset metričkih centi. Ali i danas, pošto sam vidio već mnogo gorila, uvjeren sam, da je taj razjareni mužjak, koji je urlao u bambusovoj guštari, bio najveći od sviju.

Od prepasti mi klecnuše noge. Nisam uza se imao ni pušku ni bilo kakva drugog oružja. Mozgom mi strelovito projuriše sve one pripovijesti o gorilama, što sam ih nekad čuo. Očekivao sam već da će me gorila začas strgati u komade, ali on se okrenu, spusti se na sve četiri i otrči u guštaru. Ukočenosti nesta, i krv mi opet poteče žilama. Bili su to uzbudljivi trenuci, i slika toga majmuna zauvijek se urezala u moje pamćenje.

Martin Johnson

Gorila (gorilla gorilla) je po građi tijela sličniji čovjeku od svih majmuna, pa i od čimpanze. Po duševnim je svojstvima opet čimpanza bliži čovjeku. Iako je čovjek, kao najsavršeniji sisavac, odmaknuo daleko od najbližih mu životinja, čovjekolikih majmuna, ipak ga zoolozi stavljaju na vrh ljestvice, zajedno sa čimpanzom i gorilom, pod zajedničkim nazivom »sumoprimati«.

Najveća sličnost između čovjeka i gorile pokazuje se na dugačkoj nadlaktici ruke i na širokom dlanu. Gorila ima najkraće prste i najjači palac od svih čovjekolikih majmuna. Mnogo se kreće na zemlji i stupa na nju cijelim stopalom, a ne samo njegovim vanjskim bridom kao ostali majmuni. Uši su mu posve slične ljudskim ušima.

Stari mužjak gorile može izrasti u neman visoku do dva metra, čija su ramena i silno ispupčena prsa obložena debelim slojem silnih mišića. Gola mjesta tijela: lice, dlanovi, tabani i prsa obično su mu sivkastocrna, a dlake, kojima su mu obrasli ostali dijelovi tijela, tamno su sive, kadšto s rdastim odsjevom.

Gorila raste mnogo brže od čovjeka. Ženka je sa 4½ godine sposobna za rasplod, a mužjak je sa šest godina odrastao. Težak je do 200 kilograma. Ženka čimpanze nosi dijete na leđima, a ženka gorile nosi dijete na grudima.

Zoolozi razlikuju dvije glavne vrste gorila: gabunskog i brdskog gorilu. Gabunski gorila nastava Gabun i istočni Kamerun. Dlaka mu je crna sa smeđim mrljama. Veoma je agresivan i lako napada ljude. Brdski gorila živi u planinama sjeverno od jezera Tanganjike. Ženke i mladi su sjajno crne boje, a kod starih mužjaka vrški dlaka su crvenkasti. Brdski je gorila razmjerno bezazlen.

Premda gorila ima pravo zvjerinje zubalo, hrani se biljnom hranom. Jedna se obitelj sastoji od odraslog mužjaka, četiri do šest ženki i njihovih mladih. Takva obitelj ostaje na okupu po nekoliko godina, sve dok mladi mužjaci ne otmu starom gorili ženke. Pritom dolazi do žestokih borbi. Stari mužjaci žive većinom sami; po ljude su baš oni najopasniji.

Istraživači tvrde, da gorila umije otrgnuti granu s drveta i da njome tjera muhe. Jedan je netom uhvaćeni gorila ostavljen u čvrstom kavezu na slobodnom prostoru. Kad je nedugo zatim počela padati kiša, gorila je leđa pokrio travom. To znači, da je alat upotrijebio samostalno — niti su ga na to potakli ljudi, niti ih je oponašao.

Donedavna smo o gorilama veoma malo znali. Danas znamo, da stanuju u mračnim prašumama, no kako je gorila rjeđi od čimpanze i kako živi mnogo povučenije od njega, pa se i mnogo manje pokazuje, malo imademo pouzdanih izvještaja o njegovu životu.

Sigurno je, da živi izrazitim obiteljskim životom. Temperamenta je koleričnog. Razljuti li se, gromko će zabubnjati šakama po prsima. Premda je golem i snažan, ipak je veoma osjetljiv, pa lako podliježe ranama i bolesti. Na drveće se umije penjati, ali nije vješt penjač, a ne može ni da trči ustrajno. Uza sve to veoma je opasan protivnik, čijoj snazi nije dorastao ni skup ljudi.

DVOBOJ NA ŽIVOT I SMRT

Kod ljudi je mjesec studeni vrijeme melankolije, očaja i samoubijstva, ali vani u divljoj prirodi studeni je mjesec opojnosti. Mnoge se ludosti događaju u to vrijeme, ali nijedna se od njih ne može usporediti s divljanjem bjelorepa jelena za vrijeme rike.

Ta ga divljina obuzima poput bolesti i najprije se očituje u nabreklim vratovima mužjaka. Onda kao da jelena obuzima neka groznica. Na dnevni red dolaze neprekidne i ogorčene borbe među mužjacima. Životinje zaboravljaju na jelo. Dan i noć trče naokolo pune ubilačkih želja.

Rogovlje je jelenu od proljeća sveudilj raslo, i sad je doseglo konačnu veličinu. Rogovi su oštri i teški. Kakva im je svrha? Zar ih je priroda stvorila zato, da bodu, da ranjavaju, da ubijaju? Čudno je, da to navalno oružje većinom služi za obranu, a vrlo rijetko za druge svrhe. Rogovi nisu samo koplja, već i štitovi, a ogorčene borbe jelena zapravo su većinom samo guranje i natezanje. Rana ima u njima malo, ali češće se događa da se parošci rogovlja u žestokoj borbi tako isprepletu, da ih jeleni više ne mogu rastaviti i da bijedno ugibaju od gladi.

U kraju, u kojemu su živjeli traper Rolf i njegov prijatelj Indijanac Quonab, bilo je na stotine jelena. Polovica od toga bili su mužjaci, a od njih je opet polovica uvijek bila u borbenom raspoloženju, koje je u jednom danu po nekoliko puta izbijalo. Takve su prilike vladale cijelog mjeseca studenoga. To znači, da se u krugu od deset milja oko kolibe odigralo možda tisuću jelenjih dvoboja. Prema tome nije bilo čudno, da je Rolf i sam promatrao nekoliko takvih borbi, a još više ih čuo izdaleka.

Prijatelji su tanovali u kolibi kraj jezera. Rolf bi svake večeri prije spavanja izlazio iz kolibe i prisluškivao, da uhvati tajanstvene glasove šume. Bilo je hladno, i mraz je stezao. Kadšto bi čuo otegnuti ušarin »hu-hu«, katkad vučje zavijanje, ali nije ništa tako često čuo kao sudar jelenjega rogovlja, a to je značilo, da dva jelena opet negdje u šumi rješavaju važno pitanje: tko je jači?

Jednoga mu se jutra učini, da nedaleko iz šume još uvijek čuje topot s istoga mjesta, s kojega ga je i sinoć čuo. Nakon doručka krene Rolf onamo. Polako se prišuljao i izišao je na neku čistinu. Ondje je ugledao dva jelena s isprepletenim rogovima, koji su se gurali sad amo sad tamo; bili su očito već prilično izmoreni. Jezici su im visjeli iz gubica. Činilo se, da su gotovo posve iscrpeni, a velika površina utapkanoga snijega svjedočila je, da njihova borba traje već više sati. Nema sumnje, da su to bili oni isti jeleni, što ih je Rolf već sinoć čuo. Još uvijek su se borili, a zeleno je svijetlo u njihovim očima pokazivalo, koliki se bijes nakupio u tim divnim životinjama.

Rolfu nije bilo nimalo teško da im se približi. Samo je neki nemir u očima obaju jelena odao, da su ga opazili, no oni nastaviše borbu. Onda se rastaviše, da odahnu. Tek sad uzdigoše glave, duboko uvukoše dah i pobjegoše pred opasnim neprijateljem, koji im se odviše približio. Pedeset koraka dalje okrenuše se i stresoše rogovlje kao da se kolebaju bi li pobjegli, nastavili dvoboj ili napali dvonošca. Na sreću se odlučiše na bijeg, tako da se Rolf mogao mirno vratiti u kolibu.

Quonab je pozorno saslušao Rolfov opis događaja. Zatim reče: »Mogao si poginuti. Sad je svaki jelen lud. U takvu raspoloženju znadu napasti i ljude. Mojega je strica ubio jelen u mjesecu rike. Našli smo samo njegovu lešinu raskidanu u komade. Bio se uspeo na neko nisko drvo, ali ga je jelen ondje nabo na rogovlje. Lovci su pregledali tragove u snijegu i ustanovili, da se moj stric uhvatio jelenu za rogove, i da ga je jelen vukao po zemlji sve dok čovjek nije izdahnuo. Nije imao uza se puške. Jelen je utekao. To je bilo sve. Volio bih da imam posla s medvjedom nego s jelenom.«

To je bilo sve, što je rekao Indijanac, ali njegove su riječi naslikale oštru sliku. Idući put kad je Rolf u daljini začuo borbu jelena, i nehotice je morao pomisliti na opis one očajničke borbe u snijegu. Stvorio je drugi sud o jelenima.

Dva tjedna kasnije vraćao se kući, pošto je obišao obližnje stupice. Najednom začuje nedaleko u šumi neke čudne glasove. Bili su nekako slični ljudskim, duboki i s mnogo tonova. Takvim se čudnim i jezovitim glasovima javljaju zimi u šumi vrane i gavranovi. Ako su glasovi duboki, vjerojatno im je uzročnik gavran.

»Kvak-kvak--ha-ha-ha-hriiuu-hrr-huup-huup«, sablasno je dozvanjalo. Rolf se polako prišulja bliže, kad li nekoliko tamnih pari krila odlepršа kroz niske borove.

»Ho, ho, hoja-hiuu-u-u-u«, odjeknu paklenski i porugljivi smijeh tih mrtvačkih ptica. Uskoro ugleda Rolf desetak tamnih ptica na nekom obližnjem drvetu. Nemirno su skakutale s grane na granu, a od vremena do vremena slijetale bi na zemlju. Jedan se gavran spusti na neku smeđu hrpu na zemlji, ali se ta hrpa pokrenu, i gavran skoči s nje na tlo. Onda se ta smeđa hrpa ponovo pokrenu, a gavran raširi krila i uzleti natrag na drvo.

»Va-va-va«, zagrakće, »vo-hu-jiouu-rrr-rrrr-rrr«, a svi mu se ostali gavranovi pridružiše.

Od oružja je Rolf imao samo luk, nož i sjekiricu. Sad zgrabi sjekiricu i oprezno priđe bliže. Šuplje graktanje odjeknu jače, a onda ptice uzletješe na više grane, odakle su se cerekale kao zli duhovi na osobito uspjelu sablasnu šalu.

Međutim je Rolf prišao posve blizu i ugledao prizor, koji ga je podjednako ispunio strahom i samilošću.

Neki veliki, ponosni jelen — to jest, nekada je bio ponosan — klečao je na zemlji i drhtao. Kadšto bi se uzdignuo na stražnje noge i grčevito stao navlačiti neki krupni sivkastosmeđi lik, koji je ležao na zemlji. Bilo je to tijelo nekoga drugog jelena, njegova mrtvog neprijatelja, koji je očito slomio šiju. Mrtvi je jelen imao orijaško rogovlje, a rogovi živa jelena tako su se isprepleli s njima kao da su jedni rogovi zakucani u druge čeličnim zakovicama. I uz najveći napor snage mogao je živ jelen jedva nešto uzdići glavu, jer je na njoj visjela čitava težina njegova mrtva protivnika.

Tragovi naokolo u snijegu odavali su da je prije imao toliko snage da neprijateljev trup odvuče nekoliko koraka dalje. Čak je i glodao pupove i koru s drveća. To je, međutim, vjerojatno bilo onda, dok je još bio u punoj snazi, a odonda je prošlo mnogo vremena. Koliko? Sigurno nekoliko dana, a možda i cio tjedan. Taj je sažaljevanja vrijedni jelen sigurno bio osuđen na najbjedniju i najpolaganiju smrt. Slabine su mu bile upale, jezik je isplazio i pružao ga prema snijegu, do kojega je bilo samo nekoliko pedalja, ali ga jelen ipak nikako nije mogao dohvatiti. Kad se novi neprijatelj pojavio na poprištu, jelenove oči, na kojima se već opažao opaki pokrov umiranja, ipak planuše borbenošću i zelenim sjajem.

Gavranovi su mrtvu jelenu iskopali oči i cijelu jamu u mesu njegovih leđa. Bili bi napali i živoga jelena, ali je on još mogao podići prednju nogu i obraniti oči. Njegov je položaj, međutim, bio beznadniji no što se to dade i zamisliti. Taj je jelen pružao najtužniji prizor, što ga je Rolf dotad vidio u životu.

Mladoga lovca svlada samilost. U jelenu nije više vidio divljač, koja mu je redovito služila za hranu, već samo nemoćno lijepo stvorenje, koje je zapalo u očajan položaj. Odmah se lati posla da pomogne jelenu. Sa sjekirom u ruci stupi bliže, odabere zgodno mjesto na rogovlju uginula jelena i čvrsto udari. Uspjeh toga udarca i njega je samoga zapanjio. Živi se jelen silno uzbudio i pokazao toliku snagu, da je Rolfu bilo jasno, kako je jelen još daleko od smrti. Takvom je snagom stao tresti mrtvog protivnika, a zajedno s njime i spasitelja, da je obojicu povukao kroz snijeg. Rolf se sjeti Indijančevih riječi: »Možeš snažno djelovati pomoću glasa«, pa stane mirno i blago govoriti jelenu.

Onda opet pristupi bliže i dodirne parožak što ga je kanio odsjeći, ali govor i dodir kao da su samo još više razbjesnili životinju. Rolf je morao pričekati, dok jelen malo ne sustane, a onda je tek sjekirom mogao udariti po rogu. Bilo je potrebno da mnogo puta udari, jer je parožak bio debeo i izvan-

redno tvrd. Na koncu parožak ipak puče. Rolf još jednom udari, i jelen je bio slobodan. U što je sad upotrebio slobodu?

Ne recite o tome ništa ljudima, koji se nazivaju prijateljima životinja. Sakrijte pred svima, koji slijepo vjeruju u to, da se dobro djelo uvijek plaća zahvalnošću. Neočekivanom snagom, sav kipteći od bijesa, bacio se nezahvalni jelen na svojega spasitelja s očitom nakanom da ga ubije. On nasrnu na njega i svom snagom zamahnu rogovima na nj.

Rolf je bio tako iznenaden, da je jedva dospio da uhvati rogove i da spriječi da mu se oni ne zabodu u tijelo. Jelen još jednom divlje nasrne. Koji mu je đavo samo dao toliku snagu?

Rolf pade na zemlju. Borio se protiv toga silnog razgranatog rogovlja, borio se da spasi život. Ujedno stane vikati kao što još nikada nije vikao u životu: »Quonabe, u pomoć! U pomoć! Quonabe!«

Ali za čas je bio pritisnut na zemlju. Životinja ga je rogovima pritiskivala o zemlju, a Rolfov je jedini spas bio u tome, što je raspon rogova bio tako velik, da je njegovo tijelo imalo mjesta među paroščima. No teret, koji mu je pritiskivao prsa, umalo što mu nije zdrobio prsni koš. Izdao ga je glas, jer mu je ponestalo sape. A kako su samo gavranovi hihotali u drveću!

Jelenove su oči ponovo zasjale smaragdnim zelenilom od mržnje i želje za ubijanjem. Svojim je snažnim zatiljkom, zanesen divljim bijesom, pritiskivao sad s jedne, sad s druge strane. To više nije moglo dugo potrajati. Rolfu je brzo malaksala snaga. Životinja malo da mu nije zdrobila prsa.

»Quonabe, pomozi!« zastenje Rolf, dok je jelen divlje tresao rogove, da ih oslobodi njegova zahvata. To mu je bilo već gotovo uspjelo, kad najednom gavranovi zagraktaše i uzletješe, a iz šume se pojavi novi borac. Još jedan jelen, manji? Ne. Ali što je onda ono bilo? Rolf nije znao, što se dogodilo i kako se dogodilo, ali odjednom začu glasno režanje. To je Skookum, Rolfov hrabri pas, zgrabio jelena za stražnju nogu. Premda se trudio iz sve snage, nije mu uspjelo da prvim zahvatom obori jelena. Skookumovi su zubi srećom bili vrlo oštri, a osim toga on se temeljito latio posla.

Kad je onda napadaj usmjerio na osjetljive jelenove slabine, zakoleba se jelen, koji je ipak bio već na izmaku snage, i pade. Prije nego što je mogao ponovo ustati, pograbi ga Skookum za nozdrve i bijesno se zagrize u njih. Jelen je uzalud mahao glavom, uzalud povlačio Skookuma po snijegu, riješiti ga se nije mogao.

Rolf iskoristi pogodnu priliku, osovi se na drhtave noge, dohvati sjekiru i snažnim udarcem obori pobješnjelu životinju. Onda pronađe u snijegu izgubljeni nož i zabode ga jelenu u zatiljak.

Izvršivši to, klonu Rolf u snijeg i onesvijesti se. Osvijestio se tek kad je Quonab stigao do njega.

Ernest Thompson Seton

Jelen (cervus alaphus) najplemenitija je evropska divljač, to jest, po mišljenju lovaca, koji od svih lovačkih trofeja najviše cijene upravo jelenje rogovlje. U visinu naraste jelen 120 do 150 centimetara, mjereno do hrpta, a tijelo mu je, od gubice do kraja repa, dugačko 220 do 270 centimetara. Sam rep dugačak je do 25 centimetara. Težina jelena je različita, a zavisi o starosti, o uvjetima prehrane i mnogim drugim činiocima. Naši najjači jeleni, podunavski jeleni, teški su do dvije stotine pedeset, pa i do tri stotine kilograma. Košute su mnogo manje i teže do 140 kilograma.

Najveća je jelenova odlika granato i krupno rogovlje. Rogove nosi samo mužjak. Svake godine ih jelen odbacuje, ali mu iste godine naraste novo rogovlje. Prvo rogovlje počinje jelenu izbijati u sedmom ili osmom mjesecu starosti, a odbacuje ga u svibnju iduće godine. Stari jeleni odbacuju rogovlje u veljači ili ožujku, ali im ubrzo počinje rasti novo. Mlado je rogovlje presvučeno kožom, koja je obrasla kratkim dlakama, a mekano je poput hrskavice. Za takvo rogovlje kažemo, da je u »liku«. Pet mjeseci pošto je jelen odbacio staro rogovlje novo mu potpuno izraste i otvrdne. Koža, koja ga je dotle štitila, osuši se i obamre, a jelen je sastruže ribajući je o stabla. Očišćeno rogovlje poprima za nekoliko dana lijepu tamnu boju, samo što su vrhovi parožaka svijetli.

Prve godine izrastu jelenu dva ravna šiljka, ali što je stariji, rogovlje mu je sve veće i teže. Redovito mu svake godine naraste po jedan parožak više. Od desete po do četrnaeste godine života nosi jelen obično svoje najbolje razvijeno rogovlje. Nakon toga rogovlje mu počinje nazadovati. Najljepše jelenje rogovlje teži do 12 kilograma, a dodavanjem fosfora i kalcija hrani uzgojeni su u prostranim zvjerinjacima i jeleni, kojima je rogovlje težilo do 14 kilograma. Jelen prosječno živi 18 godina. Najrazgranatije rogovlje imao je jelen ustrijeljen godine 1696. u Moritzburgu. Na njemu bijaše 66 parožaka.

Jelen linja dvaput na godinu, to jest dvaput na godinu mijenja dlaku. Ljetna mu je dlaka tanka, rijetka i crvenkastosmeđa, a na trbuhu bjelkasta. Pred zimu dobiva mnogo dulju i gušću dlaku, sivkastu, tamniju. U jelena je dlaka na vratu dulja nego na ostalim dijelovima tijela.

Danju leži jelen u zaklonu, a tek predveče izlazi na pašu, i to ljeti prije nego zimi. U krajevima, u kojima se osjeća posve sigurnim, izlazi i ranije. Jelen može veoma brzo trčati, a silnim skokovima preskače i najteže zapreke. Rado se i kaljuža. Čuje i njuši izvrsno. Čovjeka može nanjušiti već na 600 koraka. Veoma je oprezan i plah. Skitnica je i ne voli da ga uznemiruju.

Hrani se travom, pupovima, korom s drveća, žukovinom, vrijeskom, žirom, bukvicama, gljivama, ali i mladim usjevima, krumpirom, nezrelim žitom i zelenim kukuruznim klipovima, pa repom i zeljem. Osobitu štetu znade počiniti u zobi i u krumpiru.

Odrasli jeleni žive u posebnim krdima, odvojeno od košuta, s kojima su zajedno samo za vrijeme parenja. Mladi jeleni drže se, naprotiv, majki. Krdo košuta i mladih jelena vodi stara košuta vodilja. Čak i za vrijeme parenja, kad se jelen pridružio krdu, košuta ostaje vodiljom. Košuta vodilja oprezna je i lukava, a jelen je doduše plah, ali ujedno i nasilan i nepromišljen.

Parenje počinje obično na početku rujna i traje pet do šest tjedana. Za vrijeme parenja jeleni ričU; time očituju svoje pravo na određeno krdo košuta i izazivaju suparnike na borbu. Za vrijeme parenja dolazi do žestokih borbi između jelena. Eto prikaza običnog prizora u vrijeme parenja:

Sredinom rujna. Lišće je već izgubilo svježinu, a tu i tamo pomaljaju se žućkaste i crvenkaste boje u krošnjama. Vjetar puše preko gole livade u šumi, a oštar čapljin zov odjekuje iznad drveća. Jesen je.

Najednom se odnekale iz guštare začu neki mukli, hrapavi glas »Aooo«. Večer je, i snažni se jelen javlja iz šume.

Leži u gustom grmlju. Mrzovoljno gleda oko sebe, a teško mu se rogovlje njiše kod svakog pokreta glave. Košute i lanad već su na nogama i spremaju se da izađu iz guštare na livadu. Samo jelen leži još u grmlju. Umoran je. Parenje ga je izmorilo.

Stara košuta vodilja dugo stoji na rubu guštare. Uska joj je glava izvirila iz grmlja, uši je uspravila i okrenula prema naprijed, da uhvati svaki šum, smeđe joj oči pomno razgledaju okolinu, a nozdrve joj hvataju vjetar. Onda izlazi na čistinu. Njezino lane izlazi za njom, a zatim izlaze košute, jedna za drugom sa svojom lanadi, dok nisu sve izašle za košutom vodiljom.

Košuta vodilja stara je i lukava. Zato ne stoji dugo na rubu šume, već odmah odlazi u sredinu livade, onamo, kamo ne dosiže tane. Tek ovdje počinje pasti.

Opet odjeknu mukla rika iz šume. Jelen je konačno ustao. Izlazi na čistinu, snažan i silan. Uspravio je glavu okrunjenu teškim rogovljem. Dokasa do stada, zabaci glavu, tako da su mu svijetli šiljci rogovlja dotakli pleća nabrekla od snažnih mišića, pa zariče: »Aoo — Auu!« Onda potjera sve košute na hrpu, obide ih i odmah stade natjeravati neku mladu košutu okoćenu tek prošle godine.

Tu i tamo, malo podalje, stoji nekoliko dvogodišnjih i trogodišnjih jelena. I oni počinju rikati, ali glasovi su im viši i oštriji od rike staroga jelena. A i vanjštinom se razlikuju od njega. Uži su i lakši, rogovi im pokazuju svega nekoliko parožaka, a na vratu nemaju one čupave grive, koja raste samo starim jelenima.

Ne usuđuju se da se približe košutama, ma da ih nagon tjera k njima, jer ovdje odlučuje samo snaga. Stari, teški, snažni jelen odbacio bi ih kao perce da se usude prići bliže. Zato se i ne usuđuju. Nervozni su i razdraženi, pa katkada međusobno udaraju rogovima o rogove, ili paroščima paraju tlo. Da se ovako, na otvorenoj livadi približe ženkama, to bi značilo samoubojstvo.

Iz daljine dopire rika drugih jelena kao potmulo brujanje orgulja. Jelen na livadi opet se javlja, samosvijesno, prkosno, izazovno, ali iz šume, iz blizine, odjeknu odgovor, isto tako snažan i samopouzdan. Drugi se stari jelen približio stadu.

Sad ričU obojica, jedan prema drugome, da sve odjekuje. Grla su im se napela kao da će pući, a iz gubica im suklja bijela para. Sve se više i više približuju jedan drugome, dok na kraju ne pognu silne šije i ne nasrnu svom snagom jedan na drugoga.

Razgranato rogovlje hvata, međutim, protivnikov nasrtaj poput štita. Jeleni su podjednako snažni, i borba se pretvara u guranje i natezanje, pri čemu se napinju svi mišići njihovih tijela, a noge im duboko padaju u meko tlo livade. Pita se, tko je jači, jer jačemu pripadaju ženke.

Stari jelen, koji brani stado, nije se već nekoliko dana čestito odmorio. Neprekidno je morao čuvati svoje košute, tjerati strane mlade jelene, boriti se sa starijim pridošlicama, koji bi došli da omjere s njime svoje snage. Jedva je i dospio da pase, a i ljubav ga je izmorila. Oslabio je. Nije više ni izdaleka onako snažan, kao što je bio prije nekoliko dana, na početku rike.

I zato je brže malaksao od svojega protivnika. Mišići mu nemaju više snage da se odupru neumornom, nepopustljivom pritisku svježega neprijatelja. Mora da popusti, da uzmakne. U času, kad odvaja rogovlje od protivnikova, prijeti mu najveća opasnost. Dok se okreće, slabine su mu nezaštićene. Uspije li protivniku da mu u tom času svom silnom snagom mišičava tijela zabije oštre šiljke rogova u meke slabine, jelen je izgubljen.

To se, međutim, rijetko događa. I ovaj je put uspjelo starom jelenu da neozljeđen umakne prepustivši pridošlici livadu i košute. Pobjegne u dugim skokovima, a pobjednik pojuri komadić puta za njima, pa stane i zariče. Htio bi doduše da poleti za pobijeđenim, da ga uništi do kraja, ali eto: netom osvojeno stado već je ugroženo. Oni mladići, oni trogodišnjaci, koji su dosad zaplašeno stajali po strani, iskoristili su povoljnu priliku da se približe košutama. Jednom je od njih čak i uspjelo da ostvari svoju čežnju. Valja ih smjesta rastjerati i skupiti košute u hrpu. One su dobile novoga gospodara.

Za vrijeme parenja znadu košute po više puta promijeniti gospodara. Kadšto su jeleni tako izmoreni, da bez borbe ustupaju stado snažnom pridošlici.

Kad svrši rika, odvajaju se stari jeleni od krda, tako da u njemu ostaju samo košute, lanad i jeleni dvogodišnjaci i trogodišnjaci. Odrasli se jeleni skupljaju u krda, sastavljena od samih mužjaka, koje i vodi mužjak. Posve stari jeleni obično žive sami ili u društvu jednoga ili dvojice mladih jelena, svojih pobočnika, kojima je dužnost da prvi prelaze preko prosjeke, i da se izvrgavaju opasnosti.

Lanad dolazi na svijet u svibnju i lipnju, a košute ju pažljivo njeguju. Mlada lanad ima crvenkasto krzno, posuto bijelim točkicama, ali ta se boja već potkraj ljeta gubi i prelazi u boju odraslih jelena.

Jelen je pun sebe. Misli samo na svoj probitak, i ni do čega drugoga nije mu stalo. Prema košuti je uvijek grub i surov, a najgori je za vrijeme parenja. Za svoje se potomstvo nimalo ne brine, pa cijela skrb pada na majku. Dok treba tuđu pomoć, prilagodljiv je i prima nježnosti, ali čim je postao svijestan svoje snage, ne sjeća se više prijašnjih dobročinstava. Čim ga nešto uvrijedi ili razdraži, razvlači gornju usnicu, škripi zubima, iskreće oči, pa sagiba glavu s teškim rogovljem i priprema se na udarac.

Na kraju svega toga, lovci ipak imaju pravo: jelen je pravi vladar naših šuma, najljepša i najsnažnija životinja u njima i — izuzevši zvijeri — najljepši ukras prirode.

KRVOPIJA

Put uz Amazonku doveo nas je već duboko u džunglu. Jedne smo večeri ležali u šatoru i razgovarali, kad najednom opazih, kako je neka ptica uletjela sa jedne strane u otvoreni šator, a izletjela na drugoj strani. Te su ptice, kad je noć poodmakla, prelijetale tako blizu nas, da smo na obrazima osjetili zamah njihovih krila.

»To su sove«, rekosmo, jer su sove bile jedine ptice, za koje smo znali da noću tako nečujno lete. Konačno smo zaspali. Spavao sam čvrsto i probudio sam se tek u svanuće. Ustavši, odmah osjetih neki umor i neku omaglicu. To me je iznenadilo, jer sam zaista veoma dobro spavao.

Okrenuo sam se svojem pratiocu Jacku, da ga upitam, kako se osjeća, i začudio sam se videći, da mu se na stražnjem dijelu glave skupila krupna i ružna gruda krvi. Odmah sam pomislio na Indijance, koji su također već bili budni, te su ložili vatru. Jack mi prizna, da se slabo osjeća. Pretražio sam mu tjeme, uklonio krv, ali rane nisam našao. Gotovo četvrt sata tražio sam ranu, koja bi, sudeći po tolikom gubitku krvi, morala biti velika. Uzalud.

Onda sam opazio tamnu krvavu mrlju na donjem rubu svojega pokrivača, ali na mojim nogama nije bio krvi. Konačno sam upozorio Indijance na krv i rekao im, da ne mogu da ustanovim uzrok krvarenja. Dok sam još to govorio, opazih da je i jedan od Indijanaca ostavio takvu lokvicu krvi na mjestu, gdje je spavao.

Nosači se nasmiješe, kao da se radi o nečem posve naravnom i razumljivom, i rekoše: »Noćne ptice su se napile«. Odmah pronađoše i naše rane, što ih mi nismo mogli da otkrijemo. Jacka su ugrizle za čelo, a mene za nožni palac.

To je bio moj prvi susret s velikim krvosasom.

Jedino sam na području između Iquitosa i Andi, naišao na prave šišmiše — vampire, na noćne krvopije. To je predio, kroz koji protječe rijeka Napo. Krvosasovo se lovno područje prostire duž obala te rijeke, ali on ne zalazi daleko u unutrašnjost šuma.

Krvosas je malena vrsta šišmiša. Sličan je običnom šišmišu, samo što je malko veći. Raskriljen mjeri 30 do 40 centimetara. Živi samo od krvi, što je siše živim životinjama i ljudima.

Zubalo koje je kod šišmiša i netopira općenito dobro razvijeno, u krvosasa je zakržljalo. On ima samo dva para veoma oštrih sjekutića, kojima zadaje rane i siše krv, što iz njih navire. Rane su posve cilindrične, a promjer im je po prilici tri milimetra. Imaju oblik čunja, i dopiru oko $1^1/_2$ milimetra u kožu. Izbušene su pravilno i okrugle su kao da su izvrtane svrdlom. Na mjestima, gdje je koža debela, kao na primjer na nogama, buši krvosas mnogo veće jamice, kako bi u mesu imale promjer od skoro dva milimetra. Čini se, da je taj profil potreban, da bi krv mogla obilno poteći. Tu okruglu ranicu izgrize krvosas sjekutićima, koji imaju veoma oštre rubove.

Vrijedno je spomenuti, da krvosas nikada ne probudi čovjeka, kojemu siše krv. Isto tako ne će nikada napasti čovjeka, koji samo hini da spava. Mnogo sam puta pokušao da ga uhvatim na djelu, ali uzalud. Krvosas ne će napasti žrtvu u skupini ljudi, ako je ma i jedan čovjek iz te skupine budan. Da postignu svrhu moraju lebdjeti nad žrtvom i ne smiju se spustiti na nju, a lebdjeti moraju posve nečujno i nepomično. Kad bi se krvosas spustio na žrtvu, morala bi se ona od njegove težine probuditi.

Isto je tako samo po sebi razumljivo, da krvosas ne bi mogao zadati tako duboke rane, a da pritom ne probudi spavača, kad mu ne bi istodobno na neki nepoznati način davao lokalnu anesteziju. Zato sam došao do zaključka, da te životinje izlučuju iz neke žlijezde u gubici ili u grlu neko anestetično sredstvo i da ga uštrcavaju u ranu, kad su progrizle kožu, a možda i prije toga. Rana kao da je i dezinficirana, jer nam je svima odmah zacjeljivala ne ostavljajući nikakva traga. Krvi smo ipak mnogo izgubili, pa je prošlo nekoliko dana, dok smo se oporavili.

F. W. Up de Graf

Netopiri (chiroptera) ili kako ih općenito nazivaju. šišmiši brojna su obitelj. Ima ih više od tisuću vrsta, od kojih većina živi u tropskim krajevima.

Netopiri su jedini sisavci, koji zaista umiju letjeti. Neke vrste lete tako vješto, da se u letu mogu natjecati s pticama. Razumije se, da je i tijelo netopira posebno prilagođeno letu i životu u zraku. Prednji su mu se udovi pretvorili u organ za letenje, znatno su povećani, no tijelo mu je ostalo maleno. Podlaktica, nadlaktica i prsti silno su mu produženi, a između njih razapeta je nježna kožica, takozvana letnica. Najviše su mu produžena tri stražnja prsta, koji služe za napinjanje letnice. Palac je slobodan i gol, a na njemu je snažna pandža, koja mu omogućuje da se penje i pridržava. Neke vrste imaju silno povećane uši.

U razmjeru je s tijelom i tanka prilagodljiva letnica, koja je veoma velika, pa nam se zato netopiri općenito i čine mnogo veći, nego što jesu.

Od osjetila najviše im je razvijen opip. Njime zamjećuju svaki pokret zraka i svaki zračni val, tako da se ni u tami ne sudare ni s čime, pa ni s telefonskom žicom. Kukca, koji proleti kraj njih, odmah će osjetiti. Najnovija su istraživanja utvrdila, da se pri noćnom letu služe nekom vrstom radara. Do pedeset puta u sekundi javljaju se nekim zvukom, a njegovu jeku hvataju velikim uškama, pa se tako uklanjaju svakom sudaru.

Pamćenje i dar snalaženja veoma su razvijena svojstva u njih. Neke vrste imaju tako sjajno razvijenu sposobnost orijentacije, da ljeti redovito polaze na dugačka lutanja, ali se uvijek vraćaju u isto zimsko skrovište. Netopiri se, jednako kao i ptice selice, točno drže svojih zimskih boravišta. Ženke imaju posebna mjesta, na kojima kote mlade, pa uvijek odlaze onamo na koćenje.

Netopiri općenito nisu izdržljivi letači, pa često prekidaju let, da se odmore. Lete nemirno i u krivudavim linijama, jer to traži građa njihova tijela. Odmaraju se viseći naglavce, pri čemu se pandžama stražnjih nogu hvataju za grančice i druge tvrde predmete. Iz toga stava umiju vješto poletjeti, ali poletjeti mogu i sa zemlje. Na zemlji su inače nespretni. Padnu li u vodu, isplivat će na kraj.

Svi netopiri spavaju danju. Neke vrste izlijeću u predvečerje, neke usred noći, a neke čak pred zoru. Svaka vrsta ima svoja lovišta u šumama, vrtovima, nad cestama, nad vodama, rjeđe nad poljima, jer ondje ima malo plijena za njih.

Evropske se vrste netopira hrane kukcima, koje love u letu. Kako trebaju mnogo hrane, veoma su korisni. U tropskim krajevima žive vrste krupnih netopira, kao što su na primjer jestivi letipas (teropus vampyrus), koji se hrani voćem. To je najveća vrsta netopira. Raskriljen mjeri do 150 centimetara. Neke tropske vrste, kao veliki krvosas (desmodus rotundus) sišu krv, a vrsta molossus rufus hvata čak i sitne ribe.

Danju se netopiri zadržavaju u različitim skrovištima, gdje zapadaju u letargiju, a temperatura tijela prilagođuje im se temperaturi okoline. Kod nas se, dakle, ohlađuju, ali uvečer, kad izlijeću, temperatura im opet poraste. Spavaju u šupljem

drveću, na tavanima praznih kuća, ali i u šupljinama među stijenama, dubokim bunarima, rudničkim jamama, podrumima i spiljama. U toplim krajevima spavaju na drveću. Tako na primjer letipsi spavaju uvijek na istom drveću, u kolonijama od po više tisuća životinja. I ostale vrste netopira spavaju u društvu, a kako imaju dobru probavu, skupljaju se ispod njihova spavališta velike hrpe izmetina.

Čim zahladi, netopiri odlaze u zimska skrovišta. Zimuju obično na drugim mjestima, a ne ondje, gdje su ljetovali. Naći ćemo ih na tavanima u blizini dimnjaka, u spiljama i podrumima. Čim temperatura padne na deset stupnjeva, netopiri evropskih vrsta zapadaju u zimski san. Neke se vrste zimi bude i lepršaju naokolo, ali većina ih spava bez prekida.

Netopiri se pare većinom ujesen, a na proljeće izleže ženka po jedno mlado, pa ga dugo nosi sa sobom; mladunče joj se čvrsto zakvači za prsa. Netopiri se javljaju tihim cvrčanjem, te često upravo njime odaju svoje skrovište. Brehm tvrdi, da se umiju međusobno sporazumijevati. Tako se na primjer u ormariću, obješenom na drvo, da posluži kao gnijezdo čvorcima, udomilo dvadesetak netopira. Brehm je iz toga skupa izvadio dvije životinje, ali ih je kasnije pustio na slobodu. One su se odmah vratile u svoj sandučić, ali se malo zatim odselila cijela družba.

BODLJAN

Uz sam rub hrastove šume stoji stara, napol srušena koliba. Nekada su tu stajali svinjci, u koje su se za lošeg vremena zaklanjale svinje, što su se žirile u hrastiku. Svinjce premjestiše usred šume, a osta samo pastirova koliba, toliko ruševna, istrula i trošna, da se nije isplaćivalo da je premjeste. Svinjar dobi novu čvrstu kolibu, kroz koju nije kišilo niti je kroz nju puhao vjetar, a stara koliba osta na rubu šume naginjući se iz godine u godinu sve više k zemlji.

Nitko više ne spava u njoj. Zar zaista? A kakvo je to onda šuškanje u predvečerje, kakav je to klopot pod krovom? Gore, na istruloj gredi, gdje još nekoliko pločica šindre štiti od kiše i sunca, smjestio se ćuk. Uvečer se budi, škljoca kljunom, rasteže krila i šešuri perje, a onda nečujno polijeće s grede i nestaje u šumi.

Neko vrijeme vlada u kolibi tišina. Onda najednom počinje nešto šuškati, neko se živo biće miče ispod podnica, štropoće i buči, kao da mu nije stalo, hoće li ga tkogod čuti. Ispod podnica šuška, kao da je sve puno suhoga lišća. Ali kako bi lišće došlo onamo, na livadu? I tko šuška ispod poda? Miševi?

Uto ispod ruba kolibe izviruje šiljata njuška i vesele tamne oči, a čas zatim izlazi i cijela životinjica. Zagonetka je riješena: to je jež Bodljan, noćna skitnica, neumorni lovac i veliki proždrljivac. On je sebi uredio dom ispod poda kolibe. Nanio je mnogo suhoga lišća, pa pripremio mek i topao ležaj, na kojemu danju spava. I prošlu je zimu proveo ovdje, smotan u klupko. Ujesen se, na polasku kući, dobro izvaljao po suhome lišću, da mu se na oštre bodljike

nabola cijela naslaga listova. Onda ih je tako, kao trhonoša, odnio na leđima pod kolibu. Mnogo je puta prenosio taj teret, sve dok sloj lišća pod kolibom nije postao tako debeo, da ga mora dobro zaštiti pred studeni. Ležaj je još nadopunio i dotjerao sijenom i mahovinom i uredio tako sebi toplo gnjezdašce, zaklonjeno od kiše i nevremena.

Tu je mirno i nesmetano prespavao zimu, a kad je proljetno sunce svojim toplim dahom ugrijalo zemlju, izvukao se iz zimskoga gnijezda i odmah se prihvatio lova. Mora se priznati, ogladnio je. Ma da mu za vrijeme zimskoga sna tjelesna temperatura pada na 6 stupnjeva, ipak organizam i za podržavanje te temperature troši kalorije, skupljene u rezervi samoga tijela.

Već je prošlo nekoliko tjedana, otkako je prvi put izišao u lov, a još uvijek je strašno gladan. Na sreću, priroda mu je obilno prostrla stol. Čim se izvukao ispod kolibe i čim je sitnim, živahnim koracima potrčao do ruba šume, već je tiho mljaskanje i hrskanje nagovijestilo, da je uhvatio plijen. Tu je hrušt, koji je slučajno pao s drveta. Oh, kako prija! Nekoliko koraka dalje nalazi Bodljan još jednoga hrušta, pa i trećega. Onda hvata neku ličinku; iščeprkao ju je ispod suhoga lišća. Eto još jednog hrušta. Šiljatu njušku zabada pod lišće, prevrće ga i ruje pod njim. Čas izvlači tustu gujavicu, čas grčicu, čas kukca i pauka. Eto, osjetljiv mu je njuh odao novu poslasticu: u blizini mora da se nalazi mišje gnijezdo, prvo ove godine. Brzo kopa mahovinu uz korijen nekoga grmečka i otkriva gnijezdo. Mati je do posljednjeg časa ostala u njemu, ali kad je Bodljanova šapa strgla s gnijezda posljednji sloj zaštitne mahovine sitna smeđa sjena šmugne tik kraj Bodljanove njuške i on uzalud zagrize za njom. Ipak nije uzalud kopao: u sitnom gnjezdašcu praćaka se pet blijedih, golih, slijepih mišića. Oni su naravan Bodljanov plijen, hrana, koja njemu samome održava život. Nemilosrdno grize i proždire jednoga za drugim, oblizuje se i nastavlja put. Odmah zatim nailazi na krupnoga pauka, a nekoliko časaka kasnije zastaje, nepomičan i pozoran. Njuškicu je uzdigao i hvata vjetar. Da, pred njim, tamo uz nekoliko vlati trave, mora da je žaba. Bodljan se baca onamo, ali odviše je spor i nepokretan. Žaba je osjetila opasnost, i spasava se dugačkim, očajničkim skokom.

Danas je izašao rano. Već se prilično nasitio, a još uvijek je dan — tek se počeo hvatati prvi sumrak. Bodljan još uvijek lovi na rubu šume, ispod gusta grmlja, u živicama, u samoj šumi. Nije, međutim, sam. I drugi pernati i dlakavi lovci pretražuju šumu i polja. Tamo, na osamljenom hrastu, ispod kojega upravo prolazi Bodljan, sjedi jastreb. Nije još pošao na spavanje. Žute su mu oči već davno ugledale Bodljana. Neko ga vrijeme oštro promatra, kao da nešto razmišlja, a onda okreće glavu nastranu. Nije toliko gladan, da bi se upustio u tu opasnu igru. Taj se tusti zalogaj, što tako polako, naoko nezaštićeno i neoprezno trčkara po zemlji, umije boriti na neobičan način. Jednom je, u mladosti, i on pokušao da uhvati tu životinju. Opazio ju je u letu, strelovito skrenuo u zraku, skupio krila i istodobno i pandžama i kljunom udario na nju. Strašno! Ni pandže ni kljun nisu doprli do živa mesa. Osjetio je oštru bol u nogama, kao da se nabo na gusto trnje; neke su mu sitne bodlje na desetak mjesta probile prste, a i sav mu je predio oko kljuna bio izboden. Žestoko je zalepršao krilima i vinuo se natrag u zrak, ni ne pokušavši da još jednom napadne. Bila je to dobra škola, i jastreb se otad čuvao da ne padne u istu pogrešku.

Na rubu šume, samo u suprotnom smjeru, lovi lasica. Prava je protivnost ježu: hitra je i pokretna, spretna i ljupka. Eto: sastala je ježa. Zaustavila se, podigla prednji dio tijela i gleda ga sitnim očima. Nema vjetra, i Bodljanov je zadah slab, no lasica ga dobro poznaje. I ona je već prošla bolno iskustvo s ježem. Ljutito kesi zube, puše i dugačkim skokovima nestaje u šumi, a Bodljan nastavlja put.

Većina grabežljivaca poštuje njegove oštre bodljike i uklanja se borbi s njime, ali eto neprijatelja, koji još nije stekao iskustvo! Po samom rubu šume trči pas. I on kao da je u lovu. Njušku je spustio duboko k zemlji i požudno hvata sve mirise s vlažna lišća. Naišao je na Bodljanov trag. Odmah se užurba, rep mu poče podrhtavati, hod mu postade življi, držanje napeto. Nije lako slijediti Bodljanov trag, jer u veoma isprekidanoj crti vodi po šumi, zavlači se ispod grmlja i prolazi kroz najveći guštik. No pas je sav zanesen tim svježim tragom. Gubi ga, ali ga opet pronalazi. Konačno je osjetio Bodljana tik pred sobom. Odmah se baca na njega, i pohlepna mu se gubica steže oko malena plijena. Zdrobit će ga!

Dakako! Čeljusti se nisu još posve ni stisnule, kad pas prodorno i bolno zacvili. Bodljan je osjetio opasnost i smjesta se, naglim trzajem, savio u klupko. Bodljike se ispružiše na sve strane i zadriješe se psu u nepce, u laloke, u jezik. Pas odmah ispušta ježa i počinje skakati i vrtjeti se. Kretnje su mu groteskne. Jezik i nepce neizdrživo ga peku, ali pas je hrabar i ne bježi. Ne usuđuje se, doduše, da još jednom zgrabi ježa, ali bijesno laje na njega.

Za psom dolazi pastir, dječak. Pošao je kući. Bosim nogama veselo gazi po mladoj travi i zviždi. Najednom začuje gdje mu je pas stao zavijati, pa odmah pobrza onamo.

»Jež!« veselo kliknu. »Ubo te je u jezik, zar ne?« govori psu i tapša ga po glavi, da ga umiri. Onda skida kapu, oprezno hvata njome Bodljana, koji još uvijek nepomično, kao da je mrtav, leži na tlu. Zatim ga diže u naručaj, pa se žuri kući. Pas trči za njim i dalje bijesno lajući.

»Jež?« reče majka, kad joj dječak kod kuće ponosno pokazao svoj plijen. »Dobro je. Pustit ćemo ga u kuhinju, da pohvata žohare«.

Tako je Bodljan uvršten u organizaciju seljačkoga gospodarstva. Dobio je svoju zadaću u njoj, ali mu prve noći ne pada ni na um da je se prihvati. Odviše je zaplašen i smeten, pa se, čim su ga ispustili, povukao u najdalji kut među drva. Sad ondje miruje. Tek mnogo kasnije, kad je kuća utihnula i kad se posve smračilo, izlazi iz svojega skrovišta i trči po kuhinji, uvijek uz zid, tražeći izlaz iz toga orijaškog dupljа. Ali izlaza nema.

Iduće jutro pronalazi ga dječak ispod drveta. Bodljan se odmah svija u klupko, ali mu ne pomaže. Dječak ga dokotrlja nasred sobe, stavlja ga na stol i zabavlja se njime. Kako je samo zanimljivo promatrati ježa, kad otvara klupko. Neko vrijeme mirno stoji na stolu, sav svijen u klupko, nalik na malu bodljikavu lopticu. Onda mu se najednom počne trzati krzno, a zatim se polako razmiče prednji i stražnji dio bodljikava oklopa; nožice oprezno stupaju na tlo i kradomice se pojavljuje vrh njuške. Kugla se sve više otvara, i jež počinje hodati po stolu. Dječak se smije i dira ga prutićem, a Bodljan se smjesta ponovo savija u klupko. Ovaj put je dulje ostao savijen; konačno se opet pojavljuje radoznala njuškica. Dječak ga onda opet dira prutićem i igra se nastavlja, sve dok Bodljanu ne dojadi. Više se uopće ne svija u klupko, već strpljivo podnosi bockanje kao da je uvidio, da mu ono nije opasno.

Dječak stavlja preda nj komadić kruha, ali Bodljan se na kruh ni ne osvrće. Kad je na stol stavio zemljani tanjurić s malo mlijeka, nije Bodljan mogao više da odoli zamamnom mirisu. Sitnim koracima prilazi do tanjurića, zamače njuškicu u slasnu bijelu tekućinu i pije, pije.

Noću izvršava dužnost: počinja cio pokolj među žoharima. Ne prijaju mu osobito, ali osim dva tri pauka i tih mekih odurnih kukaca nema u kuhinji ničega, što bi obradovalo tako revnoga lovca, kao što je Bodljan. Još dva dana i dvije noći ostaje u kuhinji. Život i ne bi bio ovdje nepodnosljiv, da nema psa, koji nikako da se umiri i sprijatelji s Bodljanom. Još jednom je pokušao da ga iz busije napadne, ali Bodljan je oprezan i umije se tako brzo svinuti u klupko, da pas svaki put samo raskrvari gubicu. Pas je, međutim, uporan, i Bodljan zaista cijelo vrijeme živi u smrtnoj opasnosti. Neprekidno biti savijen u klupko nije baš ugodna stvar. Ljudi tjeraju doduše psa iz kuhinje ali on se odmah uvlači natrag u nju, kao da je sebi postavio kao životni cilj da razdere Bodljana.

Onda, četvrte večeri, odnose Bodljana u staju, »da je očisti od miševa«. Staja je zaista puna miševa, i Bodljan pronalazi dva tri gnijezda, pa proždire mlade, ali onda se laća drugoga posla. U jednom kutu staje istrule su podne daske. Nastala je mala pukotina, i Bodljan se zavlači u nju, čeprka i čeprka, grebe i njuškicom razgrće zemlju. Davno prije nego što je sunce granulo, prokopao je hodnik pod zemljom i izišao na slobodu. Drugoga jutra dječak uzalud mami s tanjurićem mlijeka: Bodljan je već obavio svoj noćni lov, pa mirno spava u skrovištu ispod porušene kolibe.

* *

Nekoliko dana kasnije izišao je opet u predvečerje iz svojega skrovišta. Ovaj put ne lovi u blizini kolibe; zašao je duboko u šumu, onamo, gdje je u pradavna vremena bujica navaljala kamenje. Ondje je tlo vlažno i puno kukaca i ličinki. Upravo je iščeprkao jednoga grobara i stisnuo ga čvrstim zubićima, no prije nego što ga je do kraja zgrizao zastade, podignu njušku i stade pohlepno uvlačiti zrak u nozdrve. Vjetrić mu je donio zamaman miris, miris, kakav zapravo podsvijesno traži već nekoliko dana, miris, zbog kojega je i došao ovamo, u predio, kamo inače rijetko zalazi.

Ispušta kukca iz gubice i hita onamo, odakle dopire onaj slatki miris. Da, eno je. Tik uz odvaljenu stijenu stoji još jedan jež. Malo je veći i krupniji od Bodljana. To je ženka, ona ista, s kojom je Bodljan i prošle godine pirovao u noćnoj šumi, ali Bodljan je na to zaboravio. Ne privlače ga uspomene, već ga k njoj goni nagon, na kojemu počiva održanje vrste.

Bodljan dohrli k ženki, sav zanesen strašću. Umjesto da ga dočeka nježna susretljivost, doček je grub i pun odbijanja: ženka je ugrizla Bodljana za gubicu. Zapanjeno se zaustavio. Neko vrijeme mirno sjedi tik pred ženkom kao da nešto premišlja, a onda joj ponovo prilazi. Opet ugriz, ne baš žestok, ali ipak nesusretljiv. Cijela se igra ponavlja desetak, i više puta, ali Bodljan je neumoran. Sve to odbijanje, svi ti ugrizi, od kojih je gdjekoji i ozbiljno bolan, ne mogu da ohlade njegovu zanesenost. Sad pokušava drugom taktikom: obilazi svoju odabranicu u polukrugu i nastoji da joj zađe za leđa, no njoj se taj način još manje sviđa. I ona se počinje okretati ostajući na mjestu, kao da se kreće oko osi. Puše i brunda, ali ne dopušta Bodljanu da joj zađe za leđa. On ipak pokušava da bude nježan, no oštri ga ugriz ponovo podučava, da njegova odabranica još ni izdaleka nije pripravna da ga uzme za muža.

Bodljan zastaje, malko sjedi, a njuška mu se gotovo dotiče ženkine njuške. Onda iznova pokušava, samo što sad trči oko nje na protivnu stranu. Deset je puta, petnaest puta obišao ženku u krugu, a sad pokušava da je zaskoči. Opet ga dočekuje ugriz. Nanovo sjeda, razmišlja, nanovo počinje obilaziti oko ženke, sad zdesna nalijevo. Desetak, petnaest okruga, približavanje, ugriz. Stanka, razmišljanje, njuškom uz njušku, pa opet desetak okruga slijeva nadesno.

I tako to traje cijelu dugačku, dugačku noć. Čudna ljubavna igra, neobična i po obliku i po ustrajnosti. Bodljana nisu zaplašili ni odbili ni svi nebrojeni ugrizi ni ženkino izmicanje. A ženka? Ona se brani, ali ni ne pokušava da pobjegne. Stoji na mjestu, okreće se, odbija Bodljana, ali sve to kao da ulazi u ljubavnu, svadbenu igru, kakva se, možda, odvija već tisuće stoljeća.

Konačno je svanula i zora, a mali bodljikavi vrtuljak još se uvijek okreće na šumskom tlu. Konačno ženka ipak uzmakne ustranu i zavuče se među kamenje, a Bodljan za njom. Ondje, skriveni od svačijega pogleda, Bodljan i njegova odabranica slave svoj pir.

* *

Došlo je ljeto. U toplom, mekom mahovinom i travkama debelo obloženom gnijezdu sve vrvi. Tu je majka s petoro djece. Mladi su se ježevi okotili za najveće vrućine, slijepi su i goli, na njima je tek nešto mekih bijelih bodljika. Za dva dana dobivaju tvrđe, tamne bodljike, a za četiri su tjedna posvema nalik roditeljima. Mati im već donosi hranu, a još četrnaest dana kasnije izvodi ih prvi put u slobodu, u šumu. Mladunčad trči za njom ponavljajući majčine kretnje, njuškajući i prisluškujući, prevrćući lišće i hvatajući sve živo, što sitni zubići mogu da svladaju. Izgled im je nedužan i privlačljiv, ali ježevi su ipak mesožderi i uništavaju brojne živote, da održe svoj.

Dok mladi ježevi dobivaju zornu poduku u lovu, Bodljan već davno ide svojim posebnim putovima. Ne brine se za obitelj, samoživ je, i zanima ga samo njegov probitak.

Ove večeri kao da nema sreće. Ljeto je veoma vruće i suho, a po takvu vremenu postaje hrana oskudna. Opustošio je već cijelu okolinu svojega doma, pa odlazi u lov na udaljenija mjesta. Noćas je sišao niz blagi obronak i prešao je preko livade hvatajući skakavce. Toliko se zanio lovom, da ni ne vidi kamo je zašao. Onda osjeti neugodan vonj: ledina s kratkom travom, na kojoj se nalazi, puna je pasjih tragova; Bodljan je stigao do dvorišta iste kuće, u kojoj je nekada bio zatvoren, no njegovo malo srce ne poznaje straha. On prelazi preko dvorišta i šulja se uz zid kuće. Eto, začas hvata jednoga, dva pauka. I jedna pčela, koja je, umorna, pala s letala, svršava u njegovim zubima.

Onda osjeti fini, topli vonj ptičje mladunčadi. Dobro poznaje taj vonj male djece. Koliko li je već puta oplijenio trčkino i prepeličino gnijezdo! Osjeća, da se negdje tik pred njim, na dohvat nalazi mnogo mladih ptica, toplih, mirisnih, tečnih. Polazi onamo, kamo ga vodi njuh. Provlači se ispod nekih drvenih prepreka, kroz uske otvore i prodire u kokošinjac. Tu je kvočka osjetila opasnost i uzbuđeno se meškolji stišćući čvršće krilima djecu k sebi. Za Bodljana to, međutim, nije nikakva obrana. Prilazi kvočki sa strane, provlači se ispod njezinih krila, pa pohlepno hvata jedno, drugo, treće pile za vrat.

U kokošinjcu nastaje silno komešanje. Kvočka se uzbudila, viče i prosvjeduje, ali u tami je nemoćna. Hrabro pokušava da kljucne drskoga uljeza,

ali si samo raskrvavi glavu. Uzmiče u kut kokošinjca i vuče djecu sa sobom. Bodljan ne odlazi za njom. Zasad je veoma zaposlen. Pomamno liže svježu krv i počinje žderati prvo pile. Ostale su kokoši što sjede na motkama iznad njegove glave, podigle toliku buku, da mu boravak u kokošinjcu postaje neugodan. Ostavlja načeto pile, grabi drugo i izvlači se, uz mnogo muke, iz kokošinjca. Toliko je pohlepan, da ne može čekati, da ga odnese nekamo u zaklon, već ga ždere odmah kraj kokošinjca.

Ujutro ljudi nalaze zaklane piliće i psuju tvora ni ne misleći na to, da bi noćni provalnik mogao da bude Bodljan. Bodljan se iduće večeri vraća, ali ne može više u kokošinjac; svi su otvori zabrtvljeni gustom žičanom mrežom. I ovaj put, kao i sinoć, osjeća zamaman miris mladih pilića, ali ne može do njih. Toliko se vere oko kokošinjca, toliko grebe i čeprka, da je probudio pozornost kućnoga psa. On se doduše povlači okrvavljene njuške, ali bijesno laje i budi cijelu kuću. Bodljanu je ipak poslužila sreća. Kad je seljak izašao sa svjetiljkom u ruci, pas je prišao k njemu, a Bodljanu je dotle uspjelo da se zavuče medu drva, kamo nitko ne može za njim, i to mu je spasilo život.

Mrzovoljno se vraća kroz polje, a ono nekoliko skakavaca, što ih je uhvatio, ne može da ga raspoloži. Danas su mu i skakavci nekako odviše brzi. Konačno stiže u šumu, ali tu ga — strahote li! — dočeka još gora pustolovina. Jedva je pretrčao nekoliko koraka po suhom lišću, kad zamijeti jedak, neprijateljski vonj i smjesta se skupi u klupko ni ne čekajući da ga tko napadne.

Neprijatelj, na kojega je naišao, ni ne misli na to, da bodljikavu kuglu pokuša uhvatiti gubicom. Stari je to lukavi, lisac, koji se već omastio mnogim tustim ježom. On znade, kako treba postupati s tim malim bodljikavcima. Lisac sjeda na stražnje šape, nakrivljuje glavu i promatra Bodljana kao da čeka, kad će Bodljan otvoriti svoje klupko i otkriti svoj mekani, ranjivi trbuh. Ali Bodljan znade da je opasnost ozbiljna, pa uporno, strpljivo steže tijelo u loptu, koju ni lisičja gubica ne može da rastvori.

Lisac strpljivo čeka; četvrt sata, pola sata — plijen mu je siguran. Onda uviđa da ima posla sa starim iskusnim ježem i da ne će moći da ga zaskoči, pa prelazi na drugu metodu. Diže šapu i oprezno, veoma oprezno, laganim udarcem, pazeći da se ne nabode na oštre bodljike, gurne Bodljana koji se otkotrlja nekoliko koraka. Prije nego što se mala živa loptica zaustavila, lisac je ponovo gurne u istom smjeru, pa opet, i još jednom. Pri tom su se kotrljanju na ježeve bodljike nabola dva, tri lista, a kako lisac nastavlja igru, ne prestajući ni na čas Bodljan pobire na svoje bodljike sve više lišća sa šumskoga tla. Sad ga se na njima nakupilo već toliko, da lisjaku više ne prijeti tolika opasnost da će ozlijediti šapu. Malo ju je već raskrvario, istina, no sad već može da i malo jače udara Bodljana, da ga brže kotrlja po šumskom tlu. Čini se, da pritom radi po nekom određenom planu, jer bijednoga Bodljana neprekidno kotrlja u jednom te istom smjeru.

A Bodljan? Skupio se u klupko, čvrsto se stisnuo i ne usuđuje se ni da proviri njuškom. Nagon mu kaže da ne smije otvoriti klupko. Srce mu silno bije od straha, nožice mu podrhtavaju, ali on ne popušta. Lisac ga međutim kotrlja i kotrlja, beskrajno ga dugo kotrlja po šumi. Ima on određen cilj. Taj je cilj duboki jarak, na dnu kojega teče potočić. Lisjak znade iz iskustva: uspije li mu da dogura ježa do potoka, jež će odmah, čim osjeti da je pao u vodu, rastvoriti klupko, a onda će posao biti lak.

Eto, dogurao ga je do strme obale potoka. Udarcem šape odbacuje ga preko ruba obale i lisac odmah skače za njim, da ne propusti povoljan trenutak, kad jež bude morao da u vodi otvori klupko i da zapliva.

Bodljanu je ipak sreća sklona. Umjesto da padne u vodu, on se zakotrlja niz jarak, ali se zaustavi u korijenju neke johe, što ga je isprala posljednja visoka voda, pa sad strši iz obale. Pao je ravno u korijenje, ali tako da mu je donji dio tijela zapao među korjenčiće. Leđa, puna naježenih bodljika jedini su dio tijela, koji viri iz novoga skrovišta. Lisac, koji je već skočio na dno jaruge, ponovo se penje po strmoj obali, ali teren je veoma nezgodan. Tako je strm i tako se ruši pod nogama, da lisac ne može da se održi na njemu, već neprekidno klizi dolje u potok. Jedamput mu je ili dvaput uspjelo doduše da se uspne do Bodljana, no morao je da uvidi, da mu više ne može nauditi. Bodljan je čvrsto uklješten u korijenju, pa liscu više ne uspijeva da ga udarcem šape izbaci odande. Osim toga: čim zamahne šapom, gubi ravnotežu i pada dolje u potok. Krzno mu je već posvema mokro, rep mu je otežao, ljutit je i bijesan, no što se više upinje, manje mu uspijeva. Više je desetaka puta lisac uzalud pokušao da se uspne uz obalu i da izbaci Bodljana u potok, a onda se okani jalova posla, silazi niz potok, do povoljnijega mjesta, uspinje se uz obalu, stresa vodu iz krzna i odlazi svojim putem. Bodljan je spasen.

* *

Da, život je pun opasnosti, pa i za Bodljana, kojega je priroda opskrbila tako krasnim obrambenim oružjem. Ipak ne mora uvijek biti tako, da opasnost vreba na Bodljana iz zasjede, ili da ga progoni. Ne, katkad se događa upravo obratno. Bodljan sam svojevoljno traži opasnost, pa se upušta u pustolovine, u kakve bi se rijetko koja životinja usudila upustiti.

Tek je nekoliko dana prošlo od onoga susreta s lisicom. Vrućina je postala još jača, zemlja još suša, i hrane je još manje. Bodljan mora da odlazi sve dalje u šumu, u krajeve, u kojima još nikada nije bio, i mora da noću prijeđe tri, četiri puta toliko prostora, da se bar upola nasiti.

Večeras je izašao rano, jer noć kao da je prekratka da u njoj nalazi dovoljno plijena. Sunce se tek počelo naginjati prema zapadu, kad je Bodljan stigao do nekoga kamenitog obronka okrenutog prema zapadu. Tu sad švrlja u kamenju, njuška i prisluškuje, hvata dvije bogomoljke, koje upravo slave svadbu, nailazi na gnijezdo puno mladih, netom okoćenih rovki i stišava prvu glad.

Luta dalje, trčka amo tamo, živahno i radoznalo, uvijek pripravan da zgrabi sve živo, što mu se ispriječi na putu. Čuj! nešto je šušnulo tamo kraj krupnoga kamena, tamo pod ovogodišnjim grančicama šipka. Bodljan se požuri onamo. Šuštanje se ponovi, nekako otegnuto, kao da se neki dugačak predmet vuče po suhoj travi. Još trenutak, i Bodljan ugleda bjegunca. Oštri mu se zubići zabodu u debeo dugačak rep.

Nije dobro zagrizao. Smeđi snažni rep, išaran isprekidanom šarom, istrgnu mu se iz gubice, a iznad trave pokaza se malena, trougla glava. Bijesno sikteći sunu životinja prema Bodljanu, ali on je zaštićen iza šipkove grančice, i riđovka je udarila u prazno. Bijesna je. Mirno se sunčala na obronku vrebajući na miševe, kad je, eto, napade taj drski mališan. Skuplja se s druge strane šipka u klupko i diže glavu. Smrtonosni su joj zubi spremni da udare poput munje i da uštrcaju svoj otrov u ranu.

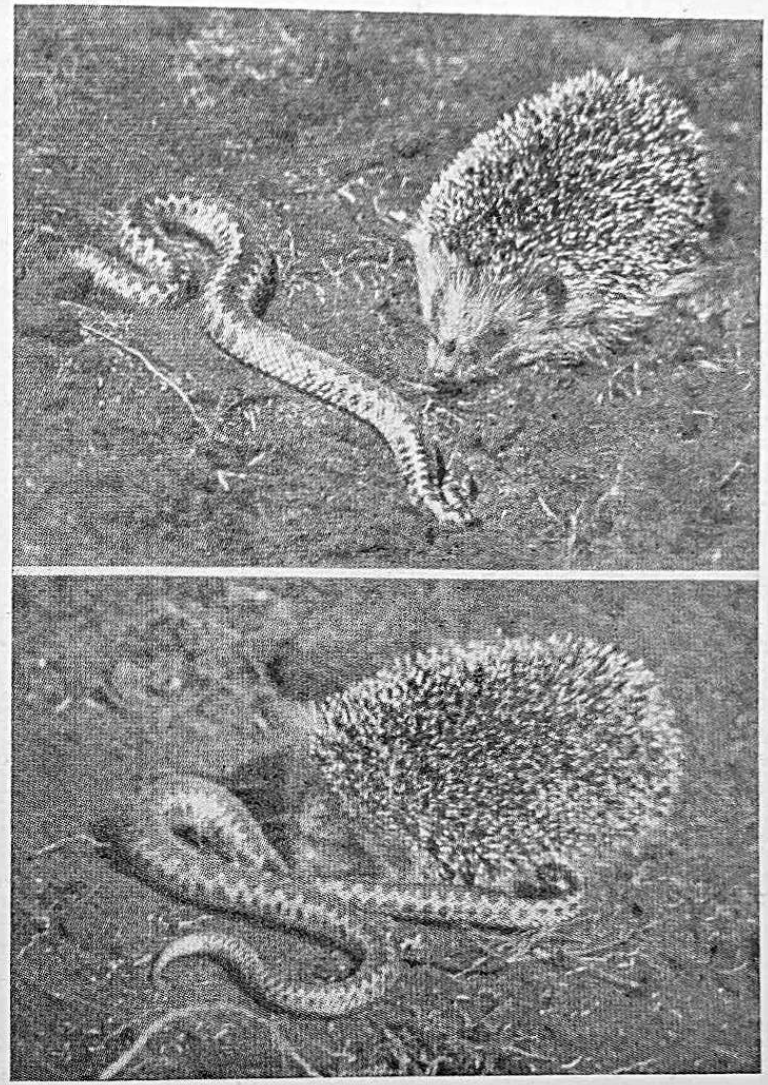

Ali Bodljan kao da ne poznaje straha, kao da ne zna, što znači riđovkin ugriz, kao da mu nije jasno, da se u toj sitnoj glavi, u tim oštrim zubima krije neumitna smrt. Obišao je šipak i potrčao ravno prema zmiji. Ona udara. Širom je rastvorila gubicu, iskesila svinute zube i udarila prema Bodljanu, ali mu nije pogodila njušku, kako je nakanila. Gubica joj udara o Bodljanov zatiljak, o oštre bodljike, i ona se zakrvari.

Bodljana je već prvi napadaj donio do sama zmijina tijela; on zabada oštre zubiće u nju i kuša da joj zahvati hrptenjaču, no zmija šibne tijelom, svinu ga i iskrenu kolutajući se i naginjući. Uspije joj da se opet oslobodi Bodljanovih zubi. Debelo joj se i snažno tijelo koluta poput čelična pera, tako

se brzo izvija i prebacuje, kovitla i isprepliće, da Bodljanu ne uspijeva da čvrsto zagrize u nj. Pritom zmijina glava neprekidno udara: u leđa, u rame, u bok, u sama zaštićena mjesta. Nijedamput joj nije uspjelo da mu dopre do kože, da ga ugrize, da mu utjera otrov u maleno tijelo, da mu uštrca punu dozu otrova, koja bi bila dovoljna da ubije čovjeka. Glava joj je sva izranjena, desni su joj upravo rastrgane.

Zmija se divlje bacala i kolutala, i uspjelo joj je da se odmakne od Bodljana. Opet se savija u kolut, opet je uzdigla glavu, pa svojim sitnim, ukočenim, kratkovidnim očima prati svaki Bodljanov pogled. Bodljan sjedi pred njom miran i nepomičan, kao da se odmara. Riđovki je dosta borbe. Gubica, vrat i glava neizdrživo je peku; bol je jača od bijesa, te ona oprezno otvara kolobare i počinje puzati prema kamenju, ne bi li se zaklonila onamo.

Bodljan je u trenu opet kod nje. Ponovo je hvata za rep. Zmija opet diže glavu i udara po njegovim leđima. Ponavlja se ista krvava igra od malo prije, i opet bez konačnog ishoda, samo što je, kad su se protivnici rastavili, zmija ranjena na više mjesta, a Bodljan kao da nije ni taknut.

Opet sjedi pred zmijom, gleda je, trči nekoliko koraka prema njoj, uzmiče, vraća se, kuša da je obiđe s leđa. Zmija udara. Ovaj put nije promašila. Pogodila je Bodljana u nezaštićeno čelo, no ugriz nema više svoje smrtonosno djelovanje. Riđovka je u borbi već istrošila svoj otrov, i ono malo tekućine što ipak prodire u Bodljanovo tijelo, ne može da mu naudi. Jež je otporan protiv zmijskog otrova. Zmijin ugriz nije čak ni zaustavio Bodljanovu navalu. Potrčao je naprijed i prije nego što je riđovka mogla da povuče glavu na novi udarac, zgrabiše je čvrsti Bodljanovi zubi za hrptenjaču. Zmija još jednom udara, nemoćno, u oklopljeni ježev bok, a onda joj Bodljanovi zubi smrve hrptenjaču, i glava joj nemoćno klone.

Donji joj se dio tijela, doduše, i dalje koluta, izvija i prebacuje, ali Bodljan se na to ni ne obazire. Hvata zmiju za glavu, zgrize je i pojede, a onda polako, ne žureći se, jede čitavo tijelo. Zmijin se rep i dalje trzao.

Riđovka je debela i teška; ne može da je pojede cijelu, ma da se u tom pogledu trudi koliko god može. Cijelu noć provodi kraj plijena, koji je tako hrabro pobijedio. Konačno, u zoru, odlazi kući. Sit je do grla, prvi put nakon dugoga vremena.

Vlatko Šarić

J e ž (erinaceus europaeus) proširen je po cijeloj Evropi i po sjevernoj Aziji, sve do Tihog oceana, a živi i na planinama do dvije tisuće metara visine. Cijelo mu je tijelo — osim glave, vrata, trbuha i nogu — pokriveno gustim i oštrim bodljikama, koje su mu glavna obrana pred neprijateljima. U opasnosti se jež čvrsto smota u klupko, da se silom gotovo i ne da razmotati. Bacimo li ga u vodu, ili, polijemo li ga vodom, odmah će se klupko otvoriti. Isto ćemo polučiti, puhnemo li u nj malo duhanskog dima. Duhanski ga dim upravo opija, pa nemoćno tetura, no ubrzo se oporavlja.

Zanimljivo je, da su ježevi veoma osjetljivi za zvukove. Zazvonimo li sklupčenom ježu kraj uha zvončićem, on će se na svaki glas zvona grčevito trgnuti, a sa strane odakle dopire zvuk zvonca spustit će bodljike. Padne li jež za vrijeme lova s kakve stijene, smjesta će se smotati u klupko, tako da mu pad ne udi.

Jež kopa kratke jame ispod panjeva, ali stanuje i u gustom grmlju i šupljem drveću. Noćna je životinja, a u lov izlazi već u predvečerje. Ljeti je obično na nogama 5 do 6 sati, a ostalo vrijeme počiva. Hrani se sjemenjem, plodovima i voćem, sočnim korijenjem, malim sisavcima, ptičjim jajima i mladim pticama, kukcima, gujavicama, daždevnjacima i puževima. Jež naraste u dužinu 25—30 centimetara. Ženka je krupnija i svjetlije boje od mužjaka.

Jež je dobar lovac. Ono što mu nedostaje na snazi i brzini, nadoknađuje upornošću. Tako mu na primjer uspijeva čak da pobijedi i kornjaču. Osobita su mu poslastica ptičja jaja, pa u toku ljeta oplijeni brojna gnijezda.

Ženka nosi pet do šest tjedana i okoti tri do osam slijepih mladih, koji su, osim bijelih mekih iglica, goli. Nakon 36 sati dobivaju mladi ježevi nove bodljike, tamne mladenačke bodljike, koje im u šestom tjednu života ispadnu a umjesto njih im onda narastu trajne bodljike odrasle životinje.

LOV NA ŠARENE MAČKE

Šef velike trgovačke kuće, kojemu sam predao više preporučnih pisama, primio me veoma srdačno.

»Došli ste u pravi čas! Upravo onaj dan, kad se isplati živjeti u toj prokletoj selendri!«

»U čemu je stvar?« upitao sam.

Starčić se nasmiješi i protrlja ruke. »Sutra je lov na jaguare. Dvije velike životinje i jedna manja!«

Pripovijedao mi je dalje, da u taj kraj rijetko zabludi koja veća zvijer; jedva jedamput ili dvaput na godinu. Onda bi domaći, to jest američki i njemački kolonisti obično čekali, da dođe kakav brod u luku, te bi pozivali kapetana i brodske časnike u lov.

Radilo se dakle o lovu na jaguare. Jaguar je po veličini treća mačka i ne zaostaje baš mnogo za azijskim tigrom. Od njuške do kraja repa dugačak je punih sedam stopa, a ima i odraslih starih primjeraka, koji su dugački i osam stopa, dakle isto toliko koliko i tigar. Uostalom, Južnoamerikanci jaguara zovu tigrom; ime jaguar kod njih se i ne spominje.

Naše se lovačko društvo sastojalo od četrnaestorice muškaraca i jedne žene. Svi su bili dobro oboružani. Osim toga sudjelovalo je u lovu i nekoliko stotina indijanskih hajkača.

Uvečer su nam tragači javili, da se dva jaguara zadržavaju u nekoj guštari u blizini obale. Iduće smo jutro poranili već prije zore. Lovci se postaviše u dugom nizu blizu morske obale, a pogoniči opkoliše u širokom luku guštaru, da jaguare natjeraju na nas.

Stao sam na mjesto, koje mi je bilo određeno, i pozorno sam se zagledao u guštaru, no ništa se nije ni micalo. Oko mene su oblijetali kolibrići i leptiri veliki kao dlan, crni, crveni i svijetlomodri leptiri. Nekoliko su puta nada mnom preletjele lijepe bijele čaplje, pa i pelikani, ali ja se nisam usudio pucati, da ne preplašim jaguare. Za nekoliko mi je sati dosadilo stajanje. Sjeo sam na neko povaljeno deblo i položio pušku preko koljena. Najednom sam začuo neko šuškanje i pucketanje u grmlju. Smjesta sam skočio i podigao pušku, ali, nažalost, to nije bio jaguar, već golema ružna rakovica, koja se žurila u svoju jamu držeći u škarama uginula miša.

Opet sam sjeo, pojeo svoj doručak i stao promatrati zemlju, na kojoj se odvijao bujan život. Tu je puzalo više stotina rakovica, veliki momci dugački stopu i mala djeca, ne veća od mojega nokta. Bilo ih je i ružnih i sakatih. Nekima su nedostajala jedna kliješta, no zato su druga bila silno razvijena, pa čak i veća od cijelog tijela životinje. U zemlji su rakovice posvuda iskopale rupe; svaka je imala svoju i svaka je svoju branila iz sve snage.

Naokolo u džungli vladala je gluha tišina. Samo je tik oko mene bujao život: rakovice su trčale, ubijale i otimale na zemlji, a leptiri i kolibrići igrali

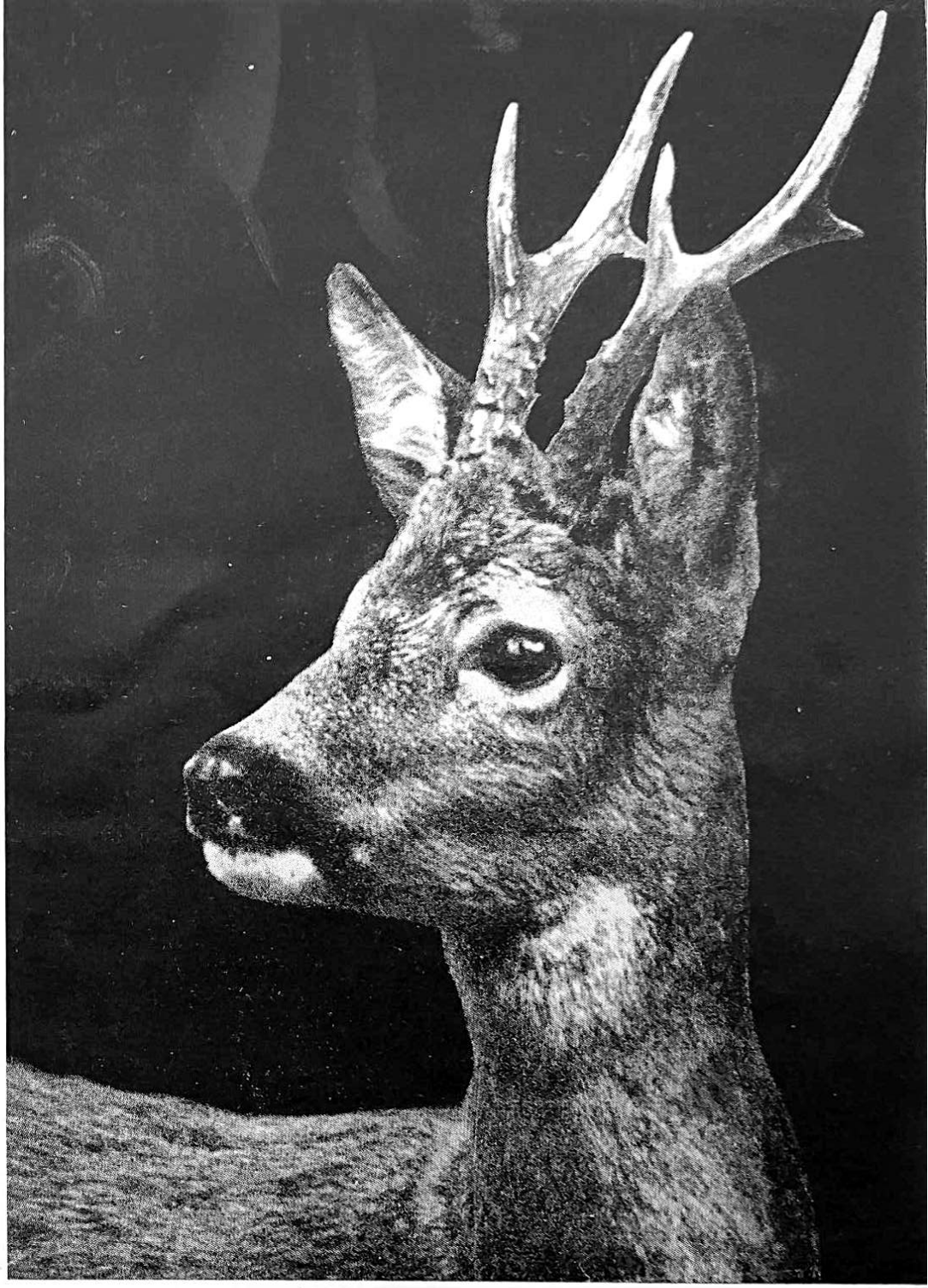

Srnjak je utjelovljena gracija, ali nipošto nije ni pitom ni nježan.

su na suncu. Ja sam već davno bio naslonio pušku na deblo i posve se prepustio popodnevnom čaru prašume. S mora je kroz šumu mangrova puhao svjež vjetrić, i mogao sam vidjeti, kako plavi valovi oplakuju korijenje mangrova obraslo školjkama.

Nekoliko me je puta uznemirio koji šum. Ja bih skočio i dohvatio pušku, ali uzbuna je uvijek bila kriva: samo su neke sitne životinje protrčale kroz guštaru, ili je pak kornjača puzala kroz šiblje. U toj se svetoj tišini i najmanji šuštanj podesetostručavao.

Sunce se uspelo već veoma visoko, kad sam u daljini začuo neki šum, koji se polako približavao. Opet sam ustao i dohvatio pušku. Polako, posve polako počeo sam razabirati pojedine glasove, povike, bubnjanje, udaranje o drveće i lupanje o tlo. Nije bilo sumnje: to su goniči, koji se polagano približavaju.

Onda najednom začuh, kako se u blizini nešto teško pomaklo u šašu. Šaš je pucao i lomio se, i meni se učini, da razabirem, kako neka velika životinja skače po šašu. Strašno sam se uzbudio. Očekivao sam, da ću svaki čas ugledati jaguara. U tom je napetom očekivanju prošlo punih pola sata. Podizao sam pušku na rame i opet je spuštao. Napeto sam prisluškivao i tako sam pozorno promatrao guštaru, da su me počele boljeti oči.

A onda se, najednom, zvijer našla preda mnom, no došla je s posve druge strane, nego što sam je očekivao. Stajala je upravo na rubu male čistine, ni punih deset koraka od mene. Gledali smo se okom u oko. Ne znam, da li je jaguar osjećao isto, no meni se naježila koža. Htio sam da podignem pušku, ali nisam mogao. Razmišljao sam: ne odapneš li, zvijer će mirno pobjeći, ali ako opališ, pa promašiš, ili ne pogodiš smrtno, svakako će te napasti, a nije nipošto sigurno, da ćeš ti ostati živ. Onda sam opet počeo sam sebe koriti, da sam kukavica i svom sam silom pokušavao da podignem pušku, ali ruke mi otkazaše poslušnost. Visjele su mi niz tijelo kao da su od olova. I tako smo se promatrali, jaguar i ja. Činilo mi se kao da već sate gledamo jedan u drugoga, no vjerojatno nije bila prošla ni puna minuta.

Iz daljine je opet doprla buka; jaguar se mirno okrenuo i silnim je skokom skočio natrag u guštaru. Čuo sam ga gdje lomi šiblje, pa sam nehotice olakšano uzdahnuo.

Lice mi je bilo obliveno znojem, pa mogu mirno priznati, da sam se uznojio od straha. Obrisao sam se i počeo sam se strašno sam ljutiti na se. Takva budala, takva kukavica! Propustio sam priliku, koja mi se valjda ne će više ponoviti dok živim! Moji će mi se drugovi smijati, a imat će i pravo.

Međutim, buka hajkača sve mi se više približavala. Najednom sam iz šaša opet začuo lomot i pucanje granja, i to iz istoga smjera kao i prije. Odmah sam razumio: jaguar, koji me je maločas posjetio, ležao je cijelo jutro u mojoj blizini, a sad mi hajkači gone drugoga.

Opet sam stao pozorno slušati i gledati, i opet sam se uzbudio. Buka hajkača postajala je sve glasnijom. Najedamput je i drugi jaguar stajao preda mnom. Prisegao sam sam u sebi, da ovaj put ne ću drhtati. Čim sam ugledao zvijer, prislonio sam pušku na obraz i odapeo. Nažalost nisam nišanio, i kugla je razmrskala mangrovin korijen cio metar udaljen od jaguara. Prasak puške vratio mi je, međutim, sigurnost. Posve sam hladnokrvno promatrao kako se zvijer sprema na skok, nanišanio sam joj među oči i ponovo sam odapeo. Tako

sam bio siguran, da sam pogodio, da sam skinuo pušku i odmah pošao prema životinji. Bila je na mjestu mrtva.

Gledao sam divno krzno, kad li iz guštare istrči nekoliko Indijanaca. Čim su ugledali jaguara i mene, stadoše veselo klicati i poskakivati.

Uvečer je održana svečana večera, i ja sam iskreno ispripovijedio svoj susret s prvim jaguarom. Svi su se stali smijati i uvjeravati me, da se gotovo svi lovci kod prvog susreta s jaguarom isto tako drže, ali da to ne priznaju. Moj mi je gostoprimac odmah dao lijepu zadovoljštinu. Ispripovijedio nam je, da je on u posljednjih sedamnaest godina priredio četrdeset i osam lovova na jaguare, kod kojih je svaki put sudjelovalo deset do dvadeset lovaca. Na tim je lovovima ubijeno osamdeset i šest jaguara. On sam ubio je dvadeset i četiri, njegov prijatelj, neki urar, ubio je 54, a svi ostali lovci, njih najmanje pet do šest stotina, ubili su zajedno preostalih osam jaguara!

Hans Heinz Ewers

Jaguar (felis onza) za Ameriku je ono što je lav za Afriku, a tigar za Aziju: najjača i najopasnija grabežljiva zvijer. Bez repa je dugačak do dva metra, dakle gotovo kao tigar, a snagom, smionošću i grabežljivošću ne zaostaje za njime. Poput lava i tigra i on napada i ubija samo radi hrane, te ne prolijeva krv uzalud.

Krzno mu je kratko, sjajno, gusto i meko. Osnovna mu je boja crvenkastosmeđa, a pokrivena je crnim mrljama okrugla ili nepravilna oblika, koje usporedno teku duž cijeloga tijela. Nalazimo ga u cijeloj Južnoj i Srednjoj Americi, počevši od Patagonije pa do Meksika i Louisiane. Najradije se zadržava na rubu šume u blizini rijeka; u unutrašnjosti velikih šuma rjeđe ga nalazimo.

Veoma je snažan, pa udarcem šape ubija konja ili govedo. Skače po šest metara u daljinu, a umije se i vješto uspeti na drvo. Veoma dobro pliva i hitrom šapom spretno lovi ribe. Ubija sve životinje osim bikova, koji mu umiju odoljeti, pa velike štete počinja uništavajući stoku. Znade napasti i razderati i inače veoma opasnog kaimana.

Lovi u sumrak i noću. Čovjeku se uklanja, ali ako je ranjen, ili ako je lovac promašio, napast će ga divlje i bez sustezanja. Kad je jednom okusio ljudsko meso, pretvara se kao tigar, u ljudoždera, te se ne da zaplašiti ničim, pa ni vatrom.

Zanimljivo je, da se u sužanjstvu jaguar pari s leopardom i da ta veza daje snažno potomstvo, sposobno da se dalje razploduje. Brazilski urođenici tvrde, da se jaguar pari i s pumom.

U zoološkim vrtovima živi jaguar prilično dugo, ali se veoma teško dade dresirati, već ostaje divlji i neukrotiv. Tako je u hamburškom zoološkom vrtu neki jaguar proživio 16 godina.

Jaguarova ženka nosi oko 100 dana. U najgušćoj džungli ili u jami ispod korijenja kakvog prašumskog orijaša okoti obično dva, rjeđe tri mladunčeta. Ovi imaju dugodlako svjetlije krzno, ali u sedmom mjesecu života posvema poprimaju izgled i boju starih. Pojedini primjerci imaju i posve crnu boju.

DRUMSKI RAZBOJNIK

Posljednji posjed u selu, tik uz cestu, pripada seljaku Jürn Brinckmannu. Malen je to posjed, ali prehranjuje svojega vlasnika. A prehranjuje i ženu, koju svaki pravi čovjek mora da ima.

Jürn Brinckmann stoji kraj svoje mlade žene pod strehom i promatra kako ona peče krumpirovo tijesto. Čestito je gladan, jer je već prešao tri milje. Jürn je naime usput i čuvar lova u velikom općinskom lovištu, pa je poranio prije zore, ne bi li konačno ustanovio stanište krupnoga jelena, koji boravi negdje u bukovoj šumi.

Jürn stoji kraj svoje ljepuškaste žene, smješka se i gleda, kako ona peče krumpirovo tijesto. Jesenje sunce viri pod strehu, a kokoši šeću uz zidove i kljucaju posljednje jesenske muhe. Najednom neka stara kokoš oštro zakriješti, a ostale se povedu za njezinim primjerom, te se u tren oka sakriše — koja pod stari sanduk za zob, koja iza košara za drva. Usred dvorišta lepršа, kriješti i prevrće se pijetao sa četiri krila.

Da, s četiri krila. Brinckmannova se žena tako zaprepastila, da je pečeno tijesto ispustila u vatru, a Jürn je od začuđenja toliko zinuo, da mu je lijepa nova porculanska lula ispala iz zubâ i razbila se na podu.

No onda on skoči, pograbi metlu i svom snagom odalami čudnu, oštrooku, šarenu pticu, koja je zajašila njegova pijetla. I odviše je dobro pogodio, jer eto: tu leži pijetao, koji je posljednji put trznuo nogama, a kraj njega leži žena, s tavom u ruci. Jastreb je naime izmaknuo udarcu, zaletio joj se pod suknju, a onda tik kraj Jürnova nosa izletio ispod strehe.

Idućeg je dana bila nedjelja, pa je Jürn otišao po podne u gostionicu i ispripovijedio ondje pripovijest o krumpirovu tijestu, o pijetlu i jastrebu. Svi se srdačno smiju i čestitaju mu na pijetlovoj pečenci. A onda i načelnik ispripovjedi pripovijest o jastrebu.

»Da, tome je već po prilici četrdeset godina, ali ja se toga i danas dobro sjećam, kao da se jučer dogodilo. Onda je jastrebova bilo više, pa su se gnijezdili na rubu šume, a ne tamo negdje u divljini. Bilo je nekog lijepog svibanjskog jutra. Ja sam sa svojom sestrom, koja se kasnije udala u Neumüklen, čuvao guske na pašnjaku kraj sela. Najednom zagakaše guske i počeše kao lude juriti naokolo. Što je? Jastreb je uhvatio guščicu i htio da odleti s njome. Moja sestra poviknu, a ja udarih bičem. Moja sestra poviknu i opet, jer sam pogodio nju, a jastreb ostavi guščicu i odleti. Podigli smo guščicu, koja je već izdisala. I dok smo još tako stajali držeći guščicu u rukama, guske ponovo zagakaše. Onaj se lupež vratio, ugrabio drugu guščicu i odletio s njome. Da, drski su to lupeži, ti jastrebovi.«

Tako se kolo pokrenulo. Svatko je znao ponešto o jastrebovima. Mlinar ispripovjedi, kako je nekad, dok je još imao vlastito lovište, jastreb odnio njegovu psu ispred nosa trčku, što ju je upravo bio ustrijelio. Kordes ispripo-

vjedi, što se prošle godine dogodilo u njegovu dvorištu. Pojavio se jastreb, utjerao golubove u golubinjak, zavukao se za njima i začas se vratio noseći jednoga goluba. »Djeco,« reče Kordes, »to se dogodilo tako brzo, da nisam ni dospio da zatvorim golubinjak.«

»Da,« potvrdi mljekar Meyer, »te su mrcine brze, a osim toga su i beskrajno drske. Bilo je to prije kojih pet godina. Našao sam svoju patku s mladima na potoku i potjerao je kući. Bacao sam grumenje u vodu, tapkao nogama i vikao, da patke odagnam kući, kad najednom zašušti nešto nad mojom glavom, ravno među patke, zgrabi jednu mladu patku s vode i odleti s njome u branjevinu.«

Postolar Mertens, koji je zakupio ribolov u potoku, doda: »To još nije ništa. Ja sam jednom doživio nešto s jastrebovima, što prelazi svaku mjeru. Jedne smo nedjelje sjedili pred vratima i promatrali djecu gdje se igraju s mladim mačkama. Naša je Berta bacala loptu a mačkice su trčale za njom. Onda najedamput doleti jastreb preko plota kao vihor, zgrabi najljepšu mačkicu, onu trobojnu, i nesta prije nego što smo pravo i pojmili što se događa.«

Konačno prihvati riječ stari pastir. »Moram kazati, da jastreb kadšto i strada. To sam doživio prije desetak godina. Stajao sam na livadi sa svojim ovcama, kad opazim kako je krupni stari jastreb uhvatio zeca. Nije mu uspjelo da ga odmah ubije, i zec otrči u glogovo grmlje noseći jastreba na leđima. Onda se na drugoj strani grma pojavi zec i uteče što su ga noge nosile. Jastreba, međutim, nisam vidio. Začudio sam se tome i otišao sam do grma. Što mislite, što sam tamo našao? U grmu je ležao jastreb, na tri četvrtine mrtav, jer mu je bila iščupana jedna noga, i utroba mu se prosula iz tijela. Istrgnuta noga visjela mu je s neke glogove grančice, za koju se čvrsto uhvatila pandžama. Jastreb se bio uhvatio za granu, da zadrži zeca, ali se zec u tako silnom zamahu zaletio u grm, da mu je istrgao nogu.«

Upravo je i stolar htio da ispripovjedi još jednu pripovijest o jastrebovima, kad gostioničarka uzbuđeno uleti u sobu i reče, da je jastreb pred njezinim očima uhvatio kokoš i odnio je u šikaru. Svi poletješe prema šikari, no učinili su krivo: kad su stigli onamo, ugledali su jastreba gdje leti preko livada. Letio je posve nisko, jer je kokoš bila teška, ali ju je ipak prenio preko potoka u borovu branjevinu. Dva dana kasnije našao je čuvar lova perje.

* *

Usred šume nalazi se guštara, koju nije zasijala ljudska ruka, već je izrasla posve divlja. Borovi, omorike, breze i topole rastu pomiješani, a s njima su se isprepletle vrbe, trnjine i kupine. Ondje spava stara jastrebova ženka. Čuči na grani nekoga bora s gustom krošnjom, stisnuta tik uz stablo i tako provodi noć.

Kad ispod nje prolaze jeleni ili srne, kad se lisica šulja jarkom ili skače zec, jastreb sve to čuje, ali se ne da smetati. Onda noć odlazi iz šume, magla pada u travu, a sunce obasjava vrhove omorike. Jastreb uređuje perje, stresa se i polijeće iz skrovišta. Spušta se nisko nad zemlju, zakreće u poprečnu prosjeku. Gdje god se pokaže, upozoruje šojka na opasnost, čuje se kriještanje kosova, odjekuju bojažljivi krikovi drozdova i sjenica.

Na rubu visoke šume stoji golem hrast. Na nj slijeće jastreb. Sjedi uspravno, posve ukočeno, samo mu se glava okreće amo tamo, a žute ubojničke oči vide sve. Srne čupkaju lišće s kupina, no on se ne obazire na njih; ona crvena životinjica, koja u dugačkim skokovima prolazi preko čistine, to je

nešto za njega. Spušta se sa grane gotovo posve do zemlje, naglo zalepršа krilima, vješto zakreće oko breza, preleti preko visoke kupine, da su se prestravljene srne razletjele na sve strane, i strelovito se baca na vjevericu. Ona se, međutim, naglim skokom spašava u trnje. Jastreb ipak ne odustaje od lova. Spušta se pred grmom, pa onako sjedeći zahvaća desnom nogom u grmlje. Uhvatio je vjevericu za nogu. Jednim je zahvatom izvuče, drugim je zahvatom ščepa za zatiljak, i malo mu tijelo mlohavo klone u pandžama.

Jastreb odlijeće pod neku smreku, mirno proždire vjevericu, a onda se vraća nad livade i sklanja se u visoku smreku, odakle mu se pruža pogled nadaleko. Iz šume dolijeće nekoliko šojki. Prva se upravo htjela spustiti na živicu, kad se sa smreke vine jastreb. Šojka prodirno i zaplašeno zakrešti, sva joj se braća pridružuju krikom, ali prije nego što je stigla do živice, baca se jastreb dolje, okreće se u zraku na leđa, lijevom nogom hvata šojku odozdo, skreće ustranu i nestaje u grmlju. Za njim dreče ostale šojke. Popodne hvata pred selom još jednu svraku i jednu lasicu.

Idući dan je siv. Zrak se zgusnuo u maglicu. To je nabolje lovno vrijeme za jastreba. Po takvim danima ne vreba, već obavlja lov pogonom. U niskom letu prelijeće preko polja, ali ne nalazi ništa. Uhvatio je svega jednu ševu. Ni na livadama nema ništa. Jastreb zakreće nad mlade branjevine. Ondje hvata samo jednog kosa. Na kraju sjeda na neku osamljenu smreku na samom rubu močvare. Negdje daleko čuju se ždralovi. Ali to nije ništa za njega. Srne prolaze na domak pogleda. To pogotovu nije ništa. No onda odjednom jastreb ispruži vrat i pomno gleda nekamo prema jugu, gdje se nešto zabjelasalo. Tren kasnije već je na putu.

Leti nisko nad zemljom, u oštrom zavoju zakreće oko joha i vrba. Tako je brzo zakrenuo, da su se ona tri tetrijeba ruševca, koji su mirno zobali bobice na rubu močvare, snašla tek onda, kad su se jednom od njih zabole pandže duboko u slabine. Dva tetrijeba odletješe glasno lupajući krilima, a s trećim se jastreb još neko vrijeme natezao po livadi dok ga nije zatukao.

Drugoga dana nije u lovu; tetrijeb je bio dovoljna zaliha. Trećega dana izleti, ali snađe ga nesreća. Upravo je bio uhvatio trčku i poletio s njome prema nekom grmu, kad li ga ugleda vrana, a čas kasnije okruži ga dvadesetak tih crnih skitnica.

Jastreb pokuša da odleti. Trčku nije ispustio, ali na ravnoj livadi morao se spustiti na zemlju. Vrane ubojnički viču i neprekidno ga napadaju. Još jednom uzleti, ali dobi toliko žestokih udaraca kljunovima, da je morao ispustiti trčku, kako bi se obranio. Crna ga družba progoni duboko u šumu. Morao je da dugo ostane sjedeći u gustoj krošnji neke smreke, dok se nije riješio bučnih napasnika. Kad je kasnije zaobilaznim putovima odletio natrag po svoju trčku, našao je samo perje. Trčka je i vranama dobro prijala.

Drugoga se dana krvavo osvećuje vranama. Jedna vrana sjedi na hrastu na samom rubu šume, pa se dere, dreči i grakće kao da je travanj, a ne konac listopada. Jastreb dolijeće straga kroz šumu i zabada joj pandže u leđa. Vrana počinje strašno drečati, pokušava da ga udari kljunom, ali on je brzo hvata za vrat i gasi joj život.

Tek što ju je odnio malo ustranu i počeo je čupati, kad začu težak topot i kršenje grančica. Smjesta ostavlja vranu i odlijeće, a ljutiti čuvar lova uzalud puca za njim.

Jastreb zlovoljno leti na drugu stranu šume, hvata jednu vranu u zraku i sleti s njome u guštaru. Upravo je počeo da je kida, kad pred njim nešto zašušti. Jastreb istegnu vrat i zagleda se onamo. To je mladi fazan, pijetao, sja u jesenjem suncu. Počeo je da čeprka po mravinjaku, no onda prestravljeno kriknu, jer ga je jastreb zgrabio za vrat. Zgrabio je, međutim, odviše perja, pa mu se pijevac istrgnu i pobježe među mlade smreke. Ondje čuči do večeri, a onda ga hvata lisica.

Od toga dana dolijeće jastreb svaki dan do onoga ruba šume, gdje ima fazana. Fazani, uzgojeni uz mnogo truda i troška, nestaju jedan za drugim.

»Ali sad je dosta«, reče Brinckmann našavši fazansko perje, pa postavi sve raspoložive stupice tanjurače na motke i na humke. U dva tjedna uhvatio je: šest šumskih sova, osam močvarnih sova, tri male ušare, četiri ćuka, jednu svraku, devet škanjaca, tri vrane, jednoga sokola kopčića, jedanaest vjetruša klikavki, jednu šljuku, jednog fazana i jednog zeca. Gnjevno ukloni stupice, iznese ušaru i sjede u zasjedu.

Sve su moguće ptice napadale ušaru, pa i jedan jastreb, ali mužjak, Ona velika ženka nije se više zadržavala u tom kraju. Lovila je negdje u Madžarskoj, u podunavskoj ravnici, a kad joj se više nije ni ondje sviđalo odletjela je u sjevernu Afriku.

Herman Löns

Jastreb kokošar (accipiter gentilis) najsmioniji je pernati razbojnik naših šuma. Svoje žrtve napada obično iz busije, a lovi i ubija sve što može svladati, počevši od miša i sjenice, pa do fazana i zeca. Krila su mu razmjerno kratka ali leti vrlo dobro i vrlo brzo. Osobito vješto leti u šumi, pa plijen stiže i obara i u gustom grmlju. Obično lovi nisko leteći nad zemljom, ili pak sjedne u gustu krošnju, da ga odozdo nitko ne opazi, pa odande oštrim žutim očima promatra okolinu. Plijen umije zahvatiti i s vode. Velik je sladokusac. Više mu prijaju fazani nego vrane, više voli mlado pile nego kokoš. Zatvorimo li nekoliko jastrebova u jednu krletku, izjest će postepeno jedan drugoga, dok ne preostane samo jedan, najjači Ženka je veća i jača od mužjaka.

Gnijezdo gradi jastreb visoko na drveću. Gnijezdo je prilično neuredno, ali veliko, pa mjeri jedan metar u promjeru i četvrt metra do jedan metar u visinu. Jastreb se svom gnijezdu približuje gotovo uvijek leteći tik nad zemljom, da ga ne bi odao neprijateljima. Ženka leže tri do četiri zelenkastobijela jajeta i sjedi na njima 35 do 38 dana, dok se mužjak za to vrijeme brine za hranu.

Jastreba su, jednako kao i sokola, upotrebljavali za lov na ptice i manje sisavce.

KRVNICI

Jeste li već kad vidjeli vuka? Jeste, dakako. Vidjeli ste ga u zoološkom vrtu, negdje tamo pri kraju, u željeznom kavezu od četiri četvorna metra, na cementnom tlu, zasićenom jetkim isparavanjem, tako oštrim, da se niste dugo zadržavali pred kavezom. Vidjeli ste tri ili četiri životinje mrke boje, visokih tankih nogu, strašno mršave, olinjale, očupanih repova, slične izgladnjelim nedoraslim ovčarskim psima.

Gledajući te bijedne karikature, koje su tupo i bešćutno ležale na cementu ili pak u očekivanju onog mršavog dnevnog obroka hrane nemirno hodale uz rešetke, morali ste steći posve krivi pojam o veličini i snazi naših vukova.

U zoološke vrtove dolaze većinom mladi vuci, iskopani iz jame, a kako im život iza rešetki ne pruža prirodne mogućnosti razvoja, mladi vukovi zakržljaju i ugibaju prije nego što napol odrastu.

Vani, u slobodnoj prirodi, vuk je posve drukčiji. Naši lički i bosanski vuci snažne su i krvoločne zvijeri, kadre da jednim ugrizom rastrgaju konju grkljan ili pregrizu teleću koljenicu. Priroda ih je obilato opremila svime, što trebaju za svoj krvnički zanat: jakim i ustrajnim nogama, neumornim plućima i srcem, snažnom šijom i ubojitim čeljustima.

Odrastao vuk težak je oko šezdeset kilograma, pa i više. Lugar Dujo Šarić iz Lovinca ubio je godine 1937. vuka teškoga 68 kg, a lovac Žika Jovanović godine 1947. na Šar-planini golema vuka teškoga 72 kg. Ovo je gotovo prosječna težina odrasla čovjeka nižega rasta! Razumljivo je, da se tih 68 ili 72 kg vučjega tijela ne sastoji od sala, već od samih čvrstih kostiju i silnih mišića. Predočimo li sebi tu masu u akciji, gonjenu neukrotivom divljinom i proždrljivošću, razumjet ćemo, da je vuk zaista silna i opasna zvijer, najveći krvnik pitome stoke i divljači.

Prevario bi se, tko bi pomislio, da se vuk, svijestan svoje moći, vlada kao neki gospodar šuma i planina i da nasilnički otima svoj harač, stoku. Kraj sve svoje snage vuk je silno oprezan, mogli bismo reći bojažljiv, bar u svom odnosu prema čovjeku. Životinja se ne boji, jer mu kod nas nema ravnih ni po snazi ni po brzini. Zimi, udružen u čopore, napast će i medvjeda, koji se neoprezno izvukao iz duplja.

Vuk je uvijek na oprezu. Svaka njegova kretnja, svaki korak, uspravno držanje ušiju, izvanredno iskorišćivanje zaklona, pomno i dugo ispitivanje okoline prije nego što se usudi da izađe na čistinu, sve to odaje krajnju opreznost. Hod mu je lagan, kao oklijevajući. Naoko nema elastičnosti ni svježine, ali pod tom se prividnom nespretnošću i neodlučnošću krije silna brzina i snaga.

Zimi se vuci kreću jedan iza drugoga tako, da stražnji stupa u stope prednjega, pa je po tragu teško ustanoviti, koliko ih je bilo. Ljeti ide vuk poprijeko kroz šumu, ali zimi, osim kad je pokorica, kreće se po putovima,

prtinama, što su ih ugazili ljudi, te po sanicima. Svježega se ljudskog traga vuci klone, ali na hladni se ne obaziru.

Inteligencija je kod vukova veoma razvijena, i upravo to je razlog, što se vuci toliko boje ljudi. Vuk je jedna od rijetkih životinja, koja znade, da čovjek ne umije trag njušiti, već da ga slijedi vidom. Zato će vuk, osjeti li se progonjenim, nastojati da za sobom ne ostavi traga, i prijeći će prijelaze i čistine preko pokorice, ukoliko je ima.

Lukavošću nadmašuje vuk i lisicu. Lisicu je lakše otrovati nego vuka, jer vuk ide na otrovanu strvinu samo kad je veoma gladan, a i u stupice se rjeđe hvata nego lisica. I u zasjedi je teže dočekati vuka nego lisicu, jer se opreznije kreće i pažljivije ispituje svaku i najmanju sumnjivu okolnost.

Vuk je sličan velikom psu na visokim nogama. Doista, vuk i pas blizi su srodnici, no ipak je razlika između njih velika. Kod pasa je razvijen nagon za društvenim životom, a vuk se udružuje u čopor samo zimi, kad ga na to natjera glad. Između psa i vuka postoji duboko ukorijenjena mržnja i smrtno neprijateljstvo.

Većina pasa boji se vuka; čim osjete njegov trag, nakostriješi im se dlaka i oni podviju rep. Ima mnogo pasa, koje nikakvom silom ne ćemo natjerati da slijede vučji trag, ali ima i takvih, koji se ne boje vuka, već hrabro i divlje pojure u potjeru za njim, pogotovu ako ih je više. Govore, da ima i takvih pasa, koji sami pojedinačno progone i udave vuka, ali naši psi nisu podobni da to izvedu. U sukobu između psa i vuka, pas će, štoviše, brzo zaglaviti, jer vuk ujeda mnogo brže i strašnije od psa. Pa i kad nekoliko pasa progoni vuka, vuk je podoban da ih sve od reda podavi, osim ako ga slučajno svi najedamput ne zgrabe. Da zaštite pse, izvrgnute sukobu s vucima, stavljaju im oko vrata bodljikave ogrlice.

Vuk se ne boji psa, već ga, naprotiv, smatra svojim naravnim plijenom, te ga ubija gdje ga god stigne. Vrlo voli psećje meso, pa će požderati svakoga psa, na kojega se namjeri, a proždrijet će ga tako brzo, da je to upravo nepojmljivo.

Jedne sam zimske večeri u Sv. Roku podno Velebita, sjedeći uz ognjište, začuo bolno, ali kratko skvičanje psa u dvorištu. Ne žureći se, ustao sam, polako otvorio vrata i izišao na dvorište, da vidim, što se zbiva. Neka krupna tamna sjena jurnu u noć. Za ono kratko vrijeme, sigurno ni punu minutu, što je prošla od cvileža, pa dok nisam izašao u dvorište, vuk je zaklao psa i poždro mu utrobu, obje stražnje i jednu prednju nogu, djelomično čak s kostima. Tu treba spomenuti, da vuk ne žvače meso, već da ga guta u velikim komadima, te može probaviti i kosti. Vuk je podoban da proždre najednom mesa za četvrtinu svoje težine, dakle nekih 12 do 15 kila.

Da se dočepa psa, vuk se ne će žacati da provali u dvorište. On će ga zaklati na samom pragu kuće, premda se inače pomno kloni ljudi. Vrlo će vješto uhvatiti brakirca, koji goni divljač. Znade izračunati put, kojim će krenuti pas, pa ga čeka u zasjedi i tako ga munjevito zaskoči, da pas često ne dospijeva ni da zacvili. Dva vuka znadu po čitav čopor pasa namamiti za sobom, i to tako, da se jedan vuk gradi kao da bježi pred njima, a drugi čeka u zasjedi. Sukoba sa psima kloni se vuk, ako kani napasti stado, i to samo stoga, da ne izazove buku, koja bi ga odala.

No i kraj svega tog krvnog neprijateljstva događaju se slučajevi parenja vuka s kujama, a potomci iz takve veze sposobni su da se dalje razpložuju.

Kad ciča zima zavije brda u bijeli plašt, kad od studeni puca drveće i sve se živo zavlači u skrovišta, onda dolazi doba za vučje pirovanje. »Vučjom svadbom« nazivaju gorštaci one skupine sivkasto mrkih golemih i divljih zvijeri, vukova mužjaka, koji se u doba parenja natisnu za jednom ženkom.

Uzbrdo i nizbrdo, po kosama i proplancima, kroz guštare, kamenjare i visoku šumu jure bijesni svatovi. Kako vučica ima mnogo manje nego vukova — omjer je po prilici 4 : 1 — a ni sve se vučice u isto vrijeme ne tjeraju, to na svaku mladenku dolazi po više, pa i po čitav čopor udvarača. Vučica izmiče njihovim nasrtajima i trči kroz zimsku krajinu, a vuci za njom. Pritom dolazi između njih do ogorčenih i krvavih borbi, često čak na život i smrt. Teško ranjene i zaklane vukove ostali će odmah rastrgati i proždrati, pa će pojuriti dalje za vučicom, koja se rijetko miješa u borbu, već iz prikrajka, kao koketna mlada, promatra svoje udvarače. Vuci se na tragu vučice bore sve dotle, dok jedan, najjači, ne ostane pobjednik i ne otjera sve ostale. Priroda se na taj način brine za selekciju i za održanje najsposobnijih primjeraka.

Za vrijeme svadbi zaboravljaju vuci, zaneseni glasom krvi, svoj običajni oprez, pa ih u to vrijeme čovjek može najlakše sresti, čak i danju.

Pošto je nadvladao sve suparnike i osvojio ženku, vuk se odvaja s njome i počinje život izvan čopora. Par odlazi da živi u blizini jame, koja je odabrana, da postane leglo novog naraštaja. Starije vučice češće se vraćaju u iste jame, gdje su i prije godinama kotile, ili u blizinu njih. Jamu uvijek biraju blizu tekuće vode.

U travnju ili svibnju okoti vučica mlade: mlada majka tri do četiri, a stare šest do osam, pa i više. Mladi su slijepi i progledaju nakon dva tjedna. Majka ih doji četrdeset dana, ali već nakon mjesec dana daje im i napol prokuhano meso.

Mladi su vučići zgodna i zaigrana djeca, često neposlušni, pa ih majka znade oštro kazniti. Na majčin znak, a kasnije na najmanji znak bilo kakve opasnosti, vučići se zavlače duboko u jamu, gdje će se prije zagušiti, nego da se dimom dadu istjerati.

U prvo vrijeme samo se vuk brine za prehranu obitelji. On donosi plijen, ali ga vučica ne pušta u blizinu, bojeći se vjerojatno, da joj ne proždre djecu. Kasnije, kad vučići poodrastu, i kad potreba za hranom postane veća, odlazi vučica u lov, a djecu ostavlja samu. U to se vrijeme najlakše dade otkriti jama, ali ako lovcu ne uspije da odmah povadi iz nje vučiće, uzalud će sutradan doći. Vučica će noću odnijeti ili odvesti mlade na drugo, sigurnije mjesto.

U jesen počinje vučje sveučilište. Roditelji uče djecu, kako se pronalazi, goni i hvata plijen. Ispočetka su mladi vukovi veoma nespretni, ali uskoro vježbom stiču znanje učeći se na sitnoj divljači.

Čim počne zima, vučja se obitelj povećava. Pridolaze joj mladi iz prošlogodišnjega legla, pa ta šira obitelj tvori onda čopor, zloglasan po svojoj krvoždnosti i ubilačkoj snazi. Udruživanje u čopor vrši se nagonski, u svrhu lakšeg pribavljanja hrane.

Od vukova nema ustrajnijih, bržih i opasnijih lovaca. Svaka srna, svaka divlja svinja, kojoj uđu u trag, izgubljena je, a da o ovcama i drugoj pitomoj stoci i ne govorim.

Srna je doduše brža od vuka, ali mu ne uteče. Poznati lički lovac na vukove, Dane Sekulić iz Smokrića kaže: »Vukovi podigli srnu s ležaja na prisojnoj strani planine, pod vrhom. Srna jurnu nizbrdo, a vukovi za njom. Srna

skače po devet metara, trag joj se jasno vidi na snijegu, vuci skaču za njom po sedam metara. Odmaći će im srna! Polazim za njima tragom i gledam: prvi kilometar, drugi kilometar, treći, četvrti, peti: srna sveudilj skače po devet metara, vuci po sedam, na uzbrdici razmjerno manje. Šesti, sedmi kilometar, srna po osam metara, vuci po sedam. Osmi, deveti kilometar: srna sedam metara, vuci po sedam. Deseti kilometar: srna pet metara, vuci sedam. Jedanaesti kilometar: srna po tri do četiri metra, vidi se, koleba i posrće, a vuci sveudij sedam! Dvanaesti kilometar: vuci se razilaze u lepezi, prestižu srnu, ona mijenja smjer bijega, posrće. Onda utaban prostor u snijegu, malo krvi, nešto kostiju i dlake. Lov je završen.«

Vuk hvata zeca u bijegu, umije se prišuljati jarebici i divljoj patki, ako se zadržava negdje uz vodu. U lovištima, gdje u blizini nema pitome stoke, nanijet će vuci strašne štete plemenitoj divljači. Tako su zimi 1928./29. u lovištu Kruščica kod Travnika na nekih pet tisuća hektara, za vrijeme jake zime i visokog snijega, poklali oko tri stotine srna. U lovištu se nalazilo najviše devet vukova, pa je prema tome svaki zaklao prosječno trideset srna.

Vuk najradije hvata i ždere ovce. One su mu najlakši plijen, jer ne trče brzo i ne mogu daleko pobjeći. Naprotiv, do koze vuk teže dolazi, jer se ove znaju spasiti u stijene, kamo ih vuk ne može slijediti. Vuk je toliko snažan, da može trčati s cijelom ovcom u čeljusti. Pritom je vješto prebaci preko ramena, da mu ne smeta u bijegu.

Ako je gladan, napast će vuk svakog osamljenog konja, na kojega se namjeri. Pritom on nastoji da ga zgrabi za vrat i da mu rastrga grkljan ili žilu kucavicu, ili ga hvata za najosjetljivije mjesto, za njušku. Konj, koji je ovako napadnut, propinje se, vrišti, pokušava da bježi i da uzmahuje glavom, ali vuk ne pušta plijen, već ga na kraju, često iza dugačke borbe, obara na zemlju i kolje. Naide li na stado goveda ili čopor konja, nastojat će da izdvoji jedan komad i da ga otjera od stada. Najradije napada ipak ždrebad i teliće. Godine 1951. zaklao je jedan vuk u jednoj noći na pašnjacima u Lonjskom polju 15 ždrebadi, a samo je jedno ždrijebe djelomično požderao.

Vuk obično lovi noću, ali izlazi često već u sumrak. Kad hrani djecu, odlazi u lov i danju, a u to vrijeme čini i najveću štetu.

Silno je krvožedan. Ubija mnogo više nego što može požderati. Tako je godine 1951. u toru sela Rudine na Zlatiboru vuk zaklao 40 ovaca, a kanadski zoolog Thompson Seton pripovijeda da su dva siva vuka jedne noći zaklala 255 komada goveda, a da ni jedno nisu ni okusili.

Lov na vukove star je kao i čovječanstvo. U rano doba razvitka ljudskoga roda uloge su doduše bile obrnute. Vuci su lovili ljude, jednako kao i svaku drugu divljač, a ljudi su se pred njima zaklanjali na drveće. Tek kad je pronađeno dalekometno oružje, kao što je koplje, luk i strelica, stekao je čovjek nadmoć.

Prava borba protiv vukova počela je istodobno s razvitkom stočarstva. Ni protiv jedne se zvijeri nije čovjek toliko borio kao protiv vuka, i to ne samo individualno, već i organizirano. Čak je i feudalni gospodar, koji je lov smatrao privilegijem plemstva, dopuštao svakome da ubija vuka.

Brojni su načini lova na vukove, ali lov, nažalost, nije uvijek uspješan. Tako su velike organizirane hajke s nekoliko tisuća hajkača svršavale često bez ikakvih rezultata. Imade, međutim, i iskusnih lovaca, koji postižu veoma

dobre uspjehe u lovu na vukove. Tako je Antun Barbić iz okoline Zenice na Drini zimi godine 1950./51. što ustrijelio, što otrovao, što uhvatio u stupice 27 vukova!

Za uspjeh u lovu na vukove potrebno je dobro poznavati način života i običaje vukova. Slučajevi, kakav se dogodio godine 1951., kad je neki zagrebački lovac u lovu na šljuke sitnom ptičjom sačmom ustrijelio vuka, koji je prišao na samih nekoliko koraka, veoma su rijetki. Uglavnom, uspjeh postižu samo lovci s terena.

Vatrenim oružjem love se vukovi na čekanju i hajkom. Ljeti se čeka na takozvanim vučjim premetima, to jest vučjim stazama, kojima oni idu na pojilo, a zimi uz strvinište. Uginula stoka odvuče se na prikladno mjesto u šumi, a u blizini, po mogućnosti na drvetu, uredi se čeka, s koje lovac vreba na vuka. Obično prolazi po više dana, pa i tjedana, prije nego što vukovi počnu žderati strvinu, pa zato valja mrcinište redovito izdaleka obilaziti, da se ustanovi, dolaze li vukovi na strvinu.

Uspješnije je čekanje uz životinju, koju je vuk sam zaklao i djelomično je požderao, jer se vuk na takav vlastiti plijen redovito vraća. Međutim je uz ovakvu meku teže naći zaklon. Lovac Dane Sekulić iz Smokrića ima za takve prilike pripravljen niski i široki sanduk na saonicama, bijelo oličen, s puškarnicom. Pomoćnik jaše na konju, koji vuče za sobom saonice sa sandukom, u kojemu je sakriven lovac. Uz zaklani vučji plijen odrešuje pomoćnik sanduk s lovcem, a da pritom ne silazi s konja i ne ostavlja trag.

Najnapetiji je lov onaj, u kojem lovac sjeda na otvorene saonice i noću se vozi po kraju, u kojem ima vukova. Iza saonica vuče se na dugačkom konopcu vreća sa svinjskim izmetinama, a u samim saonicama privezano je prase. Lovac od vremena do vremena štipa prase za uho, a ono prodirno dreči. Vuci čuju dreku praseta, dolaze bliže, nailaze na trag i skaču na vreću s izmetinama, misleći da je u njoj prase, a lovac puca sa saonica. Taj je lov prilično opasan.

Ima još mnogo načina lova na vukove. Kirgizi ih love s pomoću pripitomljenih orlova, u Ukrajini i Kanadi love ih na konju, uz pomoć pasa, a ima i majstora, koji znaju tako vješto oponašati vučje zavijanje, da domame vuka na puškomet.

Sve u svemu, pretežni dio vukova biva utamanjen otrovom i stupicama, a mnogo manji puškom. Vuk je doduše veoma oprezan i mnogo ga je teže otrovati nego lisicu, ali glad zavede i njega u propast.

Mnogi ozbiljni biolozi i pisci tvrde, da vuk, bar u Evropi, ne napada ljude. Izuzetak čine djeca, koju vuci doista ugrožavaju. Tako je vuk god. 1948. sa same željezničke stanice Uroševac ugrabio i odvukao jedno dijete.

Neki biolozi i iskusni lovci tvrde, da je vuk nadasve oprezan, da se kloni ljudi i da ih se boji, pa da priče o tobožnjem napadaju vukova na ljude idu u područje bajki. Ja bih, međutim, naveo samo dva slučaja, kojima ne možemo osporiti istinitost.

Spomenuti lugar Dane Sekulić iz Smokrića ima na leđima, ispod rebara, veliku brazgotinu od vučjega ugriza, toliko duboku, da se u nju dade zabosti cijeli prvi članak na palcu. Sam Sekulić opisuje svoj susret s vukom ovako: »Otkrio sam vučju stazu, kojom su vuci iz jame odlazili na potok, da piju vode. Stao sam u zasjedu. Kasno uvečer začuh šuštanje, i na čistinu posutu kamenjem ispadoše dva mlada vuka iz ovogodišnjega legla. Opalih dvaput. Jedan vučić odmah pade, a drugi, ranjen u hrptenjaču, poče se povlačiti po tlu, da mi

umakne. Pritom je prodirno cvilio. Pojurih za njim i uhvatih ga, kadli u času zamijetih gdje mi se naglo približuje neka sjena. Okrenuh se i ugledah vučicu gdje iskešenih zubi i naježene dlake skače ravno prema meni. Puška mi je bila prazna. Nisam dospio ni da je okrenem, već cijevima udarih vučicu usred skoka. Ona se izvrnu, ali je za tren bila na nogama i opet udari na me. Priznajem: jedva mi je uspjelo da se obranim. Skakala mi je ravno prema grlu, i to tako brzo, da nisam mogao ni pomisliti na to, da napunim pušku. Nekoliko sam je puta žestoko dohvatio po glavi i njuški, ali kao da to nije ni osjećala. Konačno promaših žestoko zamahnuvši, te posrnuh i padoh na koljena i dlanove. U isti čas nešto me žestoko lupi po leđima. Ustadoh. Vučica je međutim bila uhvatila mladoga vuka zubima i ponijela ga niz kosu. Brzo napunih pušku, ali nje nesta. Pođoh njezinim tragom, kad osjetih, kako mi nešto toplo curi niz noge. Bio sam sav u krvi. Vučica me je kroz kaput i košulju žestoko ujela za leđa. Rana mi se dugo gnojila, i eto, kolika rupa osta od nje«.

Za vrijeme narodno-oslobodilačke borbe napali su vuci jednu patrolu. O tome pripovijeda Janez Lovrić, koji je i sam bio u toj patroli: »Patrola od pet partizana vraćala se zimi 1943. kroz šumu pokrivenu snijegom, u Gorskom Kotaru. Bila je naoružana jednim mitraljezom, jednim puškomitraljezom, puškama i bombama. U daljini se začu vučje zavijanje, koje se sve više, kao u polukrugu, približavalo patroli. Mitraljezac opali rafal, i zavijanje presta. Patrola ubrza korake. Najednom, posve nečujno, skoči jedan vuk na čelnoga u patroli i zarije mu zube duboko u prsa. Ostali počeše pucati, te vuk ispusti žrtvu i nesta. Vojnici, koji su pridržavali ranjenoga druga, vidješe, da se svagdje naokolo po grmlju skupljaju brojni vuci. Brzo staviše ranjenika na šatorsko krilo i uspeše se zajedno s njime na najbliže drvo, neprekidno pucajući na vukove i bacajući na njih bombe. Čim bi koji vuk bio pogođen, ostali bi ga odmah rastrgali i proždrli. Odjednom vuci nestadoše. Kroz noć se približavala jedinica u pomoć patroli misleći, da je ona naišla na Nijemce. Oko patrole ležale su glave i kosti jedanaest pobijenih vukova, koje su njihovi drugovi požderali. Kasnije, u bolnici, vidjelo se, što su kadri da učine vučji zubi: ranjeniku je bio poderan šinjel, bluza i košulja, a prsni su mišići bili upravo strgani s kosti«.

Eto, takvi su vukovi. I oni su doduše dio prirode, pa u beskrajnom prostoru Sibirije ili Kanade možda vrše i dužnost sanitarne policije, jer uklanjaju staru, bolesnu i zakržljalu divljač. Kod nas su oni, međutim, teški štetočine, protiv kojih se vodi borba do istrebljenja.

Vlatko Šarić

NAŠ GUAPO

U srpnju 1932. poklonio mi je ravnatelj državne zoološke zbirke u Münchenu, prof. Hans Krieg, malenog i veoma nježnog majmuna urlikavca. Zvao se Guapo, što znači »lijepi«. Bilo mu je devet mjeseci. Majmunčić je, nažalost, bio bolestan. Prošao je dugačko putovanje iz Južne Amerike u München, a onda je proživio ledeni münchenski travanj i svibanj. Kako su mi svi stručnjaci govorili, majmuni urlikavci ugibaju u sužanjstvu već nakon nekoliko tjedana, pa i u zoološkim vrtovima svoje domovine, u geografskoj visini Gran Chaca. Ondje se i Guapo rodio na krošnjatu drveću.

Prema svemu tome nije prognoza za život mladoga majmunčića bila baš povoljna. Ja sam se ipak odvažio da uzmem majmuna, i nisam požalio. Čim sam dobio Guapa, stavio sam ga na neko drvo u svojemu dvorištu. Ondje je imao svijetla i zraka, a imao je i hrane; trebao ju je samo zgrabiti. Ovdje su se morali razviti njegovi nagoni, a ovdje je i ozdravio. Zdravlje mu se polako, postepeno popravljalo, a u istoj mjeri nestajalo je i njegove mrzovolje i tromosti.

U ljetnim i jesenjim mjesecima jeo je uglavnom lišće, mlade izdanke, te svježe voće, što ga je pobirao s drveta, čim bi sazrelo. Usto je kadšto dobivao po koju bananu ili smokvu, a ujutru i uvečer pio bi mlijeko. U svemu je do kraja obrstio dvije voćke, a jeo je i bukovo i brezovo lišće. Neprekidno je bio slobodan, i nikada ga nismo stavljali na lanac. S uživanjem je jeo i lišće od graha i jagoda. Tako se čas zadržavao gore na vrhovima drveća, a čas dolje na vrtnim gredicama. Nikada nije izašao iz vrta, pa je tako ostao privržen kući i obitelji.

Dugačak i čvrst rep služi mu kao peta ruka. Nikada se nije pokrenuo na drvetu, a da se ne bi prije toga čvrsto usidrio repom. Obično je visio na grani, okrenuvši glavu prema dolje i u tom položaju jeo. Nikad se nije dogodilo da bi se uspinjao na više, a da nije prije potražio repom drugo uporište. Više se puta osiguravao tako, da bi rep negdje postrance savinuo oko grane. U takvom bi položaju udobno sjedio na vrhu drveta, čas promatrajući kakvu pticu ili avion, a čas opet ljude i pse, koji su prolazili na zemlji.

Način, na koji je majmunov rep vršio osiguranje, pobuđivao je dojam, da je rep neki organ, koji djeluje posve samostalno i neovisno od drugih organa. Najbolje se to očitovalo kod izbora grane, za koju se prihvaćao. Slabih se grana uopće nije hvatao, već samo takvih, koje su ga mogle nositi. Pritom sebi nipošto nije pomagao vidom, kao što bismo sebi pomagali mi penjući se po drveću. Čak i dolje na zemlji prihvaća rep svaki predmet, s kojim dolazi u dodir, na primjer cipelu, štap, pa i naočari na stolu.

Krećući se na drveću. Gaupo se postepeno i u duševnom pogledu probudio. Počeo se igrati, i to ponajprije u granju. Objesio bi se o čvrsti rep, pa bi

tijelo tako dugo okretao u jednom smjeru, dokle god bi to bilo moguće. Onda bi ispuštao zahvat, i tijelo bi mu se, još uvijek viseći na repu, zavrtjelo u protivnom smjeru. Druga se igra sastojala u tome, da bi puštao da mu tijelo padne u granje. Najprije bi se zaljuljao cijelim tijelom raširivši prste, a onda bi odjednom rep ispustio zahvat, i Guapo bi se bacio u granje, obuhvatio bi ga rukama, a repom bi zahvatio kakvu drugu granu.

Ako je padala kiša, nije izlazio. Isto tako nije htio da izlazi ni po hladnom vremenu, ali kad bi u listopadu oko podne prigrijalo sunce, odmah je bio spreman da se malo provere po drveću. Razumije se, da je u prvom redu ovisilo o meni, hoće li smjeti da izađe ili ne, jer je klimatski prijelaz iz temperature Gran Chaca u temperature naših krajeva bio tako velik, da ga ni najveća sposobnost prilagođivanja ne bi tako lako prebrodila. Međutim se Guapo već iduće i treće godine prilagodio klimi, da je bilo pravo čudo. Veoma je osjetljivo reagirao na oštar vjetar i hladno kišno vrijeme. Samo bi provirio kroz vrata i odmah bi se odlučio hoće li izaći ili će se vratiti. Tu nije bilo oklijevanja.

Postepeno je došla zima, i mali je urlikavac konačno zamijenio život na drveću toplim mjestancem iza peći. Ovdje je zaista bilo udobno. Sad je za nj počeo život između četiri zida. Uredio ga je sam sebi, jednoličnо, no ipak s mnogim izmjenama. Mi ljudi i naš pas bili smo mu drugovi u igri; mi smo mu kratili vrijeme. Ne znam, je li nas smatrao ljudima ili velikim majmunima. Bio je član roda, koji živi u velikim obiteljima, pa mu je u krvi ležao smisao za obitelj. Mi smo ga pak morali naučiti onom prvom zahtjevu civilizirana i ugodna života u zajednici: morao je naučiti da nuždu obavlja izvan sobe, na određenom mjestu. Nikako nije bilo moguće da se vlada onako, kako se ponašao na drveću.

Ta se zadaća začudo nije pokazala odviše teškom, a to mnogo znači. Koliko je meni poznato, dadu se doduše majmuni kapucini naučiti, da nuždu vrše na određenom mjestu, ali se zamorci ne mogu na to naučiti, kao ni čovjekoliki majmuni. Najprije smo morali ustanoviti, u koje doba dana obično obavlja nuždu, a onda pripaziti na one određene, sitne znake, koji jednako kao i kod male djece, nagoviještaju potrebu za ispražnjenjem. Postepeno je mali majmun počeo i sam tražiti, da ga pustimo iz sobe, a godinu dana kasnije on je u tu svrhu sam otvarao vrata. To je bio malo zamršen posao. Najprije se morao uspeti na kakav predmet, stolac ili ormarić, koji je stajao u blizini kvake, pa onda repom, pipajući, potražiti kvaku, čvrsto je oviti repom i pustiti se da padne, pa tako težinom svoga tijela otvoriti vrata. Po tome se vidi, da je Guapo stari običaj iz života na drveću, bacanje svoga tijela u dubinu, primjenio kod otvaranja vrata. Nikada nije ni pokušao da se za pritiskivanje kvake posluži rukama.

Guapo je volio plamsanje vatre u peći i toplinu, što ju je ona davala. Prije nego što bi se ujutro latio zajutarka, sjeo bi pred vrata peći, što bismo ih upravo zbog njega otvorili, digao bi ruke uvis i javljao bi se grgutavim glasovima u znak osobita zadovoljstva. Na zajutrak bi odlazio tek pošto bi se dobro ugrijao. Zimi mu se zajutrak sastojao od riže na mlijeku, sirova lišća od kelja i od drugoga zelenja. Veoma je volio mrkvu, a celer nije htio ni da takne. Jeo je veoma mirno, grabio je različita jela, ali uvijek nekim redom, tako da se odmah dalo razabrati, što mu prija, a što ne voli.

Poslije zajutarka popeo bi se na peć i smjestio se na najtoplijem mjestu, između peći i zida. Zatim bi počeo drijemati i ništa više ne bi moglo da privuče njegovu pažnju, ni ljudi, ni životinje. Nakon nekih pola sata prenuo bi se, osvrnuo po sobi, i onda bi počinjala igra. Jurnuo bi preko radnoga stola, povukao bi pritom za sobom repom hrpu papira, sušilo, naočare i sve ostalo, što bi se na stolu našlo. Odavde bi se uspeo na visoke police s knjigama. Stigavši gore, čvrsto bi se prihvatio repom, objesio bi se naglavce, tako da bi mirno mogao da rukama izvadi knjige s polica i da ih baci na zemlju. Suprotno od ostalih mojih majmuna, koji su se kretali naglo i divlje, Gaupo je knjige bacao na pod mirno i bez uzbudenja. Za svakom je gledao sve dok ne bi pala na pod. Razumije se, da to nismo mogli dopustiti, a isto tako ni ono, što bi malo kasnije izvodio na zastorima. Zabranjeno je zapravo bilo sve, čemu bi se Guapo veselio. Odnosili bismo ga dakle u njegovu dječju sobu, gdje nije bilo ničega, što bi se dalo razbiti ili razderati.

U toj je sobi bilo i drugih životinja: kuna, čaplja, majmuna. Guapo je ipak među svim životinjama imao samo jednoga prijatelja, a to je bio moj pas Ali. Ali je bio toliko dobroćudan, da je dopuštao majmunu da ga čupka za uši i da ga navlači za rep, ali nikako nije mogao trpjeti, da mu Guapo zavlači prste u nozdrve. Majmuni sve utiske primaju rukama. Bez obzira na to mrsko čeprkanje po njušci, Ali bi ipak već čas kasnije lizao Guapu lice i glavu, i uskoro bi obojica ležala na sagu, čvrsto priljubljeni jedan uz drugoga, slatko spavajući.

Probudivši se, Gaupo odlazi u susjednu sobu. Ondje ima nadomjestak za svoje uobičajne igre, što ih je izvodio na drvetu. Može naime da se uspne na visoku policu i da se odande baci u dubinu, na meki kauč, pa da se opet popne na policu i ponovo da skače na jastuke, i tako u nedogled. Guapo grguće, što znači, da se veoma dobro osjeća. Onda se vraća. Ja sjedam za pisaći stroj, a on mi se čas zatim penje na rame. To se neko vrijeme dade podnositi, samo što moram da glavu držim postrance, kako bi Guapo imao dovoljno mjesta na mom ramenu. Ali onda mi ovija rep oko vrata i čvrsto me steže, a to je veoma neugodno.

Iz susjedne se sobe čuje zveckanje tanjura. Kućna pomoćnica prostire stol. Guapo se odmah užurba. Ondje se skupljamo svi, cijela obitelj, dakako i Guapo, i ondje se konačno blaguje u društvu. Guapo otvara vrata na opisani način, odlazi u blagovaonicu, otvara suprotna vrata prema hodniku, odlazi u kuhinju, čvrsto se hvata djevojkine pregače, vraća se s njome u sobu, opet trči kraj nje u kuhinju, pa opet u sobu i tako dalje, dok nije sve jelo izneseno na stol. Onda se uspinje mojoj ženi u krilo i mirno polaže ručice na stol.

Najprije dobiva zdjelicu s juhom, što je stavljamo na pod. Mesa ne smije dobivati, ali i sirova mu hrana prija. Zaista se veoma lijepo vlada i jede vrlo pristojno. Što jednom stavi u gubicu ne ispada mu više iz nje. Najvolio bi, da nam iz usta ukrade kakav dobar zalogaj, ali to nije dopušteno.

Katkad popodne liježem na kauč. Guapo mi sjeda na glavu, dotiče mi oči kao što rade mala djeca, a onda mi posve primiče glavu i puše u me. Ne maknem li se, gradi se Guapo kao da će me napasti, pa se baca na me s glasnim krikom. Krik mu zvuči kao odsječen lavež.

Veoma voli društvo. Ako je kod kuće samo jedan član naše obitelji koja broji svega tri člana, Guapo je nemiran. Odemo li svi od kuće i ostanemo li vani dulje od dva sata, Guapo se ozlovolji. Kad se vratimo, daje oduška svom

veselju penjući se na nas, grleći nas oko vrata i pritišćući njuškicu uz naše obraze. Pritom tiho grguće i cvili. Jednom nas puna četiri sata nije bilo kod kuće. Kako su nam rekli susjedi, Gaupo je počeo plakati. I zaista: našli smo ga suznih očiju.

Najzanimljivije je kod Gaupa bilo njegovo igranje s prstima. To nisam vidio ni kod kojega mladog majmuna, pa ni kod čovjekolikih majmuna. Ležeći na stolu, micao bi čas jednim, čas drugim prstom, i to većinom na desnoj ruci i veoma bi pažljivo promatrao te kretnje, kao što ih promatraju i ljudska djeca, kad im je osam do deset tjedana. Psiholozi tvrde, da kod djece te kretnje znače otkrivanje samoga sebe. Dijete je uzročnik tih kretnji, a istodobno prima i osjetilima utiske tih kretnji. Guapo se tom igrom počeo baviti u drugoj godini života. U Guapa inače nije zanimanje za igru bilo razvijeno u onoj mjeri, kao u ostalih mojih majmuna. Tako ga, na primjer, nije ni najmanje zanimala lopta, što bih je zakotrljao po podu.

U siječnju godine 1933. htio sam da ustanovim, kako će se mladi urlikavac ponijeti prema koloriranim slikama biljki i životinja. Zato sam preda nj stavio slike nekih poznatih mu i nepoznatih biljki, listova, povrća i voća, kao jabuka i krušaka. Odmah je posegnuo za njima i pokušao da uhvati listove i voće. Neprestano je pružao ruku prema naslikanim predmetima i stiskao šaku, da se jasno čulo grebenje po papiru. Kad na taj način nije mogao da postigne cilj, sagnuo se i pokušao da zubima uhvati naslikanu jabuku. Konačno je počeo lizati tu sliku. Kasnije sam mu pokazao sliku mrkve i celera. Odmah je posegnuo za mrkvom; na celer se nije ni obazro.

Različni teži pokusi, kojima sam htio ustanoviti Guapovu inteligenciju nisu uspjeli. Guapo nije ni izdaleka bio onako inteligentan, kao što su inteligentni na primjer makaki. Nije umio ni da otvori kračun kaveza, kako bi se domogao slobode. Prema strancima je suzdržljiv, ali čim oni steknu njegovo povjerenje, odmah se penje na njih.

Veoma je osjetljiv. Uskratimo li mu ispunjenje koje želje, zaprijetimo li mu kaznom i stavimo li ga u sanduk, u kojemu spava, on odmah djelom dokazuje, da nije bez razloga nazvan urlikavcem. Počinje se tako strašno derati, da mu brzo moramo popustiti. Čim smo mu udovoljili, odmah se prestaje uzrujavati, grli nas, pritište nam gubicu na obraz, mazi se i postaje opet ono, što je i bio: naše malo i drago, iako malo tvrdoglavo majmunsko djetence.

Bastian Schmid

Urlikavci (alonatta) nastavaju guste visoke i vlažne prašume Južne Amerike. Za razliku od ostalih majmuna podnose i veću hladnoću. Mužjaci narastu u duljinu do 60 centimetara. Goli rep, dugačak oko 70 centimetara, služi kao čvrsta hvataljka, veoma prikladna za život na drveću. Hrane se gotovo samo lišćem.

U ustima imaju urlikavci šuplju jezičnu kost napuhnutu poput mjehura, koja im neobično pojačava glas. Urlikanje im se čuje na daljinu od 1.500 metara. Nije to, međutim, neko neugodno vrištanje i strašno zavijanje; u njemu se razabire neki ritam. Bez zaglušne urlikavčeve dreke ne da se ni zamisliti južnoamerička prašuma. U svako doba dana čuju se njihovi zborovi. Često se javljaju i noću, a redovito u zoru i u predvečerje. Obično se najprije čuje oštar »iba«, a zatim se umiješaju drugi glasovi sa »oba«, a konačno gromki »uba«. To sve zajedno daje onda konačno valove zvuka »iba-oba-uba«. Zborovi traju pet do petnaest časaka, a onda najprije zamre »iba«, dok na kraju ne zamre i »uba«.

Mlade kune zlatice radoznalo vire u svijet. Na ljupkim njuškicama ne vidi im se krvoždnost, koja će, kad odrastu, postati jedno od njihovih dominantnih svojstava.

BABY UTANG

Baby utang zovu se divlje svinje na malajskom jeziku. Rutave su to skitnice, proždrljive i nemirne. Nijedan ih kolonist na Sumatri ne voli, jer mu sve razaraju.

Sretan je onaj posjednik plantaže, u čijoj se okolini zadržava kakav »kućni« tigar. Tigar neobično cijeni slasno meso baby utanga i brine se za to, da se broj svinja odviše ne poveća. Na plantažama, gdje nema tigra u blizini, dužnost je gostiju da postrijeljaju divlje svinje. Strijeljanje baby utanga ne smatraju na Sumatri lovom, jednako kao što mi ne smatramo lovom, ako tko u svojemu dvorištu umlati štakora. Gosti odu ili odjaše u »rimbu«, džunglu, koja okružuje plantažu. Kad se namjere na krdo babyja, poubijaju ih puškama ili revolverima. Uostalom... prijaju upravo izvrsno, pa sam se stoga uvijek pomirio s njihovom nazočnošću. Ja i onako nisam bio vlasnik plantaže... meni nisu činile nikakvu štetu.

Nekoga popodneva jahao sam umoran rubom polja, zasijana sisalom. Desno uz to polje protezao se širok pojas trave alang-alang i divljega pisanga, a iza njega se širila džungla. Izjahao sam ujutru, da ubijem kojega mladog jelena vrste otjeh za kuhinju, jer je moj gostoprimac očekivao još neke goste, ali cio dan nisam ugledao ništa osim sivih bivola. Znao sam, da će me kod kuće dočekati rugalice, pa se nisam baš žurio da stignem onamo.

Najednom se u travi alang-alang poče nešto micati. Bilo je to krdo od petnaestak baby utanga, koji su se sunčali. Sad su stali roktati. Prosvjedovali su tako protiv smetanja. Pošli su prema džungli. Stisnuo sam svojega malog batak-ponyja koljenima i pucnuo jezikom dajući mu time do znanja, da bih želio, da malo ubrza korake. Pony odmah prijeđe u trk.

Nakanio sam da svinjama presječem put i da ubijem bar jednu, kako se ne bih vratio praznoruk. To mi je i uspjelo. Stigao sam na rub šume tik krda, izvukao revolver i nanišanio na najbližeg baby utanga. Revolver nije funkcionirao kako treba, vruća mi je čahura opekla ruku, svinje su počele uzrujano roktati, a moj se konj uzbudio. Počeo se ritati, propeo se, dva se puta okrenuo oko osi, a onda me lijepo skinuo na nekoj niskoj grani trnovita bagrema. Dosta sam čvrsto bubnuo o zemlju, a pritom mi je po drugi put opalio revolver, na sreću nekamo u obzorje.

Kad sam ustao, još malo omamljen od pada, imao sam što da vidim: moj je konj polaganim, ali odlučnim kasom trčao prema plantaži, a za njim je rokćući bježalo nekoliko svinja. Ostale su očito bile ljutite i stale mi se približavati. Posta mi odmah jasno, da ne dolaze baš u prijateljskoj namjeri.

Trenutak kasnije visio sam s obje noge i sa jednom rukom na istoj bagremovoj grani, pod kojom me malo prije skinuo konj sa sedla. Mogu se mirno pohvaliti svojom penjačkom vještinom, jer je grana bila bar dva metra visoka

i puna trnja, dugačka kao prst. Osim toga veoma su me smetale teške jahaće čizme, ostruge i ona boca whiskyja, što sam je sinoć ispio.

Grana je bila dosta jaka. Neko sam vrijeme visio na njoj tako, da mi je glava gledala prema zemlji, a onda sam počeo kidati trnje s grane, kako bih mogao da se popnem na nju. Uspjelo mi je, ali sam pritom ipak izgubio dobar dio svoje kože, a hlače i košulja otišli su u prnje. Tiho sam prokleo sjetivši se svoje puške, koja je ostala u tobolcu na sedlu, a još me je više ozlovoljila pomisao, da ću po žarkom suncu morati da otpješačim do plantaže.

Buka, što su je svinje podizale pod mojom granom, bila je upravo impozantna. Nekoliko metara dalje ležala je u alang-alang travi uginula svinja, žrtva mojega prvog hica. Devet ostalih svinja, potpuno čitavih i neozlijeđenih, plesalo je pod mojom granom pravi đavolji ples. Kako su samo bile osvetljive! Najradije bi me bile požderale od bijesa.

Skakale su, roktale, puhale i zviždale od gnjeva. Sitne su im oči podmuklo blistale, a kljove škripale — vrlo neugodan zvuk. Dva su mlada vepra kljovama rovala zemlju, da je busenje frcalo.

Ali ja sam sjedio na sigurnu mjestu na grani i nije me mnogo smetao taj izlijev bijesa ispod mene. Ljevicom sam se prihvatio o granu, a desnicom izvukao revolver iz džepa hlača, kamo sam ga u brzini smjestio prije nego

što sam se spasio na granu. Bio je to stari Colt 45, koji je pucao uz gromki prasak. Kad se oblak dima polako razišao, bjesnilo je ispod mene još šest baby utanga. Dva su ležala na zemlji, a trećega nije više zanimala opsada, već je polako trčao prema šumi.

Šest preostalih malo se povuklo, ali kad je prestala pucnjava, i kad se dim razišao, dodoše opet pod drvo. Moj je pojas bio načičkan mecima. Imao sam ih toliko, da sam mogao postrijeljati i tri tuceta babyja, a na tri metra udaljenosti nisam ih mogao promašiti. Teže je bilo napuniti revolver, jer sam u tu svrhu trebao obje ruke, a moja grana ipak nije bila tako čvrsta, kako sam u prvi čas mislio. Njihala se poput ljuljačke.

Konačno je revolver bio pun. Pomno sam nanišanio i upravo htio da pobijem ostatak svojih opsjedatelja, kad mi se prigodom nehotične kretnje nogom zabode u stegno trn, koji nisam bio otrgnuo. Jako me je zaboljelo. Zavrisnuh isto tako glasno kao i svinje poda mnom, izgubih ravnotežu i poletjeh prema zemlji u ne baš osobito elegantnom luku. Nagonski zamahnuh da dohvatim granu. To mi je djelomično uspjelo. Odmah se opet zakvačih za nju nogama. Tako sam naglavce visio s drveta. Ovaj put je grana nekako sumnjivo zapucketala, ali ja se nisam na to obazirao, jer me je u tom strašnom trenu prožeo osjećaj, da mi je ispao revolver. Ipak mi je, sretnim slučajem, ostao obješen na kažiprstu.

Oprezno sam ga privukao i gotovo pobožno stisnuo sam šakom kundak. Bilo je to u pravi čas, jer su baby utangi već počeli da skaču za mojom ispruženom rukom.

I opet je zapucketala grana, pa sam kliznuo nekoliko centimetara niže. Da se uspnem natrag na granu? To nije bilo moguće, jer bi se ona kod mojega zamaha sigurno posve odlomila, i ja bih pao među svinje, da svoju životnu karijeru posve nepoetički završim u svinjskom želucu! U moju se lijevu nogu zabo još jedan trn, ali ja se više nisam usudio ni da se pomaknem, već sam svu pažnju poklonio svojim neprijateljima na zemlji. Morao sam da nastavim bitku ovako naglavce.

Točno ispod mene čekalo me još šest baby utanga. Oni kao da su znali, da ću im uskoro kao zrela kruška pasti pred gubice. Na svaki su način podvostručili svoju bijesnu buku.

Iskrenuo sam glavu i ruku i ispalio hitac u najbližu svinju. Promašaj! A pritom sam revolverskom cijevi mogao gotovo da dodirnem cilj! Ali — pucanje iz takva položaja mijenja sve ciljeve.

Sav bijesan ispalih nasumce cio bubanj na divlje đavole pod sobom. Uspjeh je ovaj put bio bolji. Kad se crni puščani dim razišao, samo su još tri baby utanga bila sposobna za borbu, ali njihova borbenost nije ni najmanje jenjala. Činilo se, da su sigurni, da će u ovoj bici oni imati posljednju riječ. Čak sam i ja počeo u to vjerovati.

Novo punjenje revolvera pokazalo se kao neobično težak i opasan posao. Budući da mi je samo jedna ruka bila slobodna, morao sam zubima uhvatiti revolversku cijev i onako na slijepo vaditi čahuru po čahuru iz bubnja, pa ga napuniti novim nabojima služeći se pritom samo opipom. Kad sam konačno svršio taj posao, bio sam na kraju svoje snage. Neugodan položaj, kod kojega mi je glava visjela prema zemlji, grčevito stiskanje grane, sve je to bilo uzrok, da mi je krv navalila u glavu, i da su mi pred očima počeli iskakivati crni

kolobari. Noge su mi odrvenjele i ukočile mi se, tako da sam izgubio svaki osjećaj u njima. Lijeva mi ruka više nije imala snage da drži granu, i ja sam pomalo puzao na kraj, sve bliže zemlji. Ipak sam stisnuo zube i pokušao da se saberem. Bilo je krajnje vrijeme. Grana se sve više savijala i sve je jače pucketala, ja sam svaki čas očekivao, da će se slomiti i stresti me pred nesmiljene svinjske čeljusti.

Neko sam se vrijeme nadao, da će svinje možda otići, ako ostanem nepomičan. Ni govora! Njihov se bijes nije smanjio. Činilo se, da su tvrdo odlučile da osvete svoje poginule drugove i da svrše sa mnom.

Savio sam ruku i opet počeo brzom paljbom, ali prije nego što sam mogao ustanoviti uspjeh, pukla je moja grana, ovaj put konačno, i ja sam svom impozantnošću svojih devedeset kilograma tresnuo o masivna svinjska leđa pod sobom. Neko smo vrijeme ležali jedno kraj drugoga, baby utang i ja, ali ja sam se prvi oporavio i odapeo sam. Kod drugog je hica čekić udario u prazno: revolver je bio ispucan.

Jedva jedan metar od mene derala se jedna svinja kao da joj netko živoj dere kožu. Uostalom, gotovo da je i bilo tako. Vrh moje grane, s kojega su stršile stotine oštrih trnova dugačkih kao prst i tankih kao igla, pao je na baby utanga i pokrio ga sa svih strana. Trnje je probilo i debelu svinjsku kožu, pa je jadni baby utang cičao od boli i bjesnio protiv novoga neprijatelja, što je, dakako, urodilo jedino time, da su se bodljike još jače zadrle u isparanu kožu.

Brzo sam ugurao u revolver nov naboj i dokrajčio muke bijednoj životinji. Onda sam sjeo na tu svoju posljednju žrtvu. Pred očima mi se još uvijek maglilo, a noge su mi bile tako slabe, da nisam mogao stajati. Najprije sam napunio revolver, a zatim sam zapalio cigaretu.

Ostao sam pobjednikom, ali to je bila Pirova pobjeda. Od moje košulje i hlača nije ostalo gotovo ništa, a i od moje kože ostalo je veoma malo. Sve je odnijelo prokleto trnje. Bio sam izboden kao zec, kojega prije pečenja nadjenu slaninom. Osim toga već se približavala noć, i moskiti su stali dolaziti u gustim oblacima. Bili su mnogo krvoločniji od mojih baby utanga, a revolver nije protiv njih ništa pomagao.

Kad je jadni ostatak moje inače dosta omašne osobe pred ponoć stigao na plantažu, stajao je pred stepeništem moj konj i flegmatično pasao farmerovo cvijeće. Nisam se mogao svladati; udario sam ga svojom teškom čizmom u stražnjicu, ali pakosni mi se vrag odmah odužio. Kako mu je kopito bilo potkovano, izvukao sam kraći kraj.

Kenneth Dickson

Divlja svinja (sus scrofa) snažna je i borbena životinja. Posve izrastao vepar dugačak je metar i tri četvrt, a težak je do dvije stotine kilograma, pa i znatno više. Dvostruko je veći od sumatranske divlje svinje o kojima se govori u predašnjoj noveli. Za razliku od domaće svinje, koja je obložena debelim slojem slanine, divlji vepar nije tust, ma da u jesen i on ima tanku naslagu slanine. Njegovih dvije stotine kilograma sastoji se uglavnom od čvrstih kostiju i silnih mišića, pa je vepar, kad je nastrijeljen, veoma opasan protivnik. Znade vrlo vješto zabiti svoje svinute kljove u noge ili u trbuh protivnika, pa brzom i snažnom kretnjom prema gore i prema natrag rasporiti meso i utrobu i zadati strašne rane. Ako je promašio cilj, vepar će potrčati i ne će se vratiti u ponovni napad. Krmača, naprotiv, i po nekoliko puta napada i bijesno grize.

Divlje su svinje u mnogo vrsta proširene malone po cijelom svijetu. Nema ih samo na sjeveru Amerike i u Australiji, a u Engleskoj su istrijebljene. Žive u krdima, iz kojih se izdvajaju stari veprovi-samci.

Divlja svinja traži hranu rujući po zemlji. Za tu ju je zadaću priroda savršeno opremila izvanredno snažnom glavom i zašiljenom njuškom, kojom neobično lako i brzo preore velike površine. Baš tim svojim rovanjem znaju divlje svinje počiniti na nasadima silne štete.

Tijelo im je sa strane spljošteno i pokriveno dugačkim i gustim čekinjama, koje su na hrptu dulje, a naježe se, kad se svinja razljuti. Ispod čekinja još je jedan gust sloj kratke vunaste dlake. Boja dlake ljeti je rđasto siva, zimi tamnija, gotovo crna.

Svinja je noćna životinja. Danju leži na kakvu skrovitu mjestu, u najgušćoj guštari, mirna i tiha, osim ako su u krdu mali odojci, koji nikada ne mogu biti posve mirni. Uveče polazi u potragu za hranom. Divlja svinja je sveždер, pa se hrani korijenjem, šumskim plodovima, kukcima i ličinkama, a požderat će i jaja iz ptičjega gnijezda, ptice i sitne sisavce, pa i strvinu.

Divlje svinje pare se u prosincu i siječnju. Za vrijeme parenja, bucanja, pridružuju se i stari veprovi-samci krdu, pa između njih dolazi do oštrih borbi, u kojima, dakako, samo najjači dolazi do krmače. U travnju ili svibnju oprasi krmača 4 do 12 prugastih odojaka, za koje se veoma pomno brine i hrabro ih brani. Da potpuno odraste, potrebno je divljoj svinji sedam godina. Kod nas je jedini neprijatelj divlje svinje, osim čovjeka, vuk; u južnoj Aziji i na Malajskom otočju glavni je neprijatelj svinje tigar.

Svinje su veoma oprezne i čovjeka se klone nadaleko. Izvrsno njuše, dobro čuju, ali slabo vide. Čovjeka mogu nanjušiti i na 500 metara. Trče veoma brzo i ustrajno, pa se ne zadržavaju dulje vremena na jednom mjestu, već se neprestano skiću i prelaze velike udaljenosti. S posebnim se uživanjem kaljužaju u lokvama i na močvarnu tlu.

SVI ZA JEDNOGA — JEDAN ZA SVE

Kod rijetko koje vrste životinja u tolikoj je mjeri razvijena solidarnost, individualna hrabrost, vjernost i požrtvovnost kao kod pavijana. Te krupne psoglave životinje najjače su među svim majmunima izuzevši, dakako, čovjekolike majmune: gorilu, čimpanzu i orangutana.

Rekli smo: psoglave životinje. I zaista, gubica je u pavijana, za razliku od ostalih majmuna, produžena kao u psa. Imaju velike vrećice uz obraze i silno razvijene zube derače. Usnice su im vrlo pokretne, uši malene, a pogled očiju odaje lukavost i podmuklost. Svi udovi su im kratki i snažni.

Pavijani nastavaju gotovo cijelu Afriku južno od Sahare. Žive većinom na pećinama, ali neke vrste žive i u šumama. Općenito se rijetko penju na drveće. Najčešći su u istočnim predjelima Afrike, u planinama, gdje ih nalazimo sve do granice vječnoga snijega, a najradije se zadržavaju na visinama između 1000 i 2000 metara.

Hrane se uglavnom lukovicama različnih biljki, travama, zelenjem i voćem, odnosno šumskim plodovima, a osim toga kukcima, puževima, paucima, ptičjim jajima i sličnim, ali umiju uhvatiti i veće životinje, kao što su na primjer kokoši i male antilope. Na plantažama, a pogotovo u vinogradima nanose silne štete. Plantažeri tvrde, da upravo promišljeno i organizirano vrše svoje pljačkaške pohode na nasade. Događa se i to, da odnose sa sobom velike količine voća i plodova i da ih odvlače na vrhove visokih planina; na taj način stvaraju zalihu za crne dane. Provjereno je, da postavljaju straže, koje ih upozoravaju na svaku opasnost. Plantažama nanose silne štete.

Među svima majmunima pavijani pokazuju najočitije, da im se život odvija na zemlji. Cijela grada tijela veže ih uz zemlju. Kretanje im je sličnije nespretnom kretanju pasa nego načinu, na koji se kreću ostali majmuni. Kad se usprave, obično se podboče na jednu ruku. Javljaju se nekom vrstom grubog laveža, ali taj lavež nije trajan, već se sastoji od pojedinačnih isprekidanih glasova. Raspolažu priličnom množinom glasova, kojima se služe za međusobno sporazumijevanje Neki istraživači tvrde, da se pri susretu čak pozdravljaju ljubaznim mljaskanjem.

Najveći neprijatelji pavijana su leopardi, lavovi i psi. Ostalih se mesoždera ne boje. Naprotiv, silno se boje svih gmazova, a pogotovu zmija. I najmanja zmija tjera u prepast i stravu cijelo krdo pavijana. Čini se, da im je cijeli život ispunjen strahom pred zmijama. Nijedan pavijan ne će pretražiti kakav grm ili izvrnuti kamen a da se prije toga nije pažljivo uvjerio, da ispod kamena nema zmije. Naprotiv, štipavaca se uopće ne boje, već ih vrlo vješto hvataju, tako da štipavac ne dospije upotrebiti svoju žaoku. Pavijan će spretno istrgnuti žaoku, a onda će pojesti štipavca s isto toliko uživanja kao i bilo koju drugu životinju.

Pavijana ima nekoliko vrsta, a najčešći je riđi pavijan, koji nastava uglavnom planine Abesinije i južne Nubije. Krdo pavijana zadržava se samo ondje, gdje u blizini ima vode. Krdo se sastoji prosječno od 150 članova; manja su krda rijetka, ali na veće češće nailazimo, pa gdjekoja od tih družbi ima i do tri stotine članova. Među njima ima desetak do petnaest potpuno odraslih mužjaka, pravih orijaša, kojih je zubalo jednako jako kao i leopardovo, a derači su im čak i duži i jači od leopardovih. Osim toga je u krdu tridesetak do četrdesetak odraslih ženki, a ostalo su djeca i mladi majmuni.

Krdo ima svoje područje, po prilici dvanaest kilometara u promjeru; na njemu ćemo ga redovito i naći.

Pavijan se uopće ne boji urođenika. Moglo bi se reći, da se na njih i ne osvrće, pa će bez sustezanja doći na pojilo tik kraj ljudi i pit će kraj njih ne pokazujući nikakva straha ni opreza. Bijelca se kloni, ali ne bježi pred njim onako usplahireno i divlje, kao što to čine druge životinje. Moglo bi se kazati, da su pavijani jedna od najhrabrijih vrsta životinja. Nikada ne gube živce, a svoje pothvate obavljaju mirno, tako reći promišljeno. Kako god velika bila opasnost, pavijani je znadu hladno susresti i svladati, ukoliko, naravno, ne naiđu na zmiju. Pokaže li se leopard, počinju stari mužjaci strašno urlati i drečati, lupaju jednom rukom o zemlju, kese zube i bijesno motre leoparda, spremni da ga smjesta napadnu.

Brehm ovako opisuje svoje doživljaje s pavijanima: »Prva družba, koju sam sreo, upravo se odmarala iza jutarnje šetnje. Pavijani su sjedili na samom hrptu brijega, koji se i s jedne i s druge strane veoma strmo spuštao. Uspravne likove pavijana mužjaka smatrao sam u prvi čas hridinama, i tek mi je njihovo kratko i oštro lajanje odalo o čemu se radi. Sve su se glave okrenule prema nama, samo što su pavijanska djeca bezbrižno nastavila s igrom. Ni nekoliko ženki nije prekinulo posao, kojim su upravo bile zabavljene: pretraživale su staroj gospodi krzno tražeći nametnike. Naši psi, dva lijepa hrta, koji su bili navikli na to da progone hijene, odgovoriše lavežem. Odmah se cijelo krdo uzbudi. Majmuni nestadoše na drugoj strani grebena; za sobom ostaviše samo nekoliko stražara, a konačno iščeznuše i oni. Nastavismo put i na svoje začuđenje ugledasno na idućem zavoju doline cijelo krdo. Ovaj put je stajalo u dugačkom nizu na gotovo okomitoj pećini, tako da nisam mogao sebi da protumačim, kako im je uopće uspjelo da se popnu onamo. Neki član naše ekpedicije ispali hitac iz puške. Taj je hitac izazvao neopisivo djelovanje. Odgovorio mu je bijesni urlik i zavijanje, mumljanje, lajanje i kreštanje. Onda se cijeli lanac pokrenu i uspe se uz okomitu stijenu tako sigurno i mirno kao da se kreće na ravnici. A mi odozdo nismo mogli uopće da razaberemo kamo su na toj pećini mogli da stave noge. Pođosmo dalje, ali na idućem zavoju doline i opet naiđosmo na pavijane. Nisu više bili na stijeni, već su upravo prelazili preko doline. Velik dio krda bio se već uspeo na protivni obronak, ali jedan je dio bio još zaostao. Naši psi ustuknuše u prvi čas ugledavši gusto krdo životinja, ali onda zaštektaše i pojuriše na njih. No čim su psi potrčali prema stadu, baciše sa svih pećina stari mužjaci u dolinu, u susret psima. Odmah ih opkoliše sa svih strana i stadoše strašno urlati, razjapivši čeljusti oboružane silnim deračima. Rukama su bijesno lupali o zemlju i tako gnjevnim i opakim pogledima šibali pse, da su naši hrtovi, inače veoma hrabre i borbene životinje, ustuknuli i preplašeno zatražili utočište kod nas. Mi smo ih ponovo nahuckali na majmune, i oni nas poslušaše. Ali kad su potrčali u

napadaj, bilo je u dolini svega još nekoliko majmuna, a među njima jedno mladunče od kojih šest mjeseci. Svi ostali bili su već prešli na drugi obronak. Ugledavši pse, mali je majmun prestrašeno zavrištao i brzo se uspeo na neku stijenu. Psi mu presjekoše put. Nisu ga, doduše, mogli dosegnuti, ali ni majmun nije mogao da utekne. Već smo mislili, da ćemo moći da ga uhvatimo, kad se najednom s brijega spusti jedan od najjačih mužjaka. Bez ikakva straha pošao je prema mladunčetu, polako se uspeo na stijenu, stao gladiti i miriti mladunče i uputio se zajedno s njim uz obronak. Prošao je tik kraj pasa, koji su bili tako zapanjeni, da su staroga majmuna pustili da mirno prođe s mladunčetom.«

Pavijane često nalazimo u zooloških vrtovima. Veoma su otporni, pa ostaju na životu razmjerno mnogo dulje od ostalih vrsta majmuna. Pogriješili bismo ipak, kad bismo po izgledu i veličini tih zasužnjenih bijednika prosudili i veličinu divljih životinja. U sužanjstvu se drukčije i vladaju nego na slobodi.

Učenjak Eugène Marais vjerovao je, da su običaji i priroda majmuna posve različiti od onoga, što vidimo u kavezima. Zato je htio da ih promatra, naročito pavijane, u punoj slobodi, u afričkim šumama. Godine i godine proučavao je i promatrao njihov život, običaje i navike, te je o tome napisao veoma zanimljivu knjigu pod naslovom »Moji prijatelji pavijani«.

Živio je u osamljenoj kolibi, usred šume, u društvu majmunskoga krda od kojih tri stotine pavijana, na nekoj gori u Istočnoj Africi.

Njegova opažanja o životu i »društvenoj organizaciji« majmuna vrlo su poučna i zanimljiva. U tom pogledu pavijani pokazuju mnogo sličnosti — s ljudima. Marais nam prikazuje obiteljski život kod pavijana, njihove bračne odnose, način prehrane i konačno organizaciju vlasti u majmunskim plemenima.

Način upravljanja u majmunskom plemenu po njegovim je riječima jedna od najzanimljivijih stvari na svijetu. Pojedinac, obično najjači i najpametniji majmun, preuzima vlast u cijelom plemenu. Vlast majmuna-vođe je apsolutna, i u ljudskom društvu nema primjera da bi poglavica ili diktator, čak ni kod divljih plemena, imao tako apsolutističku vlast u svojim rukama. Majmun-vođa zahtijeva i postizava potpunu poslušnost, te je iskorišćuje u svakom pogledu. Prijesto i vladalačka kruna pripada jakome: njegova mudrost leži u njegovim zubima. Majmun-voda na svom položaju pun je ponosa i dostojanstva. Već i ugled što ga uživa, ulijeva mu ponos i samostalnost, kakvom ne raspolažu njegovi podanici. A oni mu na sve načine ugađaju. Čak se i majmunice trude da dlaku svojega vođe očiste što bolje od dosadnih parazita, a on dopušta da mu iskazuju to poštovanje i vlada se pritom kao kakav paša, kojemu omiljela robinja miluje noge. Zato se on opet vjerno brine za sigurnost svoje čete i uvijek je nemiran zbog toga. Gleda na sve strane, ne vjeruje nijednom biću, pa gotovo uvijek pravodobno otkriva svaku opasnost.

Ali teško pavijanima, pogine li im vođa. Kad ih stigne ta nesreća, stado je odmah potpuno dezorganizirano, zbunjeno i bezglavo. U takvim slučajevima pavijani vrlo lako postaju plijen svojih neprijatelja — čovjeka s puškom, ili svojega neprijatelja broj 1, opasnoga leoparda.

Pavijani imaju, međutim, još jednoga neprijatelja, koji je strašniji od samoga leoparda. Ako ga napadne lukavi i okretni leopard, pavijan će uvijek prihvatiti borbu s tom opasnom mačkom. Branit će se, kako god bude znao,

dok mu ne priteknu u pomoć njegovi drugovi. Ali kad spazi zmiju, majmunske hrabrosti potpuno nestaje, i pavijana obuzima toliki strah, da se sav ukoči kao da ga je zmijski pogled začarao i prikovao na mjestu. Zanimljivo je, da je taj strah pred zmijama ostao i do naših dana kod mnogih ljudi, koje od straha podilaze trnci i onda, kad se samo spomene zmija!

Tako i pavijani. Ako im je kojega druga napala zvijer, oni će mu odmah priteći u pomoć i složno će se oboriti na neprijatelja.

Posve je druga slika ako je napadač zmija. U tom će slučaju drugovi napadnutoga pavijana učiniti samo jedno: okupit će se oko bojišta u krugu, strašno će drečati i u krajnjem uzbuđenju skakati; uopće, podići će toliku dreku i galamu, da će brda odjekivati — ali nijedan se ne će usuditi da navali na napadača, premda im drug na očigled pogiba.

U svojoj knjizi opisuje Marais uzbudljivu borbu između pavijana i leoparda. Hvatao se već sumrak, kad je leopard iz zasjede navalio na pavijane. Bacio se na dva pavijana, koji su stajali postrance i prvim ih je skokom oborio. I dok se leopard odmah dao na posao i bio zabavljen svojim žrtvama, stado pavijana se u trenu našlo na okupu, i velika je mačka bila okružena sa svih strana. Iznenadno i složno majmuni su navalili na leoparda, i razbojnik se našao izvrnut na leđa. Jedan jači pavijan hitrim je skokom uhvatio leoparda za vrat, a drugi je navalio na njegov trbuh, pa leopard nije mogao da upotrebi svoje strašne pandže stražnjih nogu.

Borba je bila kratka. Jaki očnjaci prvoga pavijana brzo su i pouzdano izvršili svoju zadaću. Za nekoliko trenutaka opasni se napadač ispružio i ostao je nepomičan. Strašni neprijatelj bio je mrtav. S mnogo je muke Marais od pavijana dobio leopardovo mrtvo tijelo. Tada je opazio, da leopard na jednoj stražnjoj nozi ima svježe tragove oštrih zubi. Autor ističe, da je vid kod pavijana neobično dobro razvijen. Pavijani su dakle, ma da je već bio sumrak, opazili tu slabu stranu neprijatelja; zato su ga i svladali u tako kratko vrijeme.

I obiteljski život kod pavijana pokazuje mnogo sličnosti sa životom ljudske obitelji, osobito u pogledu materinske nježnosti i ljubavi. Pojava novoga člana u obitelji ili plemenu pavijana izaziva opću pozornost. U prvo vrijeme, dok je mladunče još nejako, majka mu poklanja neobičnu nježnost i brigu. Neprestano ga drži u zagrljaju, miluje ga i ne daje ga nikome iz ruku.

Ali kad malo poodraste i može samo da se kreće, onda ga, kao i kod ljudi, svi paze i maze. Mladi pavijan prelazi iz ruke u ruku, svi žele da se s njim poigraju, da ga pomiluju i obraduju nekom poslasticom. Svi žele da upoznaju novoga člana porodice. Vladanje majke u takvim slučajevima opisuje Marais ovako: »Dok ostali primaju i miluju njezino mladunče, majmunica sjedi po strani i pravi se kao da ništa ne zamjećuje, kao da ne vidi, da je njezino mladunče predmet tolike pažnje u obitelji. Ipak, njezin se materinski ponos očituje u svakom njezinom pokretu. Čini se, kaže Marais, kao da je čujete kako u sebi razdragana i ponosna govori: »Da, da, to je moje dijete, i vi niste nikad prije vidjeli ovako drago i dobro čedo« . . .

Iako pavijani po svojoj vanjštini nisu nimalo privlačljivi, oni ipak pokazuju neke crte, koje u čovjeku ne mogu, a da ne izazovu simpatiju prema njima. Jedna je od karakteristika toga majmunskog roda nevjerojatna nježnost. Njihova sklonost i spremnost da slabijem pruže zaštitu i pomoć upravo imponira. Taj je osjećaj razvijen osobito kod majmunica. One uvijek žele da

nekoga usreće svojom toplom pažnjom i materinskom ljubavi. Ovo ih katkad dovodi da vrše neobične »adoptacije«.

Marais spominje ovaj dirljivi slučaj:

Neka je majmunica izgubila svojega jedinca. U prevelikoj tuzi i boli ona je »posinila« malog majmuna druge vrste. Hranila ga je i branila kao da je njezino mlado. Noću je mladunče uvijek spavalo u njezinom sigurnom naručju. Čini se, da joj je bilo najteže, kad je morala da se kreće i da dalje nosi mlado, koje, razumije se, nije moglo samo da se hvata pećina i da se penje. Ali majčina ljubav je spremna na sve i sve može. Majmunica je svojega »posinka« nosila ispod ruke, iako to nije bilo lako, a s tri se ruke penjala. Tako je prelazila sa stijene na stijenu i hodala po zemlji.

»Ovako je to trajalo tri dana«, kaže Marais. »Ostavljao sam posudu s mlijekom pred našim vratima nadajući se, da će majmunica pustiti mladunče da pije. Nažalost, uvijek su stariji majmuni popili mlijeko prije toga. Nekoliko dana poslije uginulo je ubogo mladunče.

Njegov nestanak jedva je opazio koji drugi član majmunske obitelji, ali za njegovu »pomajku« to je bio drugi strašan udarac. Njezina žalost mora da je bila velika. Nekoliko je dana pokazivala očite znakove tuge i jasno se vidjelo, da joj je gubitak »posinka« nanio velike boli.

I svake večeri, kad je dan umirao, ona bi se odvajala od stada, penjala bi se na vrh neke stijene, i tu bi se, potpuno osamljena, predavala svojoj tuzi.

»Njezin plač,« kaže Marais, »bio je nešto najčudnovatije, posve različito od tolikih životinjskih glasova, što sam ih čuo u afričkim šumama« ...

Taj slučaj pokazuje ljubav, što je pavijani osjećaju prema djeci. Kadšto znadu tu ljubav prenijeti i na ljudsku djecu, a to nam potvrđuje i događaj, što su ga nedavno donijele neke novine u afričkoj pokrajini Keniji.

Žena nekoga radnika htjela je da ode na polje na rad, a dijete nije imala kome da povjeri. Povela ga je dakle sa sobom i za vrijeme rada ostavila ga u sanduku za sapun, u hladu nekoga drveta. Nije se obazirala na to, što je na drvetu bilo nekoliko pavijana. Ovi majmuni ponašali su se inače pitomo i često su obilazili farmu.

Kad se žena, završivši posao u polju, vratila pod stablo, začudila se i uplašila vidjevši, da se njezino dijete i jedan pavijan drže čvrsto zagrljeni! Što je najzanimljivije, i djetetu je prijala blizina majmuna, i žena je imala dosta muke da ga odvoji od četvorukoga prijatelja. Dijete je poslije toga plakalo, a i kasnije je tražilo svojega druga.

Takvi i slični događaji bili su povod uvjerenju, da pavijani kradu i odvlače djecu. U to čvrsto vjeruju svi urođenici područja, što ga nastavaju pavijani, a isto vjeruju i mnogi bijeli kolonisti. U vezi s tim kolaju po Africi brojne fantastične i jezovite priče o pavijanima, o njihovoj osvetljivosti, krvološtvu, snazi, pa čak i o parenju pavijana sa ženama i obratno. Pavijani su navodno sposobni da izvode upravo organizirane bojno-pljačkaške pohode na plantaže, pričem pada mnoga ljudska žrtva. Srž svih tih fantastičnih pripovijesti su hrabrost i požrtvovnost tih velikih majmuna.

Vlatko Šarić

PAŠA

Kroz tihu zimsku noć zaori najedamput otegnut, strašan, divlji krik. Sva priroda kao da se zgrozila, kao da je utihla i počela da napeto prisluškuje. Krik se ponovi, otegnut, prodiran, bijesan. To je zavijanje, urlik, dreka, stenjanje, gnjevno puhanje, krkljanje i rika, nerazumljivi vapaj u pomoć, očajni plač djeteta u smrtnoj opasnosti. Odjekuje šumom i planinom, sad tiše, sad jače, razvučeno, izazovno, divlje.

Srndać, skupljen na logu pod smrekom, diže glavu, uspravlja uši i napeto prisluškuje; krstokljun se budi na grani, a srce mu uzbuđeno kuca; lještarka se stisla pod malinom, otvorila kljun i dahće od straha, a zekan, griskajući tvrde listiće borovike, ukoči se sav i brk mu zadrhta od prepasti. Drvosječe, koji spavaju u svojim zračnim, na brzu ruku skalupljenim kolibama na obronku planine, navlače pokrivače preko glave, no zavijanje je tako uporno i prodorno, da ih budi iz sna.

To viče Paša, stari, krupni, strašni divlji mačak. Uspeo se na pećinu i zove, doziva, mami, zavija u noć svoj pomamni zov gladnoga mužjaka: »Gdje si? Dođi! Dođi!«

Već četiri, pet noći zove ovako. Veljača je. Bijeli zimski plašt još uvijek ovija zemlju, noću je studeno, da sve puca drveće, ali danju se pokazuje sunce, obasjava sive izlomljene stijene, što su se uspele iznad vrhova crnih smreka. Ondje, kamo još nikada nije zakoračila ljudska noga, na okomitim pećinama, do kojih vodi uzan greben, izbočina u stijeni, široka jedva toliko, da se o nju opru mačje šape, ondje je Pašina spilja.

Okotio se u tom kraju i ostao mu vjeran cijeloga života. Na sve strane pruža se prašuma, nadaleko, i Paša joj još nikada nije stigao do kraja. Strmi su i isprekidani obronci planine. Vjetar je po njoj porušio drveće i isprepleo ga u neprohodne vjetrolome, a posvuda izniču iz tla sive, crne i bjelkaste hridine; kraj je to, da Paša boljega za se zaželjeti ne može. Tu je odrastao i osilio se, tu je ubijao i pomamno lizao crvenu krv, tu je svake godine slavio svadbu s kratkorepim ženkama, divljim i opasnim kao i on sam.

Da, nekada su tu živjele brojne mačke; bilo ih je toliko, da je, još kao mladić, jedva izvojevao svoje lovno područje, i da su ga jači i krupniji mužjaci dvaput protjerali svega krvava i izgrebena. Morao se kradomice šuljati, morao je potajice ubijati, a kad bi ugledao silne stare mužjake, morao bi im se uklanjati s puta da spasi život. Dvije, tri godine trajalo je to tako, a onda se potpuno razvio, osilio i ojunačio. Hrabro se upustio u borbu s nekim starim mačkom, koji je stanovao tu na pećini, pobijedio ga u krvavoj borbi, istjerao ga i zavladao njegovim lovnim područjem. Desetak dana odležao je u mekom šupljem deblu bolujući od strašnih rana, što mu ih je stari mačak zadao na

trbuhu i na slabinama. Njegova je žilava narav konačno pobijedila upalu. Oporavio se i odonda vlada u tom dijelu šume neograničeno, nasilno i neumoljivo.

Mnogo je bilo mačaka u gustoj šumi, među stijenama i među smrekama, pa kad bi došla veljača, cijela bi gora ječala od njihove ljubavne pjesme.

Onda su došli ljudi i psi. Paša je i prije poznavao ljude, viđavao ih je u šumi, pratio ih pogledom s drveta, na kojemu se pritajivao u zasjedi, sretao ih u predvečerje. Pred njima je osjećao neku čudnu nesigurnost, neku bojazan. Nikoga se inače u šumi nije bojao, ali ljudima se uklanjao. Nisu mu, doduše, učinili ništa nažao, nisu pokušavali da ga se domognu, no ipak se pritajivao pred njima i klonio ih se.

Najednom su ti ljudi počeli da progone mačke. Paša nije znao i nije mogao da zna, da je cijela planina došla pod novu lovnu upravu, koja je odlučila da od nje napravi uzorno lovište. Svi su prirodni uvjeti postojali za to, ali u lovištu je bilo previše mačaka, a gdje je mnogo mačaka tamo je mačka jedini lovac, koji dolazi do plijena. Nova je lovna uprava odmah navijestila divljim mačkama rat do istrebljenja. Postavljeni su čuvari lova, i vladavini prugastih zvijeri došao je kraj. Paša nije znao za uzrok neprijateljstva ljudi prema njegovu rodu, ali je vidio i iskusio, da mu je čovjek postao neumoljiv i opasan neprijatelj.

Najprije su na red došle stupice. Paša ih još nije poznavao. Istina, i na njegovoj su planini gorštaci lovili kune i lisice u gvožđa, ali to je bilo tamo daleko, na južnim obroncima, kamo je on rijetko zalazio. Jedne je večeri naišao na svježu, još krvavu kokošju glavu i krilo. Ležale su baš na tragu, kojim je prolazio i odmah su privukle njegovu pažnju. Nije bio gladan, a i glava je za Pašu bila preneznatan plijen, da bi se pomamio za njom. Privukla ga je, međutim, radoznalost. Polako, priljubivši se uz zemlju, šuljao se prema kokošjoj glavi, kao da se radi o živoj životinji. koju valja iznenada zaskočiti, no njuh mu je jasno odavao, da se pred njim nalazi samo komad hladna životinjskog tijela. Kokoši nije poznavao, jer se nadaleko klonio ljudskih naselja. Najednom ustuknu. Osjetio je nesumnjiv ljudski vonj, neugodan i odvratan, a usto još jedan nejasan i nepoznat miris, od kojega mu se naježi dlaka. Bio je to miris po željezu. Ostao je ukočen, ne mičući se, samo mu se zelene zjenice rastvoriše kao da bi htjele da obuhvate svaku mrvicu tla i okoline. Nigdje ništa sumnjivo. Ništa se nije micalo; šuma je bila mirna i tiha. Paša je pošao korak naprijed, ali svježi ljudski miris ispriječi se pred njim kao kakav zid. Zlovoljno puhne, skoči ustranu i izgubi se u šikari.

Predjutro se, na povratku s lova, vraćao istim putom. Došavši u blizinu mjesta, začu neke neobične glasove, neki štropot, zveketanje, škripu i bijesno režanje. U prvi čas htjede ponovo da umakne u guštaru, ali ga radoznalost navede da se skvrči i pritaji, te se polako prišulja bliže. Zastao je ispod posljednjega grma; na uskoj, jedva vidljivoj stazici, što ju je u tisućama generacija divljač ugazila u šumsko tlo, ugledao je zrdava. Vitka se životinjica sva pjenila od bijesa. Skakala je, trzala se, propinjala se, prebacivala, ali je ostajala na mjestu kao da je nešto zadržaje ondje. Bijesno se okretala i grizla je nešto u niskoj travi, ali Paša nije mogao da razabere što ona grize. Jedno mu je ipak bilo jasno: zrdav je u nekoj nepoznatoj neprilici; mora da mu se nešto dogodilo. Paša se skupio i polako se prišuljao dva tri koraka bliže, a večernji je lahor donio zrdavu njegov miris. Mala se zvijer ukočila, podigla je glavu i iskesila zube, ali nije pobjegla. Nije mogla da pobjegne. Paša je sad jasno razabirao: desna je zrdavova noga ukliještena u neki procijep, i on nije mogao da je izvuče.

Paša nije volio zrdave. Nije volio nijednu grabežljivu životinju, a pogotovu ne u svom lovištu. Ljutito je puhnuo i skočio prema zrdavu, kad ga i opet zaustavi ljudski miris. To je, međutim, trajalo samo časak, a onda se i pandžama i deračima baci na neprijatelja. Borba je bila žestoka, ali kratka. Brzom i okretnom zrdavu dosad je uvijek uspijevalo da izmakne mnogo krupnijem i snažnijem neprijatelju, ali ovaj put su ga nesmiljeni i oštri zubi stupice prikovali na mjestu. Brzo je podlegao. Paša nekoliko puta lizne krv svoje žrtve, a onda se uspravi, te stane ogledavati i onjuškavati nepoznat predmet, koji je uhvatio zrdava za nogu. Nije mogao da razumije značenje toga predmeta, ali bilo mu je jasno, da se u njemu krije neka strašna opasnost. Zrdav je, eto, stradao u njemu. Paša šapom dodirne željeznu ploču stupice, onjuši lanac, kojim je bila vezana za korijen najbližega drveta, a onda se obilno onečisti na stupicu i na mrtvoga zrdava, pa ode. Nije bio gladan i zrdav ga kao plijen nije zanimao. Međutim, dobro je upamtio miris željeza i klonio ga se već izdaleka. Čuvari lova mogli su sada u njegovom lovnom području napinjati gvožđa koliko su htjeli. Hvatali su u njih lisice, lasice, kune, tvorove, pa i ježa i sovu, ali Paša ih je u velikom luku obilazio kloneći se mirisa željeza, i nikakva ga meka nije više mogla zamamiti.

Zatim su čuvari lova postavili otrovne meke. To je bila velika opasnost, i tko zna, ne bi li Paša podlegao iskušenju i zagrizao u otrovnu meku, da su lovci nastavili s tim načinom tamanjenja; divlje su svinje, međutim, odmah drugi dan naišle na meke, požderale ih i pocrkale. Tamanjenje s pomoću otrova smjesta je obustavljeno.

Međutim je došla zima i snijeg, u kojem bi izdajnički ostali svi tragovi. Čuvari lova mogli su ustanoviti stanište svih divljih mačaka, pa i Pašino, i to je značilo strašnu opasnost za njih: zajedno sa snijegom došli su u planinu i psi.

Paša je poznavao pse. Već je više puta u šumi sreo te brbljave skitnice, ali se nije bojao susreta s njima. Napadali su doduše uz glasan lavež, ali obično je bio dovoljan hitan udarac šapom po očima, i štenad bi utekla očajno zavijajući. Ne, pasa se Paša nije bojao.

Ovaj put su, međutim, ljudi došli u planinu s nekoliko pasa. Odveli su ih onamo, gdje je bilo sve puno mačjih tragova, i psi bi ubrzo istjerali mačku. Mačke su postupale po svojem nagonu. Budući da ne vole dugo bježati, ubrzo bi se popele na stablo. Psi ih ondje ne bi mogli dosegnuti, ali sačma ih je dosizala i skidala bez poteškoća.

Na Pašinu sreću ljudi su postupali metodički: kako su imali na raspolaganju samo jednu uvježbanu skupinu od pet pasa, lovili su s njima postepeno prelazeći iz lovišta u lovište. Pašino je lovno područje bilo daleko, ispod samoga sljemena planine, pa k njemu stigoše tek u mjesecu veljači.

Šuma je bila sva puna Pašinih tragova, ali ga psi danju nisu mogli naći. Danju je on spavao u nepristupačnoj stijeni, kamo ni psi ni ljudi nisu mogli da pođu za njim. Uto se istodobno i razvedrilo, pa je mjesečina, odrazujući se od snijega, svijetlila tako, da se činilo, da je dan. Došlo je vrijeme, u kojem je Paša slavio svadbu. Njegova prodirna svadbena pjesma objavljivala je svima gdje se nalazi. Lovci i psi pođoše noću među stijenje.

Paša je upravo mazio svoju odabranicu, lizao joj svojim hrapavim jezikom vrat i tjeme, sav zanesen i opojen ljubavlju, ne čujući i ne videći ništa oko sebe. Oštar ga lavež posvema prene iz opojnosti. Psi su već davno našli na Pašin trag, a sad su ga čak i ugledali, pa zalajaše i zaštektaše iza glasa. Paša je vidio samo prvoga, najbližega. Odskoči u stranu, savi leđa u luk, a hitra mu šapa sune prema očima psa. No to nije bio seoski kudrov, koji je uz gospodara drvosječu slučajno zašao u šumu. To je bio hrabar, uvježban lovački pas, iskusan u borbi s divljim mačkama. Kako god je Paša brzo udario, njegova hitra šapa promaši cilj. Trenutak zatim bio mu je pas već za leđima, a tamo, nekoliko skokova dalje, dolazili su već i drugi psi. Nagon je govorio Paši, da tu nema mjesta oklijevanju i da se ne smije upustiti u borbu s tolikom premoći. On odskoči dugačkim skokom i pojuri jednako dugim očajničkim skokovima prema najbližoj smreki. Svi se psi natisnuše za njim, ali Paši je ipak uspjelo da stigne do drveta prije nego što ga oni stigoše. Odmah odskoči visoko uvis, prihvati se oštrim pandžama za koru i uspne se što god je brže mogao. Iza njega škljocnuše u zraku čeljusti psa, koji je skočio za njim.

Na drvetu se Paša osjećao sigurnim. Psi nisu mogli onamo za njim. Uspne se malo više, do nekoga spleta mladih grana, koje su izbijale iz stabla na mjestu, gdje se ono razdvajalo, rascijepljeno u mladosti tko zna na koji način, tako da su iz jednoga korijena svršavala dva vrha. Tu, u tom skloništu blješnuše mu ususret zelene oči. Pašina ženka, s kojom se još maločas mazio, pun ljubavi, sklonila se na istu smreku. U Paši nije, međutim, ostalo više ni trunka nježnosti; sad se borio za svoj život. Žestoko ošinu šapom mačku i izbaci je iz skloništa, pa se sam zavuče u nj, a mačka se skutri malo dalje na grani bijesno pušući i na pse i na Pašu.

Vrijeme je prolazilo. Psi su neumorno i prodorno lajali oko drveta, a Paša se gore smirio i udobno smjestio. Pogledavao bi kadšto na pse, kao da se smije njihovoj nemoći, a onda poče da redi svoje krzno. Nije više čak ni režao na svoju družicu, kad mu se primakla na svojoj nesigurnoj grani tražeći bolje utočište.

Onda se dolje, u snijegu, začu topot teških koraka i zasopljeno disanje. Čovjek se uspinjao uz planinu idući tragom pasa. Čovjek! To je opasnost! Paša se odmah napeo. Zjenice mu se raširiše prateći pokrete čovjeka u snijegu. Psi pozdraviše čovjeka glasnim cviležom, pa stadoše još divljije skakati uvis kao da bi svojim snažnim zubalom mogli dohvatiti mačke dvanaest metara visoko na smreki.

Paša je pozorno promatrao čovjeka. Čovjek je neko vrijeme gledao uvis, prema njima, zatim uzmaknuo nekoliko koraka, skrenuo malo ustranu, opet pogledao gore, a onda podigao ruke. Crvena munja, gromki prasak. Paša osjeti, kako ga je nešto oštro zapeklo u vratu, a ujedno opazi, kako se tijelo njegove družice pred njim na grani trznulo, kako je zatim omlohavilo i klonulo s grane. Pandže su joj htjele još da se zakvače za koru, ali više nisu imale snage, pa popustiše, i mrtvo tijelo stade padati u dubljinu kršeći grančice pod sobom.

Zrno sačme, koje je slučajno okrznulo Pašin vrat, strašno ga je razbjesnilo. U istom času, kad je mlohavo tijelo njegove družice palo u dubinu, skoči i on za njom.

Lovac pod smrekom nije imao ni pojma, da se na njoj nalaze dvije divlje mačke. U nejasnom svijetlu mjesečine ugledao je na grani samo jednu; Pašu, koji bijaše sakriven među grančicama, nije opazio. Odapeo je, pogodio i ubijena je mačka pala onako, kao što pada mrtvo tijelo. Pratio ju je pogledom i nije ni zamijetio, da se sa smreke istodobno otisnula još jedna tamna, krupna prilika i da se bacila ravno na njega.

Psi su jurnuli na ubijenu mačku, i ona im je zaokupila svu pažnju, a lovcu se najednom sruči s visine na glavu neko teško tijelo. On je zateturao i jedva se održao na nogama. Puška mu ispade iz ruke i on je podiže da obrani lice, ali oštre pandže već su mu duboko proparale obraze, a šiljati derači posegnuše već za njegovim vratom, za onim mjestom, ispod kojega je kucala žila kucavica. Debeli šal, ovijen oko vrata i brade, spasio mu je, međutim, život. Pašini mu zubi samo okrznuše kožu, a onda Paša odskoči, baci se ustranu i nesta u šumi. Dok je lovac sazvao pse, otrgnuo ih od ustrijeljene mačke i doveo ih na nov trag, bio je Paša već među stijenama, kamo psi nisu mogli za njim. Uostalom, ni lovac nije mogao daleko. Iz dubokih rana na licu mu je tekla krv; morao je da se požuri kući, da ih ispere i poveže. Rane mu se ipak zagnojiše, i za čitav mu život ostadoše tragovi Pašinih pandža.

* *

Tako je Paša upoznao ljude, stupice i pse. Dobro ih je upamtio i klonio ih se. Danju uopće nije više izlazio, a čuvao se i zimskih noći s mjesečinom. Još nekoliko puta pognali su ga psi, ali on nije dopuštao da ga otjeraju na drvo. Ako nije mogao drukčije, uspeo bi se na takvo drvo, s kojega bi, kao vjeverica, mogao da preskoči na susjedno, pa na treće i tako dalje, sve dok ne bi odmakao psima, koji su i dalje lajali pod drvetom, ispod kojega je prestajao trag.

Druge divlje mačke nisu, međutim, bile tako sretne da neozlijeđene steknu Pašino iskustvo. Za njih su stupice, psi i ljudi značili smrt. Zato ih je na planini bivalo sve manje i manje. Paša je sve rjeđe na rubu svojega lovnog područja nalazio tragove svojih srodnika. A u veljači, u doba parenja, morao je dugo i dugo da doziva, da se daleko skita po planini, dok ne bi našao ženku.

Prošle godine našao ju je ovdje, na obronku planine, u području, u koje inače nije nikada zalazio. Duge je noći lutao naokolo, tjerala ga je čežnja, koju nije imao tko da utaži. Konačno, konačno čuo je zamaman ženkin zov. Požurio se onamo; tjerao ga je nepogrešiv nagon, pa je ubrzo našao ženku, koju je tražio. Skupila se na stijeni i pažljivo ga promatrala tiho mijaučući. Paša je smjesta skočio na mačkina leđa režeći i pušući. Nije se obazreo na njezinu ljutitu dreku, ali ga uto žestok udarac mačkine šape pogodi po njušci i zbaci ga s nesigurna sjedišta. Vješto je izmakao drugom udarcu i pokušao da lijepim načinom osvoji srce svoje odabranice; stao ju je lizati svojim grubim jezikom. Kad je ponovo pokušao da je opaše, izmače mu ona i uteče u šumu.

Paša ima odviše iskustva u ljubavnoj igri i odviše je nasilan ljubavnik, a da bi mu mačka mogla odoljeti. Brzo ju je dostigao i bijesno je puhnuo, a kad je mačka ponovo pokušala da se brani, stao joj je tako žestoko uzvraćati udarce, da se ona nije više usudila da mu se opre, te ga je morala priznati za gospodara.

* *

Da, to je bilo prošle godine, na istom mjestu. Ovaj put, međutim, Paša uzalud doziva. Na cijeloj mu planini nitko ne odgovara.

Još dva dana luta i zove, pun čežnje i bijesa, a onda ga sila njegove krvi tjera dalje, na podnožje planine, u blizinu sela. Samo jednom je ondje bio u životu, ali zna, da uz ljude žive njegovi srodnici, pitome mačke. Dvaput je takve mačke sreo u šumi, i začas ih rastrgao. Bile su bijedne, slabašne, lagane, tankih repova i šarena krzna, koje se nadaleko vidjelo.

Sada, u nevolji, ne nalazi drugoga izlaza, već se spušta na one najniže obronke, gdje se prostiru obrađena polja. Na polja ne izlazi, ali skita se rubom šume i uvečer, čim je zamračilo, javlja se svojim divljim zovom. Ljudi dižu glave u kućama, prisluškuju i govore: »Čuj toga mačka, kako mu je krupan glas.«

Čuju ga i pitome mačke i stiskaju se u kutove, taru se ljudima o noge, a srce im uzbuđeno kuca. Ma da nisu još nikada vidjele divljega mačka, one nagonski osjećaju, da je tu vani, u šumi, silan, divlji ljubavnik, opasan i neodoljiv. Boje ga se i dršću pred njim, ali i u njima se javlja vruća krv. Seoski mačci pokušavaju da odgovore došljaku, ali njihovo je glasanje samo bijedno mijaukanje prema onoj zvonjavi i urliku iz šume.

I tako se događa, da u jednoj mački za drugom glas krvi nadjača prirođenu bojazan. One u mrkoj noći izlaze iz toplih kuhinja, iz čovjekova okrilja, gdje im je život siguran, i šuljaju se uz jarke i živice onamo, odakle ih neodoljivo mami Pašin zov. Odgovaraju mu, isprva bojažljivo, sa strepnjom, a onda i njihovi glasovi ojačavaju, kao da se žele pokazati dostojnima došljaka.

Paša ih je brzo pronalazio. Sad više nisu bile za njega kradljivci, koji su se uvukli u njegovo lovište, ni plijen, što ga može požderati. U pomanjkanju ženke njegova divljeg roda bile su mu i te mršave, bijedne seoske mačke dobrodošle ljubovce, objekti, na kojima može da zadovolji svoju nesuzdržljivu požudu. Nije mnogo oklijevao, nije tratio vrijeme u dugim uvodima i u obijesnoj igri. Bacao se na ženke, zahvaćao ih oštrim pandžama, ne obazirući se na njihovo prestrašeno i uzbuđeno drečanje, i odmah ih podvrgavao svojoj volji.

Noć za noći trajala je ta divlja igra; konačno je dojadila seljacima. Ujutro su nalazili svoje mačke sve krvave, izubijane, iznemogle. Dvije tri čak i uginuše. Dva seoska lovca izađoše u šumu da potraže toga mačka, koji im ne pušta da spavaju, no Paša je dobro znao, kako da očuva svoje tamno, gusto krzno. Ne nađoše ga nigdje.

Konačno presta i noćno pjevanje. Paša je utažio svoju strast i vratio se natrag u planinu. Uhvatio je nekoliko miševa i jednu lještarku. Spavao je cio dan, do kasno u noć, a onda je opet pošao u lov. Bio je još odviše umoran, a da bi mu se dalo lutati po planini, pa se uspe na granu iznad staze, kojom je prolazila divljač. Čekao je i čekao sve do zore, a onda začu šuštanje lišća. Stazicom je dolazila srna, mlada životinja, okoćena prošloga ljeta. Hodala je polagano, ne sluteći da na drvetu vreba prugasta smrt.

Kad je došla na domak skoka, baci se Paša na nju, zakvači joj se pandžama svih svojih nogu za vrat, a derači mu potražiše vratnu žilu kucavicu. Srna prestrašeno i bolno zabeči, diže glavu i jurnu u najgušću šikaru, ne bi li o granje i šiblje otresla zvijer, koja joj je visjela na vratu. Paša se međutim odviše čvrsto držao. Udarce šiblja nije osjećao. Oštri mu zubi ubrzo nađoše žilu i pregrizoše je, a vruć mlaz krvi poštrca i njegovu njušku i srnin trag. Srna je bježala silnim očajničkim skokovima, ali ti su skokovi ubrzo postajali sve kraći i nesigurniji, sve dok srna konačno ne zatetura i ne klonu na zemlju.

* *

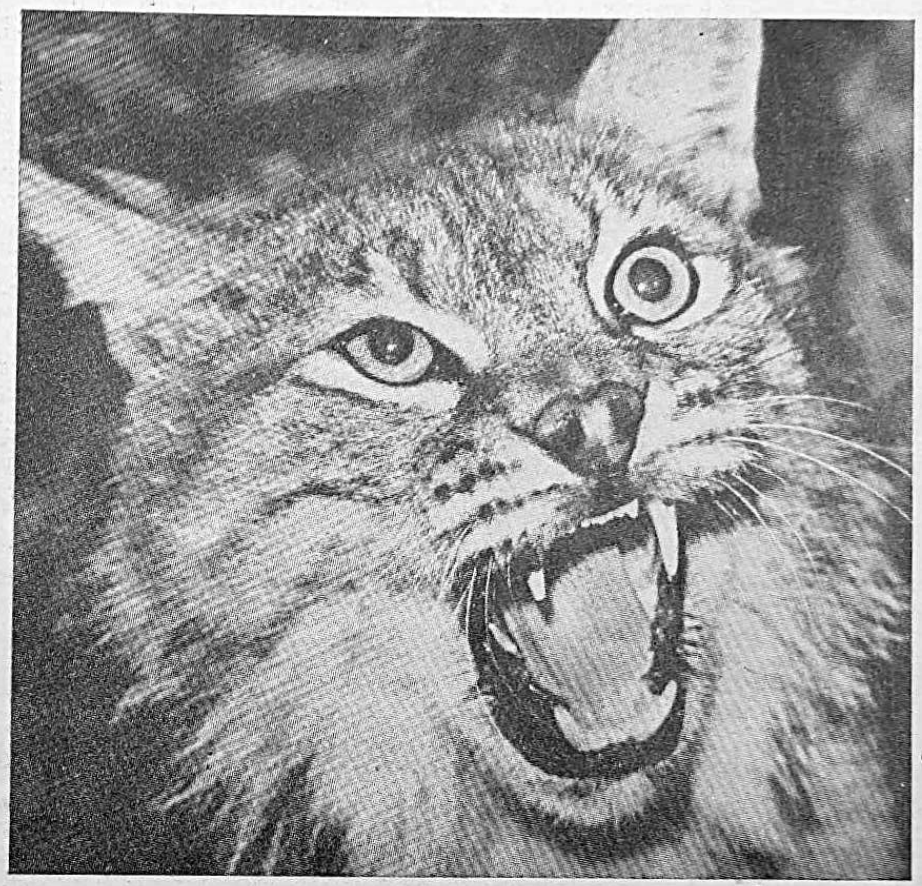

Opet je prošla jedna godina, opet je došla veljača. Paša je već dobro znao da je sam na planini. Nije tratio vrijeme lutajući i tražeći družicu, već se ubrzo spustio do planinskoga sela.

Vidi, vidi! Ovaj put nesamo da su na njegov zov došle bijele, šarene, crne i sive mačke tankih nogu, sitnih glava i jadnih repova, već je među njima bilo i krupnijih primjeraka, odebelih glava, sivkastosmeđa krzna s poprečnim tamnim prugama i kratkih, kao odsječenih repova — njegovo vlastito potomstvo iz prošle godine.

A kad je treće zime ponovo sašao u selo, bijelih i šarenih mačaka gotovo i nije više bilo. Mužjaci njegove krvi bili su jači i borbeniji od čistokrvnih domaćih mačaka, pa su im pootimali ženke. Morao je čak i da se bori s dvojicom takvih drskih mladića. Sa svojih trinaest kilograma snažnih mišića, svojim čeličnim pandžama i brzinom svojih udaraca lako je iznio pobjedu.

Još jednu godinu došao je Paša do sela, a onda više nije bilo potrebno da se spušta do oranica i da se izlaže opasnosti. Njegovi potomci u selu imali

su njegovu nemirnu krv. Nisu mogli da mirno drijemaju u kućama, da hvataju samo miševe i piju mlijeko. Počeli su da se skiću po šumi, da uživaju u lovu, a konačno i posve podivljaše.

U planini ima opet mačaka. Nisu doduše tako krupne kao Paša, ali ti su mu mješanci posve slični po vanjštini, po načinu života, po divljini. Kad u veljači sunce obasja snijeg, i kad se u Paši opet ugrije krv, njegov zov brzo nailazi na odgovor. Onda opet šumom odjekuje zavijanje, urlik, dreka, stenjanje, gnjevno puhanje, krkljanje i rika, nerazumljivi vapaj u pomoć, očajni plač djeteta u smrtnoj opasnosti. Odjekuje šumom i planinom, sad tiše, sad jače, razvučeno, izazovno, divlje.

Paša i njegov rod piruju.

Vlatko Šarić

Divlja mačka (felis silvestris) jedina je — osim ono nekoliko preživjelih primjeraka risova — divlja zvijer iz roda mačaka, koja se održala u Evropi. Kao velikog lovnog štetočinju posljednjih su je decenija oštro progonili, tako da je u srednjoj i zapadnoj Evropi već rijetka, te stoji pod zaštitom lovnoga zakona. U našim krajevima ima još mnogo divljih mačaka. Najradije se zadržavaju u gustim i prostranim šumama. Danju se skrivaju u šupljinama, u stijenama, u spiljama, ali i u lisičjim i jazavčevim jamama, a i u šupljem drveću. U ta skloništa zalaze, međutim, samo po hladnijem vremenu.

Pare se u veljači, negdje prije, negdje kasnije. Nakon devet tjedana okoti ženka tri do šest mladih, koji su desetak dana slijepi. Kad mali poodrastu, stara ih mačka, jednako kao i lisica svoje mlade, podučava u umjetnosti lovljenja; održava s njima pravu školu.

Divlja je mačka slična domaćoj, samo što je mnogo veća i teža od nje. Odrasli primjerci teški su prosječno 6 do 9 kilograma, ali nerijetko nalazimo i primjerke teške i do trinaest kilograma.

Boja krzna nije im jednaka, te varira između žućkastosive do sivosmeđe pa i do gotovo posve crne. Sredinom leđa proteže se tamna pruga, od koje se odvajaju poprijeke tamne pruge oko cijelih leđa i bokova. Rep je kratak, kao odsječen, na vrhu crn, sa crnim kolobarima. Derači i šape u divlje su mačke krupniji nego u domaće, a osim toga ima divlja mačka crne usne i crne tabane. Divlja mačka živi 12 do 15 godina.

LIJENČINA

Ondje, kamo ne dopire suhi južni vjetar, koji puše na otvorenoj ravnici Chaca, u dolinama Anda, u vlažnim nizinama Surutu kod Buena Vista, u nekim dolinama Chiquita, raste bujna tropska šuma, gdje na drveću cvatu orhideje, gdje krupni, blistavi, baršunasti leptiri lepršaju u polumraku. Tko umije gledati, razabire, da u tim šumama iz bajke bjesni neviđena borba za opstanak: biljke i životinje bore se za svijetlo i za život.

Tu malero ubija zlatnoga zeca, jaguar paku, a boa majmuna kapucina; tu se divne palme i lisnato drveće bori s drvećem jednake vrste, a oko njih se, dok ugibaju, ovijaju silni epihiti. Eto jedne palme motaku, u koju je palo sjeme bibosija. Možda ga je donijela kakva ptica. Bibosi spušta korijenje do zemlje i ovija palmu gustom mrežom granja kao zmijskim tijelom, sve dok se na kraju palma ne zaguši; bibosi se tad osovi na vlastitu stablu i visoko digne lisnato granje.

Ah, koliko se toga ovdje zbiva! Kako da sve to ispripovjedim! Tu živi i tipavac troprsti, jedna od najneobičnijih životinja ovoga svijeta.

Tko ga vidi u zoološkom vrtu, začuđeno će ga pogledati i poći dalje. Čovjek, koji ih je vidio u njihovoj domovini, osjetit će, međutim, potrebu da ocijeni njihov položaj i njihovo značenje u toj zajednici živih bića, u koju su i oni uklopljeni. Mora da sam sebe upita, zašto li se kreću tako fascinantno polaganim kretnjama, kako to, da im ta sporost ne udi ili kakve li im prednosti daje. Sve su im kretnje nevjerojatno polagane, kao da se posve automatski kreću u snu, ali su im zahvati neobično snažni. Sve se ostale životinje dadu na neki način razdražiti, kadšto se kreću brzo, bojažljivo, ljutito, ali na tipavčevim udovima kao da su vječno neki nevidljivi olovni utezi. Zar su njegovi mišići fizički nesposobni da ga brže pokrenu? Ili zar mu živci tako polagano reagiraju i s toliko zapreka prenose zapovijedi iz mozga?

Cio život visi tipavac u granju držeći se snažnim srpastim pandžama svojih udova. Obično je savijen u klupko, pa tako visi glavom prema dolje. Toga najravnodušnijeg od svih flegmatičara ne uznemiruje nikakav utisak, pa ni hitac ispaljen kraj njegova uha.

Uhvatimo li tipavca i prenesemo li ga na sunce, da bismo ga slikali, on će odmah svojim neizmjerno polaganim koracima poći prema najbližem drvetu da se uspne na nj. Odnesemo li ga ponovo na čistinu, ne će se braniti, ne će gristi, samo će naširoko razmahnuti svojim dugačkim prednjim udovima, ne bi li se mogao za nešto uhvatiti. Uspije li mu da uhvati kakvu granu, zgrabit će je željeznim zahvatom.

Polaganom kretnjom okreće uhvaćen tipavac glavu nalijevo, nadesno, prema natrag, kao da mu sjedi na kuglastoj osovini. A onda bolno, piskutavo, i otegnuto zavrišti, jedamput, dvaput, triput, u dugačkim razmacima. Uza sve to ostaje na njegovu okruglu licu isti glup izražaj — kao da je savršeno odsu-

tan duhom. Samo oči, na kojima su kapci uvijek zapaljeni, katkad bolno i tužno žmirnu. Čovjek bi očekivao, da će na tom licu vidjeti kakav mimički izraz, ali ga ne nalazi. Tipavac je sisavac, ali držanje mu je kao u gmaza, kao u kornjače, koja se upravo probudila od zimskoga sna.

Krzno mu je slamasto. U kišno doba zeleno je od algi. U tom suhom, slamastom krznu živi jedna vrsta moljca. Koja bi živa životinja dopustila, da joj se u krzno zaležu moljci? U tipavcu se sve odvija neizmjerno polagano: u debelom crijevu skupljaju mu se izmetine, stare mjesec dana, a pun mu mjehur dopire do ošita.

Smeđi mu zubi neumorno režu poluokrugle izrezotine iz velika prstasta lišća drveta cecropia. Na istom drvetu živi neka vrst borbenih mravi, no ni oni ne mogu da dopru do kože kroz tipavčevo krzno debelih dlaka. Zagristi se mogu samo u njušku i u rubove očnih kapaka, ali tipavac se jedva i brani.

Ranimo li ga teško, okreće tipavac glavu kao da je iznenađen. Srce mu bije i dalje, pošto mu je iz tijela istekla krv. Jednom mu ogulismo kožu; oguljeno tijelo opet se počelo micati, da su me prošli srsi. I takva je životinja sposobna za život! Snaga, kojom se kvači za drveće, žilavost, pa noćni život nadomještaju tipavcu nedostatak brzine i inteligencije.

Izumire samo ondje, kamo je dopro čovjek, jer tipavčevo krzno daje, kažu, dobre pokrivače, koji se stavljaju ispod sedla.

Hans Krieg

Tipavac troprsti (brodypus tridactylus) živi u vlažnim tropskim prašumama Južne Amerike. Velik je poput mačke, a dugačak do pola metra. Veći dio dana spava, savijen u kuglu, objesivši se na rašlje kakve tanke grane. Tko može onamo za njim? Jaguar ne može. Možda katkad može do njega zmija, a katkad i koja ptica grabilica, koja ga je odozgo ugledala. Može li mu ona, međutim, nauditi? Grana se ljulja, i svaki je udarac veoma oslabljen. Krzno je gusto i debelo, koža debela i žilava, a prsni koš snažan i čvrst. Nije ga lako raniti.

Tipavci su posljednji ostaci nekada razgranata i snažna reda životinja. Danas su maleni, ali orijaški tipavac (megatherium) bio je velik gotovo poput slona!

Inteligencija je kod tipavca veoma slabo razvijena. Brehm veli, da su toliko neinteligentni, da u sužanjstvu ne umiju naći hranu, koju im stavljaju u kavez, već čuvar mora da uđe u kavez, da stavi tipavca u krilo kao malo dijete i da mu stavlja hranu u gubicu.

PILIĆI IZ INKUBATORA

U vrućoj vlažnoj, gustoj šikari sjeverne Australije očuvale su se brojne izolirane životinjske vrste, koje nemaju srodnika ni u jednom kraju svijeta: kljunaš čudnovati, sisavac, koji ne rađa žive mlade, već nosi jaja, kljunati ježak, koji se također leže iz jaja, a mati ga nosi u tobolcu, klokan, koji doduše koti žive mlade, ali tako slabo razvijene, da ih dugo vremena mora još da nosi u tobolcu. U toj vlažnoj šikari živi još jedna neobična životinja, o kojoj je vrijedno da se napiše nekoliko riječi. To je talegala (abctura lathami), šumska kokoš iz obitelji megapodiidae.

Talegala je snažna koka, koja građom tijela podsjeća na purana. Ima krupnu, golu, grimizno crvenu glavu s jasno žutim podvoljkom, srednje dugačak vrat, svinut kljun, čvrste noge s kratkim prstima, kratka, okrugla krila. Odozgo je smeđa poput čokolade, odozdo svijetlosmeđa. Sve u svemu, to je

dobro građena ptica iz obitelji koka, koju je priroda lijepo opremila za život u gustoj australskoj prašumi. Od ostalih ptica iz obitelji koka razlikuje se samo po načinu, na koji uzgaja potomstvo.

Prva je razlika između talegale i ostalih koka ova: za valjenje potomstva brine se pijevac; koka tu uopće ne sudjeluje. Kad je pijevac spolno dozrio, on se odmah laća predradnji za leženje pilića. Na zaklonjenom mjestu u prašumi načeprka orijašku hrpu suhoga lišća izmiješanu s grančicama, s nešto humusa i sa sitnim kamenčićima. U tom je poslu neumoran, a zabavljen je njime po više mjeseci! Kadšto mu je hrpa visoka i po metar i pol.

Ta hrpa lišća treba da posluži kao pravi inkubator, kao stroj za valjenje pilića. Koka talegala ne sjedi naime na jajima niti vodi piliće. Ona samo snese jaje, a sav ostali posao obavlja pijevac.

Hrpa lišća je gotova. Sad dolazi kišno doba godine. Kiša pada na hrpu, lišće se smoči i počinje trunuti. Pritom se stvara toplina i inkubator je gotov! Toplina je iz dana u dan sve veća, a kad dosegne po prilici 35 stupnjeva, uspinje se pijevac na svoje remek-djelo i doziva ženku. Sve dotle ona se nije ni pokazivala u blizini hrpe lišća. Po obavljenom parenju iščeprka pijevac u hrpi lišća nekoliko rupa dubokih 60 cm, a ženka snese u njih jaja, i to u svaku rupu po jedno. U istu hrpu znade i po nekoliko ženki snesti jaja. Snesavši jaja, ženka odlazi, a pijevac preuzima svu brigu.

On danomice posjećuje svoj inkubator i pazi na to, da toplina, što je pilići trebaju za valjenje, ne bi bila prevelika ili premalena. Učini li mu se, da je prevruće, čeprkajući skida nekoliko slojeva lišća i brine se za ventilaciju; učini li mu se, naprotiv, da je toplina za valjenje premalena, gomila oko jajeta nove naslage trula lišća, koje će povisiti temperaturu. Tako je neprestano zaposlen, veoma brižan i što je još čudnije — nikad se ne buni i ne čini pogreške. Kolika li je snaga toga nagona u njemu! Nitko ga nije učio, kako ima da gradi svoj inkubator, nitko mu nije rekao, koliku toplinu trebaju jaja za valjenje, a kolika bi bila za njih prevelika, pa bi ubila zametak u jajetu. Nije on to sve naučio gledajući ili promatrajući nekoga drugog pijevca pri gradnji inkubatora. Ne, on sve to zna, sve mu to govori njegov nagon, njegova rasna memorija, što ju je sa sobom donio na svijet.

Po prilici šest tjedana zabavljen je pijevac tim poslom na svojem inkubatoru. Onda je valjenje završeno. Pijevac raskapa hrpu lišća, kopa hodnike, kroz koje će mladi pilići moći da izađu na danje svijetlo.

Konačno eto i njih, a s njima i novoga čuda: pilići su posvema razvijeni, obrasli su gustim paperjem, pa mogu čak i da lete. Put u svijet njima je otvoren, a pred kolijevkom ih čeka otac. Dolaze li k njemu da se ogriju i osuše, kao ostali pilići? Ni govora. Njima ne treba ni otac ni mati. Trče ravno u šumu i odmah sami, bez ičije poduke traže i nalaze hranu, sklanjaju se pred neprijateljima i provode posve samostalan život.

Vlatko Šarić

NEPOBJEDIVI

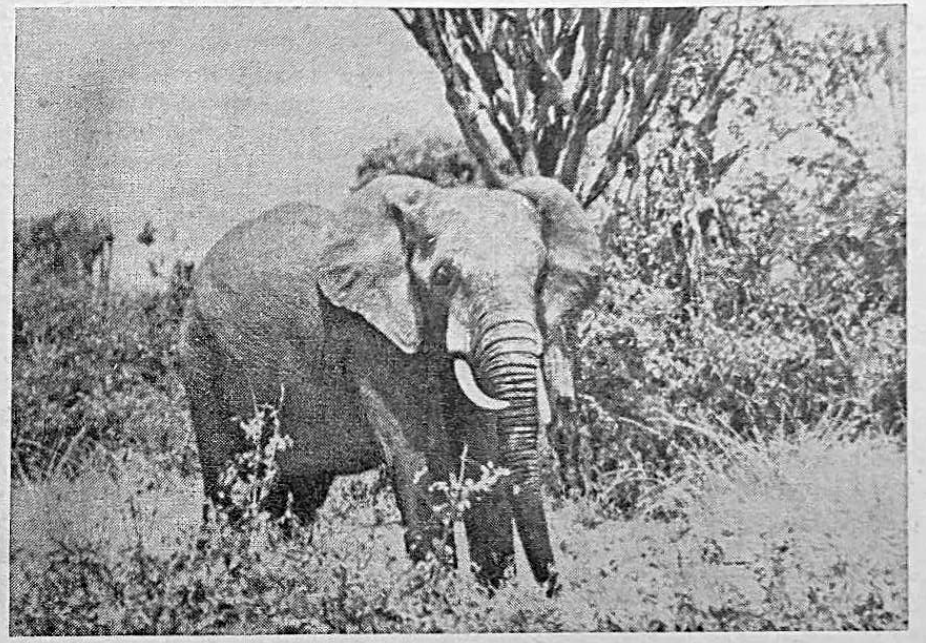

Moji su nosači odložili svoje terete i počeli kuhati, a ja sam nastavio put prema jezeru Kilemele. Pratio me samo moj puškonoša. Sunce je konačno probilo guste oblake, no prašuma je još uvijek bila mračna i neprijazna. Konačno se drveće razmaklo, i mi smo izašli na stepu obraslu visokom požutjelom travom.

Vrhunac Lutindi, okrunjen snježnom kapom, bljesnuo je u večernjem suncu. Zrak je bio pun nekoga poluglasnog šaptanja. Oko nas je živjela i disala prašuma.

Najednom se preda me ispriječi neko orijaško biće i zakloni mi svojim tijelom Lutindi. Bio je to golem slon. Kljove su mu bile debele poput mladih stabala. Nepomično je stajao okrenuvši glavu prema sjajnom vrhuncu.

Tiho sam se okrenuo, dohvatio pušku iz ruku svojega puškonoše i opet se okrenuo podižući pušku k ramenu, ali slon je nestao kao da se rasplinuo u magli. Zar sam pao žrtvom halucinacije?

Pošao sam dvadesetak koraka naprijed do mjesta, na kojemu je maločas stajao slon, i našao sam njegove tragove. Bili su pola metra široki i vodili su do neke male šumice, koja je morala zakloniti slona pred mojim pogledom i koju nisam odmah zamijetio, jer mi je sunce sjalo ravno u lice.

Moj je puškonoša međutim pobožno i prestrašeno šapnuo: »Gospodine, to je Mzee Omari, najveći slon na svijetu. On je ubio već mnogo ljudi. Kad hoće, znade se napraviti nevidljivim.«

Nekoliko dana kasnije došao je onaj isti crnac na moju plantažu.

»Bwana, Mzee Omari je opet ovdje. Vidio sam ga u Foroforu«.

Za pola sata bio sam s trojicom crnaca na putu, a predvečer smo stigli do prašume Foroforo. Ulogorili smo se tik gorskoga potoka, i uskoro su veselo zaplamsale logorske vatre. Ja sam, kao uvijek, sjedio uz svoju vatru, i srce mi se ispunilo divnim mirom. Imao sam vremena za razmišljanje, i svi su mi problemi postali jasni. Logorska vatra mi je donijela mir i zadovoljstvo.

Drugoga jutra— upravo smo pili svoj jutarnji čaj i grijali ruke na vatri — odjekne iz blize prašume gromki prasak. Odmah smo pošli u tom smjeru. stablo, da dođe do slatkih plodova s krošnje. Odmah smo pošli u tom smjeru. Pod krošnjama prašumskih orijaša nije bilo mnogo grmlja, pa smo brzo napredovali. Najednom se Moholo, nadzornik moje plantaže, zaustavi i pokaže na zemlju: u meko su tlo bile utisnute orijaške stope od pola metra promjera: Mzee Omari. Osjetio sam, kako mi je krv šiknula u glavu i zastidio se toga čuvstva. Nisam smio dopustiti da me ostavi hladnokrvnost.

»Podimo, bwana«, šapne Moholo. Učinilo mi se, da je i on morao nešto progutati, taj inače uvijek smioni i valjani lovac. Šuljali smo se poput sjena nastojeći da ne izazovemo ni najmanji štropot. Bilo je tiho kao u grobu i gotovo isto tako tamno. Četiri slaba čovjeka išla su da ubiju najveću kopnenu životinju svijeta, a srca su im se stezala od straha.

Odjednom Moholo čučne i pokaže preda se. Između stabala ugledah rđasto sivu prugu slonovih leđa. Bila su možda dvadeset i pet koraka daleko. Životinja se polako zibala na mjestu, ali ja nisam mogao nikako da razaberem glavu. Bilo je odviše mračno. Činilo se, da orijaš spava.

Onda se nešto pokrenu, i ja opazih obris glave i prljavo bjelilo kljova.

Pušku gore! Ali već je slonova glava nestala za stablom.

Prišuljao sam se nekoliko koraka bliže, no i slonova se glava pomicala usporedo sa mnom. Pošao sam malo natrag. Gore pušku! No slonovo rame i cijela plećka nestanu za stablom. Niotkale ćuha. Slon nas nije mogao nanjušiti. Tamno je; slon nas ne može ni opaziti. Čini se ipak, da Mzee Omari ima i neko šesto osjetilo, koje ga upozorava na opasnost. Odlučio sam se: ustajem i brzim se koracima približujem slonu. Pritom moram paziti kamo stanem, da me ne oda kakva suha grančica. Kad sam nakon nepune sekunde opet podigao glavu, već je Mzee Omari nestao. Samo tihi šum lišća odaje pravac njegova bijega. Podosmo za njim hodajući za orijaškim tragovima.

Nakon nekoliko časaka izašli smo na malu čistinu, a onda ponovo zađosmo u prašumu, u beskrajni tamni Foroforo. Nismo još prešli ni stotinu koraka, kad naglo zastadosmo kao ukopani. Neki nam je strašni osjećaj stisnuo grlo. Osjetih kako me prolazi jeza... Ususret nam je dolazio težak zadah i neki mukli neprekidni štropot. Ogledah se za svojim pratiocima. Ležali su na zemlji i poput zmija puzali prema nekom drvetu vrste kalambeke, pa se sakrili u rupama između njegova orijaškog korijenja.

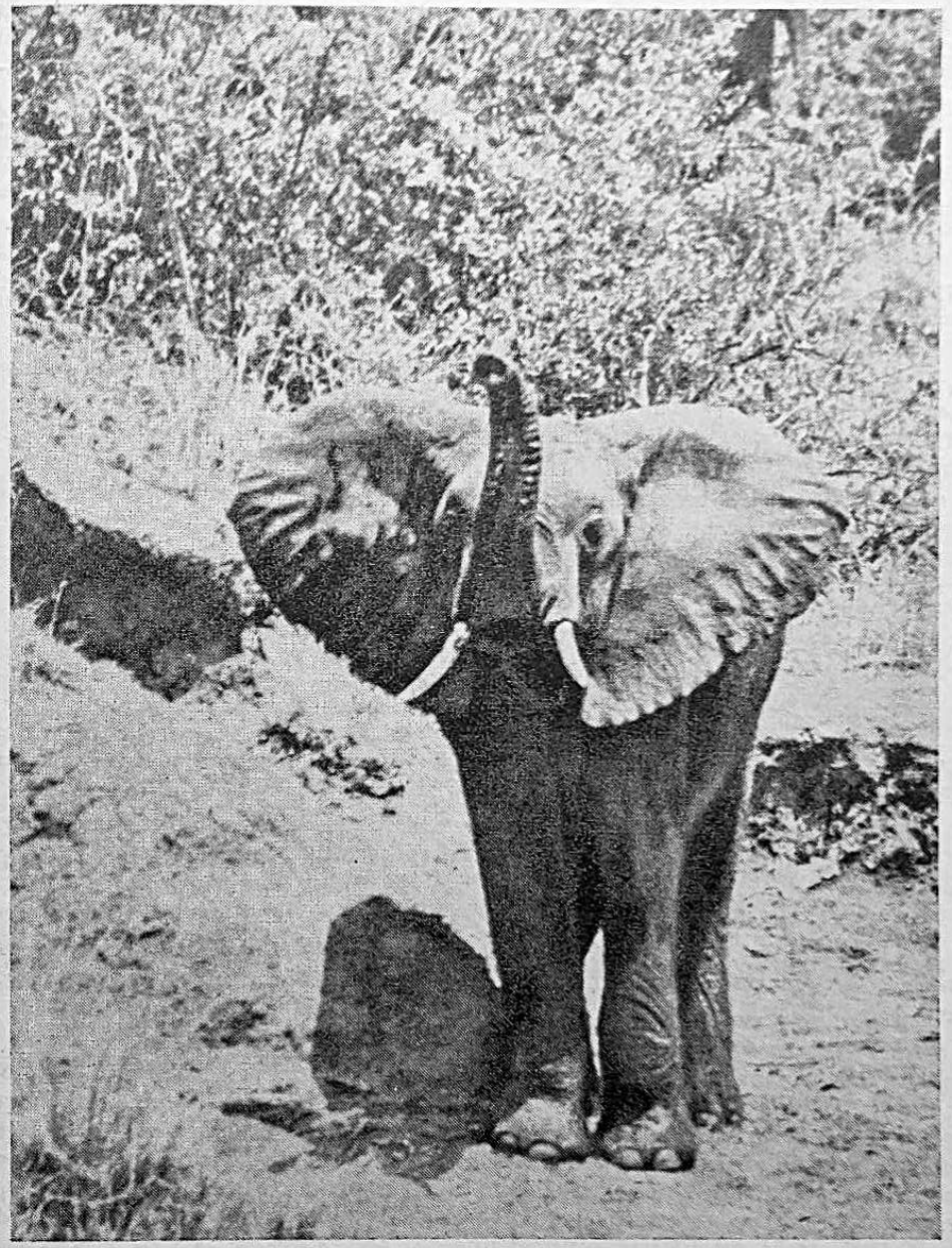

Bilo mi je kao da se budim iz sna. Preda mnom se pokazalo neko drvo ... polako je krenulo. To je bio orijaški slon. Uza nj je trčkaralo mlado, a onda dvije mršave slonice. Desno, i lijevo, posvuda okolo sami slonovi. I iza mojih leđa čulo se pucketanje granja. Naglim sam skokovima potrčao k svojim crncima među korijenje.

Cijelu je okolinu ispunio slatkasto-gorak zadah. Nalazili smo se usred stada slonova, kamo nas je odveo mudri orijaš Mzee Omari. Stado se upravo počelo kretati. U njemu je moralo biti na stotine životinja, jer se činilo, da je cijela šuma oživjela.

Uto sa sjevera odjekne slonovsko trubljenje. Šuma i njezino stado oživješe. Goleme su životinje sa ovih strana pošle onamo, odakle je dolazilo trubljenje.

Kad je posljednji slon nestao u sumraku ispod stabala, usta Moholo i poče povraćati ... Brzo smo izašli iz šume na otvorenu stepu, gdje je puhao svjež povjetarac. Sunce je sjalo. Negdje je cvrkutala neka ptica, a daleko gore sa sjevera čulo se pobjedonosno slonovo trubljenje. To je bio pobjednički smijeh orijaša Mzee Omari.

Nekoliko tjedana kasnije vraćao sam se s nekoga dugačkog putovanja na svoju plantažu. Posljednjih sam pedeset kilometara morao prijeći pješice. Tu sretoh Mohola, koji mi je s još dva tragača pošao ususret. Nosio je moju tešku pušku za slonove.

»Bwana, Mzee Omari se već tjedan dana skita ovuda. Zato ti donesoh pušku«.

To me je obradovalo. Brzo nastavismo put. Oko deset sati uvečer prolazili smo kroz gustu šumu Fundie, u kojoj se navodno zadržao stari slon. Na nebu je plivao mjesec, a oblaci su se lovili oko njega. Najednom iza nas nešto prasnu i slomi se kao da se ruši lavina; zacijelo je stado slonova pobjeglo prema klancu Luengera.

Neko sam vrijeme prisluškivao, a onda rekoh crncima: »Otišli su; idemo i mi«. Ali Moholo nije bio s time posve sporazuman. Stao je napeto prisluškivati.

»Mzee Omari se vraća, ne čuješ li?«

I ja stadoh slušati. Negdje izdaleka dopiralo je tiho šuškanje i pucketanje ... Sad se približavalo, bivalo je sve jasnije ... i ... najedanput se pred nama pojavi nešto golemo i tamno, kao neka neumitna sudbina. Oba tragača smjesta skočiše u šumu. Samo je Moholo ostao i pružio mi pušku.

Orijaš je uto bio već pred nama. Njegovo se gromko trubljenje prolomi kroz noć. Nadvisio nas je kao kakav toranj. Brzo nanišanih. Vatreni jezik liznu u tamu, i teški metak pogodi orijaša u vrat, tako da je odmah sjeo na stražnje noge. Okrenuh se i počeh bježati, no čas zatim posrnuh i padoh, a Moholo mi pomože da ustanem. I nehotice sam se morao ogledati: Mzee Omari je strašno krvario. Tresao je glavom, a krvava je kiša škropila sve okolno grmlje. Onda nas opazi, naglo ustane i pojuri za nama grozno trubeći.

Trčali smo, da spasimo život, a tik iza nas jurila je orijaška životinja. Moji su mi crnci dovikivali iz šume: »Ovamo, bwana, brzo ovamo!« ali istodobno sam čuo kako iza mene šušti suha slonova koža — upravo poput svile. Taj šuštaj kazuje iskusnom lovcu: odmah će te uhvatiti! Strelovito se bacismo

ustranu, onamo, odakle su dopirali glasovi naših tragača. A Mzee Omari, koji zbog rane nije mogao da njuši, pojuri dalje niz prašumsku stazu i nestane u tami ... Ovaj sam mu put izmakao.

Mzee Omari je terorizirao cijelu okolinu. Njemu i njegovu stadu pripadale su naše ceste. Još sam dvaput pucao na njega, ali u brzini, jer me je njegov iznenadni napadaj potjerao niz neku strminu. Jednom je stado slonova rastjeralo moje nosače i uništilo svu rezervnu hranu i konzerve zdrobivši ih u kašu. Radnici su mi počeli bježati s plantaže.

Konačno je jedne večeri došao poglavica susjednoga crnačkog sela na plantažu: »Bwana, sad nam moraš pomoći. Cijela te zemlja čeka. Mzee Omari uništava naša polja i žanje prije nego što su se nasitila naša goveda.«

Još iste večeri otišao sam u selo Lutindi i prenoćio u šatoru. Ustao sam točno u četiri sata ujutru. Straže su javile, da je Mzee Omari sa dva pratioca došao do nasada banana, ali da je odmah otišao prema jezeru Kilemele.

I ja sam sa svojim pratiocima smjesta otišao onamo, i tu smo na obali našli duboko utisnute tragove slonova. Za desetak smo časova stajali na rubu prašume. Evo! Opet gromki prasak kao ono prvoga dana lova. S ruba šume jasno sam vidio, kako je palo oboreno stablo. Odmah sam jednoga tragača poslao u širokom luku u šumu iza slonova i naložio mu, da tamo tiho pokuca palicom o stablo. To će zaokupiti pažnju našega slona.

Idući su trenuci prošli u potpunoj tišini, u najvećem napinjanju svih osjetila. Konačno začusmo posve tiho tak-tak.

Napeo sam pušku i zašao i šumu. Nisam prešao ni trideset koraka, kad se preda mnom pojavi orijaš Mzee Omari. Okrenuo mi je leđa i polako hodao natraške okrenuvši glavu onamo, odakle je dopiralo kuckanje po drveću. Bio je udaljen od mene jedva deset koraka, ali u guštiku nisam mogao ni nadesno ni nalijevo.

U taj je čas puhnuo laki vjetrić i donio slonu moj zadah ... Mzee Omari bijesno zatrubi i okrene se. Pod mojom se mušicom načas ukaza njegovo uho ... Hitac oštro prasne, i orijaški se slon smjesta svali na zemlju ... Još jednom gromko zatrubi; taj je silnikov smrtni krik zaorio šumom kao najdublji akordi orijaških orgulja ... Odjeknuo je od kamenih stijena planine Hundu, od obronaka Usambaru i zamro nad mirnom površinom jezera Kilemele.

Tako je poginuo Mzee Omari, vladar prašume, silni orijaš krajine Fundie.

John Moran

Slon je najveći kopneni sisavac. Od morskih su sisavaca od njega veći samo kitovi. Indijski slon (elephas maximus) visok je, mjeren na ramenu, do tri metra i težak oko četiri tisuće kilograma, a njegov afrički brat (elephas africanus) naraste i do tri i pol metra, mjereno na ramenu, ali nije tako težak kao indijski. Afrički se slon razlikuje od indijskoga uglavnom po mnogo većim, upravo orijaškim ušima, te dužim i jačim kljovama. Kljove mu narastu do tri metra u dužinu, a teže 30 do 50 kilograma.

Slonovi su posebna životinjska vrsta, koja nema nikakvih živih srodnika među sisavcima. Karakteristika im je rilo, surla, koja je zapravo produženje gornje usnice i nosa. Na vrhu rila ima indijski slon mesnati nastavak u obliku prsta; afrički slon ima dva takva »prsta«. Rilo služi kao organ mirisa i opipa, kao alat za hvatanje i kao strašno oružje. Obje kljove, prava slonova kost, nemaju korijena i neprekidno rastu. U mužjaka su dulje, u ženke kraće, a kadšto ih u nje uopće nema. Slonove su noge nalik na stupove. Koža mu je gotovo posve gola, bez dlaka, samo što na

vrhu repa imaju kitu debele i oštre dlake. Mozak im je razmjerno malen, ali je dobro razvijen, s mnogo režanja; slon je inteligentna životinja.

U Indiji živi slon u velikim šumama, jednako u ravnici kao i u planinama, pa se penje i na visoke vrhunce, jer mu ne smeta ni snijeg. Razmjerno ga je lako pripitomiti. Pripitomljene slonove upotrebljavaju u Indiji kao radnu stoku za prenošenje tereta. Hvataju ih u velike torove, pri čemu pitomi slonovi temperamentno pomažu pri krocenju svoje divlje braće. Zanimljivo je, da kod takva lova pitomi slonovi nikada ne kušaju da pobjegnu, već kao da upravo s veseljem pomažu čovjeku da slomi otpor njihovih divljih drugova.

I afrički je slon šumska životinja, ali on izlazi i na stepu. Voli vodu i rado se kupa. Živi u stadima. Svako je stado zapravo velika obitelj, koja može da broji nekoliko glava, ali i više stotina životinja. Afrički je slon neumorna skitnica, brži je, odlučniji i mnogo opasniji od indijskoga. Najopasniji su stari samci. Slonovi se hrane jedino biljnom hranom, uglavnom lišćem, plodovima i travom. Čovjeku se uklanjaju, ali ako misle, da su ugroženi, ili ako se razljute, osobito u doba parenja, napast će ga naglo i žestoko, pa je već mnogi lovac izgubio život na vršcima slonovskih kljova ili pod njihovim teškim stopalima.

Govore, da slon veoma loše vidi, ali svi prirodoslovci ne misle jednako. Tako Carl Akeley veli: »Slon se ne boji nijednoga živog bića osim čovjeka, pa se zato ni ne osvrće na pokretne predmete oko sebe, kao što to čine ostale životinje. Jednom me stado slonova ipak opazilo u udaljenosti od dvije stotine pedeset metara i smjesta me napalo«. Na svaki je način njuh u slonova silno razvijen, a i sluh im je izvrstan. Šumom se umiju kretati upravo začudno tiho i nečujno.

Najzanimljiviji je organ u slona njegovo rilo. Slon ga može pokrenuti i savinuti u svakom smjeru i u svakom kutu. U njemu nema kosti, ono se sastoji od mišića i tetiva, a tako je čvrsto, da ga jedva možeš zarezati nožem. Slon može kroz rilo ispuhnuti mlaz vode dovoljan da ugasi vatru; njime on može podići deblo teško tisuću kilograma, a može iščupati i najsitniju travku. Slon pije kroz rilo, jede s pomoću njega, radi njime, i bori se njime.

U prirodoslovnom pogledu nema zanimljivije životinje od slona. Zaostao je iz ranijih perioda razvoja naše zemlje i prilagodio se novim životnim uvjetima. Može jesti i probaviti sve biljne supstancije, može žeđ utažiti vlagom sačuvanom u aloji, a umije i prednjom nogom iskopati bunar u koritu presušene rijeke. Koliko je poznato, ne boluje od zaraznih bolesti. Dobar je pješak i u jednom danu prevaljuje velike udaljenosti. Na ravnu je tlu konj brži od njega, ali na teškom terenu konj ne može umaći. Premda je naoko nespretan, umije se veoma spretno okrenuti na mjestu i nečujno nestati.

Neprijatelja, osim čovjeka, nema. Govore, da je tigar smrtni neprijatelj indijskoga slona, no to su neprovjerene bajke, koje su nastale zbog toga, što Indijci polaze u lov na tigrove jašući na slonovima. Očajni tigrovi, stjerani u škripac, ne nalaze drugog izlaza, već da napadnu progonitelje, slonove — kad već ne mogu doseći ljude zaklonjene u košarama na slonovskim leđima.

Slon živi u sužanjstvu oko pedeset godina, a vani u prirodi vjerojatno sedamdeset i više. O načinu života slonova znamo veoma malo. Zanimljivo je, da lovci na slonove tvrde, da nizinski slon veoma rijetko legne, a planinski da u cijelom životu nikada ne legne.

Zbog skupocjenih kljova, takozvane bjelokosti, slonove su u drugoj polovini prošloga stoljeća i u prvim decenijama ovoga stoljeća nemilosrdno progonili, tako da su u nekim predjelima posve istrijebljeni. Sad su, međutim, zaštićeni strogim zakonima, i broj im polako opet raste.

Množe se veoma sporo. Slonica nosi dvadeset mjeseci i okoti po jedno mlado. Ono je visoko oko 90 cm, a teško 70 do 90 kila, no brzo raste i postaje težim. Prvih se godina života neprekidno drži uz majku, sve dok ona ne dobije novo mlado.

VLADARI NOĆI

Sunce je zapalo u blijedom crvenilu na vedrom, toplom prozirnom nebu. Polako, polako gasila se jasna boja, blijedila je i prolazila u sivkaste, zelenkaste i prozirne plavičaste tonove.

Planina se okrenula čelom prema zapadu, a njezine prostrane padine i obronci odjenuše se već svježim zelenilom proljeća, no vrhovi su joj još uvijek bili goli, mrki i suri. Tri je dana puhao južni vjetar. I sad je pod njegovim dodirom zatreptalo svijetlo, nerazvijeno lišće domahujući suncu i šaljući mu tisuće pozdrava.

Nestalo je snijega s kosa, s hrptova i obronaka. Samo u dubokim usjeklinama izmedu rebara gorske kose, u klancima i gudurama, što ih divlje bujice u hiljada stoljeća urezaše u bokove planina, ostala je po koja krpa prljave bjeline. Tu je već vladao plavičasti sumrak, koji se od časa do časa sve više zgušćivao.

Na dnu najdubljeg od tih klanaca, u mračnoj vlazi, koju ni za najvedrijega ljetnog dana ne pohodi sunčana zraka, izrastoše smreke, uspravne i golemе, da takvih nije bilo u cijeloj planini. Preduboka je gudura, prestrme su stijene, a da bi se posječeni orijaši mogli izvući na vrh. Dno te gudure posuto je silnim kamenjem, krupnim ko kuća katnica. Davno ga, u vrijeme, kad je zemlja bila mlada, odlomiše i ponesoše s planine debeli ledenjaci. Izmedu odvaljenih litica i nabacanih kamenih gromada i potok je jedva nalazio put, pa tu nitko ne bi prenio ni cjepanicu, a kamoli smreku debelu cijeli hvat.

I tako ovdje u nepristupačnom zaklonu, gdje ljudska noga ne kroči, gdje ne brenča zvono o ovčjem vratu i gdje ne odzvanja udarac sjekire, priroda osta vjekovima nedirnuta.

Potok zavija oko kamenja, obraslog debelim slojem mahovine, preskače ga, spušta se kao brzica, okrunjena pjenom, popostaje časak u tihom, tamnom jezercu, da se odavde naglo, divlje, uz buku, tresak i lomljavu, u visoku slapu,

baci niz stepencu u kamenju. Mjestimice potok nestaje. Iščezao je pod kamenjem, pa ispod njega nastavlja put, ali se ubrzo opet pojavljuje, bistar i zelenkast, kao nova brzica, kao novi slap.

Obala gotovo i nema. Stijene se mjestimice ruše neposredno u vodu, iz koje se opet uzdižu gotovo okomito, da bi se malo poviše rastvorile u strme padine klanca. Mahovina i paprat drže se vode, a žilava, niska, tamna trava pokriva stijene klance na mjestima, gdje ih nisu zasjenile smreke.

Smreke su goleme, prastare. Svaka je od njih pokušala da se protegne uvis, da svojim vrhom izviri iznad stijena klanca, da uhvati tračak sunca, ali malo kojoj je to uspjelo. Živjele su, rasle i umirale u sjeni, hladnoći i vlazi. A kad bi im došlo vrijeme, kad bi im otpale iglice i kad bi im istrunulo srce, rušile bi se niz strminu i raspadale bi se, da istrunu na šumskom tlu i dadu mjesta i hrane potomstvu.

Ljudi znadu za tu guduru. Zovu je vražji kanac. Klone je se, pa u nju ne zalazi ni pastirova ni lovčeva noga. Vele, da se u njoj nekad sakrivao hajduk Radojica, koji je orobio vlastitu braću umjesto da se Turcima osvećuje za zulume. Ali vile pomutiše pamet i njemu i njegovoj družbi, pa se poklaše međusobno. Odonda, a bješe to još za turskih zemana, javljaju se u guduri sablasti. Noću u njoj nešto zavija, plače, buči i brboće tako dugo i glasno, da se čuje u po planine.

Rekao bi čovjek, da je gudura mrtva i da ni danju ni noću nema u njoj živa stvora.

Ali nije tako. Iz jezerca, što ga čini potok među kamenjem, iskače srebrnasto tijelo vitke pastrve posuto crvenim i crnim točkicama. Hvata muhu i pada natrag u vodu, a za sobom ostavlja kolobare na površini. Vodeni kos, crn, s bijelom mrljom na vratu, kao da mu je tko svezao ubrusić, da se ne uprlja, vješto leti tik nad površinom vode. Najednom je nestao, iščezao. Zaronio je pod vodu, pa sad trči po dnu potoka i traži pužiće i kukce.

Pjevica u guduri nema, ali zato silaze u nju brojne vjeverice; one brbljaju cijeli dan, skaču sa smreke na smreku i griskaju češere, pa je tlo puno ljusaka.

Ni sad, uvečer, gudura nije mrtva. Mračno je u njoj, no izvježbano bi oko lako zamijetilo malu, vitku, mrku životinju dugačka repa, što se upravo uspela na oborenu, napol sagnjilu smreku. Sjela je na stražnje noge, a prednji dio tijela podigla je ravno uvis, tako da izgleda nalik na suhu granu, što je izrasla iz debla. Okreće glavicu na sve strane i uvlači vlažni zrak u nosnice. Pod vratom joj na časak zabljesne žuta mrlja. To je kuna zlatica, krvoločni šumski razbojnik, vladar svega živoga u guduri. Nije ona u njoj doduše najveća zvijer, jer tamo više uz hrid — ondje gdje su smreke najgušće, upravo neprohodne, sve isprepletene granjem oborenih stabala, što ih prije nekoliko godina poruši plaz, izazvan prolomom oblaka — stanuje stari šumski gospodar, mrki medvjed. Ali medvjed je dobroćudne prirode, hrani se uglavnom biljnom hranom i ličinkama, pa ga se šumski stanovnici doduše klone, ali on ipak ne izaziva u njima takvu prepast, kakvu izaziva mali zlatovrati krvolok.

Kuna se ukočila na srušenom deblu, da uhvati trag kakva plijena. Ali ovdje, u guduri, vlada čudnovat vjetar. Uvijek puše odozdo prema gore, kao u dimnjaku, pa kuna ne osjeća ništa osim mirisa vlažne zemlje.

Zlovoljno se uspinje uz klanac i kreće prema orijaškoj suhoj smreki, još krupnijoj i višoj od ostalih. Smreka je šuplja i pruža toliko zaklona, da u nju znaju zalutati svi šumski stanovnici. Šojke i golubovi, vjeverice i puhovi pokušavali su već da se ugnijezde na smreki, no svaki je takav pokušaj završavao na jednak način: jedne bi noći kuna posjetila drvo, i došljaci bi joj poslužili kao tečna večera.

Stigavši na podnožje smreke, stade kuna ponovo njuškati. Vjetrić još uvijek puše odozdo prema gore, i kuna ne njuši ništa.

Ljutito frknu, skupi se u klupko i dugačkim skokom skoči na stablo. Njezine oštre pandže zabole su se pri sigurnom zahvatu u nepravilnu grubu koru, i eto je začas kod prve šupljine u trulom drvetu. Ništa. Kuna se uspinje dalje.

Tu, na debeloj grani, tik uz samo deblo, izrasla je krupna kvrga. Izrasla je okomito uvis, neravna je i prljavo smeđe boje, upravo kao kora na deblu. Tik iznad grane, s koje je izrasla kvrga, nalazi se ulaz u drugo duplje, u kojem su češće golubovi dupljaši savijali gnijezdo.

Kuna je jurnula onamo. Mrzovoljna je i srdita. Vjetrić puše odozdo, i kuna ne osjeća ništa. Već je na domak grani s kvrgom, već je samo jedan skok dijeli od nje, kad se kvrga pomaknu, proširi, naraste, a pri vrhu joj se neočekivano otvoriše dva krupna žuta oka, i gnjevni pogled ošinu kunu.

Kuna smjesta, u djeliću sekunde, promijeni smjer kretanja. Skoči postrance, okrene se u skoku i sjuri niz stablo. Kretnje su joj tako brze, da ih jedva možeš slijediti pogledom.

Bijesna je i prestrašena. Tako nepojmljiva zabuna! Kod divljih životinja u šumi takve zabune obično kobno svršavaju.

Kuna je nestala u šikarju podno smreke, u guštiku borovice, koji je posve zaklanja pred svačijim pogledom. Taj krvoločni razbojnik, pred kojim strepi sve živo u šumi, izuzevši vuka i medvjeda, kome se lisica uklanja s puta, koji umije oboriti i tako krupan plijen, kao što je srna, progrizavši joj vratnu žilu kucavicu — ta divlja kuna pobjegla je spuštena repa.

Kvrga, kojoj se tako neoprezno približila, pretvorila se naime iznenada u krupnu pticu; njezin zavinuti kljun i njezine dugačke, oštre pandže odavaju razbojnika, jednako opasnog kao što je i kuna.

Ptica na grani nagnu glavu, i njezine krupne, žute oči prate kunu. Raširila je krila na neobičan način: tako, da se pokrilje okrenulo prema naprijed i stvorilo dva štita, istodobno spremna i za obranu i za navalu. Ptica otvori kljun, pa ljutito puhnu. Zvučalo je upravo tako, kao da je puhnula mačka. Nakostrušilo joj se i perje na glavi, a iznad njega se izdigla dva čuperka perja, kao neke uspravne uši.

Ptica je pokazala svoju posjetnicu.

To je Buljan, mužjak velike šumske sove ušare.

Čudna ptica, zaista. Glava joj je krupna kao u divlje mačke, pa i veća. Oči joj ne stoje postrance, kao u drugih ptica, već jedno do drugoga, tik kraj korijena kljuna. Glava joj je sprijeda plosnata, tako da Buljan ima pravo pravcato lice, samo obraslo perjem.

Iz njega viri kljun, dugačak i kukast. Bridovi su mu oštri i tako snažni, da Buljan može njima bez poteškoća pregristi zečju golijen ili tetrebovu krilnu kost.

Gore na glavi, oko ušnih otvora, perje je izraslo tako svrsishodno, da sačinjava pravi štit, podoban da prihvaća i najslabije zvukove. Ušni otvor je golem. Buljan izvrsno čuje, možda najbolje od svih ptica. Zato se sad i kuna

uzalud sakrila pred njim u borovičino grmlje. Buljan je doduše ne može vidjeti kroz gusti zeleni štit, ali je vanredno dobro čuje i prati joj svaki korak.

Kuna se udaljila, i njezini skokovi zamriješe u daljini. Buljan spusti krila i složi ih uz tijelo, zatvori kljun i spusti perje na glavi. Odmah postaje za polovicu manji, ali još uvijek je krupan i impozantan. Velik je poput guske, bar se tako čini, jer mu perje ne prileži uz tijelo, već meko visi s kože tvoreći crnkasto smeđi zastor, koji mu pokriva noge. Nalik je na fratra, kojemu se halja pružila do tla.

Buljan se proteže, stresa perje i škljoca kljunom. Noge mu izviruju iz perja, pa se vide dugačke, svijene, oštre pandže. Isteže jedno krilo, kao što čini kokoš, tare o nj nogu, a zatim to čini i s drugim. Opet čuje neki sumnjivi šum. Uspravlja perje nad oči i polako okreće glavu, sve dok mu lice nije došlo na leđa.

Što šuška na susjednoj smreki? Žute mu se oči otvaraju i svijetle kao dva krupna okrugla komada jantara. Eto, ugledao je uzročnika toga šuškanja. To je lještarka, mladi pijevac. Uzletio je na drvo da prespava na njemu. Buljan ga prati pogledom. Još je rano; tek što se počeo spuštati sumrak. Još nije vrijeme ni za sovu. Ali taj je sitni pijevac tako drsko sletio na granu, na kojoj se sad smješta, da Buljan ne može da odoli.

Ispušta granu, širi krila i naglavce se baca u dubinu. Onda naglo okrene ulijevo, izvrne se ustranu, pa se opet uzvine i sjedne na isto mjesto. Cio je taj let obavio posve nečujno, a nečujno je sletio i na granu. No sad škljoca kljunom i gleda dolje, u noge. Ispod njegova dugačkog perja viri mlohavo obješen vrat i glava lještarkina pijevca. Buljan je uhvatio plijen.

Sagiba glavu i snažnim udarcem kljuna para kožu duž bijelih prsiju. No čas zatim diže glavu i uspravlja uši. Negdje iz šume, više uz kosu, začuo se jasni zov »Huhu — huhu!«. Buljan nepomično prisluškuje. »Huhu — huhu! Huhu — huhu!« javlja se poznati glas, pa opet i još jednom. Buljan nadima perje i odgovara, a onda slijeće s grane i nestaje u šumi držeći ubijenu pticu u pandžama.

Nije odletio daleko. Nešto više, na strmom obronku planine, izbila je iz mekog pokrivača smrekinih iglica okomita, glatka stijena. Visoka je i nepristupačna, pa ne pruža uporište ni za sitne šape divlje mačke. Usred stijene je pukotina, a iz nje je izrastao kvrgavi bor. U korijenju bora, duboko u pukotini, velika je hrpa suhih grana i grančica.

Ovamo je poletio Buljan. Spustio se na granu zakržljala bora, a onda je nespretnim skokom skočio na hrpu suhoga granja, još uvijek držeći lještarku u pandžama.

U dubokoj sjeni pukotine nešto se pokrenu. Začu se oštro škljocanje kljunom, a onda u polumraku sinuše krupne žute oči. Još jedna sovuljaga! Suparnik? Neprijatelj? Ne, nipošto. Čovjek bi čak rekao, da kretnje sove u stijeni odaju neku nestrpljivost, neko napeto iščekivanje. Gornji je dio tijela pružila naprijed, ali noge joj ostadoše gdje su i bile. Još jednom, dvaput škljocne kljunom.

Buljan uhvati ubijenu lještarku kljunom i priđe bliže. Ona druga sova krenu mu malo ususret. Vidi, vidi! Na mjestu, na kojem je još maločas stajala, pojaviše se dvije, tri loptice, obrasle nečistim bijelim perjem: mlade sovuljage. Buljan je doletio svojoj obitelji, svojoj ženi Uši i svojoj djeci. Mlade

sove znadu što taj posjet znači. Šire krila, pružaju vratove i otvaraju kljuniće. Paperje im je meko i našešureno, a oči su im posve crne. Nespretno pokušavaju da pridu bliže.

Buljan mirno stoji u gnijezdu i drži uhvaćenu lještarku u kljunu. Uša snažnim trzajima trga komadiće mesa s lještarkinih prsiju i stavlja ih u nezasitne kljunove svoje mladunčadi. Male sove drščú od pohlepe, guraju se jedna pred drugu, i svaka od njih nastoji da što više digne glavu, da jače rastvori kljun, ne bi li dobila više hrane. Još ne hvataju same hranu. Zasad umiju samo gutati.

Konačno je i taj posao obavljen. Male su sove site, pa se opet pomiču u sredinu gnijezda, uvlače ružnu glavu među paperje i predavaju se ugodnom osjećaju sitosti i probavi. Uša je ponovo stala nad njih, i pokrila ih svojim mekim perjem, grijući ih i čuvajući ih kao snažna, odvažna i opasna zaštitnica.

Stotine, možda već i tisuće pokoljenja gnijezde se na toj hridini ušare. Nekada, davno, nalazilo se ovdje orlovo gnijezdo, ali kad se orlica jednoga dana u rano proljeće vratila k svojem gnijezdu, našla je u njemu uljeze. Obje ušare, i mužjak i ženka, žestoko napadoše orla. On je prihvatio borbu pouzdavajući se u svoju premoćnu snagu i veću težinu. Uzalud je udarao silnim zamasima krila i grabio oštrim pandžama; neprijatelji su mu vješto izmicali, ali bi se odmah vratili jednako borbeni i uporni. Na kraju orlu dodija borba. Polagano odvesla snažnim zamasima krila. Ušare su ga još neko vrijeme progonile, a onda su doletjele natrag na gnijezdo.

Od tada je to njihovo stanište. Događa se, da ih jednu ili dvije godine nema. To znači, da ih je pratila nesreća, i da su negdje zaglavile. No narednu godinu dolaze na gnijezdo nove ušare. Izmijenili su se ovdje nebrojeni parovi, i svi su sretno othranili mlade. Stijena je gola i nepristupačna, a bor izvrsno zaklanja gnijezdo.

Ne zaklanja ga, doduše, pred svačijim pogledom. Oštre razbojničke oči razabrale su gnijezdo: kobac, škanjac i jastreb, čije se lovno područje proteže u tom predjelu planine, znadu za nj. Kobac je, međutim, premalen, da bi pokušao napasti i odnijeti mladu sovu; škanjac je odviše kukavan za takav pothvat, a jastreb, snažan, smion i drzak, ne bi se žacao da se zaleti na stijenu i ugrabi mlado — da stara ušara tako budno ne stoji na straži. Jednom je uvrebao priliku, kad Uše nije bilo na gnijezdu, pa je poletio onamo. Gnijezdo je međutim bilo odviše duboko u pukotini, pa nije mogao da u letu uhvati plijen. Morao je sletjeti na rub gnijezda i proverati se preko hrpe suhoga granja. Ondje, na dnu gnijezda, bile su tri loptice bjeličasta perja, mlade sove. No Buljan je sjedio na hrptu kose. Opazio je hitru jastrebovu sjenu, kako je zamakla prema stijeni, na kojoj se nalazilo gnijezdo. Odmah se naglavce bacio sa smreke niz kosu. Prije nego je jastreb dospio da svojom žutom nogom zgrabi mladu sovu, zašušti zrak pod golemim krilima. Buljan je sletio na rub gnijezda.

Jastreb se smjesta okrenu i nasrnu ravno na Buljana, ali ga žestok udarac krila pogodi u glavu, a nemilosrdna, strahovita pandža posegnu za njegovim prsima prije nego što je dospio da svojim pandžama dohvati protivnika. Spasila ga je samo brzina. Ustuknuo je, kliznuo u stranu. Buljanova pandža samo mu strgnu perje s prsiju i propara kožu. Udarac je bio tako žestok, a rana na prsima tako bolna, da se jastreb odmah okanio borbe. Vješto se pre-

baci preko ruba gnijezda i pade niz stijenu poput kamena. Raširio je krila, poletio tik iznad zemlje i odmah skrenuo u najgušće grmlje.

Smeđa je smrt poletjela za njim. Svaki razmak krila zadavao je jastrebu silne boli, no ipak je letio dalje osjećajući da bi svako kolebanje značilo smrt.

Njegov progonitelj je jednako vješt kao i on. Isto je tako spretno letio među granjem, izmicao stablima, okretao se i prevrtao u zraku kao i jastreb. Zdrav jastreb brzo bi umakao ušari, ali ovako ranjen jedva se, uz krajnji napor, na kraju spasio izgubivši se u šumi.

Dugo je bolovao. Rana na prsima veoma mu je teško zacjeljivala. Svaki zamah krila ponovo bi proparao netom zaraslu poderotinu na prsima. Kad se, konačno ozdravivši, ponovo vinuo uzrak, pomno se klonio stijene s ušarinim gnijezdom. Nije mu više palo na pamet, da pokuša ugrabiti mlade sove.

* *

Taj susret s jastrebom nije jedini, što ga je Buljan doživio u svojem dugom životu. Buljan se ne boji tih hitrih žutonogih razbojnika, kao što se ne boji ni njihovih hajdučkih srodnika: škanjaca, sokolova, eja, lunja i kanja. Kad bi mu se pružila prilika, Buljan bi se isto tako oborio na škanjca kao i na tetreba. Orlova više na planini nema, i ušare su najjače grabilice.

Najjače su i najopasnije. Kad se Buljan, spustivši ostatak lješkarke u gnijezdo, nečujnim letom spustio niz obronke gorske kose, značilo je to smrt za mnogoga stanovnika šume.

Buljan leti nečujno, tik nad zemljom, a njegove oštre žute oči usprkos tami, koja je u međuvremenu zavila zemlju, razabiru svaki list, svaku vlat, svaki pokret. Eto, sad je raširio krilna pera, da uspori let, spustio se do same zemlje i pandžom je zagrabio u busen jedva iznikle trave. Začu se kratak bolan cvilež, i šumski mišić izdahnu u njegovim okrutnim pandžama. Buljan zamahnu još nekoliko puta krilima i sleti na neki niski panj. Brzo proguta miša, trepćući očima, pa strese perje i poleti dalje u lov.

Lov nije baš obilan; nekoliko miševa, jedan drozd, jedna rovka — jedva toliko da utaži onu najgorču glad. Ali to nije dovoljno. Treba uhvatiti kakav krupniji, obilniji plijen, da ga uzmogne odnijeti gore u gnijezdo, gdje vječno gladni mladi čekaju na hranu. Već se bližila i zora. Buljan sleti na podnožje planine, u visoku bukovu šumu, gdje spavaju vrane. Tihi zamasi krila donose ga u vrhove krošanja. Najednom neka vrana bolno i zaprepašteno zakrešti, a zbor uzbuđenih glasova njezinih drugarica ozva joj se hrapavom i promuklom drekom. No prije nego što su se vrane snašle, smeđe je sjene nestalo već u šumi. Uhvaćena je vrana još nekoliko puta zalomila krilima, a onda uzvi glavu prema natrag, sklopi oči i omlohavi.

Oh, kako su je pohlepno dočekale mlade ptice u gnijezdu! Kako su mahale nejakim krilima, kako su pružale vratove i gurale se prema majci! Uša je tako žestoko povukla vranu, da ju je istrgla Buljanu iz pandža. Brzo stavi nogu na vranu i nastavi trganjem sitnih komadića mesa, koje je onda trpala u razjapljene kljunove.

Buljan je neko vrijeme promatrao taj prizor, a onda se opet vinuo u zrak. Poletio je natrag, onamo, odakle je donio vranu. No već je bio dan, i vrane su već krenule sa svojih noćišta. Buljan ih ugleda negdje daleko. Čuo je i njihovo otegnuto kreštanje, pa se spustio nisko nad zemlju i požurio se za njima. Ne voli on lov progonom; draže mu je da noću, u tami, iznenada zahvati plijen.

Ali sad je poletio za vranama i ne odustaje od progona. Lov ga vodi u ravnicu, kamo inače rijetko zalazi. Dvije, tri krupne životinje prestrašeno skaču ustranu, jer su ugledale nečujnu sjenu, koja je odjednom banula nad njih. To su srne. Buljan ih poznaje. Nije li mu prošle godine uspjelo da uhvati i obori njihovo mlado, dok je srna prestrašeno i očajno skakala po tami?! Srnjak zabauče za njim, ali Buljan je već daleko.

Eto, stigao je vrane; sjele su u šumarku i nešto živo pripovijedaju na vrhovima jela. Buljan se naglo diže uvis, do najbliže vrane. Ona zakrešti u smrtnom strahu i prhnu s grane, ali oštre je pandže u isti tren zahvatiše. Zahvat nije, međutim, bio smrtonosan. Pandže su probile trticu i čvrsto uhvatile vranu, ali je nisu ubile. Ona se prodirno dere, lupa krilima, pokušava da se okrene u ušarinim strašnim pandžama i da je udari kljunom. Krešti tako strašno, da je u prvi čas nekako zanijemila sva šuma. Kao stostruka jeka, odgovori sa svih strana kreštanje vrana.

Buljan poleti iz sve snage; htio bi da umakne jatu sivkastocrnih neprijatelja, koji su se u tili čas okupili oko njega. Vrana u njegovim pandžama žestoko maše krilima i otimlje se; to mu usporava let. Crna je družba već je nad njime, i prvi se drznik već usudio da ga udari kljunom.

No Buljan je iskusan borac. Snažno zamahnu krilima i okrenu se postrance. To ga spasava samo za kratak trenutak, ali ipak dovoljno, da i drugom nogom zahvati vranu. Ovaj put je zahvat siguran i smrtonosan. Vrana u pandžama presta drečati i otimati se. Još jedan pokret ustranu, da su mu se krila gotovo osovila, ponovo prevari vrane, i njihov napadaj udari u prazno. No vrane se skupljaju sa svih strana, kao da niču iz zemlje. Buljanu je jasno, da ne će moći da uzleti s plijenom, jer su vrane jednako brze kao i on. Da ispusti plijen, lakše bi im umakao, ali to mu ne pada na pamet. Naglo se baca prema zemlji i sjeda tik šipkova grma. Dva tri udarca crnih kljunova pogodiše ga na tom putu.

Zaklon nije osobit. Jedva da mu malo štiti leđa i zatiljak, ali vrane ipak ne mogu da ga istodobno napadnu sa svih strana. Sad mogu da mu priđu samo sprijeda i s bokova, što uvelike mijenja položaj. Buljan je ispustio plijen, okrenuo se prema progoniteljima, spustio je glavu, krila je podigao i raširio; puše i klepeće kljunom, a žute mu oči gnjevno sjaju.

Prvi napadač, koji se drsko zaletio za njim pod grmečak, dobiva udarac kljunom, drugoga zahvaća pandža i snažnim mu trzajem kida vratne žile, da je odmah prsima pao o travu i stao se trzati po njoj poprskavajući je svojom krvlju. Ostale vrane ustuknuše. Još uvijek krešte kao pomamne, skačući pred Buljanom i lepršaju nad njim nastojeći da ga udare kljunom, ali pritom se pomno čuvaju njegovih pandži i njegova kljuna. Sad to više nije gnjevan, složan i smion juriš, sad je to već redovita opsada, u kojoj se čuvaju glave. Postepeno se i graja stišava, no zato se u promukli zbor miješa piskutavi cvrkut sitnih pjevica. I one su ugledale noćnoga krvnika, pa slijeću na šipkov grm, lepršaju pred njim i grde ga iz svega glasa.

Za nekoliko se časaka okupio ovdje cijeli onaj sitni ptičji svijet, koji živi na polju, u šikarama i na rubovima šume. Tu su: ševa, crvendać, batić, crvenkapka, drozd imelaš, cikelj, kos, zviždak, grmuša, crnoglavka, pjenica, strnadica, cikuš, poljski vrabac, zeba, češljugar, zelendur, sjenica. Čak i najmanji predstavnik ptičjega roda, palčić, sjeo je na vrh grančice, podigao rep, pa se žesti i viče što ga grlo nosi.

Koliko god su se pjevice inače klonile društva proždrljivih vrana, ovaj put se združiše s njima u zajedničkoj mržnji. Lepršе oko grmića, sjedaju na grančice, šešure perje, krive glavice ustranu i cvrkuću, cijuču, krešte iza glasa; mislio bi, začas će rastrgati ušaru na komadiće. No to je samo prazna prijetnja, samo izraz nemoćne antipatije. Nijedan se od tih bukača ne usuđuje prići bliže.

Buljan se ni ne obazire na njih. Pogledom prati samo vrane. I njihova se jarost malo ohladila. Još uvijek se doduše zalijeću prema njemu, slijeću na korak-dva preda nj, šire krila, nakrivljuju glave i kušaju da ga kradomice kljucnu, ali cio njihov napadaj izgubio je onu prvobitnu snagu. Eto, neke od njih hodaju već malo podalje po zemlji i kao da kljunovima hvataju puževe i kukce. Napadaj je popustio, no Buljan je i dalje na oprezu. Krila je podigao kao štitove, našešurio perje, a glavu okreće sad desno sad lijevo, škljoca kljunom i koluta očima. Najjednostavnije bi bilo da poleti i da potraži utočište u šumi. No to ne smije. Čim bi poletio, vrane bi ga smjesta napale, a do šume je daleko. Osim toga morao bi ostaviti obje ubijene vrane, a to nipošto ne želi. Buljan ih smatra svojim plijenom i ne kani ih nikome prepustiti.

Pomaknu se malo naprijed, k onoj vrani, kojoj je maločas pandžom razderao vrat. Uhvati je nogom i povuče je bliže grmu. Taj njegov pokret izazove u trenu novo silno uzbuđenje u crnome jatu. Videći, da je ušara zgrabila njihovu mrtvu drugaricu, vrane se uskomešaše i podigoše silnu graju. Napadnuše ga sa svih strana, i Buljan dobi nekoliko oštrih udaraca kljunom. Pritom mu nije uspjelo da zahvati ma i jednoga napadača.

Napale su ga tako divlje i žestoko, da umalo te ga ne istjeraše iz zaklona na otvorenu čistinu. Već su ga odvojile od grma, počele su ga već napadati i s leđa, pa se branio teškom mukom. Najednom, kao po dogovoru prhnuše sve u zrak i poletješe prema šumi, glasno i uzbuđeno grakćući.

Buljan skoči odmah natrag pod grm i stade okretati glavu tražeći pogledom novog neprijatelja. Eno ga! Nepomičan je doduše, ali Buljan ga ipak dobro razabire i okreće se prema njemu. To je čovjek! Visok je i uspravan, tamna tijela i svijetla obraza; posve je blizu, toliko blizu, koliko mu se još nikada nije nijedan čovjek primakao.

Buljan razrogači oči, puhne kao mačka i nekoliko puta škljocne kljunom. Kao sve životinje, i on osjeća neku nelagodnost u čovjekovoj blizini. Nije to strah — Buljan još nije imao nikakvih loših iskustava u susretu s čovjekom. Mnogo ga je puta vidio i čuo za vrijeme noćnoga lova, ali čovjek je bio i slijep i gluh. Mogao si proletjeti tik kraj njega, gotovo da ga takneš krilima, a on bi jedva išta opazio. Danju je stvar već bila drugačija. Danju je i čovjek dobro vidio, ali je ipak nekoliko puta prošao ispod drveta, na kojemu je Buljan nepomično sjedio, a da ga nije opazio. Nekoliko puta ga je i ugledao, no Buljan je svaki put odletio iz blizine toga neobičnog stvora, pred kojim su sve ostale šumske životinje tako strepile.

Sad je pozorno promatrao čovjeka, koji je stajao pred njim na otvorenoj čistini obasjanoj suncem. Opet osjeti onu nelagodnost; nagon ga je tjerao da se kloni čovjeka, da što prije i što dalje pobjegne od njega. Uto onaj uspravni stvor pred njim učini neki pokret. Buljan smjesta odskoči sa zemlje, snažno zamahne krilima i odmah zađe za grm, koji ga je zaklonio pred čovjekovim pogledom. Neko je vrijeme letio tik nad zemljom, a onda se diže uvis. Kraj sve brzine nije zaboravio, da sa sobom ponese ubijenu vranu.

* *

Prolažahu dani i noći; Buljan je redovito i obilno donosio hranu u pukotinu stijene, a mlade su ušare rasle i napredovale. Sad je i mati sudjelovala u hranjenju. I ona je donosila plijen, a mlade ptice umjele su ga već i same kidati. Željno su trgale ubijene sisavce i ptice, pohlepno su gutale komadiće mesa zajedno s perjem, dlakom i kostima. Stijena uz gnijezdo bila je puna sitnih gvalica: sove su izbacivale neprobavljive dijelove hrane.

Što se sunce više uspinjalo na nebu, to su i mlade sove bivale krupnije i jače. Ispod sivoga paperja izbilo im je mrko perje; najprije na krilima, pa na leđima, a onda i na ostalim dijelovima tijela. Sjedale bi na rub gnijezda, željno širile krila i mahale njima, ali su im još bila preslaba da ih ponesu u visinu. Nisu više mirovale u gnijezdu, i da se ono nalazilo negdje niže, na drvetu ili na pećini, bio bi ih nagon za samostalnošću natjerao da skoče na zemlju, da napuste gnijezdo. No njihov je dom bio visoko na stijeni. Nagon, koji im je govorio, da se čuvaju silne dubine pod gnijezdom, bio je jači od želje da ostave gnijezdo.

Konačno im krila toliko ojačaše, da su se odvažile na skok u dubinu. Spuštanje je prošlo bez nezgode, i sve tri sove nađoše se na podnožju stijene, na mekom šumskom tlu, pod krovom od mladoga, zelenog lišća.

Mati i otac sletješe k njima i skupiše ih oko sebe. Sad je nastalo najteže i najopasnije doba u životu mladih ptica U gnijezdu, na nepristupačnoj stijeni, bile su sigurne pred neprijateljima, ali na šumskom tlu ti bi nespretni poletarci mogli postati nemoćnim plijenom svakoga razbojnika, koji bi naišao. Jedina im je zaštita bila budnost i snaga njihovih roditelja.

I Buljan i Uša udvostručiše oprez. Nisu se više udaljivali od djece; bar jedno od njih sjedilo bi negdje u blizini na grani ili bi letjelo oko mladih ptica budno čuvajući stražu. To je bilo i potrebno. Odmah prve noći ugleda Buljan hitru smeđu sjenu gdje trči po šuštavu lišću ravno u onom smjeru, u kojemu su se nalazila njegova djeca. Bio je to slučaj; lasica nije ni slutila, da se ispod stijene nalaze sove. Buljan je, dakako, povjerovao, da je sitna zvijer nakanila napasti baš njegovu djecu. Nije se zadovoljio time, da je pokuša poplašiti. Napao ju je iznenada i odmah je zgrabio ubojničkim zahvatom. Dugačke pandže probiše vitko tijelo na osam mjesta, no u žilavom je razbojniku bilo još toliko životne snage, da je sitnim zubićima posegnuo za Buljanovom nogom. Promašio je samo za dlaku, no prije nego je mogao da ponovi napadaj zamrači mu se pred očima. Mlade ga sove pohlepno razderaše i progutaše.

Roditelji su ostali kod podijeljenih zadaća. Jedno je od njih neprekidno moralo da sjedi u blizini i da čuva stražu, a drugo je odlazilo u potjeru za hranom. Ušare su na sreću silni lovci. Vanredan im vid omogućuje, da i u najmrklijoj noći ugledaju plijen. Pticu, koja spava na grani, puha u potrazi za hranom, lještarku na gnijezdu, zeca na čistini, noć ne može da sakrije pred sovuljaginim očima. Nečujan joj let dopušta da se strelimice približi kao sjena i da pograbi plijen prije nego što se on snašao.

I tako mlade sove nisu trpjele oskudicu, premda je uvijek samo jedan roditelj bio u lovu. Da je straža bila dobra i potrebna, pokazalo se opet nekoliko noći kasnije. Uša je bila u lovu, a Buljan je čuvao djecu, koja su se postepeno bila već prilično udaljila s mjesta, na koje su prvotno sletjela. Sjedio je na hrastovoj grani i žutim je očima pažljivo promatrao okolicu. Najednom istegnu vrat i nakrenu glavu. Na šumskom je tlu opazio krupnu tamnu sjenu, koja se kretala ravno prema mladim sovama. Buljan nečujno

sleti s grane, zaobiđe sjenu u luku i zađe joj s leđa. Držao se visoko među granama, da ga ta sjena ne bi opazila.

Noćni je šetač bio stari lisjak, koji se upravo uputio u planinu da potraži lještarkina gnijezda. Buljan nije oklijevao ni časa. Prije nego što je osjetljiv lisjakov njuh zamijetio mlade ptice, upravo u času, kad se uspinjao na glatku strminu, sruši se odjednom na nj neka golema ptičurina. Snažna krila udarahu ga po njuški i po očima, a ubojničke pandže zarinuše mu se u samu njušku.

Prvi iznenadni napadaj donio je potpun uspjeh. Lisjak izgubi tlo pod nogama i skotrlja se niz strminu. Da se Buljan sad okanio borbe, lisjak bi vjerojatno skrenuo s puta i pošao drugim smjerom. No Buljan je bio borben i neumoran. Smjesta se spusti za lisjakom, pa ga na dnu male strmine ponovo zgrabi. I lisac je međutim bio stari, iskusan i neustrašiv borac. Ptica je konačno ipak samo ptica, ma kakve pandže imala, a ptice su veoma lako ranjive. Osjetivši Buljana nad sobom, on uzvinu glavu i pokuša da ga zahvati zubima. Promašio je, promašio je i drugi put, a udarci krilima opet ga zaslijepiše. Treći put zahvati onako naslijepo. Sad ga posluži sreća. Uhvatio je Buljana za krilo. Zubi nisu doduše zahvatili kosti, već samo mišić i krilna pera, ali zahvat je bio čvrst, pa se Buljan uzalud trzao i izvrtao, ne bi li se oslobodio. Lisjak je držao čvrsto, vrebajući na priliku, da prednjom nogom pritisne ušaru na zemlju i da je mjesto za krilo zgrabi za vrat ili za prsa.

Borba se primicala kraju. Lisjak se propinjao i mahao prednjim šapama, kušajući da zahvati sovu. Već mu je to nekoliko puta uspjelo, no Buljan se svaki put izmaknuo prije nego što je lisjak dospio da ga čvrsto zahvati.

No onda se nad borce iznenada nadvi nova tamna sjena, još veća i krupnija od Buljana. To se Uša vratila s plijenom. Čula je šum borbe, gnjevno Buljanovo puhanje, pa je ispustila hrčke iz pandži i smjesta pohitala mužu u pomoć.

Nove se okrutne pandže zabiše lisjaku u njušku i u šiju. Jedna ga pandža pogodi u oko i oslijepi ga u trenu. Lisjak ispusti Buljanovo krilo i pokuša da zahvati novoga napadača, ali je taj napadač čvrsto zabio pandže i nije se dao otresti. Uto se i Buljan vrati u borbu. Njegove se pandže zabiše u slabine, te prodriješe kroz rebra duboko u utrobu nesretnog lisjaka. Lisjaka ostavi hrabrost. Skoči i zakotrlja se niz obronak, da su obje sove morale da hitro izvuku pandže iz njegova tijela. Uša poletje za njim, a Buljan zaosta. Ranjeno ga krilo nije htjelo pravo da ponese.

Lisjak je bježao, da spasi život. Ubrzo stiže do gustoga grma i zavuče se u nj. Ondje ga nisu mogle doseći Ušine pandže. Ali bijeg je značio samo odgodu neminovne sudbine. Rane u tijelu bile su odviše teške. Ujutro se crveni lovac odvukao da potoka, da utaži žeđ, koja mu je palila utrobu. Ondje, tik uz vodu, konačno mu ponesta snage, i on uginu.

Za dva je dana Buljanovo krilo zacijelilo, pa se opet mogao predati svojim dužnostima.

Konačno prođe i to teško vrijeme. Mlade sove odrastoše i opernatiše. Krila ih ponesoše i u visine i u daljine, na beskrajne lovne poljane.

* *

Podno planine stoji osamljen posjed seljaka Tinče. Do prvoga susjeda pun je sat hoda, ali zemlje je dosta, paša je obilna, pa Tinča sa svojom obitelji živi dobro i bez osobitih briga.

Sve bi bilo u redu, samo da mu se eto ovoga proljeća nije jastreb namamio na piliće. Svaki dan odnese po jedno, ma koliko Tinča pazio. Na kraju — kako mu ni sve čekanje s puškom u ruci nije koristilo — postavi Tinča gvožđa na vrh kozovca, koji stoji tamo bliže prema šumi, i s kojega je nekoliko puta vidio jastreba gdje slijeće.

Nekoliko dana prođe, ali jastrebu ne pade na pamet da posegne za golubom iz gvožđa; ta po dvorištu su još uvijek šetali krasni pilići. No zato jednoga jutra »mali Tinča«, seljakov najmlađi sin, podignu silnu graju:

»Oče, uhvatio se jastreb! Uhvatio se! Eno ga gdje lupa krilima!«

Tinča zavrti glavom. Jastreb noću? Ili zar se možda uhvatio ranom zorom? No ipak se uspe uz obronak. Da, tamo je u gvožđima ptičurina mnogo veća od jastreba. Prišavši bliže prepozna sovuljugu. To se Ušina kćerka uhvatila u gvožđu, pa sad nemoćno mlati krilima.

Tinča se oprezno uspne na krov kozovca, uhvati sovu za krila i skupi ih u šaku, nimalo se ne obazirući na njezino ljutito puhanje i kvocanje. Onda pregleda stupicu. Mlada je sova imala sreću. Stupica je zahvatila i meku, goluba, pa joj nije posvema stisla noge, nije joj prebila kosti. Tinča oprezno otključa stupicu, uhvati ušaru za noge pa siđe na zemlju, što je bilo skopčano s prilično poteškoća, budući da pritom nije mogao sebi pomagati rukama.

»Oh, kako je lijepa!« viknu Tinča junior. »Pogledaj samo kakve su joj uši! Hoćeš li je ubiti?«

Tinču nije nipošto navela ljubav prema životinjama da odgovori: »Ubiti? Ni govora. To ti je veoma vrijedna ptica. Ljudi iz grada platit će za nju mnogo novaca. Metnut ćemo je lijepo u kokošinjac, a kad prvi put pođem u grad, ponijet ću je sa sobom.«

Tako mlada sova dospje u kokošinjac. U njemu je bilo tako tijesno, da nije mogla rastvoriti krila; nije mogla pravo ni da se okrene. Sva zaplašena svime što ju je u posljednje vrijeme zadesilo, povuče se sova u krajnji kut kokošinjca i osta ondje nepomična. Noge su je silno boljele, bila je i gladna, ali više od svega osjećala je strah pred novom okolinom. Svi ljudi s imanja dođoše da je pogledaju. Mali Tinča donese joj komad kruha i proturi joj ga kroz letve kokošinjca. »Ušika! Ušika!« mamio ju je, ali Ušika se ni ne maknu. U noći se konačno sve smiri. Ušika nekoliko puta pokuša probiti vrata kokošinjca bacivši se na nj, ali sav joj je trud bio uzalud. Onda skoči na letvu, na kojoj su inače sjedile kokokši i poče čeznutljivo i bolno dozivati: »Huhu, huhu, huhu!«

Kokoši u susjednim kokošinjcima stadoše uzbuđeno kokodakati i uskomešaše se posve nagonski osjećajući da se životinje, koja se na taj način glasa, moraju i te kako čuvati.

Dugo i uporno dozivala je Ušika nadajući se, da će njezini roditelji čuti njezin vapaj i da će joj pohitati u pomoć. Ali i Buljan i Uša lovili su s Ušikinom braćom negdje daleko na protivnoj strani planine, pa ne čuše ništa. No iduće noći začu Buljan Ušikin zov i prileti bliže. Dvaput je preletio nad kućom i nad stajama. Jasno je čuo Ušiku gdje ga doziva, ali nikako je nije mogao ugledati. Konačno sjedne na vrh staje, pa joj i on odgovori: »Uhu! Uhu!« Ali Ušika se ne pokaza.

Drugo veče doletio je ovamo zajedno s Ušom, no mlada sova upravo u taj čas nije dozivala. Obje stare ušare obletješe posjed. Uša usput uhvati tustoga štakora iz samoga dvorišta. Kako se nitko nije oglasio, poletješe dalje.

Već su bile gotovo izvan dosega glasa, kad im se učini, da čuju kako ih iz doline netko doziva. Vratiše se onamo. Da, nije bilo sumnje. Glas njihova djeteta jasno je dopirao sa samog imanja. Opet ga nekoliko puta obletješe u krugu, no mlade sove nije bilo nigdje. Uša se spusti niže, poleti ravno onamo, odakle je dopirao bolni zov u pomoć i sjede na kokošinjac. Tu ispod nje dozivala je njezina kćerka, ali ona je nije mogla ugledati. I Ušika osjeti majčinu blizinu, pa utihnu očekujući, da će se mati odmah pojaviti, osloboditi je odavde i povesti je natrag u šume, u slobodu.

No majka je bila nemoćna pred tom novom za nju nerazumljivom zaprekom. Sletjela je na sama vrata kokošinjca i ugledala Ušiku, koja je skočila također do samih vrata, ali nije mogla da joj pomogne. I Buljan je doletio bliže, no on je bio mnogo oprezniji i nije se usudio sletjeti na kokošinjac.

Onda oboje odletješe. Nekoliko puta su se te noći roditelji vraćali na posjed sve u nadi, da će mladu sovu naći slobodnu i povesti je sa sobom. Uzalud. Po djetetovu glasu razabrala je Uša, da je mlada sova gladna. Iz ljudskih ruku nije dosad primila nikakvu hranu. Malo podalje na polju uhvati Uša mladog zeca, okoćenog u ožujku, i donese ga kćerci. Nije, međutim, mogla da joj ga progura kroz letvice, već ga ispusti pred kokošinjac i odleti.

Tinča je cijelu noć slušao hukanje ušara i ljutito se prevrtao po postelji. No ujutro nađe pred kokošinjcem mladoga zeca, i lice mu se razvedri. »O, to je fino! Samo vi nastavite tako. Ne ću bar morati da se brinem, čime li ću je prehraniti.« No onda se predomisli. »Zašto da ja njoj dajem cijeloga zeca? I to još k tome tako mladoga i lijepoga? Podijelit ćemo pečenku.«

Tako je Ušika dobila kožu, utrobu i glavu, a Tinča ostalo. Oboje je bilo zadovoljno. Naredne noći vratiše se sove, a Tinča ujutro nađe kraj kokošinjca ubijenu vranu i vjevericu.

Istoga dana lukavi Tinča izreže čvrsti remen i napravi od njega okove za Ušikine noge. Uz remen priveže lančić, da ga ušara ne bi prekinula, stavi negve Ušiki na noge, odnese je na krov kokošinjca i priveže je ondje. Čim ju je ispustio iz ruke, Ušika poleti. No mogla je samo da dvaput mahne krilima, a onda je okrutni lanac zaustavi, i ona se naglavce objesi niz kokošinjac. Nemoćno je mlatila krilima. Tinča je stavi natrag na krov, no stvar se ponovi. Ušika nikako nije mogla pojmiti, da ne smije poletjeti, već da mora ostati nepomično na krovu.

Tinča uvidi da nije dobro postavio stvar. Izloživši sovu na krovu nadao se da će stara ušara obilnije donositi hranu za mlado. No ovako nije stvar bila dobro udešena. Ostavi li sovu bez nadzora, ubit će se. On je skine s krova, odnese je malo dalje od kuće i priveže njezin lančić o šljivu. Čim ju je pustio, Ušika opet poletje, ali je lanac ponovo zaustavi. No sad je samo legla na zemlju i nije se objesila naglavce kao ono s krova. Nakon desetak bezuspješnih pokušaja Ušika konačno uvidje, da ne može odletjeti, pa svu pažnju pokloni lancu, kojim je bila privezana. Ali taj je uporno odolijevao njezinim pokušajima da se oslobodi.

Još dok je bila time zabavljena, začu sa šljive glasno kreštanje. Dignu glavu i ugleda svraku, koja se derala iza glasa dozivajući drugarice. I zaista, iz obližnje šume pojavi se još jedna, pa treća, a za njom doletje i nekoliko šojki. Na šljivi i na obližnjem drveću nasta tolika dreka, da je sve odjekivalo,

pa je čak i Tinča izašao iz staje, da pogleda što se to događa. »Ah, ptice napadaju sovu,« nemarno odmahnu rukom, pa uđe u staju. No Ušikin je položaj bio veoma neugodan. Bila je još odviše mlada, a da bi se znala boriti i nije raspolagala onim bogatim životnim iskustvom, kojim su raspolagali njezini roditelji, iskustvom, koje ih je osposobljavalo da se mirno odnose prema svračjoj dreci.

Ušika se bojažljivo sklonila uz drvo, a to njezino držanje samo još jače potaknu svrake. Stadoše slijetati tik nad nju nastojeći da je zahvate kljunovima. Ušika je okretala glavu na sve strane, puhala je i škljocala kljunom, no njezini mučitelji nisu joj ni čas dali da odahne. Kad bi se jedna svraka umorila, zamijenila bi je druga. Već im je nekoliko puta uspjelo da čupnu Ušiku i da joj istrgnu nekoliko pera. Taj ih je uspjeh još više osokolio, pogotovu, kad su vidjele, da ih se na šljivi i na okolnom drveću skuplja sve više. Ušiki su smetale negve na nogama. Položaj je za nju bio posve nov, pa nije znala kako da se obrani od napadaja, koji su u isto vrijeme dolazili sa svih strana. Uto doletje i nekoliko vrana; sad je položaj postao kritičnim. Vrane su odmah vidjele, da imaju pred sobom mladu, nedoraslu i neiskusnu ušaru, pa složno i svom snagom udariše na nju. Njihov napadaj nije bio usmjeren na to, da sovi s leđa ili sa zatiljka kradomice iščupaju nekoliko pera. Ne, one su napadale ravno u njezine oči.

U tom času krajnje opasnosti nagon navede Ušiku da se brani na pravi način. Tisuće pokoljenja njezina roda uvijek su se tako branile pred premoćnim neprijateljem, i to je sjećanje živjelo u Ušikinoj podsvjesti. Nitko je nije naučio kako da se brani, majka i otac nikada joj to nisu rekli ni pokazali, ali u pravi čas nagon joj šapnu što treba da čini, i ona ga posluša. Baci se na leđa, a svoje snažne noge s opasnim pandžama okrenu uvis. Tako vrane nisu mogle da joj zahvate glavu ni da joj udarcima krila i kljunova pogode oči, a da istodobno ne dođu na dohvat njezinih strašnih pandži.

Vrane su se bile toliko zanijele borbom, bile su toliko svijesne svoje premoći, da se nisu mnogo osvrtale na nov Ušikin stav obrane, već su i dalje nalijetale na nju. No Ušikine pandže zahvatiše neprijatelja. Jednoj vrani propara udarac trbušnu šupljinu, a drugoj zahvati prsa, pa je samo uzvinula glavu na leđa i izdahnula a da nije ni pisnula. Ona ranjena vrana pade i poče strašno drečati, a njezine drugarice kao da još više pobjesniše. Ali Ušika izvuče pandže iz ubijene neprijateljice i u hipu uhvati još jednu vranu. Nova žrtva stade uzbuđeno drečati i očajnički mahati krilima, ali Ušikin zahvat nije popuštao.

Tek sada razabraše vrane opasnost, pa umakoše. One su se, doduše, i dalje derale, ali se više ne usudiše da je napadnu.

Dreka je postala tako glasna i prodorna, da Tinča ponovo izađe iz staje. Odmah ugleda Ušiku gdje leži na leđima, a kraj nje ubijenu vranu, pa pomisli, da su je vrane ranile ili zatukle. »Hudiča!« promrmlja, brzo zađe u kuću i donese iz nje pušku. »Pokazat ću ja vama!« sikne kroz stisnute zube, misleći i opet samo na novac, što će ga izgubiti, ako mu sova ugine.

Baš u to vrijeme doletio je s ruba šume i jastreb, da po običaju posjeti Tinčino dvorište i da odnese koje pile. Začu graju u voćnjaku, ugleda pernatu družbu i odmah mu bi jasno, o čemu se radi. Mrzio je on ušare, ali se dobro sjećao onoga neugodnog susreta, što ga je doživio proljetos uz ušarino gnijezdo. Radoznalo doleti bliže i odmah razabere, da je ušara mlada i da je već

umorna od borbe. Načini krug i strelimice se spusti nad nju. Ušara ugleda novoga neprijatelja, pa opet ispruži pandže i spremi se na obranu.

Ali jastrebov zalet ne pogodi cilja. Strelimice se spuštao, no olovo iz Tinčine puške bilo je još brže. Sačma ga pogodi u zraku, na sama tri metra od Ušike, a zalet, usmjeren prema njoj, donese ga ravno na nju. No kad se njegovo tijelo sudarilo s njezinim, bio je već mrtav.

Ušika to nije znala. Ona je samo vidjela neprijatelja kako se baca na nju i dočekala ga oštrim pandžama. Svih osam pandži zarinuše se jastrebu u grudi; njegova crvena krv poprska Ušino krasno meko perje.

Kad je odjeknuo hitac, sve vrane, svrake i ostale ptice odletješe iz voćnjaka. Ušika se uspravi, trepne svojim žutim očima, držeći još uvijek jastreba u pandžama desne noge, trepne još jednom prema Tinči, koji se žurio k njoj, a onda mirno propara kljunom jastrebovu kožu i poče se gostiti.

»Hudiča!« zapanjeno će Tinča, kad je ugledao tri mrtve vrane i vidio, da Ušika smatra jastreba svojim plijenom. »Pa ti si momak od oka!« On sjede malo podalje u voćnjaku kao da čuva stražu i kao da kani spriječiti da bilo tko smeta Ušiku pri njezinu krvavo zasluženom objedu.

Tek kad je izjela cijela jastrebova prsa, ispusti Ušika hrpicu kostiju i kože, koja je preostala od ponosnog razbojnika, pa nespretno odskače natrag pod šljivu.

»Bogami, već si mi danas donijela koristi«, promrmlja Tinča. »Da nije tebe, ne bih dobio ni jastreba.« On oprezno priđe Ušiki, ali ga ona ne primi baš prijazno. Stane puhati na njega i škljocati kljunom, a kad je pružio ruku da je uhvati, malo da ga ne zahvati Ušikina pandža. Tinča se počeše po glavi. Nije mu se nimalo računilo da osjeti njezine pandže, ali pticu je htio da ulovi. Konačno skinu košulju, prebaci je Ušiki preko glave, uhvati je i odnese je u kokošinjac.

»Ostani ovdje do večeri. Danju te ne smijem puštati na sunce, ali uvečer ću te ipak iznijeti.«

Tako i učini, pa kad su Buljan, Uša i njihova dva sina u prvi sumrak sletjeli niz planinu, začuše daleko dolje na podnožju gore tiho dozivanje. Sve četvero poletješe onamo. Ugledali su Ušiku gdje sjedi pod šljivom, vidjeli su kako rastvara krila, ali uzalud su tik nad njom letjeli po voćnjaku, ona nije mogla da uzleti. Na kraju odletješe.

Pred zoru se međutim vratiše, kao po dogovoru, jedno za drugim. Svaki je od njih donio nešto hrane za zasužnjenju kćerku, odnosno sestru, zaokružio oko nje, ispustio uhvaćenu divljač kraj nje i odletio natrag u planinu.

Ujutro je Tinča kraj Ušike našao dvije vrane, jednu lještarku, jednoga hrčka i jednoga kosa.

»Hudiča, pa to je krasna stvar!« promrlja taruči bradu. Onda uzme lještarku, a vrane i hrčka ostavi Ušiki.

To se ponavljalo noć na noć. Katkad bi ušare donosile zasužnjenoj kćeri same miševe i puhove, ali dobrim su joj dijelom donosile i divljač, koju je Tinča veoma dobro mogao upotrebiti i u svojoj kuhinji. Nikada nije njegova obitelj jela toliko mesa od divljači, koliko upravo toga ljeta. Jednom je kraj Ušike našao i svoju mačku, mladu bijelu životinju, još nedoraslu, koja se usudila da pođe noću u lov na miševe, ali je sama pala kao plijen jačega i spretnijeg lovca. Drugo jutro našao je i jednu od svojih kokoši. Vjerojatno se malo dulje zadržala vani, ili su pak sove još za dana sletjele s planine. Bilo kako bilo, Tinča se doduše počesao po glavi i promrmljao »hudiča«, ali kokoš je dobra za jelo bez obzira na to, je li zaklana nožem, ili su je probile ušarine pandže.

Tinča više i nije mislio da proda sovu. Puni'a mu je kuću hranom, a Tinča je bio veliki sladokusac i osobito je volio divljač. Silna poslastica bile su za nj lještarke. Nije bio glazben i nije umio da ih u jesen namami na šuplju pileću kost, kao što je to umio državni čuvar lova Miha, pa je veoma rijetko dolazio do te slasne pečenke. Kad bi stare sove donijele Ušiki lještarku, nije u nju smio nitko ni da dirne. Njome se smio omastiti samo sam Tinča.

Tajnu toga vrela divljači valjalo je, dakako, strogo čuvati. Djeci je pod najstrožom prijetnjom zabranjeno, da ma samo i pisnu o tome, kako se na njihovu dvorištu nalazi mlada ušara, i kako joj stare svake noći donose zečeve za hranu. No takva se tajna ipak ne da očuvati. Odala ju je sama Ušika. Miha je, obilazeći u predvečerje lovište da pazi, izlaze li srnjaci na pašu, čuo uporno dozivanje ušare, koje je, začudo, dopiralo uvijek s jednoga te istog mjesta i to ne s planine, već iz doline. Stao je pažljivo slušati. Učini mu se, da dozivanje dopire upravo s Tinčina posjeda. Ma da ga put redovito nije vodio onamo, Miha ipak, iz čiste radoznalosti, odluči, da će, bude li sova i naredne večeri dozivala, otići do Tinčina imanja, da vidi, što je na stvari.

Put ga je vodio upravo kraj voćnjaka. Bila je mjesečina, a sova je dozivala veoma glasno i uporno. »Uhu, Uhu! Uhu!« ječalo je kroz noć. »Nema sumnje, sjedi negdje na jabuki i viče«, pomisli Miha. Prije nego što je sašao posve do voćnjaka, ugleda najednom krupnu sjenu, koja je nečujno preletjela preko vrhova drveća prema šumi. »Preplašio sam je,« pomisli. No dozivanje odjeknu opet. »Dvije sove?« pomisli Miha. »Pa sad nije doba za parenje!«

Polako se, korak po korak, prikrade niz voćnjak, no uzalud je zavirivao u krošnje. Ma da je bila jasna mjesečina, ne ugleda ništa. Konačno stade, da pripali cigaretu. Bio je uvjeren, da je i druga sova odletjela, kad mu se do samih nogu nešto pomaknu. Pogleda bolje i tu, pod šljivom, gotovo na dohvat ruke, nazre krupan obris velike ptice. Što je ovo? Ne maši se za pušku, već nesigurnom rukom kresnu žigicu. U jasnom plamenu zasvijetliše goleme žute ušarine oči.

»Ušara!« tiho će Miha. »Što radi ovdje? Zašto ne poleti?« U prvi čas nije razabrao lanac, kojim je ušara bila vezana za drvo. Pođe bliže, korak, pa još jedan, a ušara prhnu malo dalje i nekako polegne na zemlju raširivši krila. Tek sad ugleda Miha lanac, kojim je ptica bila privezana za drvo. »Vidi, vidi«, promrmlja. »To je Tinča uhvatio ušaru. Ali zašto ju je vezao vani na otvorenom?«

U tom trenu pogled mu zape za neki predmet, koji je ležao u travi. Priđe bliže i podigne sa zemlje poljskog jareba, prošlogodišnjeg pijetla. Neko ga je vrijeme okretao u ruci ne znajući što da misli o tome. Onda mu najednom sine.

»Pa to stare ušare hrane mladu, a Tinča je zato i veže vani u voćnjaku!«

Koliko se god u tom času ljutio na Tinču, morao se nasmiješiti njegovoj lukavštini. Vrati se na rub šume i sjedne ondje u zaklonu. Bio je radoznao što će se dogoditi. Dugo je vladala tišina, a onda sova iz voćnjaka poče opet da doziva. Iz planine joj odgovori daleko i tiho »Huhu, huhu!«, a s druge strane još jedan »huhu!« Ili je to bila jeka? Nipošto. To su bile dvije sove. »Javljaju se stare«, pomisli Miha. Nedugo zatim preleti preko voćnjaka nečujna sjena, i Miha ču, kako je neki teški predmet muklo tresnuo o tlo. Još nekoliko puta preletjele su sove nad voćnjakom, a neko su vrijeme i kružile nad njim. Miha nije znao, da u hranjenu sudjeluju i dva Ušikina brata, već je mislio, da su to samo roditelji, pa se čudio, koliko li se to puta vraćaju.

Ljetna je noć kratka, a Miha je bio strpljiv. Kad se počelo daniti, siđe on ponovo u voćnjak i nađe kraj svezane sove četiri miša, jednu krticu, još jednu poljsku jarebicu, jednoga drozda i maloga zečića, starog jedva mjesec dana.

Kad je Tinča zijevajući u samu zoru izašao iz kuće, našao je Mihu gdje sjedi na klupi pred kućom i puši. Pred njim su na zemlji bili poredani miševi, krtica, jarebica, drozd i zečić, a uz Mihu je na klupi sjedila i Ušika.

»Hudiča!« razljuti se Tinča. »Kako si smio odvezati moju sovu?«

»Ušare su zaštićene, ti to dobro znaš, Tinča. Nitko ih ne smije hvatati bez dopuštenja. Ja ti je moram zaplijeniti i predati je na kotar.«

Tinča je bio raspaljive ćudi, a pogotovo izjutra, dok se nije još pravo razdramio. »Kome? Meni ćeš ti plijeniti nešto, hudiča! To bih htio da vidim!« I on naglom kretnjom pograbi ušaru i privuče je k sebi. Kretnja je bila tako nagla i žestoka, da je obavila ono, što se Ušika tolike noći uzalud trudila da

obavi: kožnate negve, kojima su bile svezane njezine noge, svaka posebno, pređoše preko nožnih članaka. Bile su se malo već i proširile, no sa sobom ipak poniješe i malo kože. Onako ljutit, Tinča nije ni opazio što je učinio. Okrenuo se ženi, koja je, namamljena ljutitim glasovima, također izašla na vrata, pruži joj ušaru i dreknu: »Odnesi je u sobu, pa da vidimo, hoće li ta skitnica smjeti da uđe u moju kuću po nju!«

Žena pruži ruke da uhvati pticu, no Ušika je osjetila, da su joj noge slobodne, pa umjesto da mirno pusti da je uhvati, kao što je to dosada činila, ispruži pandže, zahvati ženinu ruku i stisnu. Pandže probiše ženi dlan i izbiše na hrptu ruke. Ona prodirno i bolno vrisnu i ispusti ušaru. Ispusti je i zaprepašteni Tinča. Ušika osjeti slobodna krila, mahnu njima, strelovito povuče pandže iz ranjene ruke, zamahnu još jednom i poletje. Nekoliko desetaka metara letjela je nisko, tik nad zemljom, a onda se vinu u zrak i skrenu prema planini. Žena je i dalje vriskala držeći drugom rukom ranjenu ruku, iz koje je navirala krv. Tinča se sav smeten užurbao oko nje, a samo je Miha mirnim pogledom pratio ušaru, koja je postajala sve manja udaljujući se prema šumi.

Vlatko Šarić

Sovuljaga buljina (bubo bubo) najveća je naša noćna ptica grabilica. Perje joj je meko i našešureno, pa se čini, da je velika poput guske, ali je zapravo znatno manja. Glava joj je krupna, oči su joj jasno žute, a iznad ušiju joj se uzdižu dva čuperka perja, što ih može po volji dizati i spuštati. Noge su joj veoma snažne i oboružane dugačkim oštrim pandžama. Te pandže glavno su joj ubojito oružje; njima može probosti zeca ili mačku.

Opasan je razbojnik. Iako su joj glavna hrana miševi, lovi i ubija sve, što može da svlada: trčke, lještarke, tetrijebe, zečeve, divlje patke i guske, pa i mlade srne.

Pari se u rano proljeće. Mužjak i ženka dozivaju se prodirnim »huhu-huhu«, koji za mirnih noći jezovito odjekuje iznad šume. Ženka leže dva do četiri jajeta. Gnijezdo joj je nemarno sagrađeno u udubini stijene, u starim gradinama ili na drveću, ali sovuljaga je veoma brižna majka. I mužjak se brine za potomstvo, te ga obično opskrbljuje hranom.

U sužanjstvu se sovuljaga donekle pripitomljuje. Prima hranu iz ljudskih ruku i pušta da je rukom uhvatimo. Uz prikladnu hranu proživljuje u sužanjstvu desetak i više godina. Plijen guta zajedno s kožom, perjem i kostima, no tu neprobavljivu materiju kasnije izbacuje u obliku gvalica.

SADRŽAJ

PREDGOVOR 5
Šarić Vlatko: Šuma, domovina životinja 7
Šarić Vlatko: Mati 11
Seton Thompson Ernest: Viksen 17
Šarić Vlatko: Živi dragulji 29
Šarić Vlatko: Šesterac 33
Beebe William: Oklopljeni vitez 40
Šarić Vlatko: Zlatka 43
Hagenbeck Karl: Pustolovine sa zmijama 50
Šarić Vlatko: Kopljonoša 54
Lucanus Friedrich: Brbljava družba 60
Šarić Anny: Naš Riki 65
Roberts G. D. Charles: Pjegavi stranac 73
Šarić Vlatko: Kljunica 80
Seton Thompson Ernest: Dječak i ris 88
Braess Martin: Hrabra srca 98
Berger Arthur: Vladar džungle 101
Šarić Vlatko: Noćnik 105
Löns Hermann: Trubljači u zraku 121
Šarić Vlatko: Bjelka 125
Löns Hermann: Došljaci 133
Moran John: Rogata neman 139
Šarić Vlatko: Neželjeni gost 143
Kapherr Egon: Jerf 147
Johnson Martin: Šumski čovjek 152
Seton Thompson Ernest: Dvoboj na život i smrt 155
Up de Graf F. W.: Krvopija 163
Šarić Vlatko: Bodljan 166
Ewers Hans Heinz: Lov na šarene mačke 176
Löns Hermann: Drumski razbojnik 179
Šarić Vlatko: Krvnici 183
Schmid Bastian: Naš Guapo 189
Dickson Kenneth: Baby Utang 193
Šarić Vlatko: Svi za jednoga — jedan za sve 198
Šarić Vlatko: Paša 203
Krieg Hans: Lijenčina 211
Šarić Vlatko: Pilići iz inkubatora 213
Moran John: Nepobjedivi 215
Šarić Vlatko: Vladari noći 221